

Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling

Besøksforvaltning, verdiskaping og lokalsamfunn i Færder kommune

Samlerapport studentprosjekter: Masterkurs LAA 360/361 høstsemesteret 2024

NMBU Masterkurs i regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling (LAA360 og 361), 2024

Færder nasjonalparkkommune: Bærekraftig stedsutvikling og integrert natur- og kulturmiljøforvaltning

Kurset *Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling* er et årlig tilbud til masterstudenter ved NMBU. I 2024 hadde kurset 38 deltakere fra studieretningene Landskapsarkitektur, By- og regionplanlegging og Naturforvaltning. Kurset holdes av Institutt for landskapsarkitektur og Institutt for by- og regionplanlegging ved NMBU, og gjennomføres i høstsemesteret. En sentral del av kurset består i å arbeide med konkrete problemstillinger knyttet til planlegging, forvaltning og utvikling av større sammenhengende landskap og tilhørende lokalsamfunn i en utvalgt region i Norge.

Hovedmålet i kurset er å gi studentene erfaring i å utvikle bærekraftig strategier som integrerer plan, forvaltning, stedsutvikling, vern og næringsutvikling knyttet til natur- og kulturressursene i en regional landskaps-sammenheng. Et viktig utgangspunkt er Europarådets landskapskonvensjonens rammer. Kurset skal gi kunnskap i bruk av verktøy for å analysere landskap, identifisere ressurser for bærekraftig utvikling, forstå mobiliseringsprosesser og medvirkning, samt bidra til kommunikasjon og formidling i forhold til ulike aktører og interessegrupper. Videre skal studentene få innsikt i lokal og regional planlegging og forvaltning av landskap og lokalsamfunn.

Høsten 2024 var gruppeprosjektet lagt til Færder kommune, som ble sammenslått av Tjøme og Nøtterøy kommuner i 2018. Valget av Færder er knyttet til NMBUs tverrfaglige satsing på Oslofjorden og etableringen av Færder nasjonalpark i 2013. Færder kommune har også vedtatt å være nasjonalpark-kommune, noe som bl.a. innebærer å være et bærekraftig vertskap for besøkende og bidra til lokal verdiskaping.

Færder er en kommune med sterkt utbyggings- og besøkspress, ikke minst knyttet til hytter og tilhørende infrastruktur i strandsonen. De store byene Tønsberg og Sandefjord ligger tett opp til kommunen og påvirker utviklingen i Færder. Ved siden av en attraktiv skjærgård og strandsone har området også et verdifullt skog- og jordbrukslandskap. Regionen kjennetegnes av et gunstig klima, med mye frodig vegetasjon, og en svært aktiv og allsidig jordbruksdrift, med lange historiske røtter.

Hver gruppe har gjennomført en landskapsressursanalyse knyttet til sitt område og sitt tema, med utgangspunkt i problemstillingen de har utviklet. Som en del av undersøkelsene er det gjennomført intervjuer med en rekke personer for å få kunnskap om folks relasjoner til sitt sted/landskap (stadkjensle). Videre har det blitt utarbeidet en mulighetsstudie, som har gitt grunnlag for utarbeiding av overordnede strategier og tiltak rettet mot bærekraftig besøksforvaltning, stedsutvikling og helhetlig områdeutvikling.

Feltarbeidet ble gjennomført fra mandag 23. september til torsdag 26. september 2024. Studentene var delt i åtte grupper, med ansvar for hvert sitt tema/område. Før hjemreisen til Ås 26. september ble studentenes foreløpige inntrykk fra feltdagene formidlet til et utvalg av ressurspersoner i Færder på Besøkscenteret på Verdens Ende. Her kom det verdifulle spørsmål og kommentarer som studentene kunne ta med seg i sitt arbeid.

Gruppe 1 skulle se på utviklingen av innfallsporter til Færder nasjonalpark. Gruppen så på muligheter for en økt tilgjengeliggjøring av nasjonalparken for folk flest, samtidig som verneverdiene i nasjonalparken ikke skulle

være i fare for økt press eller forringelse. Problemstillingen er: Hvordan kan innfallsporter stimulere til økt kunnskap og bevissthet rundt Færder nasjonalparks verdier gjennom økt bruk av nasjonalparkens randsone? Utgangspunktet for dette er å redusere besøkstrykket i selve nasjonalparken. Et sentralt grep for gruppa er utvikling av en fast båtrote i randsonen av nasjonalparken med fem identifiserte stoppesteder med start i Tønsberg og stopp på Verdens ende, og som kan være et alternativ til bilen. Videre gjorde gruppa en mulighetsstudie av et de fem identifiserte stoppestedene imellom, Fjærholmen. Den første strategien gruppa foreslår er å gi de besøkende opplevelse av kystlandskapet og nasjonalparken, gjennom tilrettelegging av aktiviteter på båten og på Fjærholmen, bl.a. som formidlingsplattform om verneverdiene i nasjonalparken, også det som ligger under vann. Den andre strategien er naturveiledning for atferdsendring og forbedrede nasjonalpark-opplevelser.

Gruppe 2 sitt utgangspunkt var å arbeide med et valgt tettsted som kan ha en vertskapsfunksjon i forhold til nasjonalparken. Valget ble Tjøme tettsted, hvor problemstillingen er: Hvordan kan Tjøme utvikles som et vertskapstettsted i Færder nasjonalpark-kommune? Basert på landskapsressursanalysen og mulighetsstudien utviklet gruppa tre strategier. Den første er utvikling av Tjøme sentrum, gjennom etablering av ny møteplass, synliggjøre lokale verdier, styrke sykkelforbindelser for å avlaste biltrafikken (som kan være meget stor særlig i sommerhalvåret) og utrede muligheten for overnatting. Den andre strategien er å fremme naturverdiene utover det som er i nasjonalparken for å avlaste presset på nasjonalparken, samt formidling av naturverdiene. Strategi tre er å legge til rette for et aktivt og levende lokalsamfunn ved å tilrettelegge for gode møter mellom lokale og besøkende.

Gruppe 3 hadde fokus på strandsonen og allmennhetens tilgjengelighet. Problemstillingen er hvordan tilrettelegge for gode opplevelser i strandsonen uten å ødelegge for sårbart natur- og kulturlandskap. Et viktig utgangspunkt var kommunens prosjekt om kartlegging og fjerning

av ulovlige ferdselshindringer i strandsonen. Gruppa prioriterte en strandsone-strekning sør-øst på Hvasser da dette var et område kommunen har fjernet ulovlige stengsler, samt at området byr på unike naturkvaliteter og landskapsopplevelser. Gruppa foreslår fire strategier, hvor den første er å skape naturopplevelser som fremmer aktivitet. Aktuelle tiltak er etablering av offentlig badstue i gamle naust, robåt- og sykkelutleie og tau-robåt ut til en holme. Den andre strategien er å styrke tilgjengeligheten ytterligere for allmennheten, bl.a. gjennom å etablere en fellesbrygge. Strategi tre er å informere for å skape bevissthet knyttet til strandsonen bl.a. gjennom å tilby læringsarenaer for barn og unge. Den fjerde strategien er å bevare natur- og kulturverdier gjennom kanalisering av ferdsel og vern av sårbare og trua naturområder.

Gruppe 4 skulle undersøke mulighetene for bærekraftig landbruk og lokale/regionale matsystemer. Gruppa valgte å fokusere på Tjøme, da jordbruket her opplevdes å være mest under press knyttet til gjengroing og nedleggelse av jordbruksjord. Sammenlignet med Nøtterøy er det i Tjøme langt færre arealer til disposisjon for dyrking av mat med mindre sammenhengende jordbruksarealer. Gruppas problemstilling er hvordan bønder, tjømlinger, badegjester (hyttegjester) og nasjonalpark-turister kan samarbeide for å holde Tjømes dyrkbare jordarealer i hevd gjennom lokal matproduksjon. Strategiene er tre-delt: Bøndenes bord (agroturisme), barnas bord (utdanning) og Bygdas bord (møteplasser). Strategi en – bøndenes bord – går på å etablere agroturisme som en del av Tjømes identitet, hvor man bl.a. har utarbeidet et matkart som viser hvordan ulike aktører (både eksisterende og framtidige) kan samarbeide. Tiltak under strategi to – barnas bord – er å få inn jordbruk og lokal matproduksjon i skolehverdagen, samt etablere fritidstilbud og sommertilbud knyttet til lokal jordbruksproduksjon. Den siste strategien – bygdas bord – går på å utvikle Tjøme sentrum som samlingspunkt for lokalmat, kulturopplevelser og møtested mellom lokale og besøkende.

Gruppe 5 sin oppgave handler om kystens kulturarv. Etter møter med folk i Færder, særlig en representant for historielaget på Hvasser, valgte

gruppa å fokusere på frivilligheten som immateriell kulturarv, og formulerte følgende problemstilling: Hvordan kan frivilligheten som kulturarv fremme verdiskaping og identitetsbygging på Hvasser? Frivilligheten har stått sterkt på Hvasser, men er sårbar og er under press. Landskapsressursanalysen og mulighetsstudien resulterte i to strategier. Den første går på å skape en sterkere tilknytning til frivillighet gjennom formidling, mens den andre er å skape sterkere samhold mellom folkene på Hvasser, både lokale, hyttefolk og besøkende. Under den andre problemstillingen er tiltaket å etablere en fysisk møteplass i form av et flerbruksbygg på Hvasser hvor formålet er å tiltrekke seg besøkende og lokale, samt å legge til rette for møter mellom disse med fokus på lokalhistorien og engasjement for lokalsamfunnet.

Gruppe 6 fikk utdelt øya Veierland, og valgte å se på hvordan øyas historie, særpreg og landskap kan forvaltes med tanke på å oppnå bred verdiskaping. For å bevare Veierlands særegne kvaliteter ser gruppa det som nødvendig å motvirke befolkningsnedgangen gjennom å tiltrekke seg flere unge og barnefamilier (det bor i dag cirka 80 personer på øya, de fleste eldre). Gruppa foreslår tre strategier: 1) Tiltrekke flere fastboende, 2) Styrke kulturformidlingen, 3) Forvaltning av kulturmiljø. Av aktuelle tiltak for å tiltrekke flere fastboende er å innføre boplikt, gjøre øya mer attraktiv for barnefamilier bl.a. ved å etablere en barnehage, legge til rette for bygging av nye boliger og styrke fergetilbudet. Under strategi 2 foreslår gruppa å etablere leirskole og besøksgårder, og arrangere ulike læringsarenaer som lokale workshop om øyas historie. Under strategi 3 om forvaltning av kulturmiljøet foreslår gruppa kanalisere de besøkende og informasjon med skilting, flere offentlige toaletter og søppelbøtter, og fornye skjøtselsplanen for bl.a. introdusere flere store beitedyr.

Gruppe 7 skulle fokusere på de økologiske utfordringene i Oslofjorden. Etter flere samtaler og befaringer valgte gruppa Torød fordi det ligger i randsonen til Færder nasjonalpark og har et spennende kulturmiljø. Gruppas formulerte følgende problemstilling: Hvordan kan man skape engasjement og handlingsvilje for å restaurere det marine økosystemet og

kulturmiljøet i Torød knyttet til Oslofjorden i krise? Det første tiltaket gruppa foreslår er å bidra til å restaurere Oslofjorden og stedsbasert læring. Aktuelle tiltak som foreslås er dugnad for å fjerne stillehavsøsters, etablere marin nyttehage og et naturlaboratorium, plante ålegras og rydde opp i forsøpling, gamle teiner og fremmede arter på land. Den andre strategien er å skape tilhørighet og engasjement rundt marine økosystemer med utgangspunkt i Torødstranda og kulturmiljøet. Tiltakene som foreslås her å gjenreise hovedhuset til Stranda gård, tilrettelegge for lokale arrangementer, utleie av ikke-motoriserte båter og skilting/ informasjon.

Gruppe 8 fikk tildelt Årøysund-området. Problemstillingen de utviklet var: Hvordan kan identiteten og historien til Årøysund bidra til å ivareta de stedege kvalitetene og styrke et godt nærmiljø? Den første foreslåtte strategien er utvikling av lokalsamfunnet gjennom å forbedre kollektivtransport og etablere et fellesskaphus og badstue og en opplevelsestur. Den andre strategien er ivaretagelse og formidling av historien og kulturmiljøet. Konkrete tiltak her er å sette opp skilt og QR-koder, gi maritime opplevelser basert på kommunebrygga på Årøysund og omgjøring av det gamle landhandleriet til museum. Den tredje strategien er å bedre forholdene for natur, miljø og det biologiske mangfoldet i området.

Vi vil med dette takke alle har som stilt opp for studentene og delt av sine kunnskaper og erfaringer i løpet av feltarbeidsdagene. En særlig stor takk til Færder kommune ved virksomhetsleder Andreas Mæland, seniorrådgiver Ronny Meyer og næringssjef Jonathan Hall, samt nasjonalparkforvalter Anne Sjømæling. Deres faglige bidrag og hjelp til studentene har vært svært viktig for det faglige utbytte. Det har vært lærerikt og en stor glede å arbeide med Færder kommune og nasjonalpark i årets kurs i Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling.

God lesning, og vi håper studentenes bidrag kan gi noen nye perspektiver og forslag til bærekraftige løsninger for Færder nasjonalpark og Færder som nasjonalpark-kommune.

Ås, januar 2025
Kursansvarlige ved NMBU:

Knut Bjørn Stokke: knut.bjorn.stokke@nmbu.no

Morten Clemetsen: morten.clemetsen@nmbu.no

Annegreth Dietze-Schirdewahn: annegreth.dietze@nmbu.no

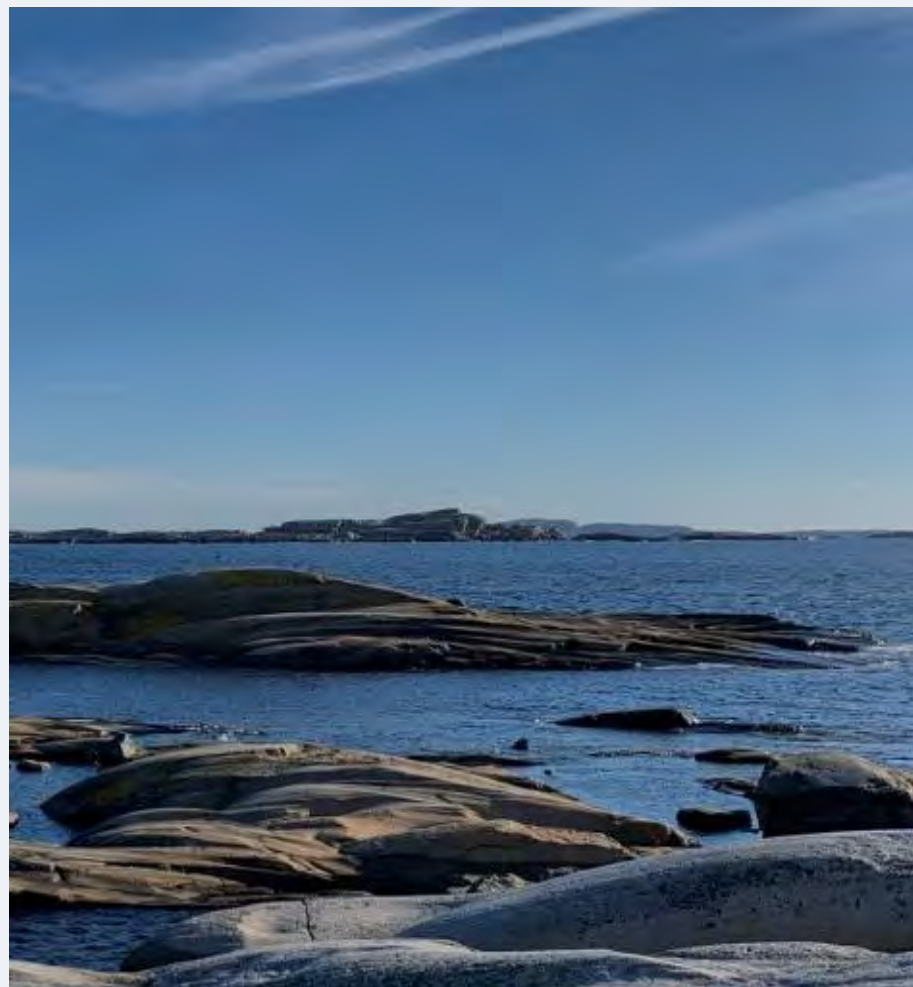
Ferdes i Færder

LAA360 – Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling

INNHOOLD

Begreper	4
Metode	5
Færder og dagens utfordringer	6
Muligheter for en bærekraftig utvikling i Færder	7
Identifisering av stoppesteder – innfallsporter	8
Fjærholmen	9
Landskapsressursanalyse	10
Geologi, landformer og vann	
Romlig-estetiske forhold	
Naturmiljø	
Arealbruk	
Kulturhistorie	
Landskapets kulturelle betydning	
Stadkjensle	
Mulighetsstudie	14
Strategier og tiltak	15
Strategi 1 – Opplevelse av kystlandskapet og nasjonalparken gjennom bruk av randsonen	16
Tiltak 1 – Tilrettelegging av aktiviteter på båten	
Tiltak 2 – Tilrettelegging av aktiviteter på Fjærholmen	
Tiltak 3 – Utsikt	
Strategi 2 – Naturveiledning for atferdsendring og forbedre nasjonalparkopplevelser	18
Tiltak 1 – Læring i form av aktiviteter	
Tiltak 2 – Arrangementer som bidrar til økt kunnskap	
Båtrutens gjennomførbarhet og utvikling av stoppesteder	20
Refleksjon	21
Kilder og figurliste	23

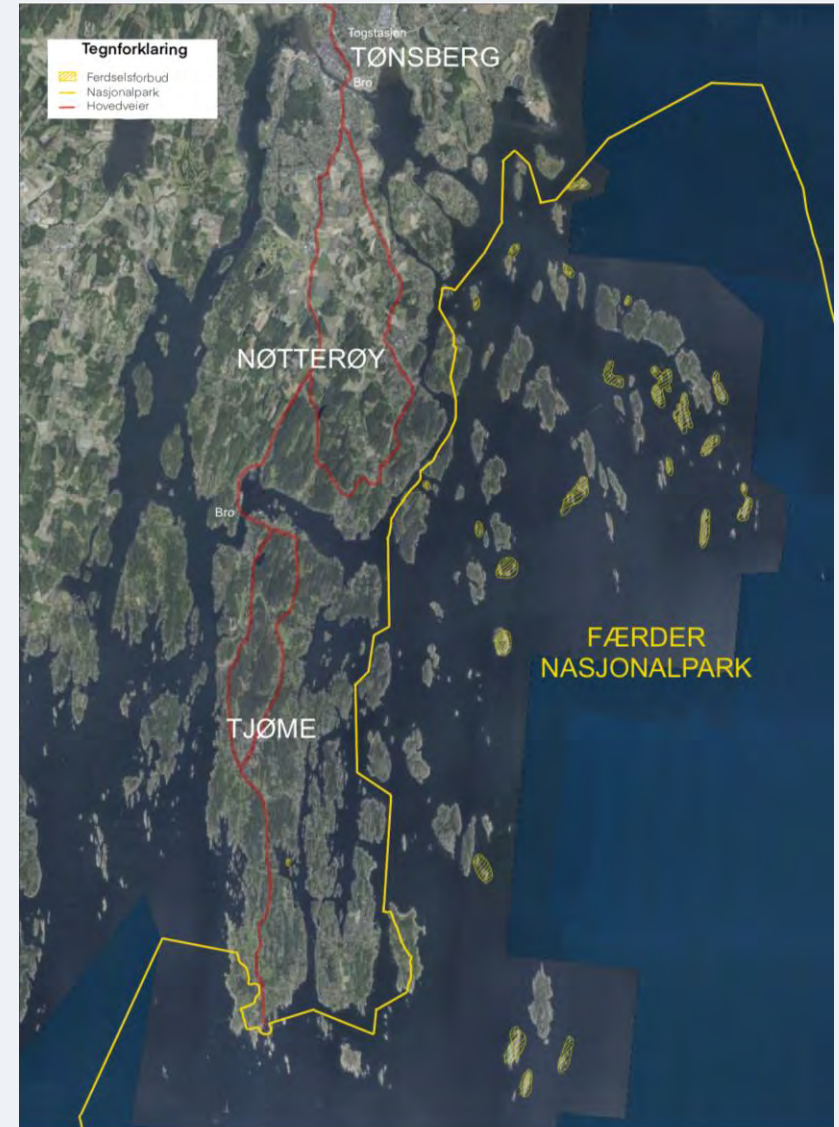
Skjærgården ved Verdens ende.

FORORD

Rapporten er utarbeidet høsten 2024 i emnet LAA360 – *Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling*. Arbeidet er gjennomført av studenter ved flere masterstudier på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU): naturforvaltning, by- og regionplanlegging og landskapsarkitektur. Regionen arbeidet tar for seg er Tønsberg og skjærgården rundt, med fokus på Færder – både Færder kommune og Færder nasjonalpark. Vi vil takke for vertskapet under feltarbeidet, foredrag og interessante samtaler.

Tema for oppgaven er å se videre på innfallsporter til Færder nasjonalpark. I oppstarten av arbeidet ble det tydelig at gruppen ønsket å fokusere på en økt tilgjengeliggjøring av nasjonalparken for folk flest, samtidig som verneverdiene i nasjonalparken ikke skulle være i fare for økt press eller forringelse. Med det ble randsonen til nasjonalparken et viktig fokusområde, ettersom det her ligger en mulighet til å øke bevisstheten om og bruken av nasjonalparken – uten å øke presset på verneverdiene i den. Dette resulterte i følgende problemstilling:

Hvordan kan innfallsporter stimulere til økt kunnskap og bevissthet rundt Færder nasjonalparks verdier, gjennom økt bruk av nasjonalparkens randsoner?

Figur 1: Kart over Færder kommune og Færder nasjonalpark. Målestokk: 1:100 000

BEGREPER

Nasjonalpark

Nasjonalpark er vernede områder med "særegne eller representative økosystemer eller landskap" uten tunge inngrep (Naturmangfoldloven, 2009, §35). "Nasjonal-" viser til at området er av nasjonal interesse og viktighet. "Park" forteller oss at det er vi mennesker som bestemmer over området og at det skal være tilrettelagt for oss. De siste ti årene er det utviklet en kommunikasjons- og merkeverestrategi for Norges nasjonalparker (Miljødirektoratet, 2020). Med utgangspunkt i denne strategien skal det tas i bruk "innfallsporter" i tilknytning til nasjonalparkene.

Innfallsport

Innfallsport er stedene ved et verneområde som møter og kanaliserer de besøkende inn i området (Miljødirektoratet, 2015, s. 9). Det er som "summen av utendørs tilrettelegging" og kan bestå av et bredt spekter av opplevelser, gjerne i randsonen av verneområdet, som informasjon, aktiviteter og utsikt (Miljødirektoratet, 2015, s. 9). I forvaltningsplanen for Færder Nasjonalpark brukes både informasjonspunkt, informasjonsportal og innfallsport (Færder nasjonalpark, 2017a, s. 162).

Bred verdiskapning

Bred verdiskapning handler om å ha et helhetlig blikk på verdiskapning utover det økonomiske. Sosial, kulturell, miljø- og helsemessige verdier tas med i dette begrepet, og viktigheten av å jobbe på tvers av disse verdiene synliggjøres av en stadig mer polarisert og isolerende verden (Haukeland & Brandtzæg, 2019)

Europarådets landskapskonvensjon

Den europeiske landskapskonvensjonen trådte i kraft i Norge i 2004 (Clemetsen & Asmervik, 2022, s. 19). Konvensjonen definerer landskap som «et område slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer» (Council of Europe, 2000). Det inkluderer det relasjonelle landskapet, som omhandler identitet og hva man kjenner på både psykisk og fysisk i det landskapet man befinner seg i. Konvensjonen stiller krav til planlegging for et helhetlig landskap i tid og rom, fra øverste politiske nivå nasjonalt til regionalt og lokalt ned til individer.

Informasjon ved den eksisterende innfallsporten Verdens ende.

Regional planlegging og lokalsamfunnsutvikling

Region kan forstås på flere måter (Clemetsen & Asmervik, 2022, s. 83-86). Landskapsarkitekten Erik Lorange forsto regioner som funksjonelle landskap som oppfattes «innenfra», uavhengig av fylkes- eller kommunegrenser (s. 20), og videreførte den regionale planleggingens far, Patrick Geddes, sin idé om å se byen og den omkringliggende region i sammenheng (s. 26, 68-72). Synergier mellom regional planlegging og lokalsamfunnsutvikling er fordelaktig for å oppnå bred verdiskapning. Regional planlegging kan sette rammene for større, strukturelle utviklingsprosjekter, mens lokalsamfunnsutvikling sørger for at disse prosjektene tilpasses lokale forhold.

METODE

Vi valgte først å gjøre en grovere analyse av Færder der enkelte utfordringer og muligheter i regionen ble identifisert. Denne analysen hjalp oss med å konkretisere en problemstilling. På bakgrunn av denne problemstillingen gjorde vi en nærmere landskapsressursanalyse av Fjærholmen, som munner ut i en mulighetsstudie med konkrete strategier og tiltak for å oppnå målet i problemstillingen.

Landskapsressursanalyse

Landskapsressursanalyse (LRA) er en metode som tar utgangspunkt i metoden for landskapsanalyse fra Europarådets landskapskonvensjon. LRA deles i to deler der den første er landskapskarakteranalyse som bygger på befaringer og registreringer som er gjort i området. Det hentes også inn informasjon om kultur- og naturgrunnlaget i landskapet. Den andre delen er "stadkjensle" (sense of place), som forsøker å innhente det relasjonelle landskapet. For å registrere stadkjensle gjennomførte vi intervjuer der informantene kan sette ord på hva landskapet betyr for dem.

Feltarbeid og intervju

Feltarbeidet 23.-26. september med befaringer og intervjuer i caseområdet er en viktig del av kunnskapsgrunnlaget for resultatene i oppgaven. Vi gjennomførte flere intervjuer i Færder kommune med både offentlig ansatte, næringsdrivende og interesseorganisasjoner. I tillegg intervjuet vi lokale forbipasserende, i form av semi-strukturerte intervju med en intervjuguide. Intervjuguiden har som hensikt å styre samtalen inn på visse tema, uten å være bindende. Intervjuguiden inkluderte spørsmål som hvor man ville tatt med en som aldri har vært i området før, ens kobling til nasjonalparken, barndomsminner, naturopplevelser og båtbruk. De lokale vi snakket med fikk muligheten til å sette ord på hva Færder er for dem, hva de setter pris på med området og hvilke forhold de har til nasjonalparken og dens randsone. Nøkkelinformantene hadde en egen guide som var tilpasset informantens kunnskapsfelt. Gjennom snøballmetoden ble nye informanter identifisert innenfor nettverket til informantene.

Illustrasjon av arbeidsgangen og metoden for oppgaven.

FÆRDER OG DAGENS UTFORDRINGER

Færder kommune

Færder er en øykommune i Vestfold fylke bestående av Nøtterøy og Tjøme, samt flere andre mindre øyer. Flere av øyene er forbundet med bilbro, noe som også kobler kommunen til Tønsberg. Dette er den eneste formen for forbindelse til fastlandet, og preges derfor av stor trafikk - særlig i rushtiden og i sommermånedene. Tyngden av fritidsboliger ligger på Tjøme, mens på Nøtterøy er det flest fastboende. Tettstedet Teie ligger her og fungerer som en forlengelse av Tønsberg. Tønsberg er en naturlig tilkobling til Færder med sitt bysentrum, jobbmuligheter og turistinnstrømning. Færder har svært attraktive fritidsområder ettersom de ligger kun én og en halv time med bil eller tog fra Oslo-området. Dette preger områdene, særlig i sommermånedene. Med et ekstremt konsentrert besøkstrykk i enkelte områder i juli er det ønskelig å spre massene utover, både utenfor sesong, men også rent geografisk.

Områdene er også populære på grunn av landskapet, klimaet og mulighetene for aktiviteter dette gir i Færder. Regionen har et karakteristisk landskap med lavtliggende kystnært terreng som har tydelige spor etter istiden med skurte svaberg, rullesteiner og marine avsetninger. På grunn av kommunens beliggenhet sør i Norge med nærhet til havet, er klimaet generelt varmt og vintrene er milde, men vindfulle. Mange bruker Færder som et fritidsområde gjennom småbåt, aktiviteter i vannet eller til turgåing. Mye på grunn av det høyskala fritidslandskapet er store deler av kystsonen i regionen privatisert, og flere av kvalitetene i skjærgården benyttes i størst grad av de som har tilgang til privatbåt.

Færder nasjonalpark

Langsmed hele Færder kommunes østkyst ligger Færder nasjonalpark. Nasjonalparken ble opprettet i 2013 etter et ønske fra lokalbefolkningen. Før dette var det i stor grad et landskapsvernområde på grunn av dets karakter og rike livsmiljø. Færder nasjonalpark er inngangen på vestsiden til Oslofjorden og er sterkt tilknyttet den.

Miljøkrisen i Oslofjorden påvirker det marine livet i nasjonalparken, der høye verdier av nitrogen, fosfor og partikler som fjorden ikke klarer å ta opp skaper utfordringer. Konsekvenser av dette er en større algeoppblomstring, samt fiske- og fugledød. Forurensningen kommer i hovedsak av avrenning fra landbruk og utslipp fra kommunalt avløp samt spredt bebyggelse. I kombinasjon med menneskelige inngrep vil klimaendringer også forsterke disse effektene ytterligere. Færder Nasjonalpark vil bli sterkt påvirket av miljøutfordringene i Oslofjorden (Færder Nasjonalpark, 2017a, s. 57).

Kommunale brygger

Langs kysten i hele kommunen har det vært flere og er fortsatt enkelte kommunale brygger. Disse kommunale bryggene var viktige ferdelårer før, da det gikk ferge fra Tønsberg og Oslo ut til bryggene i Færder. Kommunebryggene fungerte som *“porter mot sjøen”* for dem som ikke hadde tilgang på egen brygge og var et viktig bindeledd mellom øyene og bruken av skjærgården (Færder kommune, 2020). Etterhvert har privatbilen blitt viktigere, og med det har bruken av vannveien og de kommunale bryggene blitt redusert.

Illustrasjon av bryggen på Fjærholmen.

MULIGHETER FOR EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING I FÆRDER

Med utgangspunkt i enkelte utfordringer identifisert i Færder har regionen og dens kobling til nasjonalparken potensiale til å utvikles i en mer bærekraftig retning.

Færder nasjonalpark er vernet for å ivareta «et større naturområde med representative økosystemer ved kysten i ytre Oslofjord», der blant annet skjærgårdslandskapet og det marine miljøet er viktige verdier (Forskrift om vern av Færder nasjonalpark, 2013, §1). Nasjonalparken er i en særstilling, der omtrent hele parken ligger uten fastlandsforbindelse. Det kan tenkes at dette gjør nasjonalparken mindre aktuell i folks bevissthet og daglige bruk av landskapet. Her ligger derfor en mulighet i å bevisstgjøre beboere og tilreisende i verdiene som ligger i området, samt inkludere dem i en forståelse av hvorfor disse verdiene bør vernes. I tillegg kan områdene og forvaltningen av nasjonalparken være viktig å forstå i sammenheng med den kritiske biologiske tilstanden i Oslofjorden. Oslofjordens utfordringer påvirker nasjonalparken og de lokale verdiene i Færder direkte. Ved å øke bevissthet, spre kunnskap og øke muligheter for enkel, lokal handling kan det oppstå positive synergier for miljøtilstanden i Oslofjorden.

Nasjonalparken har også verdier som må vernes mot for stort besøkspress. Et eksempel på dette er fuglelivet, som er svært sårbart deler av året, særlig i hekketiden på våren og tidlig sommer (Færder nasjonalpark, 2019, s. 11). Tilrettelegging og bruk av nasjonalparken må derfor foregå kontrollert og etter strategisk planlegging. Å kanalisere ferdselen til områder som tåler besøk kan derfor være en god strategi for å tilgjengeliggjøre verdiene i nasjonalparken uten å legge for mye press på viktige naturverdier. I forbindelse med dette, kan det være interessant å se til randsonen av nasjonalparken. Ved å kanalisere ferdselen til randsonen av nasjonalparken holdes den eventuelle virkningen av tiltak, som økt ferdsel og støy, til utkanten av nasjonalparken – for å ikke forringe verneverdiene.

Ferdes i Færder - båtrote med identifiserte stoppesteder

En båtrote i randsonen av Færder nasjonalpark kan møte mange av utfordringene og mulighetene for en bærekraftig utvikling i Færder. Sammen med identifiserte stoppesteder vil en båtrote kunne skape synergier mellom hverdagslandskapet, nasjonalparken og fritidslandskapet i regionen – for både beboere og tilreisende.

Båtrotene henter opp det tapte fellesskapsgodet som har vært i kommunebryggene og båtrotene som tidligere forbandt regionen til Tønsberg og Oslo (Færder kommune, 2020, s. 41). Vi ser for oss at en båtrote vil kunne være et viktig grep inn i demokratiseringen av kystsonen. Småbåthavnene og aktivitetene i kystsonen er i dag relativt privatisert og gjør at mange ikke kan ta del i disse godene. Med en offentlig tilgjengelig båt, vil flere kunne komme seg ut til stoppestedene underveis, samt ta del i det å være på fjorden.

Båten vil gå fra Tønsberg havn. Det er med det tenkt at båttilbudet skal være et alternativ til privatbilen. Færder har kun én fastlandsforbindelse, og denne broen preges av stillestående køer. Ved å etablere en båtrote kan broen avlastes og bilbruken kan reduseres. Hvilken bilbruk, for eksempel pendling eller fritidsreiser, vil kunne variere med båttilbudet, men redusert bilbruk vil likevel kunne være en positiv effekt ved å etablere et slikt tilbud.

Målgruppen for båten inkluderer både lokalbefolkningen og tilreisende turister. For de lokale kan båten fungere som en enkel måte å utforske skjærgården på, særlig for de uten egen båt. For turister, spesielt fra øvrige deler av Vestfold og Oslofjord-regionen, vil båten være en attraktiv mulighet til å oppleve Færder nasjonalpark på en rimelig og bærekraftig måte. I tillegg kan det tiltrekke familier, naturinteresserte, og miljøbevisste reisende som ønsker å lære mer om nasjonalparkens verdier.

IDENTIFISERING AV STOPPESTEDER - INNFALLSPORTER

Vi ser for oss at en båtrute og en opparbeidelse av enkelte stoppesteder i kommunen kan være en bidragsyter inn i en bærekraftig utvikling i regionen. Stoppestedene skal fungere som innfallspor til nasjonalparken, og skal:

- Øke bevisstheten om nasjonalparken
- Gi informasjon om verneverdiene og skånsom bruk av nasjonalparken
- Gi innsyn til nasjonalparken fra randsonen
- Øke mulighetene for bred verdiskapning i randsonen av nasjonalparken

På bakgrunn av dette har vi identifisert fem aktuelle stoppesteder:

Tønsberg havn: Startpunkt for båtturen, med et etablert havneanlegg med god kapasitet. I tillegg er det nærliggende sentrumsfunksjoner, DNT-turistsenter, restauranter og et kystkultursenter der. Tønsberg vil være adkomsten for mange, særlig turister fra Oslofjord-regionen.

Fjærholmen: Første stoppested på ruta. Fjærholmen ligger tett på nasjonalparken og øylandskapet, og er et etablert friområde. Stedet er populært for familier og utferder med skole og barnehager.

Ildverket: Stoppet er innenfor nasjonalparken, men er definert som et sted som tåler tilrettelegging for besøkende (Færder nasjonalpark, 2019, s. 25). Ildverket har gode havneforhold og er tilrettelagt med toaletter, kyststi, kystledhytte og bevarte brygger som blir vedlikeholdt av kommunen. Øya gir besøkende en mulighet til å oppleve nasjonalparken på kroppen.

Krukholmen: Krukholmen virker å være et levende lokalsamfunn med matbutikk, tre restauranter, galleri og verdifulle naturmiljøer. Krukholmen har et spesielt godt potensiale for å integrere lokal matkultur i besøksopplevelsen, med sin historie som fiskerihavn og nærhet til jordbruket på Hvasser.

Verdens ende: Båtturens siste stopp er i dagens besøksstrategi en etablert innfallspore med tilrettelagte områder for stort besøkstrykk. Besøksenteret som ligger her er en arena for kunnskapsformidling om nasjonalparkens verdier og Oslofjordens miljøutfordringer. Her er det panoramautsikt over nasjonalparken, restaurant og turmuligheter i blant annet Moutmarka.

FJÆRHOLMEN

Fjærholmen er som nevnt det første stoppestedet på båtruten. Vi har valgt å gjøre en landskapsressursanalyse av Fjærholmen, for så å gjennomføre en mulighetsstudie basert på funnene i analysen. Mulighetsstudien vil lede til strategier og tiltak som kan gjennomføres på Fjærholmen, men også videreføres til flere av de andre stoppestedene.

Landskapsressursanalysen ble gjennomført på Fjærholmen ettersom det er en havn hvor nasjonalparkgrensen kun går noen titalls meter fra kystlinjen. Fjærholmen har med det en unik og direkte relasjon til øylandskapet i nasjonalparken, uten å være innenfor vernegrensen. Det er et sted som brukes aktivt i dag, er godt opparbeidet og tåler mer tilrettelegging. I tillegg ligger Fjærholmen i kort distanse fra Tønsberg sentrum. Å etablere Fjærholmen som en innfallsport til nasjonalparken kan koble sammen et mye brukt hverdagslandskap med nasjonalparken.

Bilde fra toppen av Fjærholmen, med dommertårnet i forgrunnen. Grensen til Færder nasjonalpark går rett utenfor Fjærholmen. Til høyre i bakgrunnen ligger øya Steinkloss, som er en del av nasjonalparken.

Fjærholmen ligger langt nord i Færder kommune og helt på grensen til nasjonalparken. Målestokk 1 : 100 000

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Geologi, landformer og vann

Fjærholmen ligger på sørenden av øya Føymland nord-øst i Færder kommune. Føymland ligger i Oslofjorden, som er en bred fjord med lavland rundt. Fjærholmen ligger likevel godt skjermet av flere øyer, skjær og svaberg som sammen skaper et øylandskap, og begrenser området. Skjærgården er en del av Oslo-feltet, en nedsynkning av jordskorpen som har ført til stor vulkansk aktivitet (Færder nasjonalpark, 2017a, s. 13-14). Spor etter dette er fortsatt synlig i landskapet. For eksempel består områdene i nasjonalparken hovedsakelig av larvikitt, en magmatisk bergart som stort sett er å finne i Vestfold (NGU, u.å.-a).

Området har i sin helhet vært under den marine grense, men har etterhvert som landet har hevet seg kommet til syne over havnivå. Området er lavland som preges av blankskurte svaberg som er slipt gjennom flere istider (Færder nasjonalpark, 2017a, s. 13). Mange av disse svabergene ligger som berg i dagen i dag. Dette er fordi det er flere områder uten dekke av løsmasser på Fjærholmen. Løsmassene har blitt vasket vekk av havet under landhevingen (Færder nasjonalpark, 2017a, s. 14). Andre områder er dekket av hav- og fjordavsetninger eller marine avsetninger (NGU, u.å.-b).

Fjærholmen er en del av et åpent landskap.

Figur 2: Det er lavland i skjærgården ved Fjærholmen.

Romlig-estetiske forhold

Landskapsrommet ved Fjærholmen defineres av den blå fjorden og det lavtliggende terrenget, noe som gjør at det oppfattes åpent og stort. Sørover kan man se helt utover havet. Rommet defineres av øyene som er konvekse former i fjorden, disse repeteres som et mønster utover i alle retninger. Innover øya begrenses rommet av bygningsmassene og der vegetasjonen, særlig i tresjiktet, blir tettere.

Ved Fjærholmen skaper fjorden bevegelse i rommet der vannmassene bølger seg innover sundet og slår mot skjærgården, strender og bryggene. Dette bølgeskulpet blir en viktig del av rommet, og kan tenkes å være en del av hvorfor mange trives i disse landskapene. Bølgeskulp har en beroligende effekt på mange, samtidig som det inviterer til lek og bruk av naturelementene i landskapet.

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Naturmiljø

De mange øyene rundt Fjærholmen varierer i størrelse og mengde vegetasjon. På enkelte av de nærmeste øyene er det skurte svaberget mest fremtredende.

Fjærholmen består av i hovedsak av to vegetasjonsdekker. Den ene typen vegetasjonsdekke er åpen fastmark, som er areal som ikke er tresatt. Den åpne fastmarken er dominert av plen, svaberg og sandstrand. Det andre vegetasjonsdekket består for det meste av barskog, mer konkret furu. Det er også innslag av løvtrær, deriblant bjørk, alm og pil. Tresjiktet er det dominerende vegetasjonssjiktet i barskogen, der busksjiktet har noe vegetasjon, med arter som einer. Feltsjiktet består av kort gressplen, forskjellige typer bergknapp og kløver med mer. (Artsdatabanken, 2024)

I nord-øst på Fjærholmen finnes en utvalgt naturtype, *åpen grunnlendt kalkmark i boreonemoral sone*, som er *sterkt truet* (Naturbase faktaark, 2020). Fjærholmen har flere truede plantearter fra kategoriene nær truet (NT) til sterkt truet (EN). Noen av de truede planteartene er alm, gul hornvalmue og nyresildre. Det er også flere fremmede plantearter, blant annet rynkerose, hagelupin og skogforglemmegei. Fjærholmen er også et område for flere fuglearter. Flere av fugleartene som befinner seg ved Fjærholmen er svært utrydningstruede, for eksempel makrellterne, hettemåke, lomvi og grønnfink. Fjærholmen og Færder nasjonalpark er viktige hekkeområder for mange fuglearter og det er flere nærliggende øyer, som Tjeldeskjær og Langskjæra, som har ferdselsforbud for å verne om fuglene. (Artsdatabanken, 2024)

Det marine livet er også en svært viktig del av naturmiljøet på Fjærholmen. Under havoverflaten finnes blant annet av blåskjell, blæretang, grisetang, steinkobbe og strandkrabber. Den epilitorale fjæresonen består både av svaberg og mer finkornet materiale som sand. Den sublittorale sonen av fjæra er stort sett dekket av sand, grus og mindre stein og et fåtall av tangarter. (Artsdatabanken, 2024)

Skurt svaberg ned mot fjorden.

Furuskog på Fjærholmen. I bakgrunnen kan man skimte fjorden.

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Arealbruk

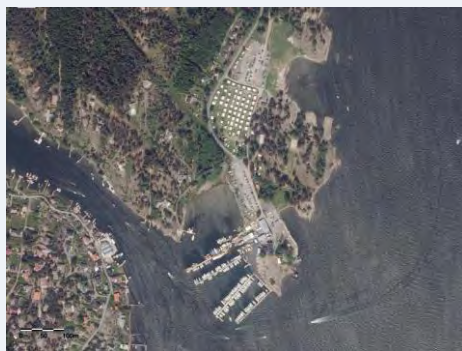
Fjærholmen er et populært friluftsområde, spesielt på sommeren. Området er tilrettelagt for mye aktivitet med småbåthavn, seilbåtforeningens brygge, ulike baner for ballidrett, tursti og badestrender. På Fjærholmen er det to store parkeringsplasser for besøkende, og i tillegg er det toaletter ved stranden. Det er også en campingplass sentralt på plassen. Det er spredt fritidsbebyggelse i utkanten av Fjærholmen. Fra Fjærholmen kan man se flere ubebygde holmer som Barneskjær, Steinkloss og Masseløy. Også Bolærne er synlig, en øygruppe som er godt tilrettelagt med turmuligheter, restaurant og kiosk.

Kulturhistorie

Det har lenge vært aktivitet på Fjærholmen. Steinstua er et av Nøtterøys eldre hus fra 1800-tallet (Færder kommune, 2020, s. 80). Tønsberg seilforening har også brukt holmen siden slutten av 1880-tallet, da foreningen ble etablert (Kolle, 2019). Båthavnen på Fjærholmen har også preget området i flere årtier.

Figur 3: Flyfoto av Fjærholmen fra 1938.

Figur 4: Flyfoto av Fjærholmen fra 2010.

Landskapets kulturelle betydning

Kystlandskapet

Øylandskapet rundt Fjærholmen, med flere sund og kiler, er svært gunstig for ferdsel i vann. Dette er godt synlig i kystsonen og vises blant annet i den utstrakte fritidsbruken av området. Det er en tett relasjon mellom land og vann, og stor bruk av skjærgården preger landskapet i form av småbåthavnen, flere brygger, badestrender og ramper. På Fjærholmen står et dommertårn som brukes under regatta, samt flere bygninger som brukes av Tønsberg seilforening. Bruken av fjordens ressurser, som fisk og skalldyr, har variert gjennom tidene. Det har tidligere vært en viktig næring, mens det i dag hovedsakelig er en fritidsaktivitet (Færder nasjonalpark, u.å.).

Fritidslandskapet

På starten av 1900-tallet begynte badeturistene å komme til Færder (Færder nasjonalpark, u.å.). Landskapet her har med andre ord i mange år vært viktige områder for rekreasjon. De som benytter seg av campingplassen og fritidsboligene på sørenden av Føymland kan tenkes å ha et idyllpreget relasjon til stedet, der mulighetene i landskapet hovedsakelig brukes om sommeren og på fine dager. I dag er Fjærholmen sikret som friområde/LNF i kommuneplanen (Færder kommune, 2023). De store parkeringsarealene vitner om svært mye bruk i sommermånedene og områdene rundt er opparbeidet i stor grad. Dette kan tyde på mye press og bruk fra tilreisende. Det er tilrettelagt for flere generasjoner med lek, aktivitet, bademuligheter, universelt utformet tursti og rampe.

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Stadkjensle (sense of place) er en del av landskapsressursanalysen, som har som hensikt å gi folk mulighet til å sette ord på sitt hverdagslandskap. Begrepet bygger på den Europeiske landskapskonvensjonen sin definisjon av landskap: et område slik en selv oppfatter det (Clemetsen & Stokke, 2014). Selman (2012, s. 56-57) presenterer en sirkel ved bruk av stadkjensle: Steder er bedre hvis lokalsamfunnet aktivt deltar i å forme dem; steder kan inneholde sterke identiteter; sterke og selvsikre lokalsamfunn er åpne for nye folk; kulturhistorie- og arv kan få folk til å lære om området; desto mer aktive folk er i å forme den lokale kulturen, desto større er deres stedsidentitet.

☞ Vi bor i paradiset ☞

Færder nasjonalpark

Flere av de lokale fremhevet skjærgården, utsikten og friluftslivet. Det var få som hadde et konkret forhold til selve nasjonalparken og de tilhørende naturverdiene, men Fjærholmen var heller et område de stadig hadde brukt til friluftsliv. «Vet jo at det er nasjonalpark, men hovedattraksjonen er at det er fint.» Intervjuobjektene var alle enige om at området rundt og i nasjonalparken var fint og de var stolte av å være fra nettopp her. Flere hadde lange røtter med tilknytning til Færder, der alle hadde et forholden til sjøen og bruken av den.

☞ Mer aktivitet ☞
i nasjonalparkens ånd

Båtliv

På spørsmål om hvilke steder de ville vist frem i Færder hvis de skulle vise fram området til en som aldri har vært der før, svarte alle at de hadde vist Verdens ende og alle med båt ville også vist skjærgården i nasjonalparken. «Det er en ny opplevelse bak hver øy i skjærgården utenfor Fjærholmen», sa en sjøvant mann. Inntrykket er eller at fastboende uten båt dro til Bolærne med rutebåten fra Tønsberg havn for å oppleve skjærgårdslandskapet.

Randsøen

Generelt sa alle de som har bodd i Færder hele livet at skjærgården, med sine strender, turområder og aktiviteter er sterkt knyttet til barndomsminnene deres. Flere steder som ble nevnt som viktige barndomsminner, men felles for dem alle var at det var friluftsområder som var tilknyttet sjøen.

☞ Lærte å svømme her ☞

Færder som turistdestinasjon

Gjennom intervjuene kom det fram at det var en generell konsensus om at Færder var en sommerdestinasjon for turisme. «Færder går i dvale om vinteren» sa en lokalperson, noe som gir et tydelig bilde av hvordan området oppfattes uten for høysesongen. Noen lokale sa at de ikke brukte friluftsområdene om sommeren og noen dro til og med vekk i den travleste turistsesongen. Hovedgrunnen for at de lokale dro vekk var mye biltrafikk.

☞ Oslofolk er bedre på ☞
surfing enn lokale

MULIGHETSSTUDIE

Mulighetsstudien oppsummerer funnene og resultatene etter landskapsressursanalysen. Både muligheter og utfordringer i dagens situasjon løftes frem, og danner med det grunnlaget for de foreslåtte strategiene og tiltakene. Både landskapsressursanalysen og forslagene for en bærekraftig utvikling tar utgangspunkt i Fjærholmen, men kan også forstås som prinsipper som kan videreføres også til de andre stoppestedene.

Naturressurser

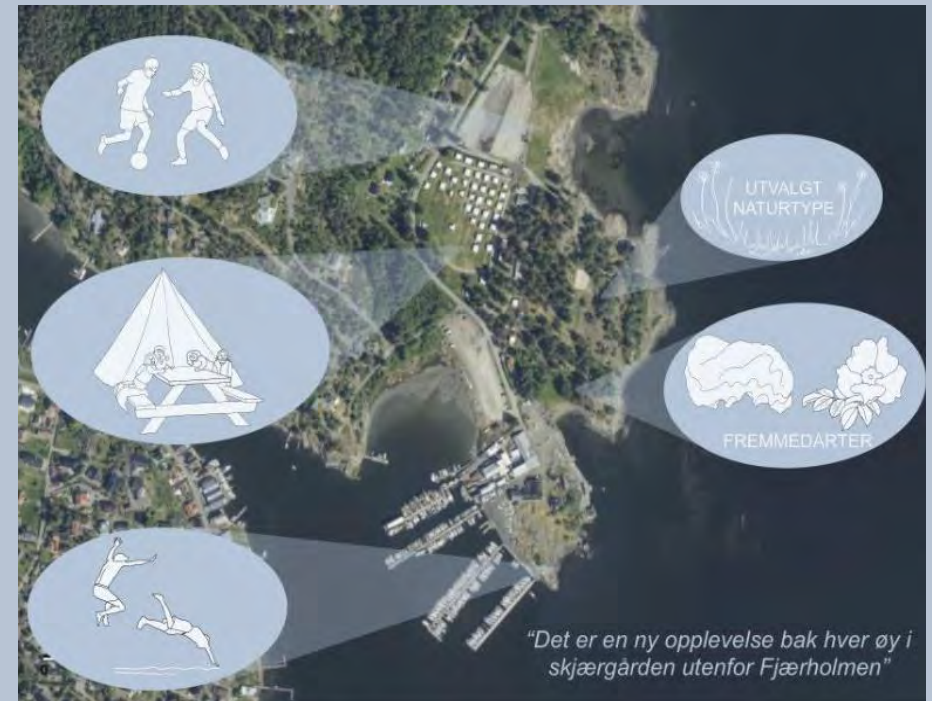
Fjærholmen og Færder nasjonalpark ligger i tett relasjon. Både i nasjonalparken og på Fjærholmen er verneverdiene en viktig del av landskapsrommet og definerende ressurser i landskapet. En del av naturverdiene er sårbare. Blant annet er det på Fjærholmen en utvalgt naturtype, i tillegg til at fremmede arter som rynkerose og stillehavsøsters truer den stede naturen. Tilstanden i Oslofjorden gjør det også svært aktuelt å beskytte og forbedre de eksisterende naturverdiene på Fjærholmen og i nasjonalparken. Her kan tiltak som motiverer til å ta vare på naturen, og kanskje til og med bidra inn i å forbedre tilstanden, være muligheter som ligger i området.

Aktivitet og friluftsliv

Det karakteristiske landskapet i skjærgården gir grunnlaget for Fjærholmen som et viktig rekreasjons- og friluftsted. Blant annet vises det i den mangeårige tradisjonen med båtbruk, badeliv og camping på området. Dette er et viktig ressursgrunnlag å forvalte og videreføre i en bærekraftig retning.

Samtaler med lokale og nøkkelpersoner i nasjonalparken og kommunen har gitt et inntrykk av et landskap som er viktig for barn og unge. Aktiviteter som bading, seiling, fotball og lek på svaberg og sandstrand har foregått på Fjærholmen i mange år. Tiltak som retter seg mot barn og unge kan derfor være svært aktuelt.

Båthavner og muligheten til å bruke skjærgården og nasjonalparkverdiene er tradisjonelt forbeholdt en liten gruppe av befolkningen. Det er de som selv har båt som kommer seg ut fra fastlandet og inn i selve nasjonalparken, i tillegg til at småbåthavner privatiserer en del av fastlandet. Dette gir mulighet til å demokratisere kystsonen i større grad enn i dag, for eksempel ved båtruten som foreslås. Den vil gjøre det enklere for folk flest å komme seg ut i randsonen av nasjonalparken, og nyte godt av naturverdiene her. Tiltak kan ta sikte på å sikre gode opplevelser utenfor nasjonalparken, eller de delene av den som tåler besøk. En båtrute kan avlaste bilbruken som var en påpekt utfordring i stadkjensle-analysen.

Figur nr 5: Kartet fremhever noen av ressursene på Fjærholmen. Målestokk: 1:3000

STRATEGIER OG TILTAK

Strategi 1: OPPLEVELSE AV KYSTLANDSKAPET OG NASJONALPARKEN GJENNOM BRUK AV RANDSONEN

Strategi 2: NATURVEILEDNING FOR ATFERDSENDRING OG FORBEDREDE NASJONALPARKSOPPLEVELSER

Strategi 1

Tiltak 1: Tilrettelegging av aktiviteter på båten

Tiltak 2: Tilrettelegging av aktiviteter på Fjærholmen

Tiltak 3: Utsikt

Strategi 2

Tiltak 1: Læring i form av aktiviteter

Tiltak 1: Arrangementer som bidrar til økt kunnskap

Figur nr. 6: Kartet viser mulige ideer og tiltak for utvikling på stoppestedene, med Fjærholmen som eksempel. Målestokk: 1:3000

STRATEGI 1 – OPPLEVELSE AV KYSTLANDSKAPET OG NASJONALPARKEN GJENNOM BRUK AV RANDSONEN

Gjennom landskapsressursanalysen kom det fram at Fjærholmen og det omkringliggende landskapet blir mye brukt og at det skaper gode opplevelser. Det er beskrevet som et idyllisk område, der særlig barndomsminner er sterkt knyttet til landskapet gjennom nærhet til vannet. Forbindelsen til nasjonalparken og verneverdiene kommer likevel lite frem på Fjærholmen sånn det er i dag. I tillegg er det hovedsakelig båtinnehavere som kan ta del i mange av aktivitetene. Strategien tar dermed sikte på å gjennom båten og tilrettelegging av enkle fritidsaktiviteter og opplevelser i randsonen av nasjonalparken oppnå en demokratisering av skjærgårdslandskapet. Tilrettelegging for bruk av landskapet og bevisstgjøring om nasjonalparken, kan sammen gi en økt opplevelse av kystlandskapet og verneverdiene på stedet.

Tiltak 1 – Tilrettelegging av aktiviteter på båten

Båten vil kunne gi flere muligheten til å ta del i skjærgårdslandskapet - underveis på turen og på stoppestedene. På båten er det derfor viktig med mulighet til å stå på dekk, se ut av vinduer og ha enkle aktiviteter om bord. Gjennom informasjonsskilt og –skjermer kan de reisende samtidig få økt kunnskap om det landskapet de er en del av.

Tiltak 2 – Tilrettelegging av aktiviteter på Fjærholmen

For å styrke en demokratisk bruk av randsonen, er det viktig at aktivitetstilbudene på stoppestedene også er tilgjengelige for alle. Lavterskel friluftslivstilbud kan være utlån av utstyr og tilrettelegging for bading, camping, turgåing og andre aktiviteter på land og til vann. Båttiltaket og utvikling av stoppestedene kan kombineres med andre aktører med sammenfallende interesser, som for eksempel Oslofjordssenteret, Kystkultursenteret, DNT, BUA eller historielaget. DNT arrangerer allerede turer i kajakk, der de i forkant rådfører seg med nasjonalparkforvalter slik at de forstyrrer minst mulig fugleliv. Fjærholmen som stoppested og innfallsport kan være et aktuelt utgangspunkt for slike turer. Turene kan ha tema som knytter seg opp mot nasjonalparken eller tilstanden til Oslofjorden.

En skisse som viser båten ankomme Fjærholmen.

STRATEGI 1 – OPPLEVELSE AV KYSTLANDSKAPET OG NASJONALPARKEN GJENNOM BRUK AV RANDSONEN

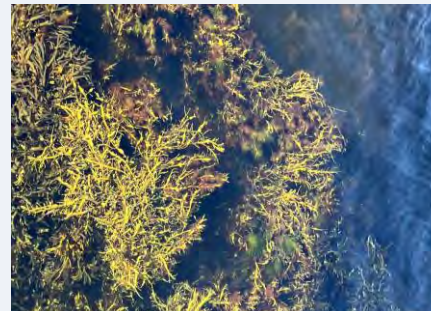
Tiltak 3 – Utsikt

Ved å benytte båten og stoppestedene som formidlingsplattform i utkanten av nasjonalparken, inviterer man inn til nasjonalparken selv om man står like på utsiden. For å øke bevisstheten rundt de viktige verneverdiene i nasjonalparken kan et utsiktspunkt på Fjærholmen med et kart over hva man ser foran seg være nyttig. Kartet kan ha informasjon om øyenes navn, historie og naturelementer, som hva som vokser der, fugleliv og andre arter. Ettersom store deler av verneverdiene i Færder nasjonalpark er under vann, vil det også være interessant å ha informasjon om hvordan undervannslandskapet er og hva som lever der.

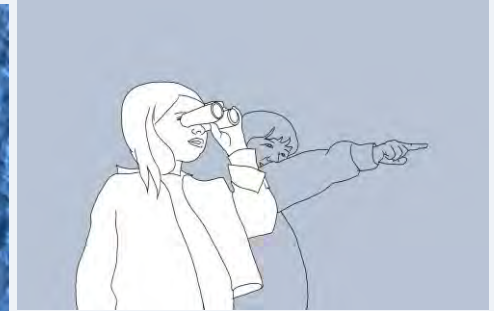
På denne måten får man et nærmere forhold til verneverdiene som kan føles utilgjengelige fra land. Mye av nasjonalparken er fysisk utilgjengelig, både fordi den består av små holmer med til dels ferdselsforbud, men også på grunn av at en stor andel av nasjonalparken er under vann. Ved å benytte utsikt som et tiltak, kan man få en opplevelsesverdi uten å forringe verneverdiene. Båten vil i seg selv også gi følelsen av å være i skjærgården, og gi direkte utsikt til den og til land.

Et kombinert utsikts- og informasjonspunkt.

Tang er undervannsliv som er synlig fra land.

Kikkerter kan gjøre det spennende å se inn i nasjonalparken.

STRATEGI 2 – NATURVEILEDNING FOR ATFERDSENDRING OG FORBEDREDE NASJONALPARKSOPPLEVELSER

Vi ønsker å legge til rette for naturveiledning langs båtruten og på båten. Færder kommune ligger tett innpå, og delvis i, en nasjonalpark og en Oslofjord i dårlig stand. Naturveiledning kan bidra til oppmerksomhet om tilstanden og bred verdiskaping. God naturveiledning kan ifølge Ham & Weiler (2002) tilfredsstillende etterspørsel, skape lokale arbeidsplasser, påvirke besøkendes oppførsel i området og gi dem en generell verneholdning som kan gjelde også utenfor området. Detaljene i utforming av opplegget går ikke inn på her, men det legges frem noen føringer og ideer for opplegget.

Through interpretation, understanding; through understanding, appreciation; through appreciation, protection.

Sitatet fra en amerikansk nasjonalparkmanual ble kjent etter at Freeman Tilden, en klippe innen naturveiledning, brukte det (Ham, 2009). Forskning støtter opp under sitatet (Ham, 2009; Martin et al., 2017; Powell & Ham, 2008). Naturveiledningen skal bidra til bedre opplevelser, og et ønske om å returnere til båtturen og stoppestedene (Hughes & Morrison-Saunders, 2002). Naturveiledning kan løfte frem naturverdiene både over og under vann. Dette er et viktig mål ettersom fjorden fremheves som svært viktig for tilknytningen til landskapet. I tillegg er store deler av nasjonalparken under vann.

Målet er at lokale skal kunne benytte seg av tilbudet gjentatte ganger, samtidig som det skal være attraktivt for tilreisende fra regionen. En ønsket effekt av strategien er at ved å ha tilbud og aktiviteter i nasjonalparkens randsone, ser besøkende det mindre nødvendig å ferdes i nasjonalparken på egen hånd. En slik kanalisering av ferdsele kan også ha positiv effekt på verneverdiene i nasjonalparken og fjorden generelt.

Tiltak 1 – Læring i form av aktiviteter

Informasjon om nasjonalparken og Oslofjordens tilstand skal være tilgjengelig på stoppestedene og på båten. I tillegg til skilt og faste installasjoner, vil naturveiledning være viktig. Naturvårdsverket i Sverige har besøkssentre kalt *Naturum* som er knyttet til nasjonalparker og naturreservater rundt om i landet, der barn og unge skal lære mer om området gjennom aktivitet. Naturum Vattenriket i Kristianstad og det kystnære naturumet ved Kosterhavet nasjonalpark er til særlig inspirasjon. Fra Norge er *Naturalab* i Flatdal i Vest-Telemark en inspirasjonskilde. Her har ulike stasjoner for aktivitet og læringsrom blitt satt opp i naturen slik at barn kan oppdage og lære om naturen på egenhånd. Dette kan bli benyttet på båten i Færder og på de ulike stoppestedene langs nasjonalparken. På denne måten kan stoppestedene og båten bli en formidlingsplattform som både skaper engasjement og formidler kunnskap om nasjonalparken og Oslofjordens tilstand. Dette kan være aktiviteter der de unge blir invitert til å bruke alle sansene sine, for eksempel ved å hente opp saltvann og noe av livet i fjorden. Andre tiltak kan være å ha tilgjengelig utstyr så barn kan se under vann eller bruke håv.

Ulike aktiviteter for læring om livet under vann.

Tilrettelagte aktiviteter for alle sanser.

STRATEGI 2 – NATURVEILEDNING FOR ATFERDSENDRING OG FORBEDREDE NASJONALPARKOPPLEVELSER

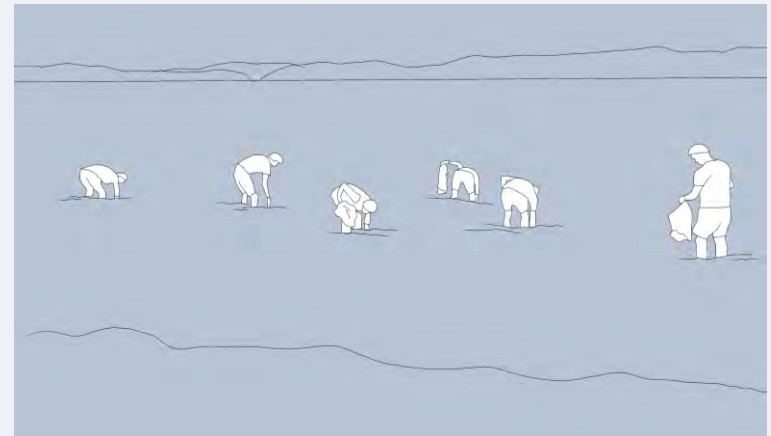
Tiltak 2 – Arrangementer som bidrar til økt kunnskap

I tillegg til fast tilrettelegging for aktiviteter som kan gjøres av de besøkende på egenhånd, kan arrangementer bidra til bedre opplevelser og holdningsendringer. Dugnadsarbeid kan være et eksempel på en type arrangement som i tillegg til den direkte positive effekten på naturen, også kan ha positiv effekt på menneskene som deltar på dugnaden, ettersom det kan gi en fellesskapsfølelse og være positivt for fysisk og mental helse. En studie fra marine verneområder i Australia viser at dugnad der har virket stimulerende for hjernen, gitt personlig mestring, glede gjennom samarbeid og en større følelse for vern (Koss & Kingsley, 2010). Båten og stoppestedene kan derfor informere om eksisterende arrangementer slik som rydding av søppel eller fjerning av fremmede arter. Et eksempel på dette er Østersdugnaden. En kan for eksempel få informasjon om og ta del ved hjelp av en QR-kode som vil være sentralt plassert på skilter, og som leder til Østersdugnadens åpne plukkedugnader.

Andre arrangementer kan være mer rendyrkede opplevels- og læringsaktiviteter. Egne temadager med fokus på for eksempel geologisk historie, kystkultur eller selfangst historie i samarbeid med lokale næringsaktører og foreninger kan være aktuelt. Loggen kystlag og de tre historielagene i kommunen kan også komme på en samlet ekskursion for kunnskapsutveksling om området. Arrangementene kan tilpasses til for eksempel skoleelever. I følge Remmen & Iversen bidrar Nordisk uteundervisning til bedre læring og sosialt miljø, men lærerne sliter med å lage nok opplegg (2023). Et ferdig utarbeidet opplegg for elever som kommer på besøk, vil derfor gjøre det enklere å oppleve nasjonalparken, i tillegg til at det kan skape viktig bevissthet og engasjement rundt den.

Undervisning utendørs fremmer læring og sosiale aspekter.

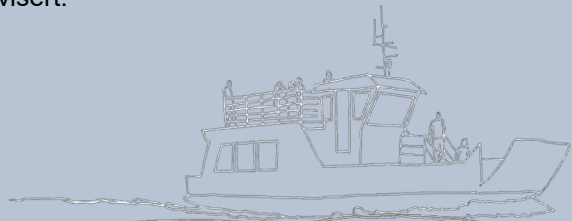
Dugnadsarbeid er positivt både for mennesker og natur

BÅTRUTENS GJENNOMFØRBARHET OG UTVIKLING AV STOPPESTEDER

Båtrutens gjennomførbarhet

Vestfold fylkeskommune forteller at deres båtdrift i Færder kommune er begrenset. Fylkeskommunen finansierer to ferger som Færder kommune A for driften av. Dette er ferger til Fønland fordi det er skolebarn der, og ferger til Bolærne på grunn av en avtale inngått da eierskapet for Bolærne ble overdratt fra fylkeskommunen til kommunen. Denne avtalen er sagt opp, og vil bare løpe noen få år til. Fylkeskommunen har ellers en tilskuddsordning der firmaer kan få støtte til å drive et båttilbud. Fjordtaxi Færder er en sentral aktør som har flere ruter til enkelte øyer i nasjonalparken, blant annet Ildverket. Disse går én gang om dagen på bestilling fra medio juni til medio august, da det er dette tidsrommet fylkeskommunen gir tilskudd til. Prisen per person er 300 kr tur/retur, med tilskudd fra fylkeskommunen. (Fjordtaxi Færder, u.å.). Faste båttruter har blitt forsøkt drevet av forskjellige aktører opp gjennom årene, men de har ikke blitt værende. Vårt forslag til båttrute skiller seg fra de tidligere forsøkene med en mer direkte kobling til nasjonalparken, en ny rute, et lokalkjent mannskap som kjører ruter med stor opplevelsesverdi, og de ekstra tilbudene man får både ombord og når man går av båten. Tilpasning av ruten etter hvert som man ser hvordan den fungerer, må være mulig.

Ruten vil være avhengig av økonomisk støtte, og offentlige og private aktører kan tenkes å være sponsorer. En rimelig billettpris vil fremme sosial verdiskapning og sikre at flere samfunnsgrupper kan oppleve og lære om Færder. Å ha båtene integrert i Vestfold kollektivtrafikks billettsystem, liknende Oslo og Akershus' kollektivselskap Ruters båter i Oslofjorden, ville vært ideelt for tilgjengeligheten. Det vil være et stort steg fra fylkeskommunens nåværende involvering i båttrafikken, men hvis en privat aktør har ansvaret for båttruten, vil billetten bli merkbart høyere uten tilskuddsordninger eller med tilskudd tilsvarende dagens. Båtturen vil da bli en aktivitet man gjør en sjelden gang, og ikke et lavterskelltilbud for alle slik at randsonene til nasjonalparken blir mer aktivisert.

Stoppestedenes utviklingspotensial

Utviklingen av stoppestedene vil være avhengig av samarbeid mellom kommunen og de private aktørene på stedet. Planer for infrastruktur og investeringer må utarbeides. Nasjonalparken og dens merkevare bør involveres i områdene gjennom sin designmanual og veiledere, slik at stoppestedene kan defineres som innfallsporter til nasjonalparken. I tillegg bør ideelle organisasjoner som DNT og kystlaget være med i utformingen av stoppestedene

Tønsberg havn er et mylder av eierforhold, og den endelige plasseringen av anløp er avhengig av godt samarbeid. Den blir sannsynligvis også avhengig av en fungerende bilbro. Sentrumsbrygga, Kalnes og Kanalbrygga er alle alternativer. Et spennende alternativ er ved Tønsberg kystkultursenter, særlig dersom Kystlagets utvikling av et serveringssted og en turvei rundt havna blir realisert. Her formidles allerede kystkulturen, senteret er i aktiv drift gjennom frivilligheten og et båttilbud for opplevelse og videre formidling vil antakelig bli møtt med velvilje. Stoppestedet i Tønsberg vil også være enkelt tilgjengelig med tog fra resten av Vestfold og Oslofjord-regionen. Besøkende til byen, som ikke kjenner nasjonalparken fra før, vil kanskje bli fristet til å ta seg en tur ut i skjærgården.

Fjærholmen er godt tilrettelagt for store besøksmengder fra før. Her kan naturveiledning for folket og arrangementer i samarbeid med lokale aktører som DNT og Tønsberg Seilforening øke besøksopplevelsen. Utsynsplasser over nasjonalparken med informasjonsplakater og skiltede stier vil skape forståelse og respekt for naturverdiene uten å belaste dem direkte. Tønsberg seilforening bør inkluderes for å gjennomføre tiltak og for å gjøre eiendommen enda lettere tilgjengelig for publikum.

Ildverket er godt tilrettelagt, så hovedfokuset her er på tilgjengeliggjøring. De som virkelig vil inn i nasjonalparken vil få den muligheten her - på et sted som tåler mye aktivitet.

Krukholmen kan tilby en helhetlig opplevelse som spiller på området lokale særpreg med dens kystnæring, landbruk og landskap. Eksempelvis kan slåttedag på det spesielle landskapet på Fynstranda arrangeres.

Verdens ende er allerede en godt etablert innfallsport og et område som åpner for muligheter til å arrangere større kulturelle og friluftsbaserte arrangementer. Dette kan skape både økonomisk og sosial verdiskapning uten å forstyrre de mest sårbare delene av nasjonalparken. Båten kan være en ny og opplevelsesrik måte å reise hit på.

REFLEKSJON

Miljøpåvirkningen til strategiene og tiltakene bør overvåkes og inngå i den langsiktige planleggingen. Båtruten vil gå i randsonen av nasjonalparken, og kan med det påvirke naturverdiene der. Det vil være aktuelt å undersøke om en stor båt vil påvirke livet under vann nevneverdig, for eksempel ved å virvle opp vann og masser eller forstyrre verneverdige arter. Også økt ferdsel og eventuell støy båten og de nye innfallsportene medfører kan være aktuelt å følge opp. Vi håper at strategiene hovedsakelig vil minske de negative effektene av bruken av randsonen, for eksempel kan båten kanalisere ferdselen til mer robuste steder og redusere bruken av private småbåter.

I tillegg til å stimulere til økt kunnskap og bevissthet rundt Færder nasjonalpark, tar båtruten sikte på å avlaste biltrafikken i regionen, da særlig broen fra Tønsberg til Færder. Ved å tilrettelegge for kollektiv båttrafikk, er håpet at flere kan la bilen stå, men likevel komme seg ut på Færder. For at dette skal bli aktuelt er det nødt til å være tilstrekkelig med parkering på det første stoppestedet i Tønsberg havn. Her finnes noen aktuelle alternativer det går an å utforske videre, men det optimale er om de tilreisende benytter seg av kollektiv transport. Tønsberg er lett tilgjengelig med tog og flere bussruter fra den øvrige regionen, så det vil være god adkomst også uten privatbil. Båtruten kan også føre til at flere tar privatbilen sin over broa fra Tønsberg, til ett av stoppestedene og tar båten herifra. Da oppnås målet om å demokratisere skjærgården, men trafikken og behov for parkering på stoppestedene vil øke.

Forhåpentligvis kan de besøkende av båten og stoppestedene ta med seg noe av det de har lært og opplevd hjem til sine lokalsamfunn. Mange andre tettsteder og byer i Oslofjordregionen ligger nær fjorden og har, med unntak av de spesielle verneverdiene i nasjonalparken, sannsynligvis mye liknende forhold og utfordringer. Lokale stillehavsøstersdugnader er et eksempel på handling som kan gjøres mange andre steder.

Det har vært viktig for oss å tenke på landskapet på tvers av vernegrensen i denne prosessen. Vi håper derfor at ressursene i landskapet kan løftes frem gjennom strategiene, både innenfor nasjonalparken og ved stoppestedene utenfor. I dette kan det oppstå viktige muligheter for lokal næringsutvikling, dersom antall besøkende øker. Stoppestedene kan forhåpentligvis spre attraksjonsverdien i Færder til også andre steder enn Verdens ende. Dette må skje i samarbeid med besøkscenteret der, slik at tiltakene ikke går på bekostning av Verdens ende.

Å fordele besøkstrykket langs randsonen av nasjonalparken, kan bety flere besøkende på de ulike stoppestedene. Det er derfor viktig å reflektere over hvordan dette vil bli tatt imot av de fastboende og de med fritidsbolig på stoppestedene. Aktører som Tønsberg seilforening, som holder til på Fjørholmen, må belage seg på å åpne området sitt mer for allmennheten, og helst være en aktiv part i de besøkendes opplevelser.

REFLEKSJON OM METODE

Gjennom landskapsressursanalysen og mulighetsstudien har vi identifisert muligheter og utfordringer i Færder. Dette har hjulpet oss å komme frem til bærekraftige strategier for regionen, nasjonalparken og stoppestedene. Vi har jobbet med problemstillingen:

Hvordan kan innfallsporter stimulere til økt kunnskap og bevissthet rundt Færder nasjonalparks verdier, gjennom økt bruk av nasjonalparkens randsone?

Problemstillingen er besvart gjennom to strategier og tilhørende tiltak som fokuserer på å tilrettelegge for bærekraftig bruk av randsonen til Færder nasjonalpark. Gjennom utviklingen av en båt rute med tilhørende stoppesteder som fungerer som innfallsporter, ønsker vi å øke kunnskapen om landskapets verdier uten å forringe verneverdiene på stedet.

Det har vært givende å lære en ny metodikk og se hvordan landskapsressursanalysen kan benyttes som verktøy for å løfte frem verdiene i landskapet inn i en mulighetsstudie. Å benytte landskapsressursanalysen var både utfordrende og givende, da vi måtte gå i dybden på hvordan landskapet er, brukes og oppleves. Det krevde en detaljert kartlegging av natur- og kulturverdier, samt det relasjonelle landskapet. Med dette som bakgrunn har vi forsøkt å finne en balansegang mellom bevaring og tilrettelegging.

Intervjuene med nøkkelpersonene i nasjonalparkforvaltningen, kommunen og fylkeskommunen har vært viktig i utformingen av oppgaven, samtidig som det ga mye innsikt å snakke med de som tok i bruk landskapet. Ettersom vi var i Færder noen ukedager på høsten, var det hovedsakelig lokale – og kanskje et noe begrenset utvalg, vi kom i kontakt med. Færder og Fjærholmen er områder som i stor grad preges av fritidsbruk og mange er der mest i sommerhalvåret, så vi skulle gjerne ha snakket med flere fra denne gruppen.

KILDER

- Artsdatabanken. (2024). *Artskart*. Hentet 21. oktober 2024 fra <https://artskart.artsdatabanken.no/#map/241431,6573756/15/>
- Clemetsen, M. & Asmervik, S. (Red.). (2022). *Sted, fellesskap og framtid—Erik Lorange's idealer og dagens samfunnsplanlegging*. Universitetsforlaget.
- Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*, 46(6), 50–53. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12>
- Council of Europe. (2000). *European Landscape Convention* (CETS no. 176). Council of Europe. <https://rm.coe.int/1680080621>
- Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. (u.å.). *Innfallsport—Det Norske Akademis ordbok*. Innfallsport. Hentet 3. oktober 2024 fra <https://naob.no/ordbok/innfallsport>
- Fjordtaxi Færder. (u.å.). FJORDTAXI AS. Hentet 21. oktober 2024 fra <https://www.taxibatfaerder.org/s-projects-side-by-side>
- Forskrift om vern av Færder nasjonalpark, Nøtterøy og Tjøme kommuner, Vestfold—Lovdata. (u.å.). Hentet 21. oktober 2024 fra <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2013-08-23-1029>
- Færder kommune. (u.å.). *Kommuneplanens arealdel 2023-2035—Færder kommune*. Hentet 21. oktober 2024 fra <https://faerder.kommune.no/tjenester/plan-kart-bygg-og-eiendom/arealplanlegging/kommuneplanens-arealdel-er-vedtatt/>
- Færder kommune. (2020). *Kulturminneplan*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/ic018912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf
- Færder nasjonalpark. (u.å.). *Livsgrunnlag og næringsliv – Færder Nasjonalpark*. Hentet 21. oktober 2024 fra <https://ferdernasjonpark.no/om-parken/livsgrunnlag/>
- Færder nasjonalpark. (2017a). *Forvaltningsplan Færder Nasjonalpark 2017-2027—Hoveddokument*. Færder Nasjonalpark. <https://ferdernasjonpark.no/wp-content/uploads/2016/06/Forvaltningsplan-F%C3%A6rder-nasjonpark-hoveddokument-WEB-1.pdf>
- Færder nasjonalpark. (2017b). *Færder skjærgården i våre hjerter*. https://ferdernasjonpark.no/wp-content/uploads/2017/01/F%C3%A6rder_Nasjonpark_Brosjyre_Miljodirektoratet.pdf
- Færder nasjonalpark. (2019). *Besøksstrategi Færder nasjonalpark 2019-2024*. Færder nasjonalpark. <https://ferdernasjonpark.no/wp-content/uploads/2020/08/Bes%C3%B8ksstrategi-Faerder-nasjonpark-2020.pdf>
- Ham, S. H. (2009). From Interpretation to Protection: Is There a Theoretical Basis? *Journal of Interpretation Research*, 14(2), 49–57. <https://doi.org/10.1177/109258720901400204>
- Ham, S. & Weiler, B. (2002). Interpretation as the centrepiece of sustainable wildlife tourism. *Sustainable Tourism: A Global Perspective*, 35–44.
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2019). Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. *Tidsskriftet Utmark* 19(1), 32–50. <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2599217>
- Hughes, M. & Morrison-Saunders, A. (2002). Impact of Trail-side Interpretive Signs on Visitor Knowledge. *Journal of Ecotourism*, 1(2–3), 122–132. <https://doi.org/10.1080/14724040208668119>
- Jefferson, R., McKinley, E., Capstick, S., Fletcher, S., Griffin, H. & Milanese, M. (2015). Understanding audiences: Making public perceptions research matter to marine conservation. *Ocean & Coastal Management*, 115, 61–70. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2015.06.014>

KILDER

- Kolle, K. (2019, 3. mai). *Gamlesme'n fikk det som han ville*. Seilforeningen. <https://www.seilmagasinet.no/fjaerholmen-tonsberg-seilforening/gamlesmen-fikk-det-som-han-ville/496668>
- Koss, R. S. & Kingsley, J. 'Yotti'. (2010). Volunteer health and emotional wellbeing in marine protected areas. *Ocean & Coastal Management*, 53(8), 447–453. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2010.06.002>
- Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*—Lovdata. (u.å.). Hentet 21. oktober 2024 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=nml>
- Martin, V. Y., Weiler, B., Reis, A., Dimmock, K. & Scherrer, P. (2017). 'Doing the right thing': How social science can help foster pro-environmental behaviour change in marine protected areas. *Marine Policy*, 81, 236–246. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.04.001>
- Miljødirektoratet. (u.å.). *Designmanual for Norges nasjonalparker*. Designmanual for Norges nasjonalparker. Hentet 3. oktober 2024 fra <https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/>
- Miljødirektoratet. *Veileder: Innfallsporter—Informasjonspunkt, startpunkt og utkikkspunkt*. Miljødirektoratet. https://designmanual.norgesnasjonalparker.no/uploads/documents/M-417-2015_Veileder_skjerm.pdf
- Miljødirektoratet. (2020). *Nasjonalparkene som merkevare—Sluttrapport pilotfase 2014-19* (M-1751; s. 49). Miljødirektoratet. <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2020/juli-2020/nasjonalparkene-som-merkevare---sluttrapport-pilotfase-2014-19/>
- Miljøverndepartementet. (2014, 7. mai). *Europarådets landskapskonvensjon* [Redaksjonell artikkel]. Regjeringen.no; regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/id410080/
- Naturbase faktaark*. (2020, 2. juni). <https://faktaark.naturbase.no/?id=UN-NINFP2010005333>
- NGU. (u.å.-a). *Berggrunn*. Hentet 21. oktober 2024 fra https://geo.ngu.no/kart/berggrunn_mobil/
- NGU. (u.å.-b). *Løsmasser*. Hentet 21. oktober 2024 fra https://geo.ngu.no/kart/losmasse_mobil/
- Powell, R. B. & Ham, S. H. (2008). Can Ecotourism Interpretation Really Lead to Pro-Conservation Knowledge, Attitudes and Behaviour? Evidence from the Galapagos Islands. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(4), 467–489. <https://doi.org/10.1080/09669580802154223>
- Remmen, K. B. & Iversen, E. (2023). A scoping review of research on school-based outdoor education in the Nordic countries. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 23(4), 433–451. <https://doi.org/10.1080/14729679.2022.2027796>
- Selman, P. (2012). *Sustainable Landscape Planning: The Reconnection Agenda*. Routledge.

FIGURLISTE

Figurer og bilder som ikke er beskrevet med annet er laget eller tatt av medlemmer i gruppen.

Figur 1: Bakgrunnskart hentet fra @norgeskart.no

Figur 2: Kartutsnitt hentet fra @hoydedata.no

Figur 3: Nøtterøy og Tjøme, 1938 [Flyfoto]. @norgebilder.no

Figur 4: Nøtterøy og Tjøme, 2010 [Flyfoto]. @norgebilder.no

Figur 5: Kartutsnittet er hentet fra @norgeskart.no

Figur 6: Kartutsnittet er hentet fra @norgeskart.no

RAPPORT – STEDSUTVIKLING OG BESØKSFORVALTNING PÅ TJØME

Gruppe 2: Tarjei Sundsli (NF), Hibak Fuad Roble
(LA), Kaja Brendeland (LA), Maren Halbakken
Viken (BYREG) og Elisabeth Alnes (BYREG)

LAA 360/361 høst 2024

Figur 1: Fredet eik i Tjøme

**Utdrag fra
"De forsvundne ekeskoger på Tjøme"
Av Alf Larsen (1885-1967)**

*Her har de stått for et hverdagens folk
som fortidens hellige lunder,
åndenes bolig og evighetens tolk,
mens seklene gikk opp og gikk under*

*Ja, for her under kronene vrимlet det og krøp
av alt som hadde føtter og hender,
og vrимlende som tusen gullbiller løp
havet mot de solbelyste strender!*

*Og humler sto tett som en syngende sky
og vevet sin tone inn i luften;
og grenene var bolig for alt som kunne fly,
og løvet var et himmelrik for duften."*

INNHOLDSFORTEGNELSE

Introduksjon	4
Om prosjektområdet	
Oppgavebeskrivelse og problemstilling	
Begrepsavklaring og teori	6
Metode	8
LRA	
SWOT-analyse	18
Mulighetsstudie	19
Strategier og tiltak	
Konklusjon og referanser	25

FORORD

Denne rapporten er skrevet i forbindelse med emnet LAA360/361- Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling ved NMBU, høsten 2024. Rapporten er skrevet av fem studenter fra masterprogrammene landskapsarkitektur, naturforvaltning og by- og regionplanlegging.

Prosjektområdet for årets rapport er Færder nasjonalpark- og kommune i Vestfold. Kommunen opplever stort utbyggings- og besøkspress, som sammen med en vakker skjærgård og verdifull natur skaper behov for god besøksforvaltning. Dette krever en balansegang som tar hensyn til både lokalsamfunn, besøkende og naturens verneverdier. På bakgrunn av dette, vil vi i denne rapporten undersøke hvordan tettstedet Tjøme kan utvikles som vertskapssted for nasjonalparken og hvordan dette kan bidra til en god stedsutvikling.

Arbeidet med rapporten har gitt oss nyttig innsikt i landskapsressursanalyse og mulighetsstudie som verktøy for helhetlig landskapsplanlegging og tettstedsutvikling. Det har også gitt oss en dypere forståelse for teoretiske perspektiver på besøksforvaltning. Ikke minst har feltarbeid, intervjuer og tverrfaglig samarbeid gitt oss verdifulle erfaringer som vi tar med oss i vårt fremtidige arbeid.

Vi vil rette en stor takk til alle informanter som bidro med intervjuer og verdifull informasjon. Vi vil også takke våre emneansvarlige Knut Bjørn Stokke, Morten Clemetsen og Annegreth Dietze-Schirdewahn for god veiledning og lærerike forelesninger.

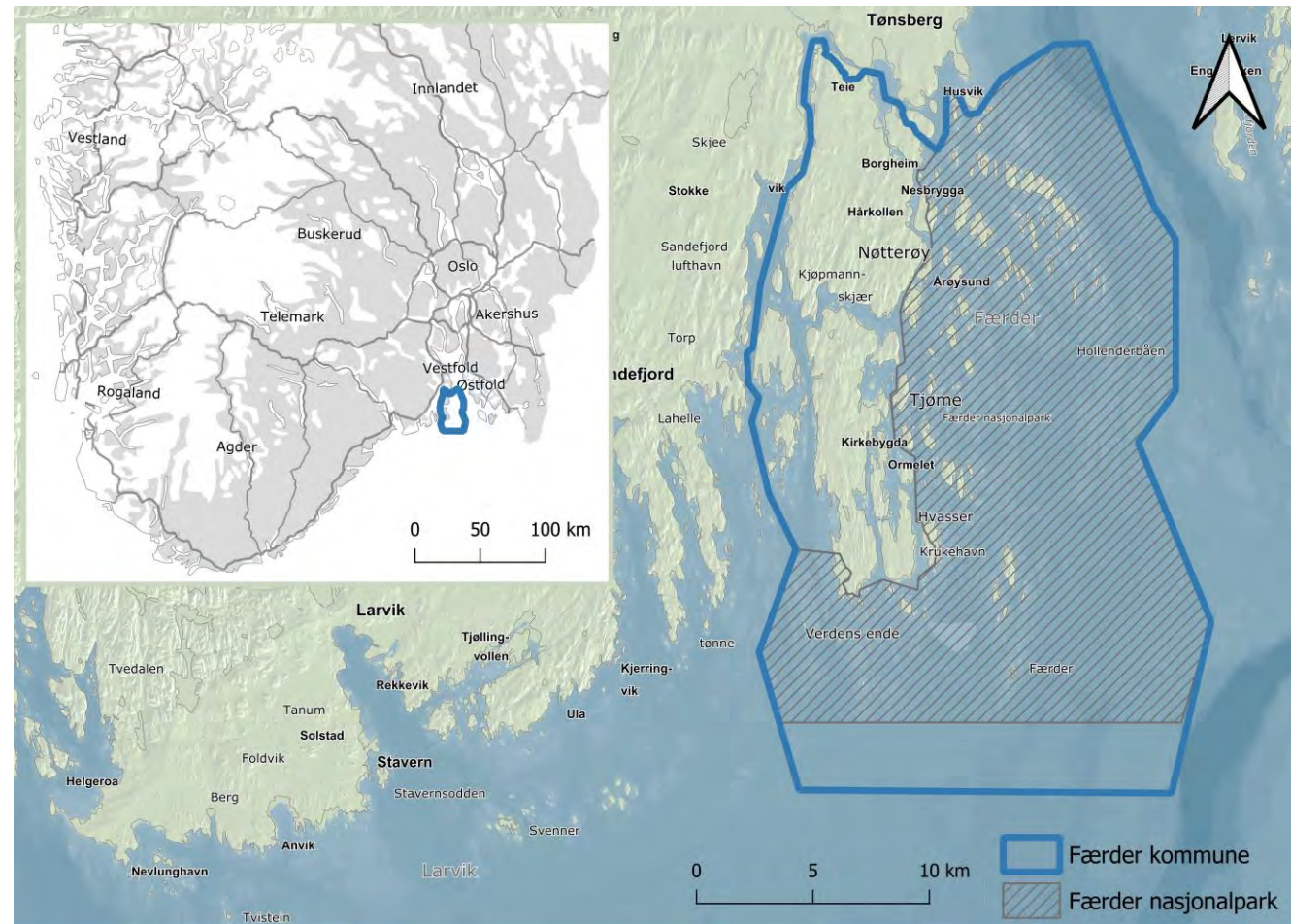
INTRODUKSJON

Prosjektområdet – Færder kommune

Færder er en øykommune i Vestfold, lokalisert på vestsiden av Oslofjorden mellom Tønsberg og Sandefjord. Kommunen har 27 580 innbyggere og består av over 600 øyer og holmer, hvor Nøtterøy, Tjøme og Hvasser er de største og mest befolkede (Lundbo, 2024). Med sitt karakteristiske kystlandskap og vakre skjærgård er Færder et attraktivt feriemål for hytteeiere og turister, spesielt om sommeren.

Caseområdet - Tjøme

Tjøme er et tettsted i Færder kommune, sentralt plassert på øya Tjøme. I 2023 hadde Tjøme ifølge SSB 2879 innbyggere (Statistisk sentralbyrå, 2023). Tettstedet har en høy gjennomstrømming av turister i sommerhalvåret, særlig på grunn av sin beliggenhet ved fylkesvei 308, som er hovedveien mot Verdens Ende på Tjømes sydspiss. Verdens Ende er kjent for sine spektakulære svaberg og utsikt mot havet, og tiltrekker seg årlig 120 000 besøkende både fra omegn og utlandet (Færder nasjonalpark, 2019). Tjømes beliggenhet gir også nær tilgang til den vakre skjærgården på både vest- og østsiden av øya, der østsiden er en del av Færder nasjonalpark. Den geografiske beliggenheten med nærhet til Oslo gjør Færder til en populær hyttekommune, noe som medfører stor aktivitet på Tjøme gjennom sommermånedene.

Figur 2: Færder kommune og nasjonalpark.

INTRODUKSJON

Oppgavebeskrivelse og problemstilling

Færder har vedtatt å være en **nasjonalparkkommune** (Færder kommune, 2024). Dette innebærer å være et godt vertskap for både fastboende og besøkende. Det krever også at kommunens tettsteder er godt rustet til å ta imot gjester, og at tettstedene spiller en rolle i **formidlingen av nasjonalparken og kommunens naturverdier**. Et viktig aspekt ved dette er hvordan man tilrettelegger for at **menneskers forhold til naturen** styrkes, også utover nasjonalparkens grenser, samtidig som viktige **naturverdier beskyttes**.

Vi skal se nærmere på hvordan turismen kan fordeles utover kommunen ved å **definere Tjøme som et vertskapstettsted**. Dette kan bidra til å redusere presset på nasjonalparken og omkringliggende sårbare områder. Vår tilnærming er å utvikle et tettsted som inviterer til refleksjon rundt naturens verdi, og som skaper møteplasser der besøkende og fastboende kan få et nærmere forhold til landskapet og naturen.

Målet er å utvikle et helhetlig konsept for Tjøme som vertskapstettsted. Ved å fokusere på menneskers opplevelse av og samspill med naturen, kan vi bidra til en dypere forståelse av hvordan stedene utvikles, og hvordan de kan fremme både beskyttelse av naturen og lokal identitet.

Hvordan kan Tjøme utvikles som et vertskapstettsted i Færder nasjonalparkkommune?

Underproblemstillinger:

Hvordan kan besøksforvaltning bidra til bred verdiskaping?

Hvordan kan vertskapstettstedet bidra til å fremme menneskers forhold til naturen, samtidig som viktige naturverdier ivaretas?

Figur 3: Tettstedet Tjømes beliggenhet i Færder.

BEGREPSAVKLARING OG TEORIGRUNNLAG

Under presenteres begreper og teori som er særlig relevant for oppgaven.

Landskap defineres av Europarådets landskapskonvensjon som “et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer” (Regjeringen, 2023).

Besøksforvaltning defineres av Miljødirektoratet som et “verktøy for å sikre bærekraftig utvikling og samtidig gi grunnlag for bred lokal verdiskaping” (Miljødirektoratet, 2015, s.7). Arbeidet med slik forvaltning skal «legge til rette for og styre bruken av et verneområde slik at opplevelsen for de besøkende og den lokale verdiskapingen blir størst mulig, forståelsen av vernet økes og verneverdiene ivaretas» (Miljødirektoratet, 2015, s. 7). Miljødirektoratet har som førende prinsipp i sin veileder at ivaretagelse av verneverdiene skal gå foran dersom det er motstridende målsettinger mellom disse og tilrettelegging for verdiskaping og besøk (Miljødirektoratet, 2015).

Bred verdiskaping innebærer at det ikke bare er snakk om økonomisk verdiskaping, men også kulturell, sosial og miljømessig verdiskaping. Dette forutsetter samhandling vertikalt og horisontalt, mellom regionale, nasjonale og globale aktører og mellom private- og offentlige aktører, kompetansemiljøer og ikke minst frivillighet (Haukeland & Brandtzæg, 2019, s. 47).

Bærekraftig utvikling ble i 1987 definert som «utvikling som tilfredsstillter dagens behov uten å ødelegge for framtidige generasjoner sine muligheter til å tilfredsstillte sine behov» (Haukeland & Brandtzæg, 2019, s.34). Begrepet har over tid utviklet seg til å romme noe mer, og er i dag formulert i FNs 17 bærekraftsmål som “sammenfallende med sosial, kulturell, økonomisk og miljømessig bærekraft” (Haukeland & Brandtzæg, 2019, s. 34).

Arbeid med reiselivsutvikling på Loop Head Peninsula i Irland, ledet av Cillian Murphy, har identifisert 5 sentrale spørsmål som er relevant for tettstedsutvikling og besøksforvaltning. Spørsmålene søker å få fram **lokalsamfunnspektivet**. Kort oppsummert er disse: "Hvorfor trenger vi besøkende?", "Hva har vi som gjør at folk ønsker å besøke oss?", "Hvor og når ønsker vi besøkende?" "Hvem vi invitere hjem?" og "Hvordan får vi tak i de besøkende vi ønsker?" (Stokke et al, 2023, s. 5).

Figur 4: Skjærgården i Færder.

BEGREPSAVKLARING OG TEORIGRUNNLAG

Ifølge miljødirektoratet tar et godt **vertskap** utgangspunkt i gjestens behov, men dette betyr ikke at vertskapet (her forvaltningen) “ukritisk skal imøtekomme disse behovene, men at det er nødvendig å forstå hva de besøkende søker i verneområdet og hvilke rammer de har for opplevelsen” (Miljødirektoratet, 2015, s.13)”.

I utvikling av et tettsted som skal ha en særlig **vertskapsrolle** legges denne definisjonen av vertskap til grunn, men den må sees i sammenheng med en bred forståelse av verdiskaping, bærekraftig utvikling og vern av naturverdiene. Det er ikke bare vertskapets rolle overfor den besøkende som er viktig.

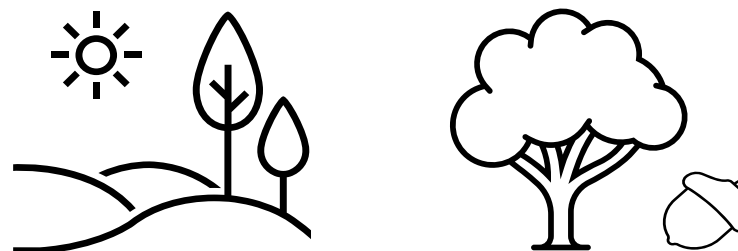
Færder kommune er en **nasjonalparkkommune**, dvs. en kommune som “har områder som er vernet som nasjonalpark” (Miljødirektoratet, 2022). Kommuner med nasjonalparkområder kan søke om å få status som nasjonalparkkommune. Det stilles krav til kommunen knyttet til tilrettelegging for besøkende og vern av naturverdiene.

I nasjonalparkkommuner kan det også etableres **nasjonalparklandsbyer**. Dette er tettsteder som “skal være en naturlig innfallsport til nasjonalparken”, “gi informasjon om å ferdes i nasjonalparken”, “tilby grunnleggende servicefunksjoner” og “ha en tydelig og gjennomført miljøprofil som gjenspeiles i landsbyens utvikling” (Miljødirektoratet, 2022).

Passiare soner er steder som legger til rette for tilfeldige møter og skaper mulighet for å hilse på andre eller komme i dialog. Passiare soner med særlig høy grad av “interaksjons-påskudd” er soner hvor det “finnes elementer som legitimerer kommunikasjon” (Tjora, 2016, s. 48). Dette kan for eksempel være en lekeplass.

Møteplasser som legger til rette for dypere møter som igjen fører til økt forståelse av stedet eller mellom personene som møtes, kan bidra til å positivt forsterke den besøkendes opplevelse samtidig som det bidrar til økt sosial resiliens i befolkningen. Dette kan for eksempel oppnås gjennom historiefortelling som skaper tilknytning til et sted (Clemetsen et al, 2021, s.54).

Sosial resiliens, eller motstandsdyktighet, i et samfunn er knyttet til evnen til å håndtere uforutsette hendelser og å kunne tilpasse seg og utvikle seg i møte med disse. Sosial interaksjon og læringskapasitet er viktige aspekter ved sosial resiliens (Clemetsen et al, 2021, s.53).

METODE

Landskapsressursanalyse

Landskapskarakter

Landskapskarakter handler om å beskrive landskapets ulike karaktertrekk som skiller det fra omkringliggende områder (Clemetsen & Stokke, 2014). Ved å skildre områdets utforming, bruk, natur og kulturhistorie får man et bilde av hvordan landskapet er dannet og påvirket over tid. For å beskrive landskapskarakter tar vi utgangspunkt i «Veileder: Metode for landskapsanalyse i kommuneplan» (Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, 2011).

Fremgangsmåten er tilpasset oppgavens problemstilling og omfang. Færder kommune beskrives ut ifra de overordnede temaene landformer, vann og geologi, som gir et helhetlig bilde av landskapet. Videre vil temaene naturmiljø, arealbruk, kulturhistorie og romlig-estetiske forhold beskrives for tettstedet Tjøme.

Stadkjensle

Stadkjensle handler om folks relasjoner til landskapet de lever i, og hvordan de opplever og forholder seg til det. Analysen baserer seg på intervjuer av enkeltpersoner og lokale med sentral kunnskap, gjennomgang av historiske dokumenter, i tillegg til egne observasjoner og erfaringer fra stedet.

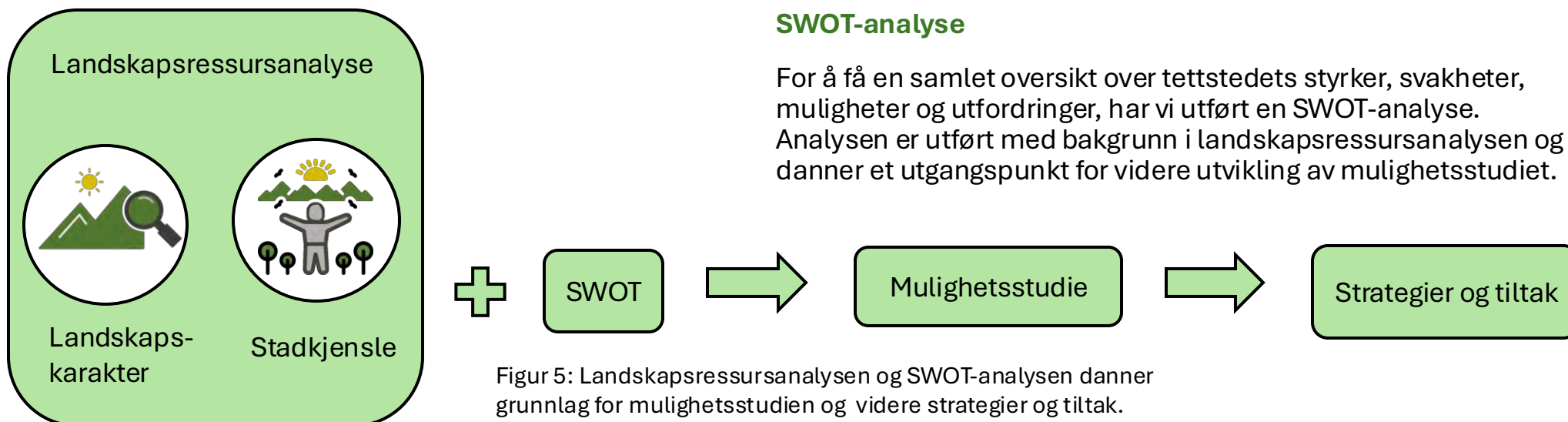
Vår stadkjensleanalyse baserer seg på ca. 25 intervjuer. Her var 3 intervjuer gjort av kommunens ansatte, 8 av næringslivet og 6 av folk på gata. De resterende intervjuene var med ildsjeler og mennesker i relevante foreninger i lokalsamfunnet.

Feltarbeid

23.-26.september 2024 gjennomførte vi feltarbeid i Færder. I løpet av denne uken ble vi bedre kjent med kommunen gjennom intervjuer av kommunalt ansatte, ildsjeler, forretningsdrivende og lokale innbyggere. Intervjuene ble supplert med egne feltobservasjoner av tettsteder og omkringliggende landskap. Disse erfaringene har gitt oss et bilde av landskapets karakter og romlige forhold, samt lokale aktørers perspektiver på fremtidig utvikling av tettstedet Tjøme.

SWOT-analyse

For å få en samlet oversikt over tettstedets styrker, svakheter, muligheter og utfordringer, har vi utført en SWOT-analyse. Analysen er utført med bakgrunn i landskapsressursanalysen og danner et utgangspunkt for videre utvikling av mulighetsstudiet.

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Landskapskarakteranalyse Færder

For å forstå Tjømes utvikling og forutsetninger, er vi nødt til å se på det store landskapsbildet. Her presenteres Færder kommune, før vi senere går inn på analysen for Tjøme.

Færder kommune

Tjøme og Nøtterøy kommuner ble i 2018 slått sammen til Færder kommune. Nøtterøy ligger nærmest Tønsberg, og har i sin utvikling vært preget av nærheten til en tidlig etablert by, mens Tjøme ligger sør i kommunen og har lavere befolkningstall og noe mer spredt bebyggelse.

Færder kommune er preget av å være et øysamfunn hvor flere av øyene lenge kun var tilgjengelig via båt. I dag er mange øyer koblet sammen med broer eller ferge. Aktiviteter knyttet til blant annet fiske, skipsbygging og forsvar har etterlatt spor i landskapet. Mange av øyene langs kysten har spor etter tidligere gårdsdrift. I dag drives det landbruk på tre av øyene, og det beiter husdyr på 20 øyer.

Kommunen har et fruktig jordsmonn, og ble tidlig tatt i bruk av landbruket. Jordbrukslandskapet danner en overgang mellom skjærgården og skogene hvor et gunstig klima gir gode vekstforhold for varmekjære arter. Dette gjenspeiler seg i store forekomster av edelløvsog innover i landskapet (Puschmann, 2005, s. 12).

I 2013 ble Færder Nasjonalpark opprettet. Parken strekker seg fra sørvest på øya Tjøme og omfatter 340 kvadratkilometer med hav, holmer og skjær langs østkysten av Færder. Parken inneholder unike naturtyper og kulturlandskap og er i dag en av Norges mest besøkte (Færder nasjonalpark, u.å).

Figur 6: Færder har en unik kystnatur.

Figur 7: Glatte svaberg møter sjøen.

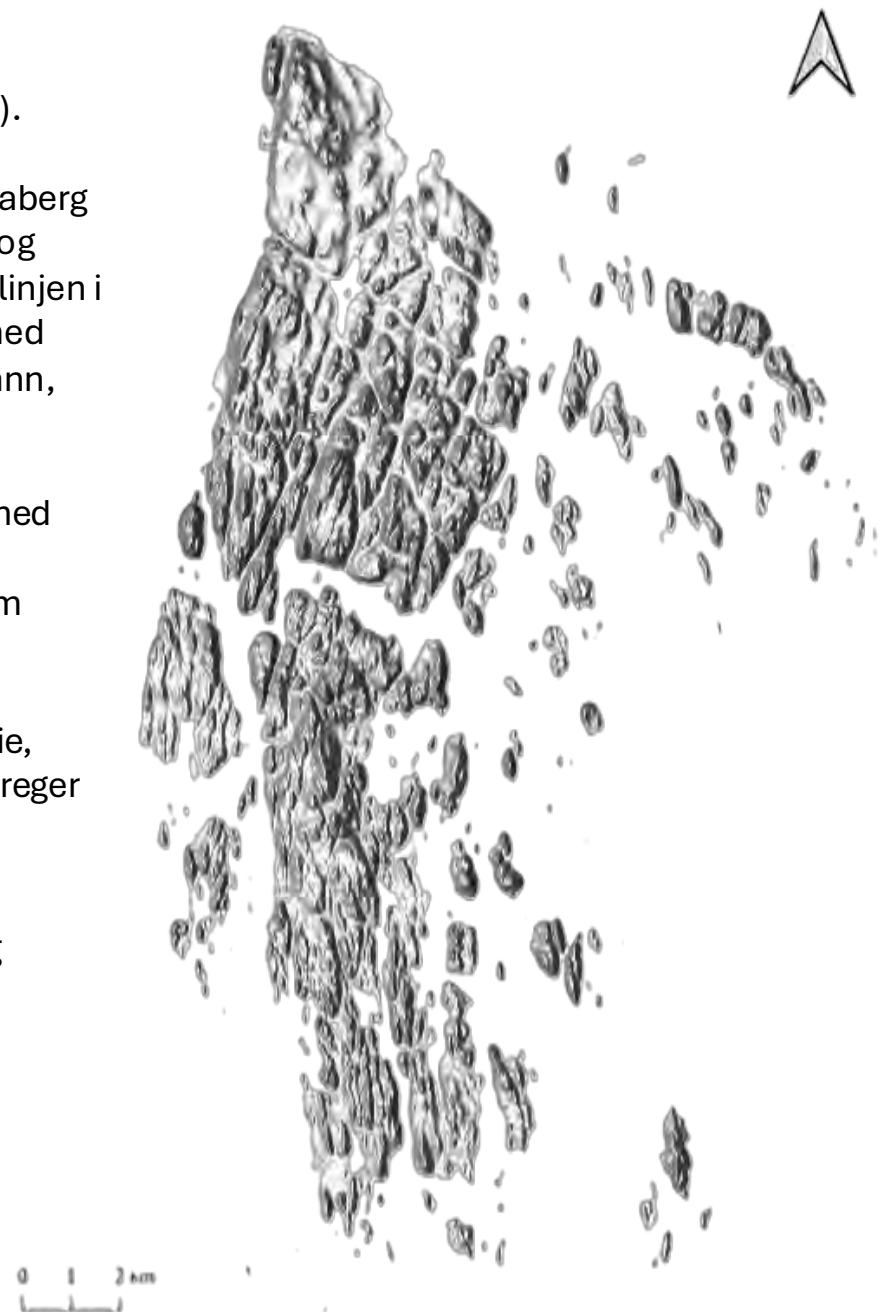
Færder kommune - Landformer, vann og geologi

Færder kommune ligger i landskapsregion 1, Skagerrakkysten (NIBIO, u.å.). Denne regionen preges av kyst og skjærgård med et bakenforliggende jordbruks- og skoglandskap. Den ytterste skjærgården preges av glatte svaberg og bergknauser med lav vegetasjon av lyng- og grashei. Tettliggende øyer og holmer danner smale sund i det indre skjærgårdslandskapet, hvor strandlinjen i stor grad preges av utbygging og privatisering. Her danner skjærgården, med sine utallige øyer, holmer og skjær, overgangen fra land til vann (Puschmann, 2005, s. 12).

Havet utgjør et sentralt element i landskapet da det rammer inn Færder med Oslofjorden i øst, Skagerrak i sør og Tønsbergfjorden i vest. I nord skilles Nøtterøy fra fastlandet av en kanal, som også danner forbindelsen mellom Oslofjorden og Tønsbergfjorden.

Landskapet i Færder er et produkt av millioner av år med geologisk historie, der flere istider har spilt en avgjørende rolle i å skape landformene som preger området. Dette har ført til at man også i Tjømes dype skoger også kan se karakteristiske spor som glatte svaberg, rundsva og skuringsstriper.

Berggrunnen består hovedsakelig av monzonitt, med innslag av granitt og alkaliefeltspatgranitt nordvest på øya Tjøme (Norges Geologiske Undersøkelse, 2021). De marine løsmassene som dekker store deler av landskapet vitner om at området tidligere lå under marin grense (Norges Geologiske Undersøkelse, 2024).

Figur 8: Kart med skyggerelieff danner et bilde av Færders småkupert landskap.

Landskapskarakteranalyse Tjøme

Tettstedet Tjøme- Vegetasjon og naturmiljø

Tjøme har variert vegetasjon som er sterkt preget av nærheten til kysten. Kystfuruskog dominerer på de tørre, skinnere områdene, mens det i lune forsenkninger med dypere og fuktigere jord finnes innslag av gran og løvtrær som eik, ask, og lind. Langs kysten er vegetasjonen lavtvoksende, med arter som røsslyng og lave gressarter på de mest utsatte stedene, og strandkål og strandrug nær strendene (NIBIO, 2024).

I området rundt Tjøme sentrum og ned mot kysten finner man store edelløvtrær, spesielt eik og bøk. Mye av Tjøme sentrum er rester av tidligere edelløvskog, og noen av de gjenværende store edelløvtrærne står igjen i hager og restarealer langs veier og rundt jordbruksområdene.

Tjøme har også nær tilgang til et viktig landskapsvernområde, Rød Dirhue, som er vernet på bakgrunn av egenartet kystnatur og kulturlandskap med stort biologisk mangfold. Her finnes et variert naturmiljø med svaberg, strandvegetasjon, kulturmark og skog (Miljødirektoratet, u.å).

Variasjonen i Tjømes landformer og vegetasjon, samt de gunstige klimaforholdene og ulike naturtypene i regionen legger også til rette for et rikt dyreliv. Det er gjort observasjoner av rødlistede fugler, planter og insekter. Blant annet kritisk truede Lomvi-fugler er observert flere ganger ved landskapsvernområdet Rød-Dirhue. Truede arter knyttet til gamle løvtrær er også observert (Artsdatabanken, u.å).

Figur 9: Tett vegetasjon i forsenkninger mellom svabergene.

Figur 10: Grønt tak i Rød-Dirhue landskapsvernområde.

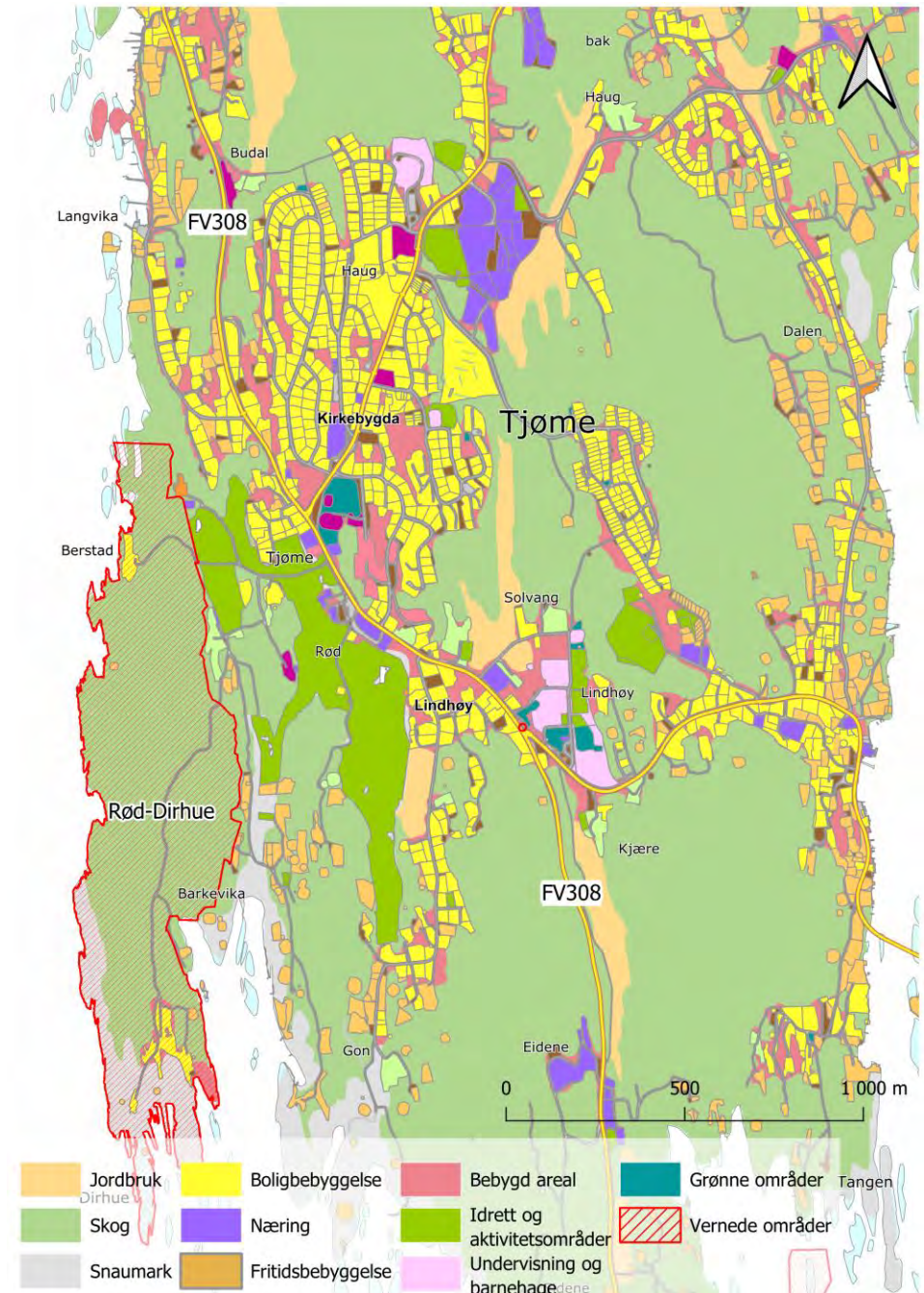
Tettstedet Tjøme- Arealbruk og bebyggelse

I Tjøme er boligbebyggelsen konsentrert rundt sentrum og består hovedsakelig av eneboliger. Nord i sentrum ligger Tjøme ungdomsskole og et nyere næringsområde, mens man i sør finner mindre butikker, barneskole, idrettsanlegg og golfbane. Fylkesvei 308 strekker seg fra nord til sør like vest for sentrum og fortsetter til Verdens ende. Vest for fylkesveien, i nær tilknytning til sentrum, ligger Rød-Dirhue landskapsvernområde.

Rundt sentrum ligger spredte boligfelt, jordbruksarealer og enkelte næringsområder. Strandsonen øst og vest for Tjøme preges av hytter og fritidsboliger med tilhørende utearealer og brygger. Det finnes også flere småbåthavner langs kystlinjen i tilknytning til bolig og hyttefeltene.

Figur 11: Gammel og ny bebyggelse i Tjøme sentrum

Figur 12: Arealbrukskart over Tjøme sentrum og området rundt.

Tettstedet Tjøme- Kulturhistorie

Historisk arealbruk

Det som i dag er Tjøme sentrum var i kart fra 1938 i hovedsak skog. Mange av de store eiketrærne ble tidligere brukt i den historiske skipsbyggingen. Vi ser også at det som har blitt bevart av denne opprinnelige skogen har grodd til, og blitt tettere over tid. Ellers har mye av arealet som tidligere var edelløvskog blitt omgjort til golfbaner og jordbruk. Kirken og hovedveiene var også på plass i kartet fra 1938. Kirken som står i Tjøme i dag er fra 1866, men her har det tidligere også stått en middelalderkirke (Færder kommune, 2020). I 1960 er områdene sør og vest for kirka utviklet, mens boligfeltet i Kirkebygda er på plass til 1980.

Kulturhistoriske elementer

Færder kommune har rik krigshistorie. Området ligger taktisk til i Ytre Oslofjord, og det finnes mange spor etter krigs- og forsvarsaktivitet. Det var få kamper her under andre verdenskrig, men tyskerne hadde stor aktivitet i området og brukte mye ressurser på utviklingen av kystartilleriets anlegg på Tjøme, som var en del av tyskernes festningsverk i Norge (W-Mathisen, 2018). I dag finnes tydelige spor av tyskernes aktivitet ved Torås fort. Her kan besøkende oppleve bunkere, kanoner og et bilde av autentisk nærforsvar. Tjøme havn er også et åpent historisk element som tidlig knute- og kontrollpunkt, hvor man i dag kan overnatte. Et tredje eksempel på historiske severdigheter i området er halvøya Mågerø, hvor det lenge var skipsverft, militær aktivitet, og til slutt et utsiktspunkt for Luftforsvaret.

Figur 13: Historielagets muesum og Milorg minnestein, Tjøme

Det finnes ytterligere minnesmerker i området, blant annet Milorg minnesmerke hos Tjøme historielag, og minnesmerke over de falne på Tjøme ved Tjøme kirke. Kommunen har flere vernede bygg, blant annet Nøtterøy prestegård og enkelthus i Tjøme sentrum.

Det finnes også flere “våte kulturminner” i kommunen, altså kulturminner under vann. Dette er skipsvrak, minner etter losvesenet, elementer knyttet til fyr, fiske, sel- og hvalfangst. Det kan også være enkeltelementer som vinsjer til båtslipp, gamle bryggfundamenter og fortøyningsystemer (Færder kommune, 2020).

Tettstedet Tjøme - romlig-estetiske forhold

Når man entrer tettstedet Tjøme, preges de romlige-estetiske forholdene i stor grad av den hellende topografien. Terrenget heller fra øst og ned mot kysten i vest, og fylkesvei 308 veksler mellom oppover- og nedoverbakker. Disse bakkene gir varierende utsikt til sentrum. Mye av dette skyldes de spredte kollene. Disse kan oppfattes som mer massive mot øst grunnet helningen mot kysten. Utsynet mot kysten hindres vekselvis av enten store trær eller bygg. Med disse omsluttende veggene på hver sin side, kan kysten derfor ofte oppleves fjern.

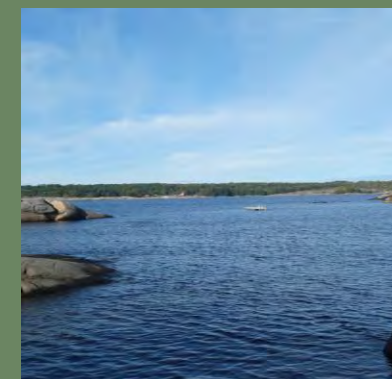
Kirken er imidlertid god synlig fra flere områder, ettersom denne delen av sentrum ligger på en kolle i øst. Den fungerer derfor som et viktig orienteringspunkt. Resten av bebyggelsen er nokså lav og kompakt, fordelt på hver sin side av veien. Dette gir en intim følelse av sentrum og veien kan derfor fremstå som en barriere. Ved kysten er det derimot bebyggelsen som kan utgjøre en ferdselshindring. Der kysten er åpen, oppleves horisonten og havet som mer uavbrutt. Her mykgjør de glattskurte svabergene også det røffe klimaet. Samtidig står de som solide grunnlag i kontrast til det stadig formskiftende havet. På samme måte utgjør overgangene mellom skogene og sentrum kontraster i både romlighet og estetikk. Dette ved at skogen oppleves som et omfavnende pusterom fra sentrumsstøyen hvor bilen ikke lenger dominerer.

Figur 14: Høydekart, Tjøme (Hoydedata, 2024)

Figur 15: God synlighet til kirken fra golfbanen

Figur 16: Utsikt fra Langvika

Figur 17: Sentrumsbebyggelsen

Stadkjensle-analyse - hvem er Tjøme?

Under feltarbeidet snakket vi med lokale innbyggere, forretningsdrivende, ildsjeler og mennesker med særlig kunnskap om Tjøme. Gjennom uformelle intervjuer med de lokale og dybdeintervjuer med historielaget og de forretningsdrivende, fikk vi en bredere forståelse for stedets stadkjensle. Spørsmålene vi stilte var rettet mot hvordan de opplevde livet i Tjøme og hva de verdsatte ved det, samt turismen. Vi vektla etterhvert lokalbefolkningens forhold til natur, da dette ble en viktig del av vår problemstilling.

FORHOLD TIL NATUR

Forholdet til naturen kommer tydelig frem i flere samtaler med informantene. Mange nevner sjøen, fjæra, skjærgården, og en naturpreget oppvekst med kontikiflåtebygging og krabbefiske. Skogen og store løvtrær verdsettes også høyt. Dette fremheves blant annet i Alf Larsens dikt "De forsvundne ekeskoger på Tjøme", og i kritikken av kommunens nye planforslag for sentrum som ikke bevarer de store trærne i området. Historielaget fortalte at de hadde lært skoleelever om nyttevekster og å lage seljefløyter. For oss indikerer dette et ønske fra de eldre om å viderefordre naturens verdi til de unge. Historielaget uttrykket en bekymring for at dagens ungdom er mer opptatt av TikTok. Inntrykket av en hovedsakelig skjerminteressert ungdom ble forsterket under samtalen med Fritid Færder, som primært tilbyr innendørsaktiviteter som "gaming room". I den siste samtalen vi hadde, ble det nevnt at "Tjøme er isskurte fjell og eiketrær". Dette forsterket vårt inntrykk av at områdets natur settes pris på av mange.

"Tjøme er isskurte svaberg og eiketrær"

"En glede å oppleve de unge når de kommer ut i det fri"

Figur 18: Maleriet «I Fjæresteine» av Thorvald H. Torgersen (Tjøme historielag, 2003, s. 15)

FORHOLD TIL HISTORISK KULTURARV

Tjømes historie er en sentral del av de lokales opplevelse av tettstedet. Det finnes mange ildsjeler, som har et klart ønske om formidling av tradisjoner fra området. Flere av beboerne uttrykte en klar nostalgi til "det Tjøme var før" og fortalte om minner fra sin oppvekst, og områdets historie med fiske og los-aktivitet. Eldre informanter snakker om tettstedet som "Tjuma", det opprinnelige navnet på øya. Ellers finner mange også nostalgi i kjente og gamle landemerker, som Tjøme kirke, vippefyret på Verdens ende og Tjøme havn.

TURISME

Det overordnede inntrykket er at beboerne trives med hytteturistene, som for øvrig ofte har en sterk tilknytning til Tjøme som strekker seg over generasjoner. Dagsturister, som i stor grad omtales som badeturister, vekker noe mer negative assosiasjoner og oppleves til dels som en belastning. Flere trekker fram at det er trangt om plassen om sommeren, og den økte trafikken mot Verdens ende som negative følger av turismen.

Videre understreker flere av de forretningsdrivende at turistene bidrar positivt til fortjenesten deres, og at det er en tydelig forskjell mellom sommersesongen og resten av året. Her varierer opplevelsene fra forretning til forretning. For mange betyr fraværet av turistene at de må ha redusert åpningstid utenom sommersesongen, da det ikke er nok kunder. En informant nevnte for eksempel at han ikke ville fått det til å gå rundt uten turistene. Andre informanter fortalte derimot at de kunne fortsette å drive som normalt takket være de lokale innbyggerne.

“Badegjester og Oslofolk”

“Jeg går alltid på butikken før kl. 9.00”

“Det er ikke turistene som er problemet, men trafikken”

“Jeg hadde ikke fått det til å gå rundt uten turistene”

SAMMENSVEISET LOKALSAMFUNN

Flere informanter omtaler Tjøme som et sammensveiset lokalsamfunn der alle kjenner hverandre.

“Jeg kjenner klesstørrelsen til alle kundene mine”

FRIVILLIGHETEN

Under mange av samtalene fikk vi inntrykk av en sterk frivillighetskultur på Tjøme, og vi oppfatter de frivillige som viktige pådrivere for å skape større engasjement i lokalsamfunnet. Blant annet er den store golfbanen delvis, og historielaget fullstendig drevet av frivillige. Flere av informantene er også selv frivillige, og flere av dem uttrykte en frustrasjon over at kommunen jobbet imot dem, dette til tross for at kommunen nevner frivilligheten som en viktig kraft i kommuneplanens samfunnsdel (Færder kommune, 2018). En informant fryktet eksempelvis at man gikk glipp av mange kreative krefter som følge av dette.

“Vi går glipp av mange kreative krefter”

SWOT-ANALYSE

I SWOT-analysen har vi samlet sentrale funn fra landskapsressursanalysen, intervjuer og befaring. Dette danner grunnlaget for videre mulighetsstudie med strategier og tiltak.

Styrker (S)

- Sterkt lokalmiljø og frivillighet
- Tilgang til naturområder og kyst
- Naturen brukes og verdsettes
- Turisme gir økonomiske fordeler
- Inntrykk av lokalt ønske om utvikling
- Tjøme har sentral beliggenhet i kommunen og på øya
- Mye historiske koblinger og kulturarv
- Lokale forretninger
- Kirken som signalbygg i landskapet

Svakheter (W)

- Usammenhengende sentrum
- Mangel på grøntarealer i sentrum og en sammenhengende plan for grønnstruktur
- Mangel på gode utendørs møteplasser
- Mye trafikk, biler og kø om sommeren
- Få overnattingsmuligheter
- Ingen direkte innfallsport til nasjonalparken
- Utilgjengelige naturområder

Muligheter (O)

- Turisme som en ressurs for utvikling i sentrum
- Møteplasser
- Tilgjengeligjøre eksisterende naturområder
- Bedre forståelse og interesse for natur gjennom formidling
- Dra nytte av den sterke frivilligheten
- Indirekte kobling til nasjonalparken gir mulighet til å spre turismen
- Flere besøkende gir større økonomisk vekst

Trusler (T)

- Interessekonflikter knyttet til utvikling og utbygging
- Holdningen til "badegjester"
- Aldrende befolkning, færre unge
- Samfunnet "går glipp av" kreative krefter i den unge befolkningen
- Lokale som opplever å ikke bli hørt av kommunen
- Privatisering av strandsonen

MULIGHETSSTUDIE

Vi anser Tjøme som et tettsted som har stort potensial til å bli en nasjonalparklandsby og har i denne mulighetsstudien fokusert på hvordan vi kan bidra til en god stedsutvikling i området, med utgangspunkt i å fremme forholdet mellom natur og kultur for både lokale og besøkende, uten at dette går på bekostning av viktige naturverdier. Her vil vi presentere de strategiene og tiltakene vi foreslår for å tilrettelegge for dette. Disse har vi utarbeidet på bakgrunn av landskapsressursanalysen og SWOT-analysen.

Nasjonalparklandsbyen Tjøme

Figur 19: Nodekart - Tjøme

Begrunnelse for strategier i mulighetsstudiet

1: Sentrumsutvikling

På vei fra Tjøme kirke til tettstedets nye nærings- og industriområde ligger det en liten grusplass på høyre hånd. Ovenfor den ligger en håndfull koselige butikker, mens plassen blir brukt som en usystematisk parkering. Her fantes en gang en ungdomsklubb og kino som skapte liv i området. I dag står mye av Tjøme sentrum stille, med kun de lokale som brukere, bortsett fra om sommeren når det kryr av mennesker i butikkene. Turistene er en stor del av Tjømes drift, men det er behov for bedre tilrettelegging for dem.

Grusplassen har i dag et stort potensial. Kommunen har gjort et forsøk på å gjøre plassen hyggelig ved å sette ut benker og blomsterkasser, blant annet ved å fremme lokale verdier og identitet. Ved butikkene er det benker og bord for uteservering og kos, men fra Østveien er det kontinuerlig trafikk og lyd. Rundt plassen er det skogsområder, men disse er utilgjengelige for besøkende på grunn av gjerder og forlatte hus.

Figur 20-23: Caseområdet i dag

2: Fremme naturverdiene i nasjonalparken og kommunen

Natur er en viktig del av trivselen i et lokalsamfunn, folkehelse. Tjøme har et rikt kulturlandskap, med blant annet historisk vern av eikeskog og båtbygging. Dette er lokal kunnskap som er viktig å vite noe om for de lokale. Dette bygger opp store deler av Tjømes lokale identitet.

Ved å aktivisere glemt natur, vil vi også avlaste de naturområdene som får mest slitasje, for eksempel nasjonalparken ved Verdens ende.

Ved å sikre en bærekraftig bruk av naturressursene, vil man ikke bare sikre dem for fremtiden, men også sikre at lokale og besøkende kan oppleve stor slått natur her og nå.

3: Legge til rette for et aktivt og levende lokalsamfunn ved å tilrettelegge for gode møter mellom lokale og besøkende.

Ved å aktivisere frivillige og skape et større fokus på engasjementet sentralt i Tjøme, vil man skape et mer sosialt motstandsdyktig samfunn. Et samfunn med et godt nærmiljø og lokal forankring vil øke trivsel for både lokale og besøkende. Lokalsamfunnets aktiviteter vil gro frem nedenfra og opp.

Strategier og tiltak

Strategi 1: Sentrumsutvikling

Tiltak 1: Etablering av ny møteplass - fra grusplass til opplevelsestorg og park: Eiketorget og Tjumaparken

- Etablere et torgareal med rom for marked
- Ivareta store trær og grøntarealer i nær tilknytning til torget
- Etablere parkarealer som gjenspeiler Tjømes natur

Tiltak 2: Synliggjøre lokale verdier

- Fremme lokale natur- og kulturverdier i kunst
- "Tjumakiosken". Informasjonspunkt som viser til Tjømes besøksmål
- "Tjumabiblioteket". Telefonkiosk-bibliotek med lokal litteratur
- Synliggjøre lokale dikt og sitater på Eiketoget

Tiltak 3: Avlastning av biltrafikk

- Forsterke sykkelforbindelser, muliggjøre sykkelutleie, utvikle opplevelseskart for syklende
- Etablere et "opplevelsespass" på sommeren med rabatt på attraksjoner og kollektivtransport

Tiltak 4: Utrede muligheten for overnattingsmuligheter i sentrum

- Kartlegge behov
- Fokus på medvirkning og stedstilpassing
- Miljøfyrtårnsertifisering

Figur 24: Et fremtidig grønt og åpent Tjøme sentrum

Strategier og tiltak

Strategi 2: Fremme naturverdiene i nasjonalparken og kommunen

Tiltak 1: Avlaste press på nasjonalparken

- Belyse og legge til rette for attraksjoner og naturverdier utover nasjonalparkens grenser
- Kartlegge grøntarealer og jobbe med sammenhengende kiler
- Fristille og kartlegge verdifulle trær

Tiltak 2: Tilrettelegging for differensiert bruk av naturområder

- Kanalisering av ferdsel
- Naturområder med klar funksjon, for eksempel Eventyrskogen, aktivitetsskogen, Alf Larsens skog, bålplassen, utsikten, den gamle gadden

Tiltak 3: Formidling av naturverdier

- Gjennom plansjer, kurs, historiefortelling, teknikker som flåtebygging, synliggjøring av kunst og dikt, arrangementer og marked

"If children don't grow up knowing about nature, they won't understand it. And if they don't understand it, they won't protect it"

- David Attenborough

Figur 25 (over): Eksempel på hvordan man kan jobbe med grøntplan for Tjøme gjennom å belyse funksjon og verdi.

Figur 26 a og b (venstre): "Den gamle gadden". Eksempel på hvordan man kan belyse viktige naturverdier.

Strategier og tiltak

Strategi 3: Legge til rette for et aktivt og levende lokalsamfunn ved å tilrettelegge for gode møter mellom lokale og besøkende

Tiltak 1: Etablere et kontaktledd mellom kommunen, næringslivet, kompetansemiljøer og frivillige, som kan sette i gang en rekke aktiviteter gjennom året, for eksempel:

- "Meet the locals". Organiserte møter mellom besøkende og lokale. Dette kan brukes til for eksempel lokale omvisninger og historiefortelling.
- Marked på torget, for eksempel julemarked, bondens marked og gjenbruksmarked
- Kurs om for eksempel nyttevekster og seljefløyte i regi av historielaget
- Historiefortelling og forestilling på bibliotek

Tiltak 2: Oppnevne en prosjektleder som ivaretar samhandling og kan ta en meglersrolle mellom ulike aktører

Tiltak 3: Fysisk og digital "oppslagstavle" med oversikt over aktiviteter og tilbud. Dette blir del av "Tjumakiosken" som informasjonspunkt.

Figur 27: Forslag til oppslagstavle

REFLEKSJON OG KONKLUSJON

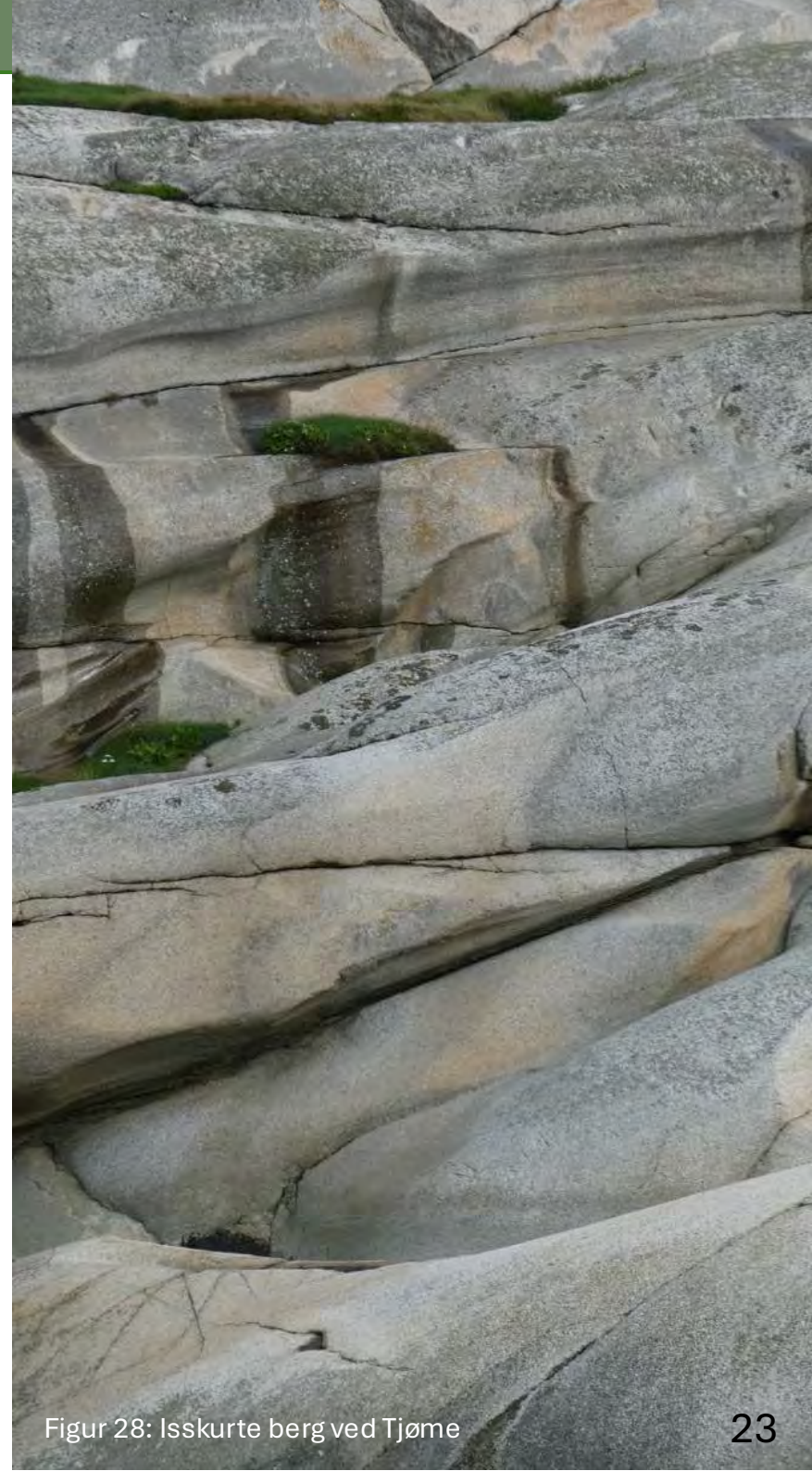
Vi ser at våre strategier og tiltak kan bidra til bred verdiskaping. Potensialet er særlig tydelig innen sosial og kulturell verdiskaping, men også sett fra et miljømessig perspektiv. For eksempel kan tiltakene bidra til å avlaste verneverdiene i nasjonalparken, og bygge opp om vern gjennom kunnskap. Over tid ser vi også muligheten for økonomisk verdiskaping gjennom tilrettelegging for ny næring slik som sykkelutleie og aktiviteter, og ved at det er mulig å få flere til å stoppe i tettstedet på vei til nasjonalparken. For å sikre at verdiskapingen blir bred er det viktig at det etableres plattformer for samarbeid mellom ulike aktører, og at en samhandlende aktør bidrar inn i koordineringen av dette arbeidet.

Gjennom etablering av møteplasser og passiare soner som gir rom for de uformelle møtene, legger vi til rette for et mer motstandsdyktig og sammenkoblet lokalsamfunn. Dette ønsket om utvikling av lokal identitet og inkludering kommer også frem som et viktig punkt i kommuneplanens samfunnsdel (Færder kommune, 2018).

Vi foreslår også en utredning til sykkelveinett, som kan bidra til å bedre koble sammen kommunens tilbud, og reduserer biltrafikken på sommerhalvåret.

Vi ser det som hensiktsmessig å søke om nasjonalparklandsbystatus for Tjøme sentrum. Da vil det være et behov for å etablere et større overnattingstilbud for besøkende. Dette krever en egen utredning utover det vi har rom for i dette prosjekt, men vi ønsker å spille inn DNT som aktuell samarbeidspartner, ettersom vi ønsker at besøkende setter fra seg bilen og heller tar sykkelen eller bena fatt for å oppleve naturen. Overnattingsstedet bør miljøfyrtårnsertifiseres.

Ved planlegging i Tjøme sentrum, er det viktig å ha en lokal kunnskap om naturverdiene i området. Gjennom økt kunnskap og forståelse for lokale vegetasjonstyper og artsmangfold, kan bruk av naturverdiene bidra til vern. Kanalisering og differensiert bruk er andre virkemidler som vil bidra til å sikre naturverdiene.

Figur 28: Isskurte berg ved Tjøme

REFLEKSJON OG KONKLUSJON

For å sikre en vellykket gjennomføring av mulighetsstudien, er det behov for koblinger til kommuneplanens arealdel og samfunnsdel. Torgområdene i vårt mulighetsstudie er i dag regulert til sentrumsformål. Det står i kommuneplanens bestemmelsesdokument at disse områdene "utgjør en stor del av kommunens arealreserve ved transformasjon og fortetting. Det legges derfor opp til en høy arealutnyttelse. Tiltak som medfører lav utnyttelse bør derfor ikke etableres" (Færder kommune, 2023, s.35). Vi mener på den andre siden at Tjøme sentrum trenger en god sentral møteplass, og tilgjengelig nærnatur. Dette vil ytterligere bidra til en god besøksforvaltning. Dette passer godt med punktet i kommuneplanens samfunnsdel om at det i fortetting i etablerte områder skal "tas hensyn til egenart, kulturmiljøer og historisk struktur" (Færder kommune 2018, s. 11). Dette gjør vi ved å fremme lokal identitet i sentrum, i form av naturhistorie og eikeskog.

I kommuneplanens samfunnsdel står det om synkende sysselsetting og befolkningstall i Tjøme (Færder kommune, 2018). Vi mener at dette prosjektet kan bidra til å gi Tjøme liv, og et mer spredt besøksgrunnlag, som igjen kan føre til en oppgang i både sysselsetting og befolkning.

Naturverdiene kommer frem som viktige lokale verdier i samfunnsdelen, og kommunen tar selv opp utfordringene i forholdet mellom bruk og vern (Færder kommune, 2018). Det kommunen derimot ikke tar opp i samfunnsdelen, er viktigheten av informasjonsspredning om- og opplevelsen av natur. Dette opplever vi at vårt prosjekt kan bidra med å øke bevisstheten på.

Det er noen svakheter ved vår oppgave som er viktige å sette lys på. Vårt feltarbeid i Færder varte kun tre dager, noe som begrenset mengden intervjuer. Vi var også i kommunen utenfor turistsesongen og har derfor kun sett kommunen utenfor travel sesong. Vi har snakket med et begrenset utvalg mennesker, og resultatene er dermed ikke fullstendig representative for hele tettstedet. Vi har ikke intervjuet barn og ungdom, men har på den andre siden intervjuet en miljøterapeut som kjenner de unge godt. Vi har heller ikke intervjuet besøkende eller hytteeiere, som utgjør en stor del av tettstedets befolkning store deler av året.

Til tross for disse svakhetene, ser vi et potensiale ved oppgaven, og håper den kan brukes som inspirasjon ved videre planlegging og utvikling.

Figur 29 og 30: Et landskap som er mer enn en nasjonalpark

Referanseliste

Artsdatabanken. (u.å.). *Artskart* [Kart]. Artsdatabanken.

<https://artskart.artsdatabanken.no/#map/258133,6558141/7/backgroud/greyMap/filter/%7B%22IncludeSubTaxonIds%22%3Atrue%2C%22Found%22%3A%5B%2%5D%2C%22NotRecovered%22%3A%5B%2%5D%2C%22Blocked%22%3A%5B%2%5D%2C%22CenterPoints%22%3Atrue%2C%22Style%22%3A1%7D>

Clemetsen, M., Stokke, K. B., Barane J. & Haraldseid T. (2021). From tourist destination to local meeting place. I P. Fredman & J.V. Haukeland (red.): *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism. From place-based resources to value-added experiences* (s.50-63). Edward Elgar.

Clemetsen, M., & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*.

<https://norskeparker.no/wp-content/uploads/2015/03/Landskapsressursanalyse-Plan6-14-Clemetsen-og-Stokke.pdf>

Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). *Veileder- Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*.

<https://riksantikvaren.no/veileder/metode-for-landskapsanalyse-i-kommuneplan/>

Færder kommune (2018). Kommuneplanens samfunnsdel 2018-2030.

<https://faerder.kommune.no/f/p1/id9f9b985-f799-4a96-883b-0ed0303c5ef2/kommuneplanens-samfunnsdel-2018-2030.pdf>

Færder kommune (2020). Kulturminneplan.

https://faerder.kommune.no/f/p1/ic018912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf

Færder kommune (2023). Bestemmelser og retningslinjer.

<https://vestfoldkart.isy.no/webkart//Content/plandialog/GetGIplanregisterFil.aspx?systemid=159ca708-820e-40b6-9266-74434c1f4c60&k=3911&arkivnavn=WINMAP>

Færder kommune. (2024). *Velkommen til Færder kommune og Færder nasjonalpark*. Færder kommune.

<https://faerder.kommune.no/tjenester/kultur-idrett-friluftsliv-og-frivillighet/friluftsliv-ski-og-uteaktiviteter/velkommen-til-farder-nasjonalparkkommune/farder-nasjonalpark-besokssenter-farder-nasjonalpark-verdens-ende/>

Færder nasjonalpark. (2019). *Besøksstrategi Færder nasjonalpark*.

<https://ferdernasjonalpark.no/wp-content/uploads/2020/08/Bes%C3%B8ksstrategi-Faerder-nasjonalpark-2020.pdf>

Færder nasjonalpark. (u.å.). *Om parken*. Færder nasjonalpark.

<https://ferdernasjonalpark.no/om-parken/>

Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2019). Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. *Tidsskriftet Utmark*, 2019, 32-50.

<http://hdl.handle.net/11250/2599217>

Lundbo, S. (2024, september 12). *Færder*. snl.no.

https://snl.no/F%C3%A6rder?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwjsi4BhB5EiwAFAL0YGioGf0zUVV8WFEOMWs9VrGFJSMqQ2ZzGVID8rXc6Z-6rcEtKelB6RoCmY4QAvD_BwE

Miljødirektoratet. (2015). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*.

<https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m415/m415.pdf>

Miljødirektoratet. (2022, 5.april). *Nasjonalparkkommuner og nasjonalparklandsbyer*. Hentet 13.oktober 2024 fra

<https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vernet-natur/nasjonalparkkommuner-og-nasjonalparklandsbyer>

Miljødirketoratet. (u.å.). *Naturbase faktaark Rød*

Dirhue. <https://faktaark.naturbase.no/?id=VV00000395>

NIBIO. (u.å.). *Landskapsregioner*. NIBIO.

<https://www.nibio.no/tema/landskap/landskapskart/nasjonalt-referansesystem-for-landskap/landskapsregione>

- NIBIO. (2024). *Kilden* [Kart]. NIBIO.
https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&x=6561105.01&y=239803.34&zoom=7.2&bgLayer=graatone&layers=ar250_areatype&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true
- Norges Geologiske Undersøkelse. (2021). *Berggrunn* [Kart]. Norges Geologiske Undersøkelse. https://geo.ngu.no/kart/berggrunn_mobil/
- Norges Geologiske Undersøkelse. (2024). *Løsmasser* [Kart]. Norges Geologiske Undersøkelse. https://geo.ngu.no/kart/losmasse_mobil/
- Puschmann, O. (2005). *Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner* (s. 10–13).
https://kart13.nibio.no/landskap/45_Landskapsregioner/Region01.pdf
- Regjeringen. (2023, 21.februar). *Europarådets landskapskonvensjon*.
https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/europaraadets_landskapskonvensjon/id426184/
- Statistisk sentralbyrå. (2023). *Statistikkbanken*. Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/statbank/table/04859/tableViewLayout1/>
- Stokke, K. B., Haukeland J.V., Lykkja, H., Saglie, I., Hansen, A. & Clemetsen, M. (2023). Bærekraftig og bruksretta besøksforvatning. Erfaringer fra kommunal planlegging i Nordland. *Tidsskriftet Plan*, 2023, 38-47. idunn.no/doi/epdf/10.18261/plan.55.4
- Tjora, A. (2016). Passiare fellesskap. *Tidsskriftet Plan*, 2016, 46-51. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-3045-2016-01-10>
- Tjøme historielag. (2003). *Bilder fra Tjøme*.
https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2011031603001?page=15
- W-Mathisen, S. Å. (2018). Sverigefarten under den annen verdenskrig.
<https://dbtk.digitalbygdebok.no/category/krig/>

Figurliste

Der ikke annet er oppgitt er alle figurer, kart, bilder og diagrammer gruppens egne.

Figur 2: *Topografisk Norgeskart WMS*, Kartverket. Hentet fra
<https://kartkatalog.geonorge.no/metadatas/topografisk-norgeskart-wms/f004268c-d4a1-4801-91cb-daa46236fab7?search=topografisk>

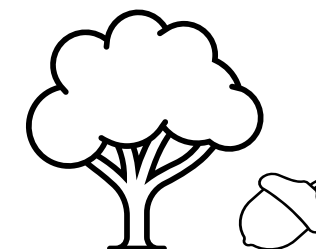
Figur 3: *Norge i bilder WMS- Ortofoto*, Norge i bilder. Hentet fra
<https://kartkatalog.geonorge.no/metadatas/norge-i-bilder-wms-ortofoto/dcee8bf4-fdf3-4433-a91b-209c7d9b0b0f?search=norge%20i%20bilder>

Figur 8: *Digital terrengmodell WMS*, Kartverket. Hentet fra
<https://kartkatalog.geonorge.no/metadatas/digital-terrengmodell-wms/5a668bef-0e25-46bc-8002-fe284427490c?search=dtm%20wms>

Figur 12: *Arealbruk WMS*, Statistisk sentralbyrå. Hentet fra
<https://kartkatalog.geonorge.no/metadatas/arealbruk-wms/add79a77-0d9b-4720-a33a-52bc0e3df1db>

Figur 14: *Høydeplott*. Høydedata. Hentet fra
<https://hoydedata.no/LaserInnsyn2/>

Figur 25: *Flyfoto*. Norge I bilder. Hentet fra
<https://www.norgebilder.no/Map3D?config=3D&xmin=-861496&ymin=5860266&xmax=1166796&ymin=8489734&wkid=25833>

Opplevelser i strandsonen

LAA360 - Gruppe 3

Josefine Fuhre Ellingsen, Otto Engum, Rannveig Winsnes Nordhagen, Elisabeth Risjord, Kathrine Glein Sørensen

1 Forord

Gruppeoppgaven er skrevet i forbindelse med emnet LAA360 - regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling, høsten 2024 ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Gruppen består av studenter fra landskapsarkitektur og by- og regionplanlegging.

Formålet med oppgaven var å gjennomføre en landskapsressursanalyse og utvikle en fremtidsvisjon for vårt case-område, Færder kommune. Oppgaven gruppen fikk tildelt fokuserer på strandsonen og hvilke opplevelser man kan skape i strandsonen på øya Hvasser i Færder kommune. Vi har arbeidet tverrfaglig gjennom tre hovedfaser: forarbeid, feltarbeid og analyse, som tilslutt resulterte i en mulighetsstudie. I oppgaven begrunner vi både strategier og tiltak, og reflekterer over utfordringer vi har møtt på underveis.

Mulighetsstudien presenterer flere strategier som fokuserer på fysiske og psykiske opplevelser i strandsonen, med mål om å ivareta sårbar natur og kulturlandskap.

Prosessen har til tider vært krevende, særlig på grunn av oppgavens omfang og begrenset tid til feltarbeid, samtidig som det har vært en lærerik erfaring. Samarbeidet på tvers av fagområder har bidratt til verdifulle diskusjoner, og vi har fått muligheten til å lære av hverandres kompetanse og innsikt i ulike tematikker, som har ført til flere nyanserte perspektiver. Denne erfaringen vil være et verdifullt bidrag til videre utdanning og i møte med fremtidige arbeidssituasjoner.

Til slutt ønsker vi å takke informanter for verdifulle bidrag gjennom intervjuer, gjesteforelesere for innsiktsfulle presentasjoner og Færder kommune for samarbeidet. Vi ønsker også å rette en særlig takk til Knut Bjørn Stokke, Morten Clemetsen og Annegreth Dietze-Schirdewahn for god veiledning og inspirerende undervisning.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.	Forord	s. 2
2.	Innledning	s. 3
3.	Beskrivelse av området	s. 4
4.	Kunnskapsgrunnlag	s. 5-6
5.	Vår avgrensning	s. 7
6.	Tidslinje	s. 8
7.	Metode	s. 9
8.	Analysen	
	Landskapskarakter	s. 10-13
	Stadkjensle	s. 14
	SWOT	s. 15
9.	Mulighetsstudien	
	Mulighetskart	s. 16
	Mulighetsstudie og strategi	s. 17
	Strategi 1	s. 18-19
	Strategi 2	s. 20-21
	Strategi 3	s. 22
	Strategi 4	s. 23
10.	Refleksjon	s. 24
	Referanseliste	s. 25

2 Innledning

Strandsonen har gitt grunnlag for næring og bosetting langs kysten i lang tid (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2024). Strandsonen har blant annet blitt brukt som beiteområde, noe som har formet både vegetasjon og landskap (Erlingsen, 2012). Idag utgjør strandsonen viktige grøntstrukturer og leveområder for mange planter og dyr. Strandsonen er rik på kulturminner, og er viktig for steders særpreg og identitet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2024).

Det er flere interessekonflikter i strandsonen, hvor ønsket om privat eiendom kommer i konflikt med nasjonale mål om å bevare natur og sikre allmennhetens tilgang til kysten. Særlig i Færder kommune har det vært en stor andel dispensasjoner knyttet til utbygging i strandsonen. I 2020 ble 84 % av slike søknader godkjent, noe som har bidratt til ytterligere nedbygging (Korsvold, 2020, s.iii). Statsforvalteren i Vestfold og Telemark har i nyere tid frarådet ny utbygging av fritidsboliger og større strukturer i strandsonen for å beskytte natur og sikre allmennhetens tilgang.

Privatisering av strandsonen kommer i konflikt med allemannsretten, som gir rett til fri ferdsel i naturen, og friluftsløven, som juridisk sikrer at naturen skal være tilgjengelig for friluftsliv (Klima- og miljødepartementet, 2023).

Møtet mellom hav og land vekker flere assosiasjoner som representerer en spesiell verdi for mange – et sted for rekreasjon, naturopplevelser og familietradisjoner. Det sterke ønsket om tilgang til strandsonen har ført til et stort utbyggingspress, særlig langs Oslofjorden, hvor arealene er begrenset og etterspørselen er høy.

Strandsonen er med andre ord en verdifull ressurs for deg og meg, og ikke minst naturen i området. Dette har ledet oss til oppgavens problemstilling:

Hvordan tilrettelegge for gode opplevelser i strandsonen uten å ødelegge for sårbar natur- og kulturlandskap?

BEGREPER

OPPLEVELSE er en betydningsfull hendelse eller erfaring som skapes gjennom sanser, tanker eller følelser. De er med på å forme vår forståelse av verden og omgivelser.

STRANDSONEN er området nærmest havet. Jf. Plan- og bygningsloven §1-8 er strandsonen regnet som 100 meter fra strandlinjen, og det er dette området vi snakker om når vi nevner strandsone i vår oppgave.

NATURLANDSKAP er et område som ikke er endret eller påvirket av mennesker (Store norske leksikon, 2024a).

KULTURLANDSKAP er et landskap som er påvirket av mennesker, i både større og mindre grad (Bråtå, 1997, s. 12).

ALLEMANNSRETTE er en samlebetegnelse på rettigheter alle i Norge har til fri bruk av naturen. Det vil si rett til ferdsel og opphold, som blant annet teltning, bading, resting, og høsting i utmark (Klima- og miljødepartementet, 2023).

3 Beskrivelse av området

VESTFOLD FYLKE

Vestfold fylke ligger sørøst i Norge, langs vestkysten av Oslofjorden. Det har vært bosetting i Vestfold i lang tid, og kommunen har mye kulturhistorie med flere funn fra vikingtiden (Lundbo, S. & Thorsnæs, G., 2024). Fylket har et veldig variert landskap med skog, svaberg, åkre, strender, ulike naturtyper og dyrearter. Fylket består av de 6 kommunene Holmestrand, Horten, Tønsberg, Færder, Sandefjord og Larvik.

Figur 1: Nasjonalt kart og regionalt kart. Kartgrunnlag fra nve.no.

FÆRDER KOMMUNE

Færder kommune ligger sør langs kysten i Vestfold fylke. Det er her Oslofjorden munner ut i Skagerrak. Kommunen består av 653 øyer og holmer, og har 203 kilometer med kyst (Færder kommune, 2021). Kommunen er et populært turistområde om sommeren, som tiltrekker seg mange turister. Lokalbefolkningen har lenge levd av kysten og havet, og skjærgården er derfor en viktig del av identiteten til innbyggerne (Miljødirektoratet, 2014, s. 7). Dette er også en god grunn til å ta vare på strandsonen og opprettholde en god tilgjengelighet for allmennheten.

Figur 2: Kommunalt kart, Færder. Kartgrunnlag fra kommuneart.no

4 Kunnskapsgrunnlag

LANDSKAPSBEGREPET

Landskap er et uttrykk for forholdet mellom menneske og natur, slik det defineres i Europarådets landskapskonvensjon artikkel 1 a. (Kommunal- og distriksdepartementet, 2023):

“Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.”

Landskapet favner altså både natur og kultur. Begrepet er basert på en menneskeskapt forståelse, der det er den enkelte av oss som oppfatter og opplever landskapet rundt oss. Gjennom våre erfaringer, kunnskaper og sanseinntrykk – det vi ser, lukter, føler, smaker og hører – formes vår opplevelse av landskapet. Hva vi gjør i området, og vårt tidligere kjennskap til stedet, påvirker også denne opplevelsen. Et landskap kan vekke følelser og danne grunnlag for den enkeltes identitet og tilhørighet.

BÆREKRAFTIG UTVIKLING I FÆRDER

Færder kommune skal gjennom planlegging og øvrig myndighets- og virksomhetsutøvelse bidra til reduksjon av klimagassutslipp, samt økt miljøvennlig energiomlegging. Færder har 324 rødlistede arter og kommunen har laget en klima- og energiplan som varer ut til 2050 for å oppnå visjonen sin om en bærekraftig kommune og for å hindre at flere av disse artene dør ut (Færder kommune, 2023).

I kommunens klima- og energiplan er det et fokus på FNs bærekraftsmål nr 14. “Livet i havet” og nr. 15 “Livet på land” (Færder kommune, 2020a).

Figur 3 og 4:
Bærekraftsmål 14 og 15.
Illustrasjon: FN.no

Disse målene omfatter spesielt strandsonen, hvor flertallet av artene befinner seg. Kommunen jobber med å finne løsninger, hvor turgåere og generelt bruk av strandsonen ikke skal true disse artene videre.

I 2015 kom klima- og miljødepartement (KLD) med en veileder for besøksforvaltning i norske verneområder. Besøksforvaltning handler om å tilrettelegge og styre bruken av områder på en måte som vil gi en bedre opplevelse med størst mulig verdiskaping, mer forståelse på vernet og at verneverdiene ivaretas blant besøkende og lokale (Klima- og miljødepartementet, 2023).

Videre har Færder kommune arbeidet med en konkret besøksstrategi for sine egne verneområder, hvor det ble lagt vekt på både grønt reiseliv, men også undervisningsopplegg i samråd med skoler og barnehager. Færder ønsker å oppnå disse målene gjennom flere strategier. Mange av strategiene er bygget på informasjonsdeling gjennom flere plattformer, som brosjyrer, nettsider og aviser. Færder har også jobbet for flere samarbeidsavtaler for å oppnå målene sine med aktører som har felles interesser (Færder nasjonalpark, 2023).

JURIDISKE REGLER I STRANDSONEN

Strandsonen har en spesiell beskyttelse i plan- og bygningsloven (pbl) gjennom § 1-8. Bestemmelsen innfører et byggeforbud innenfor 100-metersbeltet langs sjøen og det skal tas særlig hensyn til natur- og kulturmiljø, friluftsliv, landskap og andre allmenne interesser (Klima- og miljødepartementet, 2024). En lov mot bygging i strandsonen ble først midlertidig vedtatt i 1965, så avløst av §17-2 i plan og bygningsloven av 1985. Den ble så videreført under §1-8 i pbl av 2008. Pbl styrer arealbruken av strandsonen, mens friluftslvsloven slår fast allemannsretten og sikrer allmenn ferdsel i utmark.

Utmark kan forstås som alt som ikke er innmark (Friluftslvsloven, 1957, §1a). Friluftslvsloven definerer innmark som gårdsplasser, hustomter, dyrket mark, engslått, kulturbeite, og områder der allmenn ferdsel er til bry for grunneier. Det omfatter også mindre udyrkede jordstykker som er en del av dyrket mark eller inngjerdede områder for spesielle formål, hvor ferdsel vil være upassende. Allemannsretten gir rett til ferdsel gjennom §2 og §7 og til opphold gjennom §8 *Bading* og §9 *Rasting og telting*. Generelt er adgangen til opphold mindre vid enn adgangen til ferdsel. I Hvaler dommen fra 2005 slo høyesterett fast at strandsonen har en spesiell status, og at grunneiere må akseptere at allmennheten kan ferdes nærmere deres eiendom enn det som ellers er vanlig.

I høyesterettsdommen Yxney, som omhandlet en strand som var på en privat tomt, satte eieren opp hindringer slik at allmennheten ikke skulle ta i bruk området. Dommen kom fram til at stranden ikke var privat og eieren måtte tåle at folk brukte området, selv om det var på privat eiendom (Allemann, 2007).

NASJONALE OG KOMMUNALE FØRINGER

KLD har som oppgave å utarbeide overordnede strategier og planer for statens engasjement i natur og friluftsliv. Per oktober 2022 hadde KLD kartlagt og sikret cirka 2250 områder, hvorav 80% av disse var langs en kystlinje. Flertallet av nasjonale føringer inngår i hverandre, slik at de forskjellige departementene kan oppnå målene sine gjennom samarbeid. Føringene rundt friluftsliv samkjøres med blant annet folkehelse og kulturminner. KLD jobber med allmennhetens bruk av utmark og sikrer deres områder for fri ferdsel. (Klima- og miljødepartementet, 2021)

Kommunen som planmyndighet har som oppgave å utarbeide og tilrettelegge en plan for egen kommune. Disse føringene skal ivareta både de nasjonale og regionale føringene, samt ta hensyn til FNs 17. bærekraftsmål.

Figur 5: Bryggefot av privat brygge. Eget foto.

5 Vår avgrensning

HVASSER SØR

Sørøst i Færder kommune på Tjøme ligger Hvasser. Hvasser har 410 fastboende, og er en godt utbygd øy, som er svært populær for både hytteeiere, turister og turgåere (Statistisk sentralbyrå, 2024). De fleste boligene på Hvasser er hytter, og mange av disse ligger i strandsonen.

Alle har rett til å oppholde seg i strandsonen, men i løpet av flere år har gjerder, skilt og andre gjenstander hindret allmennhetens fremkommelighet. Derfor startet Færder kommune i 2021 et prosjekt for å kartlegge og fjerne ulovlige ferdselshindringer i strandsonen (Færder kommune, 2021). En utvalgt strekning sørøst på Hvasser ble prioritert i prosjektet. Strekningen ble valgt fordi det fantes ulovlige hindringer der, og at området er tettbebygget med åpen strandsoner med friluftsliv- og rekreasjonsmuligheter (Færder kommune, 2020a).

I denne oppgaven har vi valgt å fokusere på Hvasser sørøst og kommunens prioriterte strekning av flere grunner. Kommunen har nå fjernet flere ferdselshindringer i området, men stien langs kysten går nærme hus og hytter og det kan føles lite velkomment å gå der. Det er flere steder hvor man går over nyklippet plen, hvor det ikke er noe skille mellom sti som er tilgjengelig for alle og privat plen. En annen grunn til at vi valgte dette området er den spektakulære naturen. Når man går langs strekningen kan man se flere kilometer utover horisonten, noe som gjør området til et populært og viktig turområde. Området er også hjem til mange rødlistede arter og naturtyper som det er viktig å ta vare på.

Figur 6: Kart over Færder kommune med avgrensning av Hvasser. Kartgrunnlag fra nve.no.

Figur 7: Kart over sørlige del av Hvasser med vår utvalgte strekning markert som grønn linje. Kartgrunnlag fra kommunekart.no.

6 Tidslinje Hvasser

1000-1300

Funn på Hvasser tyder på at det var aktivitet på området, som dateres tilbake til 1000-tallet. Disse funnene er automatisk fredet (Færder kommune, 2020b).

Figur 8: Historisk gravplass. Foto: kulturminneplan

1300-1800

Ut fra folketellinger som ble gjennomført på 1800-tallet kommer det fram at mange av de bosatte flyttet ut på Hvasser rundt 1700-tallet. (Økland, 2016) De fleste som bosatte seg her drev med gårdsbruk. Klimaet var en av de mildeste i Norge som ga gode dyrkingsforhold. (Færder kommune, 2020b).

Figur 9: Gammelt kart over Hvasser. Illustrasjon: blaantikk.no

1800-1850

Flere fiskere begynner å bosette seg på Hvasser. Befolkningen lever på sjøfart, fiske og losing. På Hvasser befant det seg 10-15 losbåter (Sundene, u.å.).

Figur 10: Båter til kai. Foto: Hvasser & Bratsø fotosamling.

1850-1900

Det var ingen ordentlig vei til Hvasser, den eneste ordentlige forbindelsen var med rutebåt fra Tønsberg eller kabelferge fra Røssesund. Med dampskipene som kom på slutten av 1800-tallet og økning i hvalfangst, flyttet flere "inn på land" for en tryggere økonomi. Det ble også opprettet skolevesen på denne tiden. Kommunen begynner også å tiltrekke seg turister som kommer for å bade. I 1890 ble Tjømø bad opprettet (Sundene, u.å.)

Figur 11: Tjømø bad. Foto: øyene.no.

1900-1950

I begynnelsen av 1900-tallet stod kirken klar for åpning. Flere forsvarsbygg ble opprettet under den tyske okkupasjonen. Kystradarstasjonen på Tjønneberget var en av disse byggene. Stasjonen ble i senere tid tatt over av forsvaret og senere tid blitt forvandlet til en DNT-hytte og et utsiktspunkt (Erlingsen, K, 2014).

Figur 12: Kirke på Hvasser. Foto: norskekirker.net

1950-2000

Hvasser går fra et sted med mange faste bosatte til en feriedestinasjon. Kommunen jobber også aktivt for å få en brokobling mellom Hvasser og fastland, dette ble gjennomført i 1952 (Sundene, u.å.). Da Røssesund bru ble laget, avviklet den kabelfergen som befant seg på stedet. Det bor færre faste beboere nå enn på starten av 1900-tallet. Storemyr-Fagerbakken landskapsvernområde blir opprettet i 1980. (Færder kommune, 2020b).

Figur 13: Storemyr - Fagerbakke. Eget foto.

2000-2024

Hvasser er et populært feriested om sommeren og har en mengde private sommerhus og hytter. Det er også flere pensjonater og en leirskole på Hvasser.

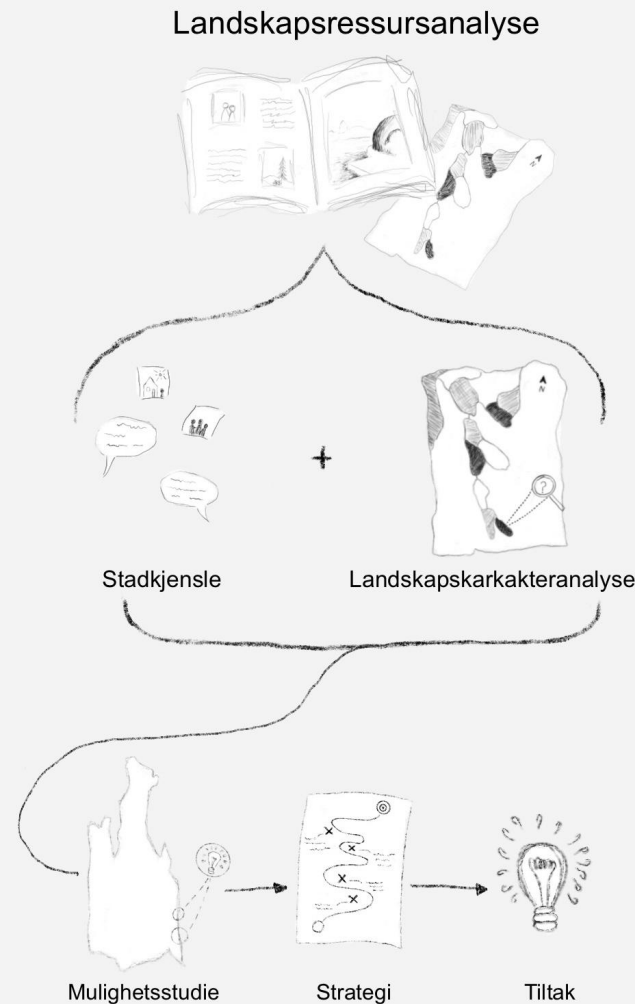
Figur 14: Utsikt Hvasser sør. Eget foto.

7 Metode

I forarbeidet hentet vi inn kvantitativ og kvalitativ data for å danne et kunnskapsgrunnlag til feltarbeidet. Dette involverte analyser av kart, bilder, avisartikler, statistikk, informasjon fra Færder kommunens egne nettsider og et intervju med kommunen om deres prosjekt med kartlegging og fjerning av ulovlige ferdselshindringer langs strandsonen. I løpet av feltarbeidet hadde vi flere dybdeintervju og 5-på-gata-intervjuer. Dybdeintervjuene var semistrukturerte og basert på et strategisk utvalg av informanter. Dette var for å omfavne et bredt spekter av ulike samfunnsroller, lokale og representanter fra kommunen. Ved hjelp av disse dataene formet vi en landskapsressursanalyse over Færder kommune og Hvasser.

Semistrukturerte intervju ble valgt med ønske om å finne dybde og sammenlignbar informasjon tilknyttet problemstillingen. Møtestedet ble i hovedsak valgt etter hvor informanten hadde tilknytning eller kjennskap til. Intervjuene foregikk på en brygge, i skogen, på en cafe og et kystkultursenter.

Vi gjennomførte **fem-på-gata** intervjuer som fant sted langs strandsonen og i nabolagene på Hvasser. Gjennom intervjuene skaffet vi oss et, bredere inntrykk av hvordan befolkningen opplevde tilgjengeligheten av strandsonen. Dette var grunnlaget for stadkjensle-analysen.

Figur 15: Visualisering av stegene i metoden. Egen illustrasjon.

Landskapsressursanalysen (LRA) er et nyttig verktøy for å få innsikt i et landskap og dets verdi for lokalsamfunnet. Analysen er basert på Den europeiske landskapskonvensjonens sitt arbeid om menneskers relasjon til landskapet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023).

Dataene samlet inn fra LRA danner grunnlaget for mulighetsstudiet, strategier og tiltak som belyser problemstillingen vår. LRA består av to deler; landskapskarakter og stadkjensle. Begge delene av analysen er gjort for hele kommunen Færder, men med mest fokus på case-området vårt Hvasser.

Landskapskarakteranalysen omfatter det fysiske landskapet, hvordan landskapet har blitt formet gjennom mange år og hvordan dette kommer til uttrykk gjennom blant annet landform, plantevekst og kulturlandskap. Analysen er utført gjennom fotturer i området, studier av kart og innhenting av informasjon om de fysiske egenskapene til omgivelsene.

Stadkjensle kan defineres som opplevelsen av landskap, natur, kultur, folk, sanseinntrykk og minner. Begrepet 'stadkjensle' er avledet fra det engelske konseptet 'sense of place' (Clemetsen, M., & Stokke, K. B., 2014, s. 50). Det som folk oppfatter som særegent ved et sted, kan ha stor betydning og være en drivkraft for hvordan stedet brukes og hvilke holdninger man har til landskapet.

8 Analyser

Landskapskarakter

LANDFORM

Kommunen på ca. 100 km² består av mer enn 600 øyer i tillegg til mange holmer og skjær, noe en kan kalle særegent ved Færder (Store norske leksikon, 2024b). Nøtterøy og Tjøme er de to største øyene. Høyeste punkt i kommunen er 100 moh og høyeste punkt i Tjøme er 80.5 moh, som vil si at området har et relativt lavt terreng (Færder kommune, 2024).

Skjærgården i Færder har blitt dannet gjennom 2,5 millioner år med 40 ulike istider (Færder Nasjonalpark, 2024). Bergene har blitt slipt av isen, løsmassene har blitt skylt ut i havet og ned på bakken mellom fjellet som har gitt en næringsrik grunn. Det finnes flere ulike geologiske formasjoner her, som jettegryter, rundsva, morener og svaberg. Isen har formet fjellet til å få langstrakte og myke former, med skuringsstriper i nord sør retning. De lange, åpne svabergene gjør området utsatt for vind, mens områdene mellom bergene har et lunere miljø.

Figurer 16, 17 og 18: Slipte svaberg med lommer med næringsrike løsmasser. Egne bilder.

NATURMILJØ

Færder har et godt klima som fremmer plantevekst. Dette gir vekstmuligheter for flere plantearter som krever et lunt klima for å vokse. Disse plantene kan for eksempel finnes i sprekker mellom svabergene som ligger i le for vinden. Bergene har mindre løsmasser som plantene kan vokse i, er mer vindutsatt for søravinden, og gjør at det vokser færre planter på bergene. Det samme gjelder for holmene (Færder Nasjonalpark, 2024).

Færder nasjonalpark omfatter flere øyer og holmer, som Bolærne og Sandø, men også Moutmarka som ligger på Tjømeøya. I nasjonalparken vokser det 40 sjeldne, fredede plantearter som jordbærkløver, kjempestarr og gul hornvalmue (Færder Nasjonalpark, 2024).

Det vokser ulike typer planter i området. Edelløvskog og blandingsskog vokser både i Færder kommune og på fokusområdet vårt Hvasser. Skogene har et åpent preg og det vokser arter som eik, furu og hassel der. Trærne har på flere steder vokst seg høye på grunn av det varme klimaet. Andre steder består vegetasjonen av tett buskvekst som rynkerose, furubusker og diverse løvfellende busker. Det finnes enger og gressletter i området. Ved strendene er det mye vegetasjon som tåler store mengder salt og kalk. Tang kan ses på flere strender og i fjæra. Mye av den viktige vegetasjonen og økosystemet befinner seg under vann og er beskyttet av nasjonalparken (Færder Nasjonalpark, 2024).

Figur 22: Vindutsatt gresslette. Eget foto.

Figur 23: Blandingsskog. Eget foto.

Figur 19 til venstre: Tang og strå på stranda.

Figur 20 til høyre: Eng på Fyn.
Eget foto.

Rundt hundre ville slektninger av matplanter som brukes i dag, vokser rundt om i Færder (Færder Nasjonalpark, 2024). De ville plantene kan bli en viktig ressurs i fremtiden da de er mer robuste enn matplantene vi bruker, og kan få en større relevans i framtiden på grunn av klimaendringer.

Figur 21: Kratt, ulike buskvekster.
Eget foto.

Hvasser inneholder flere ulike naturtyper og verneområder (Miljødirektoratet, u.å.). Storemyr-Fagerbakke er et landskapsvernområde med unik landskapskarakter og en rik løvskog. På Sønstegård er både dyr og planter avhengig av de kalkrike omgivelsene for å leve og vokse, og flere truede arter finnes her. Dette området sammen med Fyn, er viktige områder som i dag er truet av menneskelig aktivitet og biltrafikk. Helt sør på Hvasser finnes naturreservatet Pirane, hvor de biologiske og økologiske prosessene og det store biologiske mangfoldet er viktig. Det er også en slåtteenng som blir ivaretatt og bidrar til biologisk mangfold.

AREALBRUK

Havet er svært sentralt i landskapet i Færder kommune, da havoverflaten utgjør 468,8 km², mens landarealet utgjør 99,5 km² (Færder kommune, 2024, s.3). Havet omkranser øyer, holmer og skjær og bidrar til å framheve det lavtliggende terrenget (Færder Nasjonalpark, 2024).

48% av landarealet dekkes av skog, og nest største kategori er åpen fastmark på 20% (Statistisk sentralbyrå, 2024b). Bebyggelse utgjør 17%, og det er 8603 eneboliger og 1193 leiligheter, videre er det 3208 hytter. Mesteparten av byggene som befinner seg i strandsonen er fritidsboliger og tilhørende skur.

Videre dekker dyrket mark 13% av kommunens landareal, og her dyrkes det blant annet korn, poteter og frukt (Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, 2024). På Hvasser er det blant annet dyrking av asparges.

Samferdsel dekker 2% av kommunen (Statistisk sentralbyrå, 2024b). Kun de største øyene har broforbindelser, dermed er det få broer i Færder. Hovedveien strekker seg tvers gjennom kommunen fra sør til nord.

Figur 24: Hytteområde på Hvasser. Eget foto.

Figur 25: Kulturlandskapet i Moutmarka. Eget foto.

KULTURLANDSKAP

Færder har et rikt kulturlandskap, og hele skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme ble i 2009 et utvalgt kulturlandskap i Norge (Landbruksdirektoratet, 2024). Gjennom historien har skjærgården vært utnyttet til dyrking, slått, beite, jakt og fangst. Dette har påvirket landskapet gjennom flere hundre år og de eldste kulturminnene er gravrøyser fra bronsealderen (Landbruksdirektoratet, 2024).

Både los-, fiskeri-, sjøbade- og krigshistorien har satt preg på området i nyere tid. Det er fortsatt aktive fiskebåter, og gårdsdrift på tre av øyene. I tillegg beiter det sau og storfe i Moutmarka, Pirane og flere andre øyer.

Kulturlandskapet viser hvordan mennesker har levd og hvilke verdier som har vært gjeldende i samfunnet. Dette skaper en forståelse for egne tradisjoner og er et viktig verdigrunnlag for Færders innbyggere.

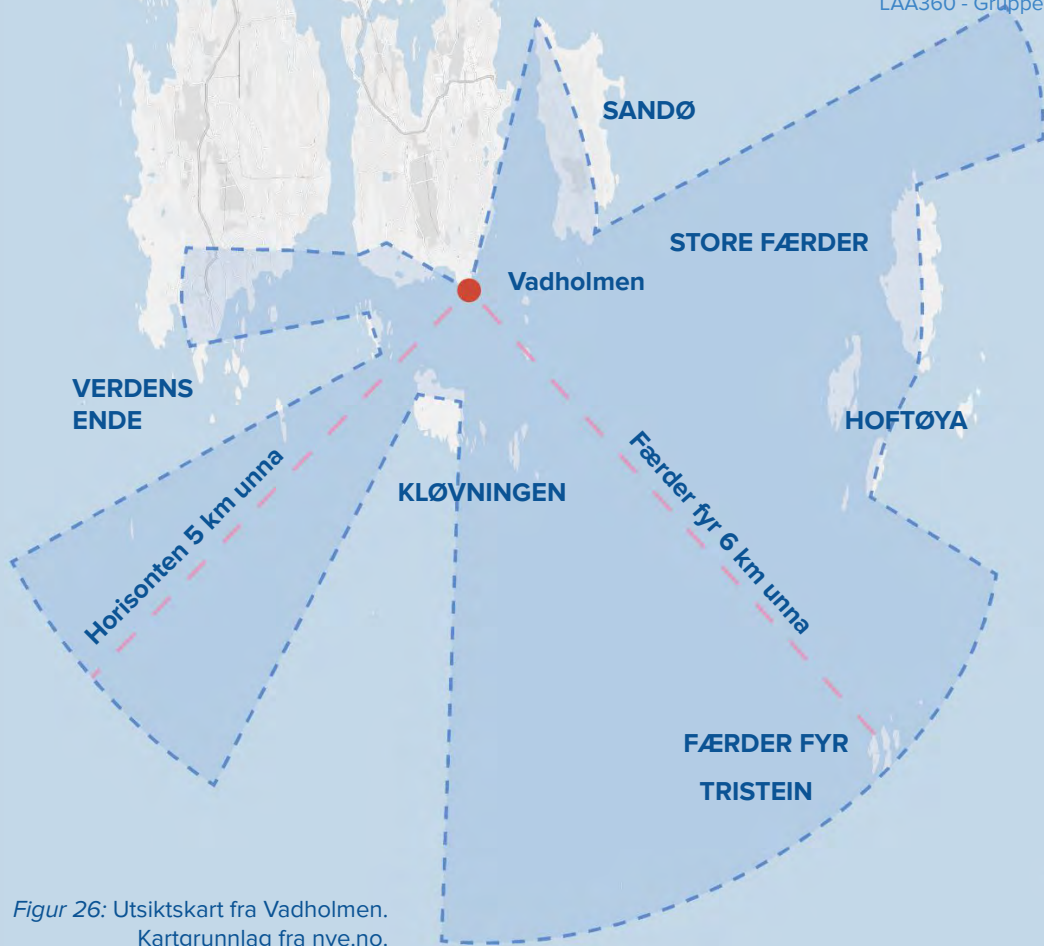
ROMLIG-ESTETISKE FORHOLD

Det viktigste ordet for å beskrive landskapets romfølelse er åpenhet. I landskapet er det få elementer og få høye punkt (Færder kommune, 2024). Dette skaper åpenhet, og mange steder i Færder har mye utsikt.

De to største romdannende elementene er havet og himmelen, og møtet mellom disse to i horisonten. Det er den store tilstedeværelsen av åpenhet som gir disse så mye plass i landskapet.

Romdannelsen vil avhenge av samspillet og kontrastene mellom himmelen og havet. Viktige faktorer som lys, skydekke, tåke, bølger og temperatur påvirker hvor god utsikten er. I tillegg påvirker faktorene hvilke nyanser som er å se på himmel og hav. Endringer fra dag til dag innfører spennende samspill i rommet. Noen dager vil hav og himmel nesten skli over i hverandre nyansene av blå er så like. Andre dager kan havet være stormende mørkt, og himmel lys av skyer, og kontrasten og brytningen mellom de vil være stor.

Vadholmen på Hvasser er få meter over havet, men er fortsatt et punkt med mye utsikt. Utsiktskartet til venstre viser utsikten en har fra dette punktet og utover det store havgapet. Færder fyr er et viktig orienteringspunkt i Færder kommune, og vises godt fra Vadholmen.

Figur 26: Utsiktskart fra Vadholmen. Kartgrunnlag fra nve.no.

Figur 27 og 28: Møtet mellom himmel og hav i horisonten. Utsikt mot Færder fyr i ulikt lys og vær. Foto til venstre: Færder nasjonalpark. Foto til høyre: Hvasser asparges.

Stadkjensle

Ved hjelp av intervjuer har vi forsøkt å få en forståelse av stedets identitet, hvilke relasjoner og tilknytning folk har og har hatt til landskapet. Gjennom spørsmål som blant annet *“Hva er typisk Færder?”* og *“Har du noen minner fra området du husker spesielt godt?”*, har målet vært å avdekke stedlige kvaliteter, drivkrefter og folks opplevelser i øykommunen.

Folk i Færder er positive, engasjerte, står på for sitt lokalmiljø og er glade i naturen og kulturen. Likevel kan vi ane et noe anstrengt forhold lokale har til økende turisme, privatisering av strandsonen, grad av tilrettelegging og nedgang i biologisk mangfold.

ØYENES BETYDNING

Skjærgårdslandskapets visuelle kvaliteter som dets åpenhet, rike vegetasjon, variasjon og lysforhold trekkes ofte frem i intervjuene. Samtidig vektlegges de sosiale kvalitetene ved landskapet, med møteplasser som brygger og strender. Andre stedlige kvaliteter som trekkes frem er stillheten.

Naturgrunnlaget på øyene med dets kvaliteter har vært betydningsfulle for både folk og dyr i lang tid. Dette har blant annet vært bestemmende for plassering av gravhauger, hjem for losfamilier, fyrstasjoner, tyske radarstasjoner, nødhavner, fuglehabitat, og arenaer for friluftsliv og rekreasjon.

“På somrene vi var på øyene fikk vi samlet venner og festet sammen. Vi kom oss vekk. Det var frihet i å dra ut på øyene.”

“Har du vært uti der!? Det er en åpen og unik skjærgård som ikke er bebygget.”

Øyrikets betydning for folk kommer også til uttrykk da Forsvarsbygg i 2004 solgte Bolærne til Smiths venner. Dette skapte et stort folkelig engasjement, der blant annet over 300 båter protesterte og fikk stoppet salget av øyperlen. Kampen om Bolærne viser hvor verdifullt et landskap kan være for folk, da noe virkelig sto på spill.

“Allmennheten fikk tilgang. Det var til alles glede. Det var øyene våre!”

HVASSER - FRILUFTSLIVETS HOTSPOT

“Vi blir aldri lei av å gå her. Det er så fin utsikt og mye fint lys. Lyset endrer seg gjennom året. Spesielt vinterlyset er flott.”

“Jeg går her så mye jeg kan. Jeg elsker det!”

På Hvasser snakket vi med flere som gikk tur mellom Fynsletta og Pirane, sørøst på Hvasser. De går der så ofte de kan, enten det er på grunn av lyset, utsikten, for å se på fugler, planter, insekter eller for å gå tur med hunden eller pensjonistgruppen. Noen gikk tur der hele året, mens andre startet tursesongen i slutten av september, da den travle sommersesongen var over og hyttefolket hadde reist.

STYRKER

Positivt at "kommunen" fjerner ferdselshindringer i strandsonen

Unik natur og landskap

Ubebodde og ubebygde øyer

Fin utsikt og lys

Stor grad av universell utforming på Eidene og pensjonistodden

Stort fokus på utenforskap

Rikt plante- og dyreliv

Sterk stedstilhørighet

Et aktivt og sosialt båtliv

Tilrettelagt for mange turister på Verdens Ende

Engasjerte innbyggere og ildsjeler

Rik kulturhistorie

SVAKHETER

Bebyggd og privatisert strandsone

Lite sentrum

Få åpenbare møteplasser

Lav utdanning og mye utenforskap

Interessekonflikt mellom de lokale, hyttefolk og turister

Få tilgjengelige parkeringsplasser tilknyttet friluftsliv og aktiviteter spesielt om sommeren

Veldig mye turisme

Lav inntekt fra turisme

"Uvelkommen" følelse i strandsonen, spesielt på sommeren

MULIGHETER

Utvikling av offentlige møteplasser, spesielt for sårbare grupper. Eksempel Reperbanen

Interesse for bedre samarbeid mellom lokal- og hyttebefolkning

Markere og synliggjøre flere rundturer, turstier eller turveinett

Mange frivillige som ønsker å bidra

Skape fellesskap gjennom opplevelser og aktiviteter i strandsonen

Formidle kystkultur og historie som skaper spenning gjennom turstiene

TRUSLER

Dispensasjoner til hyttebygging innenfor 100-metersbeltet

Motstand mot endring eller utvikling

Interessekonflikter mellom lokale, hyttefolk og turister

En økende eldre befolkning

For høy bruk av turstier og turveinett kan overskride naturens tålegrense

Ulik størrelse på turistgrupper trenger forskjellig tilrettelegging

Tap av biologisk mangfold

Oslofjordkrisen

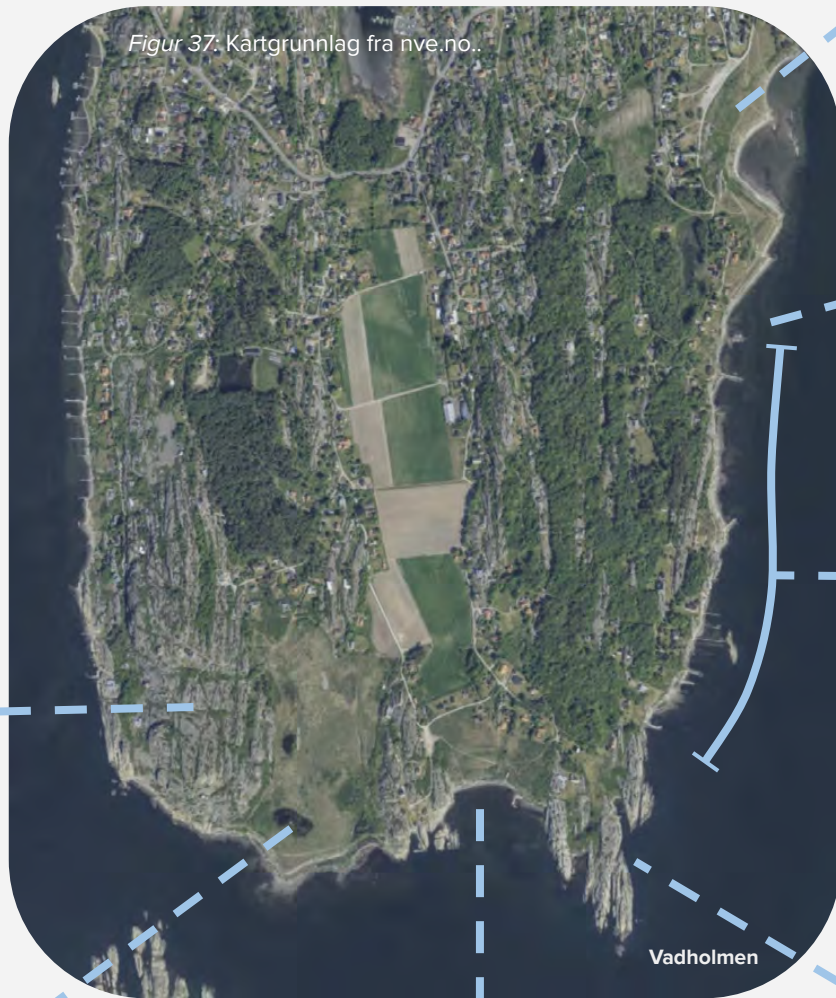
Gjengroing av kulturlandskap

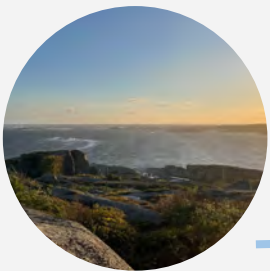
Gjennom SWOT-analysen har vi fått en større forståelse for Færder kommune som vi har tatt med oss videre i utviklingen av strategier og tiltak i mulighetsstudiet.

9 Mulighetsstudie

Mulighetskart

Tjønneberget: DNT-hytte plassert på Hvassers høyeste punkt med storslagen utsikt til Færder fyr og Verdens ende.

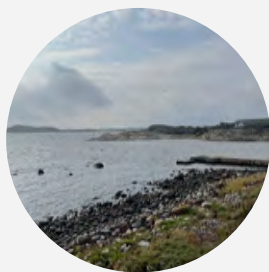

Figur 29: Eget foto.

Figur 30: Eget foto.

Pirane naturreservat: Variert og vernet strandområde med ulike naturtyper og arter. Beitende sauer i vår- og sommersesongen.

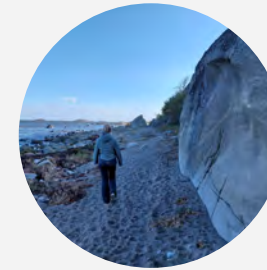
Krøkle friområde: også kalt Sydstranda og Sønstegård. Området befinner seg lengst sør på Hvasser. Stranda ligger utsatt til for vind og vær. Populært sted for kitere og vindsurfere. Slåtteeeng.

Figur 31: Eget foto.

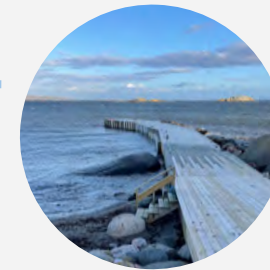
Fynsletta: Åpen slette med flere kryssende stier til en smal sandstrand. Langgrunt og utsikt mot Sandø.

Figur 36: Eget foto.

Steinveggen: Ca. 200 m lang fjellvegg langs strandlinjen. Østvendt og mulighet for morgensol.

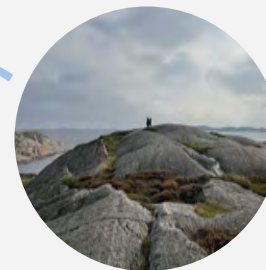
Figur 35: Eget foto.

Hytteområde med private brygger og hager. Store gressplener rundt hyttene. Enkeltstående busker og trær. Sandstrender mellom bryggene.

Figur 33 og 34: Egne foto.

Svaberg: isskurte svaberg som strekker seg 12 moh. Utsikt og vind-og værutsatt.

Figur 32: Eget foto.

Mulighetsstudie og strategier

Gjennom tiden har Hvasser mistet sin nærhet til havet på grunn av privatisering og hytteutbygging i strandsonen (Korsvold, 2020, s.iii). Som gruppe utforsket vi store deler av strandsonen på Hvasser. Flere steder følte det som at vi beveget oss på privat grunn. Dette, kombinert med tett vegetasjon, bratt og ulendt terreng, påvirket vår tilgang på strandsonen og opplevelsen der.

I denne mulighetsstudien ønsker vi at strandsonen og området sør på Hvasser skal gi gode opplevelser for de som ønsker å bruke det mektige landskapet der hav møter land. Dette innebærer at både individ og grupper skal kunne benytte området og skape opplevelser sammen langs og i strandsonen.

For å lage gode opplevelser i strandsonen har vi satset på fire strategier. Strategiene tar hensyn til natur- og kulturmiljøer ved å implementere få elementer og fokusere på gjenbruk. Målet er å vise frem potensialet og kvalitetene som finnes i landskapet, skru på sanseapparatet og styrke allemannsretten i strandsonen.

STRATEGI 1: Skape naturopplevelser som fremmer aktivitet

Denne strategien har som mål å skape møteplasser i strandsonen som er åpne og engasjerende for folk i alle aldre og på tvers av interesser. Det er fokus på aktiviteter som inviterer til naturopplevelser og samspill med naturkreftene. Ved å tilby tiltak som badstue, robåt og sykkelutleie kan man tilrettelegge for et bredt spekter av opplevelser som kan nytes hele året.

STRATEGI 2: Tilgjengeliggjøre strandsonen for allmennheten

Denne strategien er rettet mot å gjøre strandsonen til et mer tilgjengelig sted, der både fastboende og besøkende kan føle seg velkomne og ivaretatt. Dette inkluderer tiltak som fellesbygge og utsiktspunkt for å gjøre området mer oversiktlig og inkluderende.

STRATEGI 3: Informere for å skape bevissthet knyttet til strandsonen

Denne strategien fokuserer på å redusere konflikter, og skape et miljø som inviterer til ro og refleksjon. I analysen av strandsonen opplevde vi en mangel på strategisk informasjon som kan opplyse besøkende. Gjennom ulike nivåer av informasjon ønsker vi å øke bevisstheten om natur- og kulturverdier. God informasjon og opplysning kan formidle viktig kunnskap om området og allemannsretten, som er under press fra privatisering av strandsonen. Slik informasjon kan øke forståelsen for friluftsliv og betydningen av de gode opplevelsene i strandsonen.

STRATEGI 4: Bevare natur- og kulturverdier i strandsonen

Det finnes mye sårbar og verdifull natur i Færder. Flere av artene er utrydningstruet, og det er derfor viktig å ta vare på disse områdene de befinner seg i. Siden Hvasser er preget av mye turisme vil det hjelpe å kanalisere ferdselen og verne spesielle områder. Disse tiltakene vil kunne være med på å bevare natur- og kulturverdiene.

Strategi 1 Skape naturopplevelser som fremmer aktivitet

Tiltak 1.1 Offentlig badstue i gamle naust

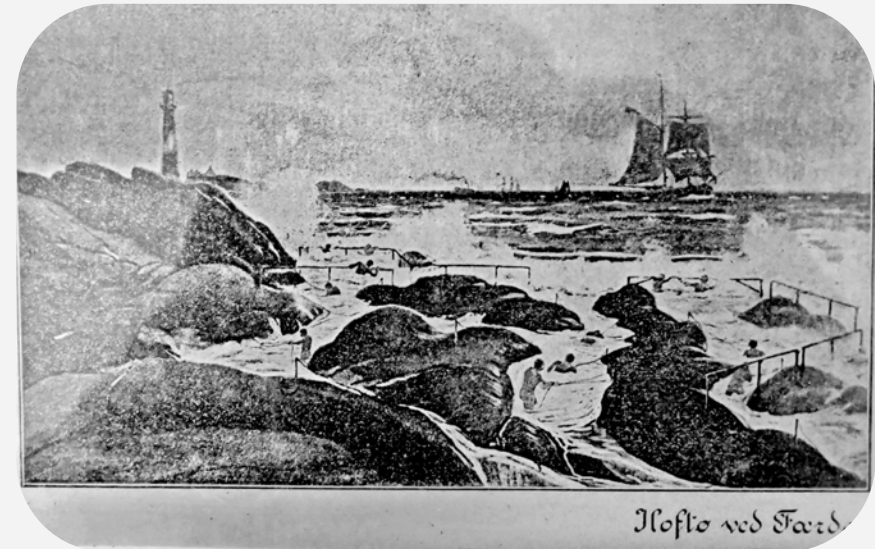
Dette tiltaket baserer seg på ombygging av gamle brygger, sjøboder eller naust til badstuer, som kan skape unike opplevelser og bidra til forbedret folkehelse og økt livskvalitet. Badstuene kan styrke den lokale identiteten, ved å knytte Færders sjøbadehistorie med nåtid og fremheve utsikten og naturkreftene, gjennom f.eks. vinduer, siktlinjer og historiske bilder i badstuen. De kan fungere som sosiale møteplasser som oppmuntrer til helårsbading for både lokale og besøkende.

Det er hensiktsmessig å tenke nøye gjennom plassering av et slikt element, for å skåne natur, hyttefolk og kulturmiljøer, da et slikt tiltak kan tiltrekke seg mange besøkende.

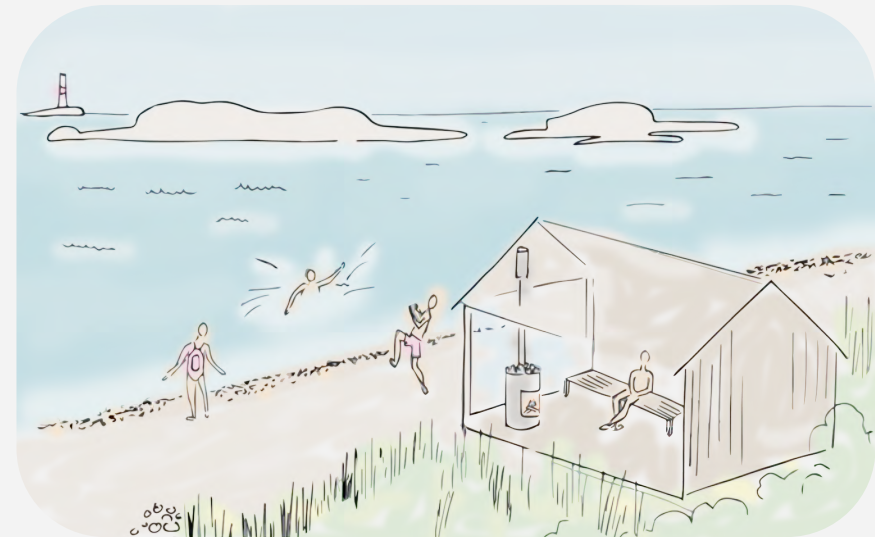
Sjøbading er og har vært en populær friluftaktivitet i Norge i lang tid, spesielt knyttet til sommer. Allerede på 1900-tallet var Tjøme et populært utfartssted for badegjester fra hovedstaden. Tjøme kunne by på “det salteste klareste sjøvand som noget badested kan oppdrive”. I 1890 ble Tjøme bad etablert av Sebastian Kneipp. Han kalte seg naturlege og oppfant *kaldtvannskuren*. En av hans metoder var såkalte bølgebad som skulle være godt for blodsirkulasjonen og hjelpe mot angst (Mathisen, 2018).

Figur 40: Sørenden av Hvasser er et værutsatt sted. Fremtredende vindretning er fra sør og stedet brukes mye til vindsurfing idag. En varm badstue kan stå i sterk kontrast til det kalde havet og den sterke vinden. Eget foto.

Figur 38: Bølgebad 1890 fra Hoftøya (rett øst for Hvasser). Etablert av Sebastian Kneipp. Foto: Kilde Tjøme Historielag

Figur 39: Illustrasjon av badstue som kan skape opplevelser i strandsonen. Egen illustrasjon.

Strategi 1 Skape naturopplevelser som fremmer aktivitet

Tiltak 1.2 Robåt- og sykkelutleie

Robåttutleie baserer seg på den rike kystkulturen i Færder kommune, som spesielt lokale pensjonister i Færder har et nært forhold til. Lettrodde prammer har vært brukt i Færder i lang tid av øyfolket på 1900-tallet som transport mellom øyene og for å komme seg til/fra festlige lag på 80-tallet.

I dag har ikke alle tilgang på egen båt eller kompetanse til å ferdes ute på havet. For å blåse liv i gamle tradisjoner og i større grad ta i bruk den materielle kulturarven kan en utleieordning av trebåter være en løsning.

Sykkelen bør brukes mer på Hvasser, som med sine smale veier er godt egnet for sykling og har behov for redusert biltrafikk. Flere sykkelstativ og utleie kan oppmuntre til sykling. Sykling vil i tillegg kunne spre besøkende i flere områder og redusere presset på utfartsparkeringer.

Tiltak 1.3 Tau-robåt ut til holme

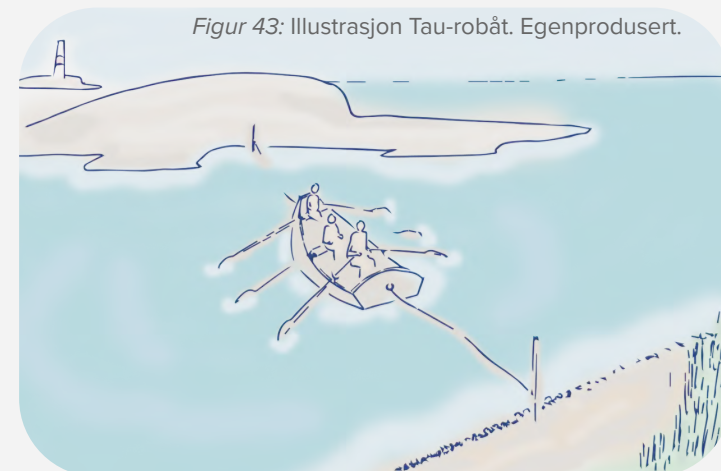
Tau-robåten skal være et lavterskeltilbud som gir mulighet til å kjenne på mestring og frihet. Målet er å styrke stedstilhørigheten og skape en tilknytning til øyene for nye generasjoner, og videreføre tradisjonen med å dra ut til øyene om sommeren. Robåten skal være tilgjengelig for alle, uansett ferdighetsnivå, og egner seg godt for barn som vil lære å ro på egen hånd.

Figur 41: Båttur 1932. Foto: Nøtterøy historielag

Figur 42: Sykling i Færder. Foto: Færder nasjonalpark

Figur 43: Illustrasjon Tau-robåt. Egenprodusert.

Strategi 2 Tilgjengeliggjøre strandsonen for allmennheten

Tiltak 2.1 Fellesbrygge og allmenn tilgjengeliggjøring av strandsonen

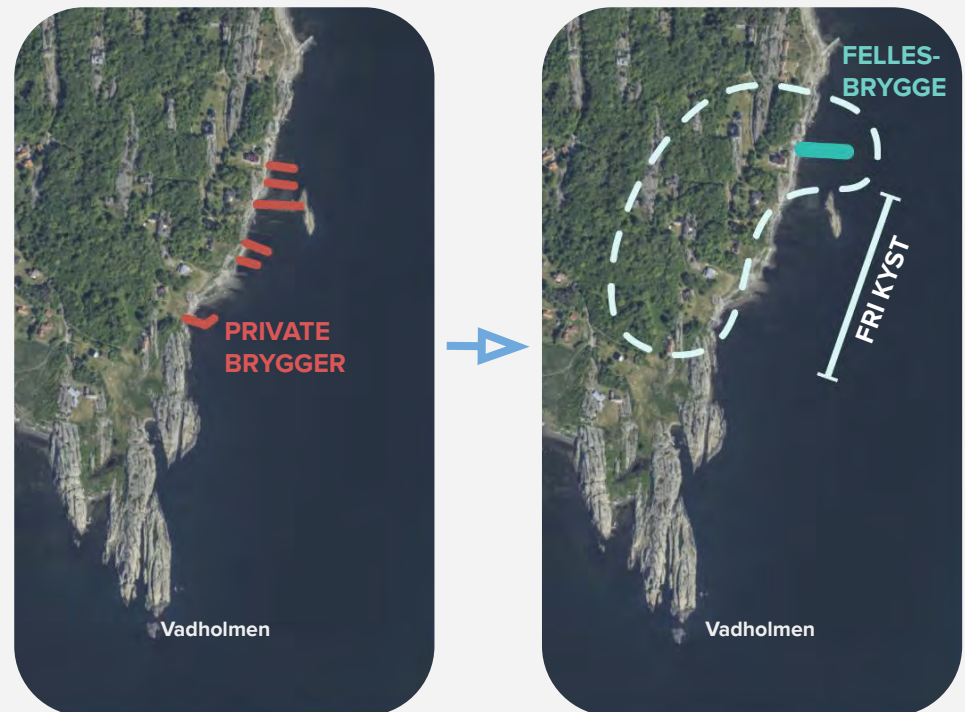
Å etablere fellesbrygger kan bidra til å skape en mer helhetlig og naturlig sjøfront. Ved å samle opp mange private brygger til en fellesbrygge, kan dette få gode ringvirkninger på natur, miljø og styrke allemannsretten i strandsonen. I dag oppstår det ofte usikkerhet omkring ferdsels- og oppholdsrett på private brygger, og langs Hvasser øst er det flere slike tilfeller. Flere steder må man bevege seg over bryggefoten for å gå videre på stranden, og opplevelsen og helheten blir avbrutt. Brygger kan være en hindring i strandsonen både fysisk og psykisk, da det føles unaturlig å oppholde seg i nærheten pga. hensyn til privatlivets fred.

Figur 44: Brygger. (Selvfotografert)

En forlenget og sammenhengende sandstrand uten menneskelige inngrep kan være til glede for mange, blant annet badegjester, padlere, fritidsfiskere og fridykkere. I tillegg kan det bidra til økt plante- og dyreliv ved å restaurere nye habitater i fragmenterte områder.

Målet med tiltaket er å redusere tvilen om ferdsel- og oppholdsrett i strandsonen, og samtidig legge til rette for mer aktivitet, opplevelser og biologisk mangfold..

Figur 45 og 46: Fra flere private brygger til en fellesbrygge. Kartgrunnlag fra nve.no.

Strategi 2 Tilgjengeliggjøre strandsonen for allmennheten

Tiltak 2.2 Vegetasjonsregulering: Slått og beite

Gjengroing endrer kystlandskapet og gjør områder mer utilgjengelig (Bryn, 2021). Endrede klimaforhold, kombinert med blant annet reduksjon av beite og annen utmarksbruk har ført til gjengroing flere steder langs sjøen. Dette er også tilfelle på Hvasser. Skjøtselstiltak mot gjengroing vil ha stor betydning på landskapsopplevelser og strandsonens tilgjengelighet, men påvirker også det biologiske mangfoldet og tar vare på kulturarven (Kaland, P. E. & Kvamme, M., 2013).

Å holde krattvegetasjon nede på gjengrodd høydepunkter er et tiltak som vil ha stor betydning på landskapsopplevelser. Utsikt er en viktig kvalitet i landskapet, da det gir oversikt og skaper tilhørighet. Utsikt har vært viktig for folk i lang tid og har blant annet vært avgjørende for at losfolket skaffet seg arbeid.

På Hvasser er det også aktuelt å **fjerne fremmede arter**, da disse utgjør en risiko for den stedege naturen og lett kan fortrenge andre arter (Miljødirektoratet, 2023). Fremmede arter kan også på sikt gjøre det vanskeligere å ferdes i et område og påvirke opplevelser i strandsonen.

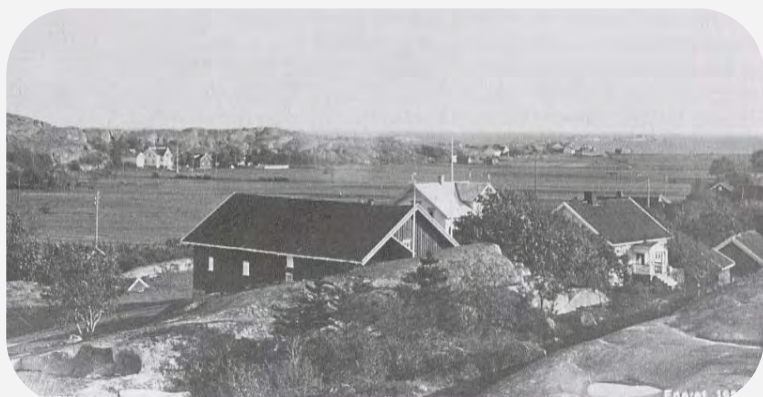

Figur 47: Potensiell klatrevegg. Eget foto med illustrasjon.

Vurdering av skjøtselstiltak kan frigjøre arealer til friluftsliv og rekreasjon. På bildet kan en potensiell klatrevegg, levegg eller solvegg befinne seg.

“De hadde ku og den leide de til Sønstegård på sommerbeite”

Sitat fra boka: Los på Hvasser s.121

Figur 48: Utsyn fra Lie og mot Sønstegård og havet i 1929. I dag er utsikten noe mer gjengrodd. Foto: Los på Hvasser s.118

Figur 49: Kyr i sandstranda fra år 1900. Foto: Los på Hvasser s.73

Figur 50: Gammelnorsk spælsau holder kulturlandskapet åpent i 2024 Foto: Færder Får.

Strategi 3 Informere for å skape bevissthet knyttet til strandsonen

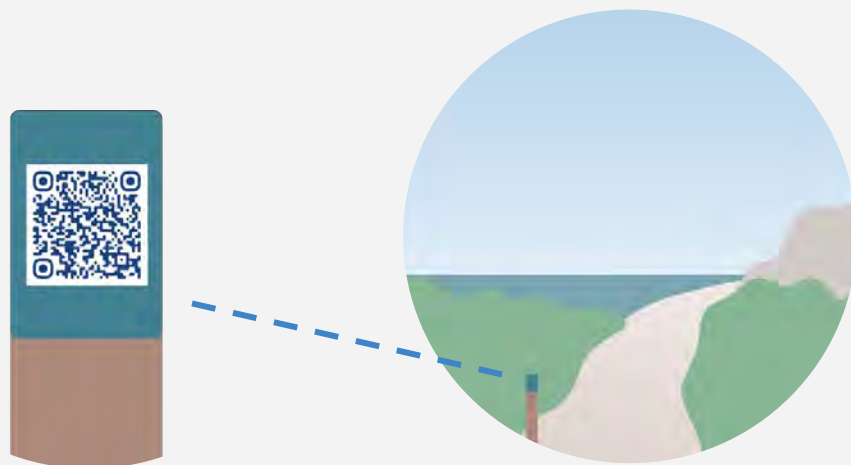
Tiltak 3.1 Skape læringsarenaer for barn og unge

Strandsonen kan i større grad benyttes i forbindelse med stedsbasert læring. Undervisning i svømming, livredning, om livet i havet, om landskap, dyrking og historie kan finne sted i strandsonen.

Krigshistorien på Tjønneberget er rik og kystradarstasjonen har en strategisk plassering i landskapet. Plassen kan egne seg for uteklasserom og undervisning av store og mindre grupper. Kanoner, lyskastere, observasjonsposter, radarfundament og luftvernstillinger kan fungere godt til å lage undervisningsopplegg om blant annet krigshistorie, sjøfartshistorie og navigasjon.

Å skape trygge rom for læring handler om å lage trygge rammer der eleven får lov til å utforske og tenke selv. En ide er å samarbeide med Kruge leirskole på Hvasser som allerede har erfaringer knyttet til læring i strandsonen.

“Jeg husker spesielt godt en speidertur til Store Færder. Ingen av oss var eldre enn 14 år. Været snudde om, og det ble et helsikes vær. Vi karret oss hjem tilbake til Hvasser og tok bussen hjem. Våte og kalde.” (Mann 70+)

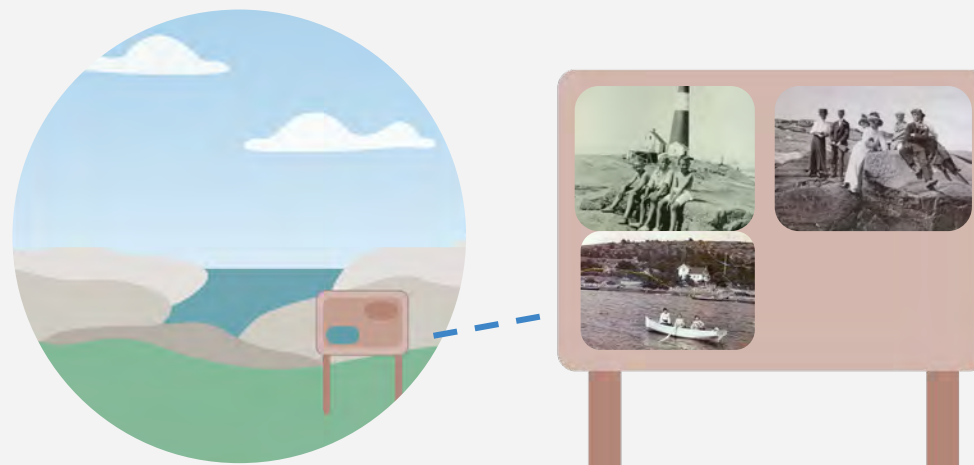
Figur 51 og 52: Stolper med QR-kode, og informasjonstavler plassert ved sti. Egenproduserte illustrasjoner.

Tiltak 3.2 Informere og bevisstgjøre om sårbar natur og kulturlandskap

Et effektivt virkemiddel for å formidle naturverdier til allmennheten er gjennom ulike typer skilting. Langs stien kan det plasseres små informasjonsskilt ved interessante stoppesteder som gir innsikt i områdets natur, historie eller dyreliv. I stedet for tradisjonelle skilt kan man også benytte seg av stolper med QR-koder, hvor besøkende kan skanne koden for å få tilgang til mer detaljert informasjon om lokal natur eller sårbare arter. Slike stolper er en skånsom løsning, da de krever minimalt med fysiske inngrep og ikke forstyrrer den naturlige utsikten, natur-, og kulturmiljø.

For å variere informasjonen, kan noen stoppesteder også inneholde skilt med historiske bilder av området, noe som kan vekke nysgjerrighet og oppmuntre besøkende til å utforske stedets historie videre.

Ved innfallsportene kan en tavle med oversikt over turstier, grad av tilrettelegging og eventuelle kulturminner være en viktig ressurs. Denne informasjonen bidrar til økt bevissthet blant både faste turgåere og nye besøkende. Det kan også være nødvendig å inkludere en enkel veileder om allemannsretten og om hvilke miljøhensyn man skal ta i strandsonen: som å ta med seg søppel, holde stiene rene, vise hensyn til dyrelivet og unngå skade på vegetasjonen.

Figur 53, 54 og 55: Historiske bilder fra Digital Bygdebok Tjøme.

Strategi 4 Bevare natur- og kulturverdier

Tiltak 4.1 Kanalisering av ferdsel

Kanalisering av ferdsel vil være hensiktsmessig i områder der faren for forstyrrelse av dyreliv og naturverdier er stor. Det vil også være aktuelt i tilfeller der det er vanskelig å vite hvor man får lov eller ikke lov til å ferdes. Langs Hvasser er det flere områder som er merket som verdifulle, og derfor er det viktig for oss å ikke gjøre store inngrep.

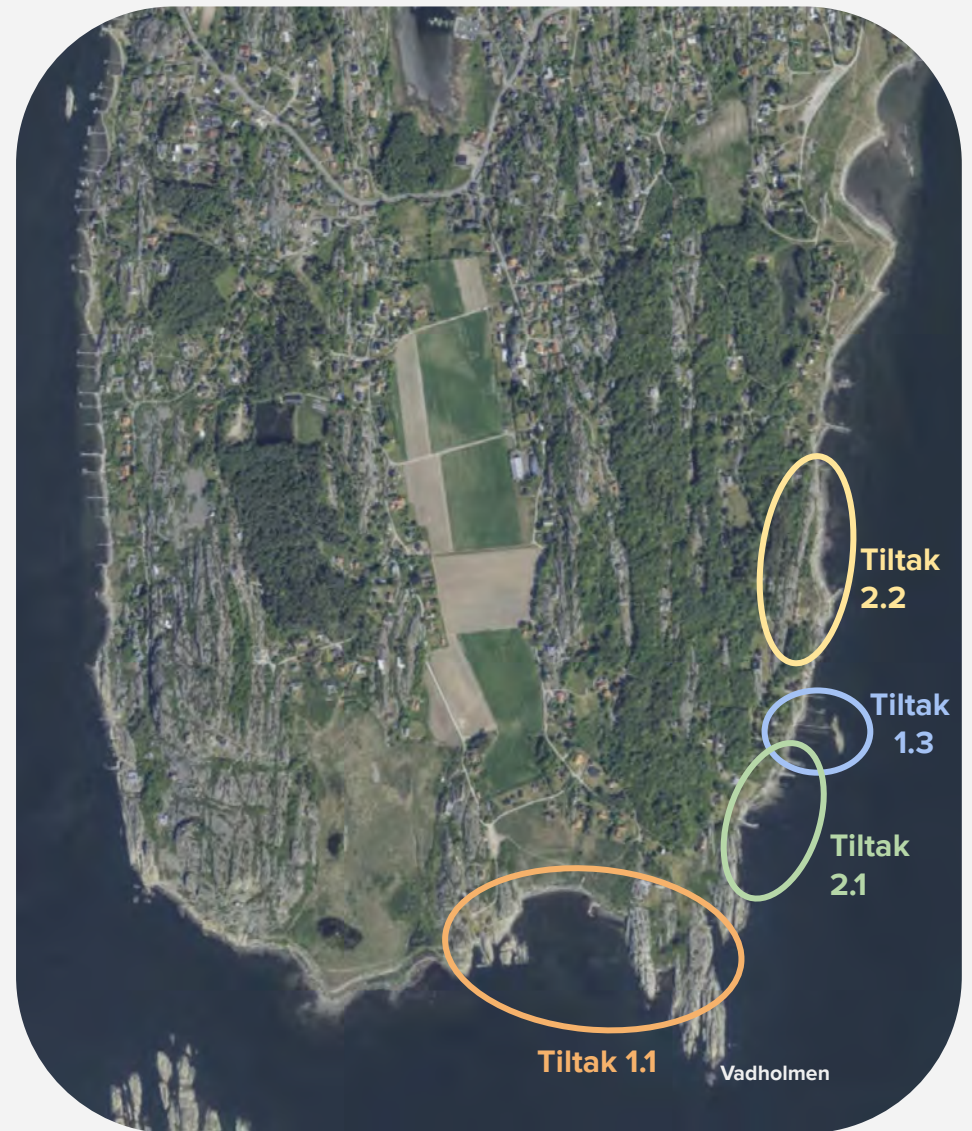
En skånsom måte å kanalisere ferdsel på er å plassere ut klopper. Det gjør at turgåere blir vist hvor de skal gå, samtidig vil kloppene forhindre at området blir nedtråkket. Kloppene vil også hjelpe med å skåne stien i lang tid til tross for mange besøkende.

Kanalisering av ferdsel kan også skje gjennom å restaurere naturen. Dette er aktuelt i områder der man ikke ønsker stor aktivitet. Ved å la stier i sårbar natur få være i fred og samtidig tydeliggjøre stier med høyere tålegrense, vil man kunne få folk til å gå der stien tåler det.

Tiltak 4.2 Vern av naturområde

Det finnes allerede vernede områder på Hvasser i dag, men det finnes flere naturområder med viktige arter og naturtyper. Et område hvor vern kan være relevant er Fynsletta. Fynsletta er et område Statsforvalteren vurderer å verne. I følge artsdatabanken er området en etablert sanddynemark som er sterkt truet. Disse områdene blir nedslitt grunnet at det er et populært friluftsområde, som fører til tap av arter (Evju, et al., 2018). Ved å verne dette område vil folk være mer bevisst når de oppholder seg på stedet.

Tiltakskart

Figur 56: På kartet vises de ulike områdene der ideene fant sted. Ulike områder og landskapskvaliteter ga inspirasjon til de ulike tiltakene. Kartgrunnlag fra nve.no.

10 Refleksjon

Flere forutsetninger må ligge til grunn for at strategiene og tiltakene vi har kommet med kan gjennomføres. Først og fremst kreves samarbeid mellom ulike aktører som frivillige, lokale grunneiere, ulike faggrupper og kommunen. Hvis man har lokalt engasjement og forståelse for prosjektet, er det lettere å realisere tiltakene. Derfor er strategi 3 om kunnskap, holdninger og bevissthet knyttet til strandsonen en viktig del av mulighetsstudien.

“Motsetninger trenger ikke være fastlåste og evigvarende. I samspill kan mennesker bevege seg, og deres horisonter kan nærme seg hverandre og kanskje også møtes.” (Krogh, 2022, s. 148).

Noen av tiltakene vi foreslår er vanskelig å realisere sett under dagens lovverk som blant annet fellesbrygge og badstue. I Færder kommune var det ikke meldeplikt på mindre brygger eller kaier før 1985, slik som det var i andre kommuner i nærområdet. Dette gjorde at hytteeiere i Færder kommune hadde mulighet til å sette opp brygger uten søknad (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021). Kommunen kan med andre ord ikke kreve at disse bryggene blir fjernet.

Vår oppgave har fokusert på hvordan strandsonen kan bli mer allmenn tilgjengelig og hvordan gode opplevelser kan skapes i et presset landskap med mange interesser. Vi har i løpet av oppgaven utviklet strategier og tiltak som i minst mulig grad skal komme i konflikt med sårbar natur- og kulturlandskap. I fremtiden har vi som planleggere og landskapsarkitekter et ansvar for å skape landskap som er klima- og naturpositive, ikke negative. Ved å ta bort brygger og restaurere naturen som befinner seg under disse bryggene, vil man jobbe med naturen og ikke imot. Nye tiltak som f.eks. en fellesbrygge må lages på en skånsom, bærekraftig og plasseffektiv måte.

Prinsippene fra strategiene og tiltakene er overførbare til andre steder, men vi anbefaler at metoden som en helhet brukes på det enkelte sted. Mange av våre tiltak er stedsspesifikke og belyser nødvendigvis ikke utfordringer eller opplevelser av andre steder.

Vi var på feltarbeid i Færder i slutten av september. Det er utenfor turistsesong og vi fikk ikke kjennskap til hvordan det er i kommunen midt på sommeren. Vi fikk heller ikke snakket med så mange hytteeiere. Dette kunne gitt oss andre synspunkt på oppgaven. Intervjuene vi gjennomførte hadde også en overvekt av eldre deltakere, noe som gjør at synspunktene til yngre aldersgrupper og personer med en annen demografisk bakgrunn ikke ble tilstrekkelig representert.

Dybdeintervjuene ga rike og sammenlignbare data, men tolkningen er subjektiv og kan være påvirket av egne erfaringer og informantens egeninteresse. I tillegg vil informasjonen fra informantene reflektere individuelle opplevelser og perspektiver, som ikke nødvendigvis gir et helhetlig bilde av situasjonen.

Avslutningsvis håper vi oppgaven kan være til nytte og inspirasjon for videre stedsutvikling i Færder kommune.

LITTERATUR

- Allemann. (2007). *Yxney-dommen*. Hentet 10. oktober fra: <https://alleman.no/doku.php?id=vxnevdommen>
- Bryn, A. (2021). *Gjengroing endrer landskap*. NIBIO. Hentet 23. oktober 2024 fra <https://www.nibio.no/tema/landskap/utmarksbeite/ressursgrunnlag/gjengroing>
- Bråta, H. O., & Jordbrukets kulturlandskap og kommunal planlegging. (1997). *Kulturlandskap, kunnskap og planlegging*. Norsk institutt for by- og regionforskning. 97 (3). https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008071504033?page=37
- Clemetsen, M., & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*, 46(6), 50–53. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12>
- Erlingsen, E., (2012). *Los på Hvasser: Start og smått fra Loslivet*. Hvasser og Brøtso historieforening.
- Erlingsen, K. (2014). Den tyske soldaten. Digitalt museum. Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/011085441507/den-tyske-soldaten>
- Evju, M., Høitomt, T., Ihlen, P. G., Aarrestad, P. A., & Grytnes, J.-A. (2018). *Brune dyner og dynehei i boreanemoral sone, fjell og berg*. Norsk rødliste for naturtyper 2018. Artsdatabanken. Hentet 22. oktober 2024 fra <https://artsdatabanken.no/RLN2018/271>
- Friluftsløven (1957). *Lov om Friluftslivet* (LOV-1957-06-28-16). Lovdata. <https://n9.c1/nr3wt>
- Færder kommune. (2020a). Kommuneplanens samfunnsdel: *Klima- og energiplan*. https://faerder.kommune.no/f/p/1/ca5a5716-363d-4b49-acd5-83f75941163a/klima-og-energiplan_digital.pdf
- Færder kommune. (2020b). *Kulturminneplan*. Hentet fra https://faerder.kommune.no/f/p/1/c018912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf
- Færder kommune. (2021). *Prosjektplan - Kartlegging og fjerning av ulovlige ferdshindringer i strandsonen*.
- Færder kommune. (2024). Utdringsbildet for Færder 2024. *Kommunal planstrategi for Færder kommune 2024-2028*. https://faerder.kommune.no/f/p/1/i2595ef5b-8d29-4c00-8e6b-62ede8e84ca9/utdringsbildet-for-faerder-2024_tilq17062024.pdf
- Færder nasjonalpark. (2023). *Besøksstrategi Færder Nasjonalpark - tiltaksplan*. https://www.nasjonalparkstyre.no/uploads/files_faerder/2023-11-30-INFO-26-b-besoksstrategi-og-oppdatering-tiltaksplan-2024_2027.pdf
- Færder nasjonalpark. (2024). *Natur og historie*. Hentet 17. oktober 2024 <https://ferdemasjonalpark.no/naturoghistorie/>
- Kaland, P. E., & Kvamme, M. (2013). *Kystlyngheiene i Norge – kunnskapsstatus og beskrivelse av 23 referanseområder*. Universitetet i Bergen og Lyngheiseret. Utgiver: Miljødirektoratet.
- Klima- og miljødepartementet. (2023). *Allemansretten*. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/friluftsliv/innsiktsartikler-friluftsliv/allemannsretten/id2076300/>
- Kommunal- og distriktsdepartementet (2021). *Tilbakemelding på spørsmål om meldeplikt for og ulovlighetsoppfølging av brygger etter bygningsloven av 1924 og 1965*. Regjeringen. Hentet 17. oktober 2024 fra: https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilbakemelding-pa-sporsmal-om-meldeplikt-for-og-ulovlighetsoppfolging-av-brygger-etter-bygningsloven-av-1924-og-1965/id2923073/?fbclid=IwY2xiaWGDARVieHRuA2FibQxMAABHWXlqibGxskliel-zplSY9JK7-lyzsvj7NmWkkOvYQduZebYONcADfJrg_aem_mgZCsuGppesRin_62Q5_lw
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2023). *Europarådets landskapskonvensjon*. Regjeringen. Hentet 10. oktober 2024 fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/eur_oparaadets_landkapskonvensjon/id426184/
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2024). *Strandsonen langs sjøen*. Regjeringen. Hentet 24. oktober 2024 fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planleggning/fagtema/strandsonen_sjo/id2877417/?expand=factbox2877421
- Korsvold, H. (2021). Mange av dispensasjonssøknadene innvilges: Færder kommunes dispensasjonspraksis i strandsonen i 2020. Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Hentet 16. oktober 2024 fra <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/bitstream/handle/11250/2788906/Korsvold2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Krogh, E. (2022). Den fjerde musketeren trekker kården. I M. Clemetsen & S. Asmervik (red.), *Sted, fellesskap og framtid*. Universitetsforlaget.
- Klima- og miljødepartementet. (2023). *Friluftsliv i Norge*. Regjeringen. Hentet 22.10.2024 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/friluftsliv/innsiktsartikler-friluftsliv/friluftsliv/id2076252/>
- Landbruksdirektoratet. (2024). *Færder*. Hentet 23. oktober 2024 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/miljo-og-klima/iordbrukets-kulturlandskap/utvalgte-kulturlandskap-i-iordbruket/dette-er-de-utvalgte-kulturlandskapene/faerder>
- Lundbo, S., & Thorsnaes, G. (2024). *Vestfold*. Hentet 17. oktober 2024 fra <https://snl.no/Vestfold>
- Mathisen, S. Å. (2018). *Tjøme Bad*. Hentet 23. oktober 2024 fra: <https://dbtk.digitalbygebok.no/tjome-bad/>
- Miljødirektoratet. (2014). *Færder - skjærgården i våre hjerter*. [Brosjyre]. <https://ferdemasjonalpark.no/wp-content/uploads/2017/01/F%C3%A6rder-Nasjonalpark-Brosjyre-Miljodirektoratet.pdf>

- Miljødirektoratet. (2023). *Fremmede arter*. Hentet 10. oktober 2024 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/arter-naturtyper/fremmede-arter/>
- Miljødirektoratet. (u.å.). *Naturvernområder alle [Kartlag]*. Hentet 17. oktober 2024 fra: <https://geocortex02.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>
- Statistisk sentralbyrå. (2024). *Tettsteders befolkning og areal*. Hentet 17. oktober 2024 fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/04859/tableViewLayout/>
- Statsforvalteren i Vestfold og Telemark. (2024). *Jordbruksproduksjon 2000-2023*. [Tabell] <https://www.statsforvalteren.no/nb/vestfold-og-telemark/landbruk-og-mat/iordbruk/Jordbruksproduksjon-2000-2023>
- Store norske leksikon (2024a). *Naturlandskap*. Hentet 8. oktober 2024 fra: <https://snl.no/naturlandskap>
- Store norske leksikon (2024b). *Færder*. Hentet 8. oktober 2024 fra: <https://snl.no/F%C3%A6rder>
- Sundene, F. W. (u.å). *Hvasser 1891-1941*. Hvasser & Bratso Historielag. Hentet 23. oktober 2024 fra <https://www.hvasserhistorie.no/hvasser-1891-1941/>
- Økland, A. (2016). *FOLKETELLING 1. FEBRUAR 1801 – BRØTSTØ, SANDØ, VASSER*. Hvasser & Bratso historieforening. Hentet 24. oktober fra <https://www.hvasserhistorie.no/folketelling-1-februar-1801-brotsto-sando-vasser/https://www.hvasserhistorie.no/folketelling-1-februar-1801-brotsto-sando-vasser/>

FIGURER

- Figur 1: Geodata AS. (2024). *Grå forenklet*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 2: OpenStreetMap. (2024). *Kart*. Kommuneart. <https://kommuneart.com>
- Figur 3: FN-sambandet. (2023). *Livet i havet*. FN. <https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/livet-i-havet>
- Figur 4: FN-sambandet. (2023). *Livet på land*. FN. <https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/livet-paa-land?lang=nno-NO>
- Figur 6: Geodata AS. (2024). *Kart*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 7: OpenStreetMap. (2024). *Grå forenklet*. Kommuneart. <https://kommuneart.com>
- Figur 8: Færder kommune. (2020). *Kulturminneplan*. Færder kommune. https://faerder.kommune.no/f/p/1/c018912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf
- Figur 9: Kartverket. (u. å). *Hvasser, Tjøme og Nøtterøy - tidlig 1700 tallet*. Blå og Maritim Antikk. <https://www.blaantikk.no/produkt/hvasser-tjome-nottroy-tidlig-1700-tallet/>
- Figur 10: Hvasser & Brøtso historieforening. (u. å). *Bilder fra gammelt*. Hvasser & Brøtso historieforening. <https://www.hvasserhistorie.no/bilder-fra-arkivet/>
- Figur 11: Øyene avis. (u.å). *En gang var dette et kaldtvannsbasseng for de bemiddele - bli med til tjome kystsannatorium*. Øyene avis. <https://www.oyene.no/en-gang-var-dette-et-kaldtvannsbasseng-for-de-bemiddele-bli-med-til-tjome-kystsannatorium/f/5-39-169357>
- Figur 12: Alf Henry Rasmussen. (u.å). *Hvasser kirke*. Norske kirker. <https://www.norskekirker.net/home/vestfold/hvasser-kirke/>
- Figur 26: Geodata AS. (2024). *Grå forenklet*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 27: Hurum, K. (u. å) *Færder nasjonalpark*. Oslofjordens Friluftsråd. <https://www.norgesnasjonalparker.no/nasionalparker/faerder/>
- Figur 28: Hvasser asparges. (u. å). *Hvasser asparges*. <https://hvasserasparges.no/>
- Figur 27: Geodata AS. (2024). *Bilder*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 38: Digital Bygebok Tjøme. (u. å) *Fra gamle tjome*. https://dbtk.digitalbygebok.no/fra-gamle-tjome/?fbclid=IwY2xiaWGIzVleHRuA2FibQxMAABHVCLfqiTTONQO3WJZK-EykwSiEYkF7D-P75-7hrKlcSQwkl7KQRMZ74Q_aem_P6oRtIEbRFS72TulXn0QaQ
- Figur 41: Nøtterøy Historielag. (1932). *Båturr*. https://www.nottroyhistorielag.no/faerder-fyr/?fbclid=IwY2xiaWGIzVleHRuA2FibQxMAABHVRlwuTSkFaq3wAV8JtS0vK2mLx3xuDaDLZt6XZIK55InDRFwe8IQ2IIA_aem_AU6UOUvdV-wfctoFLDPZQ
- Figur 42: Færder nasjonalpark. (2017). *Opplev Færder*. <https://www.youtube.com/watch?v=8IDiGVOY3Hc>
- Figur 45: Geodata AS. (2024). *Bilder*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 46: Geodata AS. (2024). *Bilder*. NVE. <https://www.nve.no>
- Figur 48: Erlingsen, E., (2012). *Los på Hvasser: Start og smått fra Loslivet*. Hvasser og Brøtso historieforening.
- Figur 49: Erlingsen, E., (2012). *Los på Hvasser: Start og smått fra Loslivet*. Hvasser og Brøtso historieforening.
- Figur 50: Færder Får. (2019). *Kulturlandskap*. <https://www.xn--frderfr-ixad.no/kulturlandskap>
- Figur 53: Ida Welhaven Heiberg. (u. å) *Syd*. Digital Bygebok Tjøme. https://digitalbygebok.no/index.php/bildesamling-tjome/syd?fbclid=IwY2xiaWGI6FleHRuA2FibQxMAABHWXbwbb9GOJC7IYAJDZA91G3CkWHi2auLITX8ILMMR8Gvr3_qIWkw-Hf7A_aem_x9NbyEmL7M8XMY6ntENida&start=35
- Figur 54: Ida Welhaven Heiberg. (u. å) *Syd*. Digital Bygebok Tjøme. https://digitalbygebok.no/index.php/bildesamling-tjome/syd?fbclid=IwY2xiaWGI6FleHRuA2FibQxMAABHWXbwbb9GOJC7IYAJDZA91G3CkWHi2auLITX8ILMMR8Gvr3_qIWkw-Hf7A_aem_x9NbyEmL7M8XMY6ntENida&start=35
- Figur 55: Ida Welhaven Heiberg. (u. å) *Syd*. Digital Bygebok Tjøme. https://digitalbygebok.no/index.php/bildesamling-tjome/syd?fbclid=IwY2xiaWGI6FleHRuA2FibQxMAABHWXbwbb9GOJC7IYAJDZA91G3CkWHi2auLITX8ILMMR8Gvr3_qIWkw-Hf7A_aem_x9NbyEmL7M8XMY6ntENida&start=35
- Figur 56: Geodata AS. (2024). *Kart*. NVE. <https://www.nve.no>

LAA360 OPPGAVE 1

BÆREKRAFTIG JORDBRUK OG LOKALMAT-PRODUKSJON I FÆRDER KOMMUNE

Rapport
Høst 2024
NMBU

Gruppe 4

Anders Haugskott *Byreg*
Emilie Gilje *Byreg*
Johanne Hovland *Laa*
Peder Vigerust Søvde *Byreg*
Regine Eliassen *Laa*

INNHALDSFORTEGNELSE

Bakgrunn, tema og problemstilling	s. 3
Nasjonal og regional oversikt	s. 4
Studieavgrensning i Færder kommune	s. 5
Verdifulle jordarealer innenfor studieavgrensningen	s. 6
Teori og sentrale begrep	s. 7
Planer og strategier	s. 8
Metode	s. 9
Landskapsressursanalyse	s.11
Landformer og vann	s.12
Naturmiljø	s.13
Arealbruk og bebyggelse	s.14
Kulturmiljø	s.15
Romlig- estetiske forhold	s.16
Stadkjensle	s.17
SWOT-analyse	s.18
Mulighetsstudie	s.19
Strategi 1	s.20
Matkart	s.21
Strategi 2	s.22
Strategi 3	s.23
Refleksjoner	s.24
Referanser	s.25

*Foto i rapporten er tatt av studentene selv,
med mindre annet er oppgitt.*

BAKGRUNN, TEMA OG PROBLEMSTILLING

Om oppgaven

I tilknytning til emnet LAA360 regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling har vi fått i oppgave å skrive en rapport om Færder kommune i Vestfold. Vi har fått «landbruk og lokal matproduksjon» som overordnet tema for oppgaven og har selv fått ansvaret for å formulere en problemstilling knyttet til tematikken. For å besvare problemstillingen skal vi utføre en landskaps- og ressursanalyse hvor landskapskarakter og stadkjensle utforskes. Analysene skal danne grunnlaget for et mulighetsstudie som videre resulterer i anbefalte strategier og tiltak som svarer på problemstillingen.

Om tema

I lys av det skiftende verdensbildet, har matsikkerhet blitt mer og mer på dagsorden (Dybdal, 2021). Dette har ført til at politikere og befolkningen som sådan har sett verdien av de få dyrkbare landbruksarealene i Norge og et ønske om å bevare disse har blitt et overordnet nasjonalt mål. I dag utgjør fulldyrka jord bare 3% av det norske arealet (Kildahl, 2020). Sett i en nasjonal kontekst vil Vestfold, hvor 20% av landarealet er fulldyrka jord, ha en særegen rolle i matproduksjon (Grønt fagsenter, u.å.).

PROBLEMSTILLING

Hvordan kan bønder, tjømlinger, badegjester* og nasjonalparkturister samarbeide om å holde Tjømes dyrkbare jordarealer i hevd gjennom lokal matproduksjon?*

Om problemstilling

Formuleringen av problemstillingen er begrunnet i at vi ser på dette som hovedproblemet knyttet til bærekraftig landbruk på Tjøme. Vi mener arealene ikke er utnyttet godt nok ettersom mange dyrkbare arealer ikke er i bruk til matproduksjon. Norge er i liten grad selvforsynt med mat og ettersom verdenssituasjonen er så usikker som den er, vil det være ugunstig å bruke arealene slik de er i bruk i dag.

Vi observert en tydelig splittelse mellom de ulike brukergruppene i Færder kommune; bønder, tjømlinger, badegjester og nasjonalparkturister har lite samspill og forhold til hverandre. For å sikre bærekraftig utvikling av lokalsamfunnet ser vi dette som en betydelig utfordring. Tjømlinger er avhengige av turistnæringen og badegjestene for å opprettholde levebrødet sitt, samtidig som bøndene spiller en avgjørende rolle i å bevare kulturlandskapet. Turistene og badegjestene på sin side er avhengige av tjømlingene og bøndene for at området skal holdes ved like og være tilrettelagt for besøkende. For å få til en bærekraftig landbruksforvaltning og styrke lokal matproduksjon som næring, ser vi det som helt sentralt at gruppene bruker hverandre som viktige ressurser.

Det å dyrke og selge mat lokalt kan bidra til bærekraftig utvikling. I et miljømessig perspektiv kan det bidra til reduserte klimautslipp og hindre gjengroing. Lokal matproduksjon kan også være økonomisk stimulerende for lokalsamfunnet ettersom det skaper arbeidsplasser. Ved å skape samhold mellom menneskene som oppholder seg på øya gjennom lokal matproduksjon, vil dette kunne bedre det sosiale aspektet. Fokuset på lokal matproduksjon og samarbeid er derfor hovedfokuset i vår rapport.

*Tjømlinger = fastboende på Tjøme

*Badegjester = hyttegjester på Tjøme

NASJONAL OG REGIONAL OVERSIKT

Færder kommune ligger i Vestfold fylke i sør-øst Norge, på vestsiden av Oslofjorden (Figur 1). Vestfold består av seks kommuner; Horten, Holmestrand, Tønsberg, Sandefjord, Larvik og Færder (Lundbo & Thorsnæs, 2024). Totalt er det rundt 256 000 innbyggere i fylket (Vestfold fylkeskommune, u.å.).

Selv om Vestfold utgjør landets andre minste fylke i areal, etter Oslo, har Vestfold et jord- og skogbruk av nasjonal verdi. 19 prosent av arealet utgjør dyrket mark, hovedsakelig til korn, men også grønnsaker, frukt og bær som utgjør halvparten av samlet førstehandsverdi i jordbruket (Lundbo & Thorsnæs, 2024).

Figur 1: Vestfold fylkeskommune i nasjonal sammenheng. Færder kommune ligger sør-øst i Vestfold. Kartdata: WMS Topografisk Norgeskart gråtone & WMS administrative enheter, nedlastet 30. september 2024 fra Geonorge.

STUDIEAVGRENSNING I FÆRDER KOMMUNE

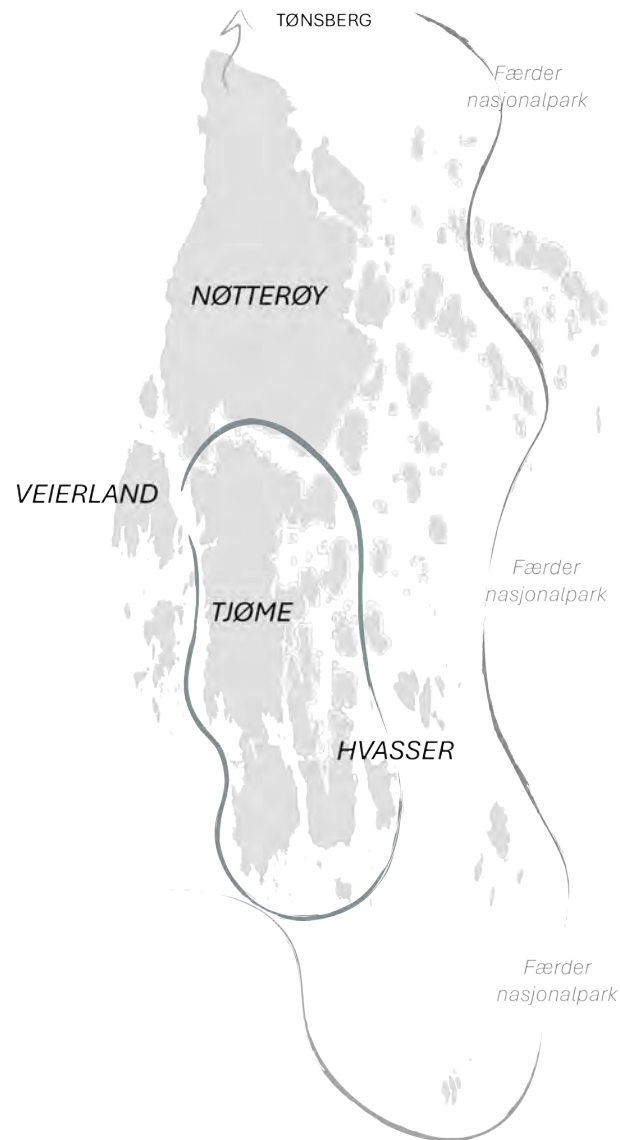
Om området

Færder kommune ble opprettet i 2018 og består av tidligere Tjøme og Nøtterøy kommune (Lundbo, 2024). Nøtterøy har en allerede sterk landbruksnæring og er kjent for store produktive arealer til dyrking av både korn og grønnsaker (Norges Bondelag, 2014). Tjøme kommune er tradisjonelt sett på som en turist- og hyttekommune (Innbygger på Tjøme, pers. med., 25. september 2024). Færder nasjonalpark, det gode klimaet, naturen og Verdens Ende tiltrekker seg turister både nasjonalt og globalt. Det er anslått at Tjøme omtrent får 900 000 besøkende hvert år i sommersesongen (Kommunalt ansatt, pers. med., 24. september 2024). Resten av året er det generelt de fastboende som oppholder seg der. Sammenlignet med Nøtterøy, har tidligere Tjøme kommune langt færre arealer til disposisjon for dyrking av mat ettersom landskapet er dårlig arrondert for større produktive landbruksarealer (Kommunalt ansatt, pers. med., 24. september 2024).

Avgrensning av området

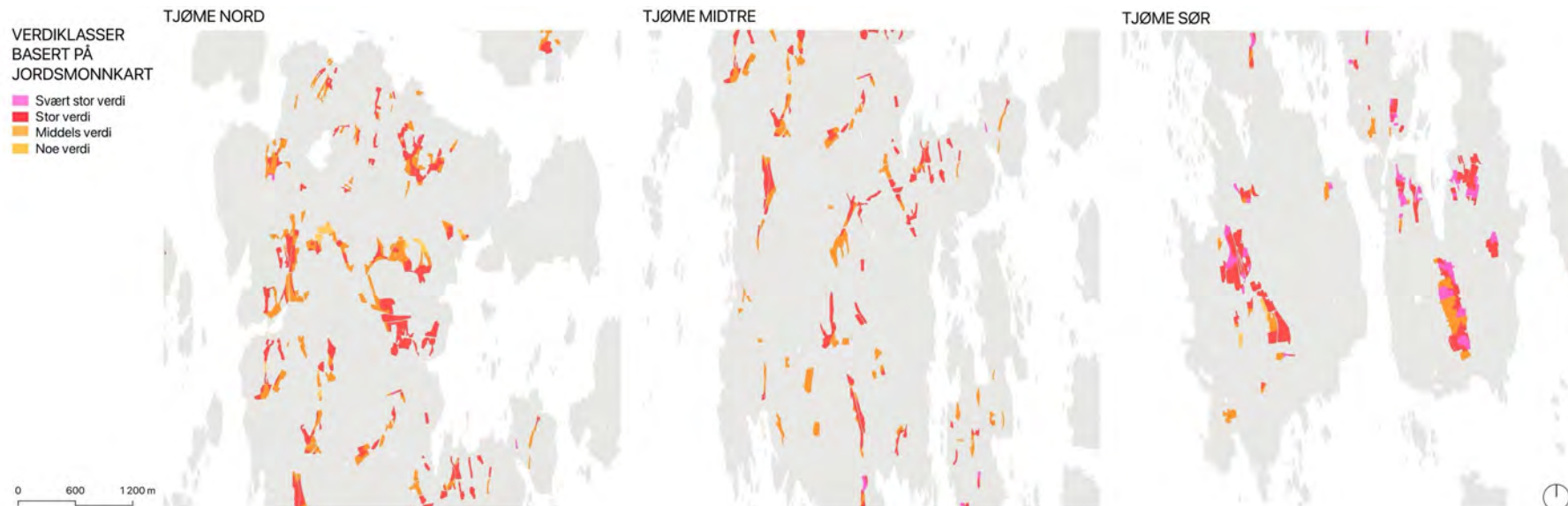
Nøtterøy og Tjøme har derfor ulike forutsetninger for landbruk og lokal matproduksjon, selv om det gode jordsmonnet og det milde kystklima finnes over hele Færder. Selv om Tjømes topografi begrenser mulighetene for storskala matproduksjon har flere mindre jordarealer vært brukt til småskala landbruk tidligere. Det har likevel vært en tendens for nedleggelse av disse småbrukene og kulturmark står i fare for å gro igjen hvis det ikke settes i gang strategier og tiltak for å snu denne trenden (Kommunalt ansatt, pers. med., 24. september 2024).

Etter undersøkelser av området og samtaler med innbyggere i kommunen, har vi valgt å avgrense vårt studieområde til tidligere Tjøme kommune (Figur 2). Nøtterøy har en allerede etablert landbruksnæring og en sterk identitet knyttet til landbruket. Det vil derfor være mer spennende å se på de potensialene som finnes hvor landbruksnæringen og identiteten knyttet til denne ikke står like sterkt. Mulighetene og utviklingspotensialet i forbindelse med jordbruksarealene og lokal matproduksjon har gjort at vi valgte dette området som vårt caseområde. Videre i oppgaven omtales studieområde som «Tjøme».

Figur 2: Færder kommune. Studieavgrensning er markert med organisk form rundt Tjøme og Hvasser. Færder nasjonalpark strekker seg langs øst og sør for Færder. Kartdata: Færder kommune, FKB-Arealbruk, nedlastet 30. september 2024 fra Geonorge.

VERDIFULLE JORDAREALER INNENFOR STUDIEAVGRENSNINGEN

Figur 3: Oppdeling av studieområdet i tre deler; Tjøme nord, -midtre og -sør som viser jordsmonnets verdier. Kartdata: WMS Verdiklasser basert på jordsmonnkart, nedlastet 17. oktober 2024 fra NIBIO.

Som nevnt under studieavgrensningen har Tjømes topografi flere mindre jordarealer. Figur 3 visualiserer disse jordbruksarealene. Kartlaget viser jordbruksarealer inndelt i fire klasser etter jordsmonnets agronomiske egenskaper. Jordbruksareal og dyrkbar jord verdisettes ved konsekvensanalyser, og en standard verdiskala fra «Håndbok for konsekvensanalyser» av Statens Vegvesen. Figur 4 viser til veiledningen for verdikriteriene (Norsk institutt for bioøkonomi, u.å.).

På Tjøme ser vi at flere jordbruksarealer er av stor – og svært stor verdi. Dette betyr at områdene er av høy forvaltningsprioritet, med unike kvaliteter, særlige viktige sammenhenger og funksjoner og er av internasjonal, nasjonal og regional betydning (Norsk institutt for bioøkonomi, u.å.). Grove GIS-analyser viser at områdene strekker seg fra arealer ned til 1 daa og opp mot større sammenhengende arealer på 200 daa, slik som på Hvasser i sør-vest. Dagens jordbruk er tilknyttet få aktive bønder på Tjøme, og når deres drift opphører med tiden kan det true de verdifulle jordarealene (Bonde på Tjøme, pers.med. 23. september 2024)

		Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Forvaltningsprioritet	Uten betydning for temaet eller sterkt reduserte kvaliteter		Forvaltningsprioritet	Høy forvaltningsprioritet	Høyeste forvaltningsprioritet
Viktighet/betydning for fagtemaet		Alminnelig/lokalt vanlig	Lokal/regional betydning	Regional/nasjonal betydning	Nasjonal/internasjonal betydning Unikt
Funksjoner og sammenhenger		Kontekst/sammenheng er lite synlig	Kontekst/sammenheng er noe fragmentert	Viktige sammenhenger og funksjoner	Særlig viktige sammenhenger og funksjoner
Bruksfrekvens		Betydning for få	Betydning for flere	Betydning for mange	Betydning for svært mange
Faglig kvalitet*		Få kvaliteter	Gode kvaliteter	Særlig gode kvaliteter	Unike kvaliteter

Figur 4: Veiledning for verdikriterier i fagkapitlene fra «Håndbok for konsekvensanalyser. NIBIO (u.å.). 6

TEORI

Landbruket er i dag under sterkt press fra utbyggere og andre interessenter, og mange gir etter for en gunstig økonomisk avtale. I 2017 ble så mye som to gårdsbruk lagt ned hver eneste dag, noe som ikke nødvendigvis påvirker jordbruket direkte, men konsekvensene blir at beiteområdene ofte gror igjen (Heimly, 2018).

Landskapskonvensjonen

Landskapskonvensjonen, vedtatt i Firenze 20. oktober 2000, er en konvensjon fra Europarådet som et svar på en hurtig og lite inkluderende landskapsendring rundt om i Europa. Konvensjonen legger grunnmuren for hvordan de europeiske landene skal forholde seg til landskapet, og definisjonen av landskapet er i artikkel 1 a definert følgende (Kommunal- og distriksdepartementet, 2023 a):

“Landskap” betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer”.

I Norge er konvensjonens mål å fremme livskvalitet og helse, medvirkning i lokalsamfunnet og skape bærekraftige og attraktive lokalsamfunn (Kommunal- og distriksdepartementet, 2024).

Bred verdiskapning

Bred verdiskapning er et norsk begrep fra 2006 skapt gjennom to ulike programmer drevet fram av Riksantikvaren og Miljødirektoratet med fokus på bærekraftig ressursbruk av natur- og kulturarven i en lokal nærings- og samfunnsutvikling (Haukeland & Brandtzæg, 2019). Dimensjonene økonomi, sosial, kulturell- og miljø er bærekraftsdimensjoner som inngår i begrepet bred verdiskapning. Det kreves likevel stor forståelse for å kunne bruke begrepet riktig, ettersom en bred verdiskapning må inkludere og styrke alle dimensjonene, ikke bare til fordel for eksempelvis den økonomiske verdiskapningen som skjer. Bred verdiskapning har blitt et populært begrep brukt i politiske instanser uten at nødvendigvis helheten er fremmet (Haukeland & Brandtzæg, 2019).

SENTRALE BEGREP

Lokal matproduksjon – hva er det lokale?

Det ligger i ordet hva lokal matproduksjon er, men det kan likevel være krevende å definere hva som er lokalt. I Italia må 80% av råvarene komme fra regionen for at det skal kunne defineres som lokal (Lønning & Barstad, 2016). Grossisten Godt Lokalt kjenner tegner lokalmat som at det kommer «herifra», noe som vil si at maten har røtter i området (Godt lokalt, u.å.). Ordet lokalt vil derfor forandres ut ifra landskapet og administrative grenser. I studieområdet på Tjøme, vil "det lokale" være innenfor kommunegrensene, men i et samarbeid med hele Vestfold-regionen. Resultater viser også at bedrifter innenfor lokalmatproduksjon driver storstilt innovasjon i en større skala enn andre aktører (Vinogradov et al., 2017).

Småskala landbruk og produksjon

Småskala landbruk, relatert til produksjonen, vil si et produksjonsområde på inntil 20 daa, ekskludert beitearealer og andre variabler (Fjetland et al., 2023). Produksjonsformen skaper små bedrifter som kan spesialisere seg eller ivareta lokale tradisjoner. Småskala gårdsbruk er viktige fordi de kan levere til det lokale markedet. Det er også bedre til å ivareta jorda og landskapet samtidig som de kan skape mer lokal sysselsetning (Haga, 2021). Dette kan fremme økologisk og mer bærekraftig bruk av jordbruksarealet i Norge.

Agroturisme

Agroturisme, ofte sett på som gårdsturisme, er en form for turisme med sterkt fokus på lokal matproduksjon. Samt fungere som opplysningssteder for landbrukshistorie for tilreisende og interesserte (Opplev Jæren, u.å.). Austrått agroturisme er et godt eksempel, hvor det drives andelslandbruk, samt overnattingssted hvor man får ta del i gårdens produksjon og avkastning (Austrått agroturisme, u.å. a). Dette ligner på grønn omsorg (tjenester fra aktive gårdsbruk), men forskjellen ligger i organiseringen, kundegruppe og økonomiske drivkrefter hvor kunden selv betaler for sine omkostninger (Grepperud, 2017).

PLANER OG STRATEGIER

Nasjonale føringer

Den nasjonale landbrukspolitikken har fire overordnede mål: matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser (Landbruks- og matdepartementet, 2018). Nasjonal forventningsplan for planlegging har som mål å øke den norske selvforsyningsgraden av mat de neste fire årene. Planleggingen må bidra til å legge til rette for at vi kan produsere så mye mat som mulig i vårt eget land. Samtidig er det et mål om at vi ikke skal bruke matjord til andre formål, og dermed unngå omdisponering i størst mulig grad (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023 b). Stortinget vedtok "ny jordvernstrategi" 16. juni 2023 som skjerper muligheter for å omdisponere jordbruksarealer (Prop. 121 S (2022–2023)). Nasjonale forventninger er i tråd med internasjonale føringer som Europarådets landskapskonvensjon som har som mål "å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap og å organisere samarbeid mellom partene" (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023 a).

Regionale føringer

Fylkeskommunen viderefører nasjonale krav vern av matjord og har lagt til et krav til kommunene om en "matjordplan" (Vestfold fylkeskommune, 2019). Matjord som blir omdisponert skal brukes i oppfyllingsområder for nytt matjordareal, nydyrking eller forbedring av annen dyrka eller dyrkbar mark til matproduksjon. Statsforvalteren i Vestfold og Telemark er ansvarlig for en rekke tilskuddsordninger som fremmer kunnskap, teknologi, kulturlandskapene og miljøtilpasningstiltak (Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, 2019).

Kommunale føringer

I planbestemmelsene til kommunen er det krav om å unngå omdisponering av jordbruksområder samt gjenbruk av matjord og mål om å hindre avrenning fra jordbruket (Færder kommune, 2023 a). I kommuneplanens samfunnsdel står det videre at man ønsker å sikre matproduksjonen på lang sikt gjennom aktivt jordvern og bidra til oppfylling av nasjonale jordvernmål, kun åpne for omdisponering av verdifull landbruksjord når særskilt tungtveiende samfunnshensyn tilsier det. Dersom matjord må omdisponeres skal det komme til nytte for jordbruket. Kommunens bønder oppfordres også å ta i bruk all jord som ligger brakk (Færder kommune, 2018). I strategisk næringsplan fra 2022-2025 ønsker Færder kommune at de skal:

- samarbeide med landbruket om forvaltning av næringsarealer, inklusivt elver og bekker for å fremme miljøvennlig matproduksjon og hindre avrenning og utslipp.
- støtte en grønn og innovativ utvikling av landbruks-/matnæringen og være en pådriver i utviklingen av Færder/Tønsberg som én av Norges fremste matregioner.
- være en destinasjon der landbruksnæringen satses på lokalmat og -drikke, for å skape konkurransefortrinn og tiltrekke seg turister, næringsliv og privatpersoner.
- sikre lokale arbeidsplasser og videreutvikle lokalmat og -drikke gjennom et samarbeid med Tønsberg kommune om "matfesten", fra "jord til bord" og "matsafari».

(Færder kommune, 2021).

Bevaring av landbruksressursene for å sikre bærekraftig utvikling er et mål på både nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Færder kommune har imidlertid ingen konkrete, aktive tiltak utover samarbeid med Tønsberg, der de håper at initiativ blir tatt fra deres side.

METODE

Landskapsressursanalyse og intervju

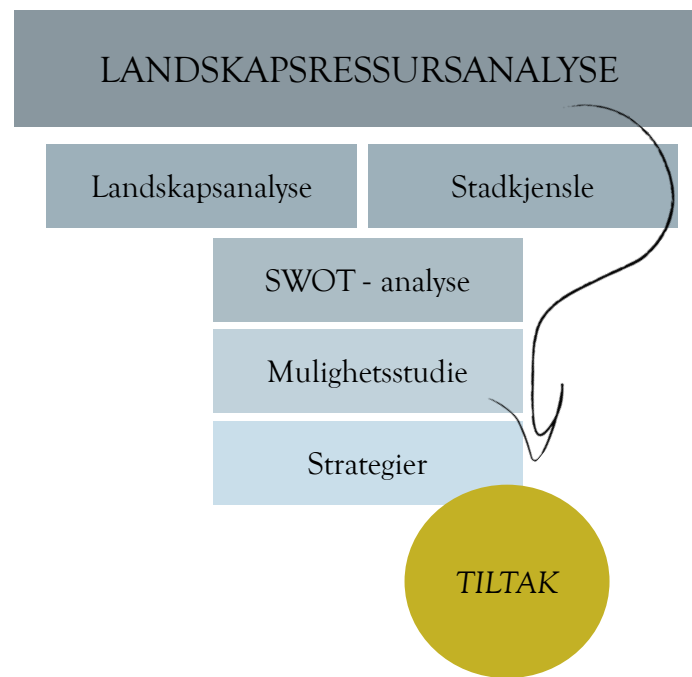
Landskapsressursanalyse (LRA) er benyttet som metodisk verktøy i denne oppgaven (Figur 5). LRA er en metode som brukes i sammenheng med lokalsamfunnsutvikling, og fungerer som en helhetlig utredning av et område hvor både stadfestet kunnskap og menneskets relasjon til landskapet er vektlagt (Clemetsen & Stokke, 2014). Analysen bygger på landskapskonvensjonen som understreker forbindelsen mellom mennesket og landskapet (Kommunal- og distriksdepartementet, 2023 a). LRA består av to deler; landskapskarakter og stadkjensle. Landskapskarakteren undersøkes gjennom kartlegging av fysiske forhold, og ble utført både før og etter feltarbeid i denne oppgaven. Stadkjensle analyseres gjennom menneskers forhold til stedet, som vi utførte gjennom intervju under feltarbeidet. Dette ga oss et grunnlag for strategi og tiltak, forankret i kvalitative data basert på medvirkning av ulike grupper mennesker i Færder kommune.

Forarbeid

To uker før feltarbeid gjennomførte vi en kartlegging for å få en overordnet forståelse av landskapskarakteren. Ved kombinasjon av kartdata, plandokument, facebook-grupper og lokale aviser, fant vi informasjon nok til å ha innsikt i landbruket i Færder kommune. Vi tok kontakt med potensielle nøkkelpersoner i privat- og offentlig sektor, og avtalte intervjuer med fem informanter før avreise (Figur 6).

Bonde på Tjøme som drifter mange små jordområder
Ansatt ved landbrukskontoret hos Statsforvalteren i Vestfold og Telemark
Ansatt i Færder kommune
Deleier av Tjøme Kolonial
Kokk hos Engø gård

Figur 6: Liste med forhåndsavtalte intervjuobjekter.

Figur 5: Fremgangsmåten i landskapsressursanalysen.

METODE

Feltarbeid

Feltarbeidet bestod hovedsakelig av tre deler: observasjoner, planlagte semi-strukturert intervju og tilfeldige intervju med folk på gaten.

Den første dagen bestod av observasjon. Med oppstykkede og uoversiktlige landbruksområder, brukte vi mye tid på å kjøre rundt på Tjøme for å få en helhetlig oversikt og forståelse. Vi tok mange bilder som vi gjennom hele prosessen har brukt til å friske opp minnet og poengtere kvaliteter og utfordringer vi har vektlagt i oppgaven. Semi-strukturert intervju ble gjennomført etter utgangspunkt i en intervjuguide vi laget selv. Gjennom samtalene stilte vi planlagte og uplanlagte spørsmål som førte samtalen i sin naturlige retning (Figur 7). Vi stilte alle intervjuobjekter spørsmål om stadkjensle. Gjennom samtaler med planlagte intervjuobjekter fikk vi informasjon om andre relevante folk vi burde snakke med. Denne effekten kalles snøballeffekten (Bell et al., 2022). Vi fikk ytterligere fire intervjuer med denne tilnærmingen. Siste dag fokuserte vi på stadkjensle og snakket med tilfeldige personer, forskjellige steder på Tjøme.

SWOT-analyse

Med kompleksitet i oppgaven, så vi det som sentralt å orientere oss i en SWOT-analyse før vi gikk videre inn i mulighetsstudiet. SWOT-analyse står for forbokstaven i de engelske ordene "Strengths", "Weaknesses", "Opportunities" og "Threats" og skal danne grunnlaget for utfordringer og muligheter vi vektlegger i oppgaven (Vikøren & Pihl, 2022).

Svakheter

Metoden brukt i oppgaven har flere svakheter. Analysene som er utført og synet på landskapet er i noen grad subjektiv basert på personlig og faglig kompetanse. Utvalgte intervjuobjekter er valgt på bakgrunn av deres kunnskapsgrunnlag eller posisjon i samfunnet. Det kan ha ført oppgaven i en retning som ikke dekker helheten i landbruket på Tjøme. Feltarbeidet ble gjennomført i september, hvilket er utenfor sesongen med størst aktivitet på Tjøme, og kan av andre grunner føre til svakheter.

Figur 7: Intervjusituasjon med sentrale informanter.

LANDSKAPSRESURSANALYSE

Del I: Karakter

Landformer & vann

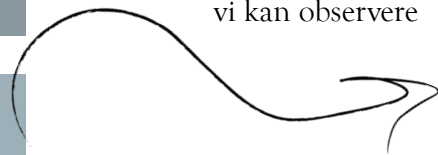
Naturmiljø

Arealbruk & bebyggelse

Kulturhistorien i landskapet

Romlig-estetiske forhold

De fysiske omgivelsene vi kan observere

De immaterielle verdiene og stedet som opplevelse

LANDFORMER & VANN

Tjøme er en langstrakt øy på ca. 12.5 km i nord-sør retning og er smalere i øst-vest regning med ca. 4 km på den største bredden (Schetelig, 1980).

Øya er preget av et variert kystlandskap med kupert landformer, dominert av avrundede knauser og svaberg, som er typisk for kystområder formet av istiden (Figur 8). Den høyeste knausen på øya er Herkelåsen, som er 80 meter over havet (Lundbo, 2024).

Tjøme ligger plassert mellom Tønsbergfjorden i vest og ytre Oslofjorden i øst. Det omkringende farvannet med mindre øyer, holmer og skjær danner bildet av et typisk skjærgårdslandskap. Landformasjonene i sjøen strekker seg typisk i en nord-sør retning. Skjærgården er en del av fastlandet, men som ved senkning har blitt overskyttet av havet. Om landmassene var hevet med 25-30 meter, eller havnivået senket tilsvarende, ville alle holmene, øyene og skjærene blitt en del av fastlandet og utgjort en stor halvøy, landfast i nord ved Nøtterøy (Schetelig, 1980). Da Tjøme var en egen kommune sammen med Hvasser og Brøtsø, bestod den daværende administrative grensen av 475 mindre og større øyer og holmer. Dette utgjorde en samlet kystlinje på rundt 205 km (Thorsnæs & Lundbo, 2023).

Berggrunnen har spor av både vanlig og mer sjeldne bergarter. I hovedsak består den av monzonittiske bergarter fra perm-tiden med enkeltvis mindre partier av pegmatitt og diabas. Løsmassene utgjør morene, sand- og leirjord, som fyller daler og senkninger mellom knauser og åser (Lundbo, 2024; Schetelig, 1980). Kartlegginger av NIBIO viser til flere områder på Tjøme som klassifiserer jordkvaliteten (løsmasser) som svært god eller god, som gir utgangspunkt for gode dyrkningsegenskaper (Norsk institutt for bioøkonomi, 2022; Kilden, u.å.).

Figur 8: Kupert terreng, nærheten til vannet og holmer og skjær som brer seg ut i øyens omkringliggende hav er typiske landformer som går igjen på Tjøme.

NATURMILJØ

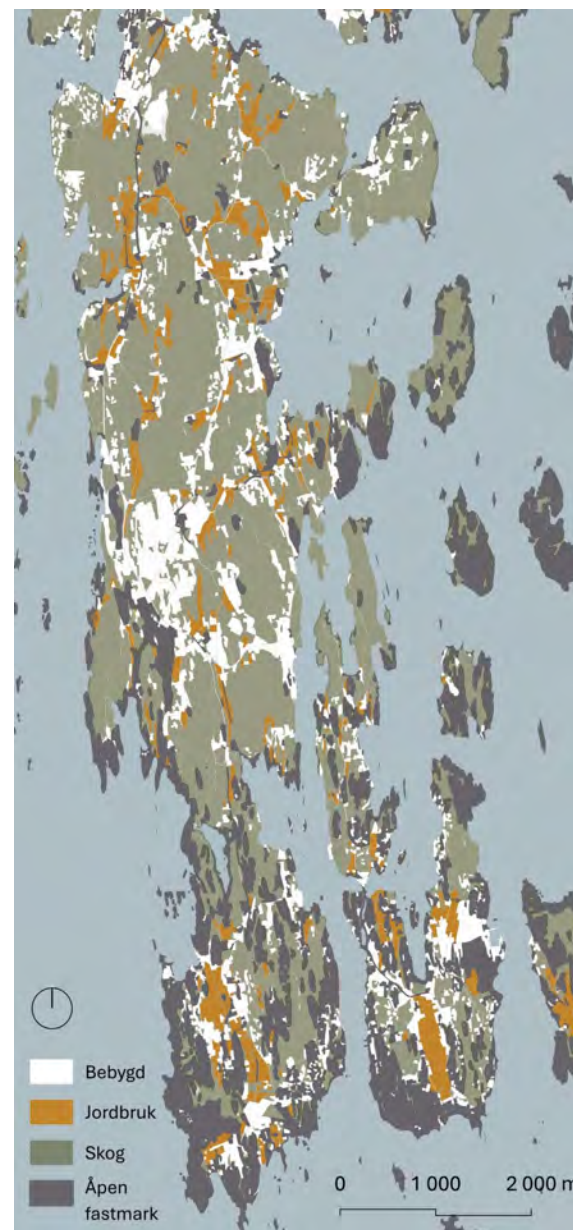
Naturmiljøet er mangfoldig og en kombinasjon av både skjærgårds- og øylandskap langs kysten og edellauvskog og jordbruksarealer innover på øyene (Figur 10).

Med sin langstrakte karakter har Tjøme en stor variasjon av både verdifulle og utvalgte naturtyper. Det er slåttemarker, naturbeitemarker, rike svartorsumpskog, friske lågurtedellauvskog og en rekke forskjellige naturtyper av svært høy kvalitet som gir store muligheter for naturens samspill (Miljødirektoratet, 2024). Edellauvskogene inneholder flere store eksemplarer av ask, alm og hule eiker. Det varierte landskapet gir muligheter for friluftsliv i både skogen, langs kysten, på berg og holmer og ute på det åpne havet. Både lokale og hyttegjester benytter seg av turstier i det varierende naturlandskapet (Innbygger på Tjøme, pers. med., 25. september 2024). I det gode klimaet og kystlandskapet finner vi flere forekomster av blant annet hettemåke, lomvi, vipe (CR – Kritisk truet) (Artsdatabanken, 2021).

Basert på sammenligning av ortofoto siden krigen er det synlig at Tjøme har opplevd en gjengroingsfase som følge av endringer i landbruket. Jordbruket har stått sterkt i området, men i dag er disse områdene gått fra å være fulle av diverse grønnsaker og frukter, til å bli grasproduksjon og beiteområder (Figur 9).

Figur 9: Gårdsbruk i et variert landskap med beite.

Figur 10: Oversikt over natur- og jordbruksarealer på Tjøme og omegn. Kartdata: Færder kommune, FKB-Arealbruk, nedlastet 30. september 2024 fra Geonorge

AREALBRUK OG BEBYGGELSE

Tjøme er det området av Færder kommune som ligger nærmest havet. Området har gode friluft- og rekreasjonsmuligheter, både i strandsonen og til havs. Tjøme er en sentral innfallsport til Færder Nasjonalpark og Oslofjorden, og opplever en jevn, stor turiststrøm på sommerhalvåret.

Øya knyttes sammen av hovedferdselsåren Fv308, som går fra Tønsberg i nord til verdens ende i sør. Broen mellom Nøtterøy og Tjøme er områdets eneste tilknytning til fastlandet. Tjøme og Hvasser har to sentrale områder, henholdsvis Tjøme sentrum og Sandøsund, hvor de største veiene enten møtes eller ender (Figur 11). Senterstrukturen i Tjøme sentrum fremstår imidlertid noe fragmentert og uryddig. Det manglet en tydelig sammenheng mellom hovedveien, bebyggelsen og den utadrettede næringen i sentrum. Bebyggelsen på Tjøme består ellers av spredte boligområder som i stor grad følger veistrukturen. Tjøme preges også av en høy andel spedtbebygde fritidsboliger.

Tjøme har gjennomgått en større planvask sammen med Nøtterøy. I disse prosjektene har store områder, lagt ut for bebyggelse og anlegg, blitt tilbakeført til LNF-områder, samtidig som flere LNF-områder er omgjort til grønnstruktur (Magnusdottir & Berglund, 2022). Flere spredte boligområder på Tjøme har vært foreslått å legge inn under LNF-spredd boligbebyggelse og fritidsbebyggelse. Tjøme inneholder også flere hensynssoner som regulerer bebyggelsesstrukturen.

Figur 11: Tjøme, oversiktskart med bebyggelse, infrastruktur og senter.
Kartdata: Færder kommune, FKB-Arealbruk, nedlastet 30. september 2024 fra
Geonorge & Færder kommune (2023 b).

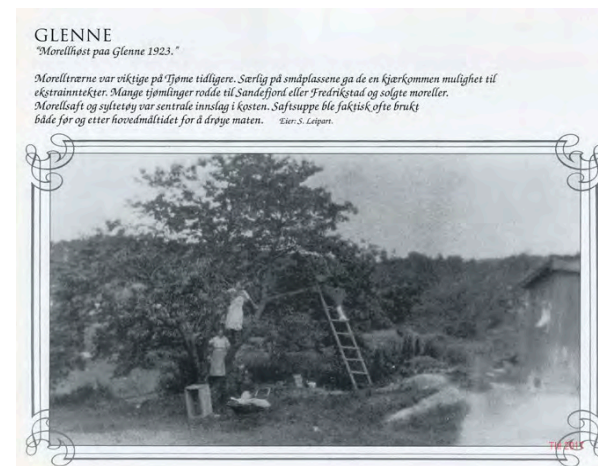
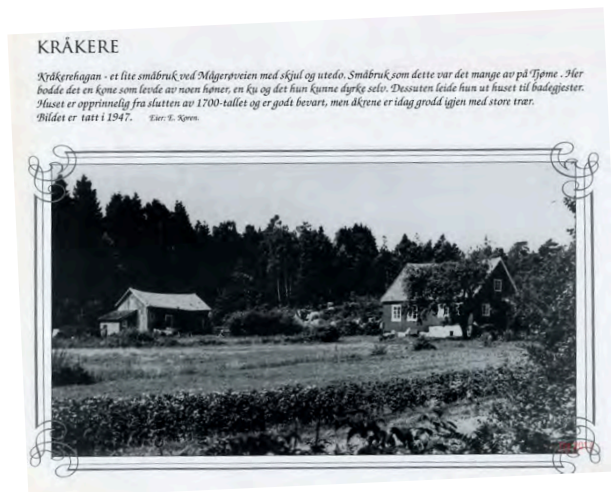
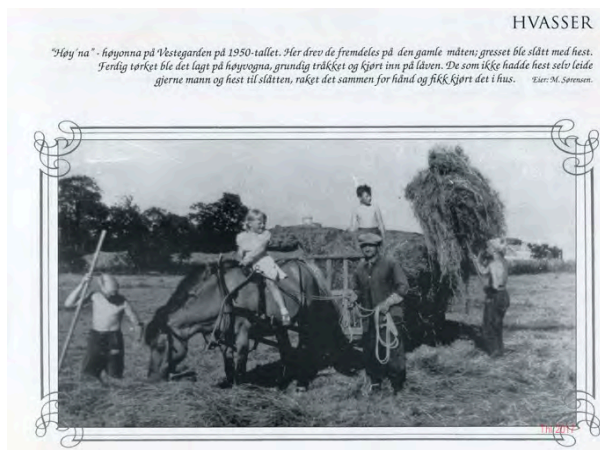
KULTURMILJØ

I Vestfold finner man noen av de eldste bosetningene vi har i Norge og det er funnet spor etter menneskelig aktivitet helt tilbake til vikingtiden (Lundbo & Thorsnæs, 2024). Det naturlige landskapet i Færder kommune har lagt grunnlaget for lange tradisjoner knyttet til både fiske og landbruk. Begge disse næringene har preget området gjennom tidene, og deres innflytelse er fortsatt synlig i dagens landskap.

Det kulturhistoriske landbruket

Landbruket på Tjøme har tradisjonelt vært en viktig næring for innbyggerne, og øyas naturlige forhold har lagt til rette for dette. Gunstig jordsmonn og et mildt kystklima har gjennom tidene gitt gode vekstforhold for både avlinger og beite for husdyr. Figur 12 illustrerer ulike eksempler på småskala jordbruk som har vært med på å forme kulturlandskapet til det det er i dag.

Tidligere var gårds- og jordbruket i mindre skala enn i dag, noe som gjorde det kupert terreng mindre utfordrende å drifte enn det er nå (Kommunalt ansatt, pers. med., 24. september 2024). Mange av disse gårdsbrukene er fortsatt synlige i dag, men Tjømes landskap har lenge vært i endring ettersom både landbruket og samfunnet har gjennomgått store omstillinger de siste hundre årene. Konsekvensene er at flere av de tidligere beiteområdene og dyrkede markene har blitt forlatt (Kommunalt ansatt, pers. med., 24. september 2024). Gjengroingen er en utfordring for bevaringen av Tjømes kulturlandskap. Viktige kulturhistoriske spor forsvinner og blir erstattet av større skogsområder eller utbyggingsprosjekter. I et forsøk på å bevare kulturlandskapet, har det blitt drevet manuell slått, selv om det ikke lenger foregår noen produktiv gårdsdrift på disse stedene (Innbygger på Tjøme, pers. med., 25. september 2024). Slåtten er et viktig tiltak for å hindre at de historiske områdene gror igjen og for å bevare den norske kulturarven som ligger i det tradisjonelle landbruket på Tjøme.

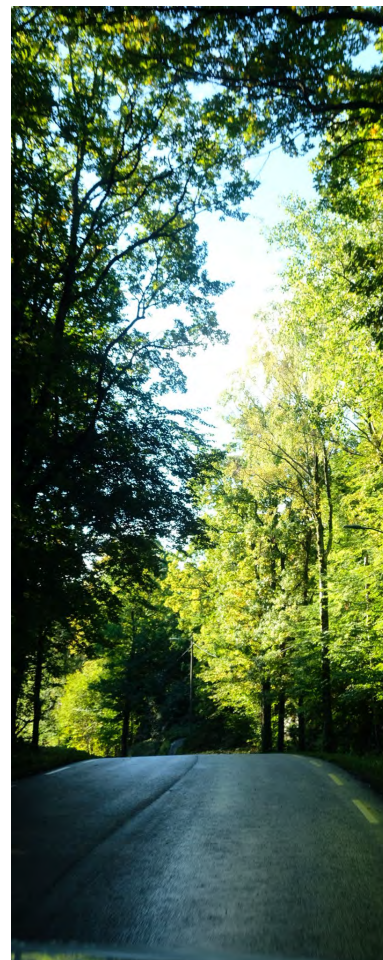
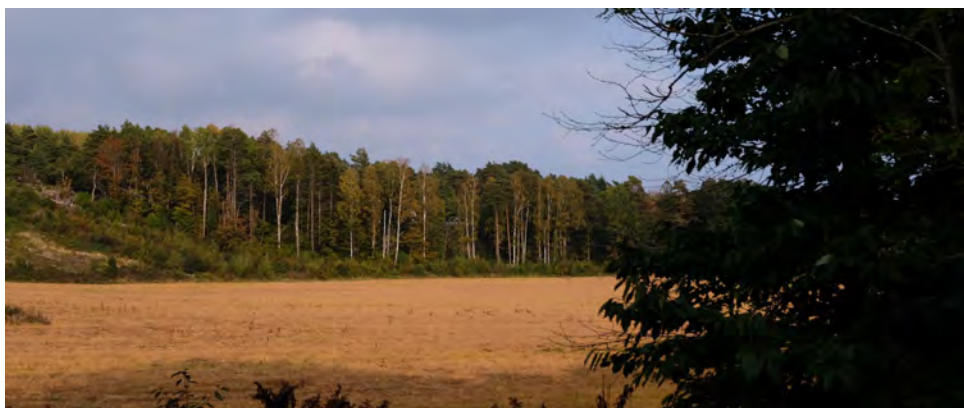
Figur 12: Historiske bilder av småskala jordbruk på Tjøme.

Digital bygdebok (u.å.). Billedsamling Tjøme. <http://digitalbygdebok.no/index.php/billedsamling-tjome/steder-landskap>

ROMLIG- ESTETISKE FORHOLD

Det store landskapsrommet på Tjøme defineres av den horisontale utstrekningen. Området opptrer uoversiktlig og vanskelig å lese. De frodige skogene gjemmer både jordbruket og havet ved første møte (Figur 13). Mellom svaberg og knauser i det småkuperte landskapet, finnes større- og mindre lapper av jordbruk. Utenfra omfavner havet Tjøme fra alle kanter. Avlange, mindre rom er karakteristisk og skaper en følelse av stillhet og ro.

Himmelen og lyset er en stor del av landskapsopplevelsen. En solfylt dag skaper skarpe skygger og en sterk romfølelse (Figur 13). En grå dag vasker ut de harde linjene og gir et flatere inntrykk, hvor følelsen av utydelige rom og grenser forsterkes. Jo lengre sør på Tjøme du befinner deg, jo lysere og mer åpent blir landskapet. Skogen og jordbruket byttes ut med svaberg, lavere vegetasjon og selve havet. Himmelen speiler seg i vannet, og et uendelig og mektig landskapsromme oppstår.

Figur 13: Tre bilder som omfavner Tjømes romlige forhold i en "gradient" fra Tjømes indre områder med landbruk og skog, til den åpne kysten og havets horisont.

STADKJENSLE

Gjennom stadkjensle-analyse har vi fått en forståelse av tjømlingene og badegjestene sitt forhold til landskapet. På den måten har vi identifisert kvaliteter som i større og mindre grad verdsettes.

"PARADIS PÅ JORD"

Tjømlinger og badegjester er svært knyttet til plassen sin, men på forskjellige måter. Naturen og roen de opplever er en sterk fellesnevner. Både til havs og på land. Begge parter omtaler området som "paradis på jord". Tjømlingene søker etter roen på motsatt tidspunkt av året enn badegjestene, som i all hovedsak ferierer på Tjøme i sommersesongen. Badegjestene søker bort fra sitt "travle byliv" og ut på Tjøme for å slappe av og nyte sommeren. Båtliv og soling på svabergget nytes hver dag det er mulig. I sommersesongen jobber tjømlinger generelt mest, pga. badegjestene. De beskriver at det er bra at de kommer, men veldig godt når de drar og høsten kan nytes i fred.

"SLOW LIVING"

En ansatt på en lokal forretning beskriver livet på Tjøme med ordtaket "slow living". Tempoet som oppleves her er unikt. Med et landskap som avgrenser tilkomsten fra alle kanter, er det et begrenset antall mennesker som tar turen utenom sesong, på godt og vondt.

"SKOGENS RO"

Relatert til problemstillingen har vi gjennom intervju spurt om folks forhold til landbruket på Tjøme. De aller fleste tenkte ikke over at landskapet inneholder et kjøpt terreng med mye jordbruk. Men turmulighetene og skogen sterkt trukket fram. En tjømling beskrev stinettverket og skogen som områdets aller beste kvalitet. Vedkommende brukte stinettet så å si daglig, men holdt seg utenom de mest populære stiene på sommeren. Da kunne en nesten risikere å gå i kø pga. mengden mennesker som også så denne kvaliteten.

"STILLHETEN ER EN STOR LUKSUS"

Både tjømlinger og badegjester verdsetter stillheten de finner i landskapet på Tjøme. Det kjøpte landskapet gir uendelig mange små rom hvor en kan føle seg alene og ikke høre andre lyder. Dette er luksusvare i dag, beskriver både en tilreisende fra Tønsberg og tjømlingene selv.

"SKOG OG SKJÆRGÅRD I SKJØNN HARMONI"

Kombinasjonen av skog, skjærgård og hav er en viktig kvalitet som de aller fleste trekker frem. Det oppleves unikt og de aller fleste føler seg privilegert over å ha en "bakgård" som Tjøme.

SWOT-analyse

SWOT-analysen tydeliggjør resultatene fra landskapsressursanalysen, som danner grunnlaget for utvalgte strategier og tiltak i mulighetsstudiet.

<i>S</i> STYRKER	<i>W</i> SVAKHETER	<i>O</i> MULIGHETER	<i>T</i> TRUSLER
<ul style="list-style-type: none">- Lang landbrukshistorie.- Godt klima.- Dyrkbare jordarealer- Sterk tilhørighet.- Nærheten til Tønsberg.- Ressurssterke badegjester- Turistene.- Godt etablert infrastruktur med veier og turstier.	<ul style="list-style-type: none">- Lite samspill mellom brukergrupper.- Få sosiale arenaer for bønder.- Dårlig dialog mellom aktører og bønder.- Lite bevissthet rundt jordbrukets betydning.- Mange små kupertede landbruksområder.- Bønder selger varene kun til store grossister.- Isolerte områder, vanskelig å få oversikt over.- Turistene oppsøker i all hovedsak Verdens ende.	<ul style="list-style-type: none">- Småskala jordbruk.- "Matdestinasjonen Tjøme".- Agroturisme- Jordbruk som tiltak for å forhindre gjengroing- Skape mer sammenhengende områder.- Fremheve sammenhengende bevegelseslinjer for å styrke fysiske og sosiale nettverk på øyen (turstier, veier)	<ul style="list-style-type: none">- Fraflytting.- Eldre befolkning.- Boligutbygging.- Lite lønnsomhet i landbruket.- Omstilling og nytenking blant Tjømlinger.

MULIGHETSSTUDIE

Jordbruksområdene på Tjøme er mange, men generelt mindre enn ellers i kommunen. Mange av jordarealene har likevel høy - til svært høy jordverdi og er derfor av høy forvaltningsprioritet. I kombinasjon med et godt klima og lange tradisjoner knyttet til landbruk på øya har Tjøme et stort potensiale for småskalaproduksjon av mat.

Opphør av jordbruk, gjengroing og omdisponering av dyrkbar jord truer landskapet. I tillegg er det få enkeltbønder på Tjøme i dag, som har ansvar for flere av jordbruksområdene på øya. Når deres aktivitet opphører er det derfor viktig med en tilnærming som sikrer bærekraftig forvaltning av de verdifulle jordbruksarealene. Forvaltningen har også muligheter for bred verdiskapning, der småskala jordbruk kan generere positive tilleggseffekter på lokalsamfunnet. Gjennom lokal matproduksjon kan fysiske- og sosiale forbindelser på øya fremmes, som igjen kan styrke relasjoner og samarbeid mellom bønder, tjømlinger, badegjester og nasjonalparkturister.

Med utgangspunkt i det overnevnte har vi lagt frem tre strategier for bærekraftig jordbruk og lokalmat produksjon i Færder kommune:

Strategi 1:

BØNDENES BORD
Agroturisme

Strategi 2:

BARNAS BORD
Utdanning

Strategi 3:

BYGDAS BORD
Møteplasser

STRATEGI 1 - BØNDENES BORD

Strategien "Bøndenes bord" skal etablere agroturisme som en del av Tjøme sin identitet. Gjennom samarbeid med eksisterende aktører og fremtidige småskala bønder, skal strategien fungere som en felles plattform som skal sette Tjøme på kartet som en matdestinasjon. Gjennom kartleggingen "areal ute av drift" kommer det frem at det er arealer på Tjøme i dag med høy verdi som burde være i drift (Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, 2022). Vi ser blant annet i denne kartleggingen et potensiale til å etablere et samfunn med småskala bønder på Tjøme.

Strategien har to hovedtiltak som er en fremgangsmåte. Tiltakene har underpunkt vi har valgt å plassere i samme hovedtiltak, da de er sterkt knyttet sammen.

TILTAK 1 Offentlig engasjement og igangsettelse

Kampanjen «Drømmen om småbruket» er en markedsføringsstrategi som skal skape ny identitet og tradisjon for jordbruk på Tjøme. Kommunen markedsfører en visuell fremstilling av hvordan livet på Tjøme kan være som en moderne bonde. Videre vil kommunen som initiativtaker og tilrettelegger, gjøre det enkelt og oversiktlig for bonden å navigere seg gjennom «papirmøllen» med søknadsprosesser og tilskuddsordninger som angår gjeldende bonde (Innovasjon Norge, 2024). Eksempelvis gjennom maler og fremgangsmåter, som er tilknyttet kommunens hjemmeside. Kommunen vil altså være en sentral bidragsyter i tidlig fase, og ut over i prosessen trekke seg ut og la bøndene stå på egne ben.

Punkt 1 Opplæring

Mange viktige aktører som «Innovasjon Norge», «Norges Bonde- og Småbrukarlag», «Statsforvalteren i Vestfold og Telemark» og «Hanan», står sammen i «Kompetansenettverk Lokalmat Øst» som tilbyr en rekke kurs, seminarer, tjenester og besøksordninger for bønder som driver småskala jordbruk (Kompetansenettverk Lokalmat Øst, 2023). Hvis kommunen synliggjør tilbud som dette i kampanjen, vil potensielt flere bli nysgjerrig og se muligheten for å drive i liten skala.

TILTAK 2 Bøndenes samvirkelag

Felleskap og nettverk blant bøndene er et sentralt virkemiddel i strategien. "Fellesmiddagen" er en arena hvor bøndene skal møtes over middag og presenterer egenproduserte varer. Gjennom samarbeid lages en felles arena og strategi for promotering av alle varer og produkter i nettverket (Ruritage network, u.å.). "Farmers dinner" er et konsept testet ut i flere prosjekter og omtales som et nyttig initiativ (Ansatt ved NMBU, pers. med., 3. oktober 2024). Når nettverket er etablert, er poenget at de går sammen og deler på utgifter og ressurser, samt markedsfører seg gjennom en felles kanal.

Punkt 1 Agroturisme

Agroturisme skal promoveres gjennom en felles nettside, hvor eksisterende «Mellom rød gård», kan fungere som en besøksgård for de små bøndene. I tillegg gjennom samarbeid med andre mat-relaterte aktører, skal nettsiden "Tjøme på tallerkenen" fremme de unike sidene Tjøme har i relasjon til lokal mat og matproduksjon. Agroturisme vokser frem i Norge, med gode forbilder som "Austrått agroturisme" og "den gyldne omvei" på Inderøy (Austrått agroturisme, u.å. b.; Den gyldne Omvei, u.å.). "Tjøme på tallerkenen" skal hevde seg i denne kategorien og har allerede aktører som "Tjøme vingård", "Tjøme kolonial" og "Hvasser asparges". Muligheten for å skape en unik profil med sjeldne og gode råvarer og produkter er til stede.

Markedsføringspotensialet er stort, hvor samarbeid med Færder nasjonalpark er naturlig (Færder nasjonalpark, u.å.). Visit Vestfold og Hanen er eksempel på andre åpenbare kanaler (Visit Vestfold, u.å.; Hanen, u.å. a).

Punkt 2 Matkart

Strategien bunner ut i et «matkart» som viser utvalgte "matstopp" langs vei og tursti på Tjøme (Figur 14). Alt fra å besøke en lokal vingård, spise en bedre middag på Verdens Ende Restaurant, handle økologiske råvarer på Tjøme kolonial, eller dra innom besøksgården Mellom rød gård. Kartet skal skape en bred agroturisme, samt inspirere til at flere ønsker å etablere småskala jordbruk på Tjøme.

TJØME PÅ TALLERKENEN

MATKART

Tjøme Vingård

Tjøme vingård fokuserer på produksjon av høykvalitets musserende vin etter Champagnemetoden. Vingården drar nytte av de unike vekstforholdene i området, og planlegger sin første vinlansering sommeren 2025. Vingården tilbyr naturskjønne turmuligheter og vil snart åpne for gårdsbesøk og vinsmaking (Hanen, u.å. b).

Tjøme sentrum:

Skafferiet, Tjøme Kolonial og Mellom Rød Gård (forslag)

Skafferiet er en kafé kombinert med interiør- og klesbutikk, Tjøme kolonial tilbyr økologisk mat, delikatesser og catering og Mellom Rød Gård utgjør et selskapslokale med «pop-up events» i samarbeid med Tjøme Kolonial (aktører i Tjøme sentrum, pers. med., 25. & 26. september 2024). Disse tre aktørene kan fremme agroturisme i sentrum, og Mellom Rød gård kan potensielt utgjøre en besøksgård for de lokale bøndene.

Gaia landskap

Gaia landskap planlegger bærekraftige hager, gårdsbruk og landskap som produserer grønnsaker, frukt, urter og blomster basert på kretsløp, økologi og permakultur. I tillegg tilbys det ulike kurs, foredrag og prosjektutvikling (Gaia landskap, u.å.).

Havna Tjøme Hotel

Hotellet ligger ved sjøen og tilbyr et idyllisk oppholdssted med restaurant, events, gjestehavn, konferanser og camping. Hotellet har flere arrangement knyttet til matopplevelser, som «fårikålens festdag», «den norske epledagen», m.m (Havna Tjøme Hotel, u.å.).

Verdens ende restaurant

Helårsåpent restaurant og kiosk med unik beliggenhet på sydspissen av Tjøme, med utsikt over Oslofjorden. Restaurantbygget utgjør også Besøkssenter for Færder Nasjonalpark. I tillegg til sesongbasert meny, arrangeres det flere matopplevelser, som «skalldyr» og «lutefisken», «familiejulebord», m.m. (Verdens ende, u.å.).

“Det blå huset” (forslag)

Det blå huset utgjør et unikt og lite «kioskliggende» bygg langs hovedveien, men er ikke i bruk i dag. Her er det potensiale for utsalgssted av lokalprodusert mat fra bøndene. Plasseringen utgjør «gratis» markedsføring, og kan bli et naturlig stoppested for både tjømlinger, badegjester og turister.

Småbruksområder (forslag)

I området er det flere jordarealer som leies og eies av én sentral bonde på Tjøme i dag (Bonde på Tjøme, personlig kommunikasjon 24.september 2024). Det vil derfor være aktuelt å vurdere disse områdene for småskala jordbruk i fremtidig perspektiv, når bondens aktivitet opphører, for å holde områdene i hevd og utnytte de agronomiske verdiene. Dette er et tilleggsforslag til de kartlagte arealer ute av drift, nevnt under strategi 1.

Engø Gård

Engø Gård er et boutiquehotell med over 100 års tradisjon og erfaring med gjester fra hele verden, som tilbyr natur- og smaksopplevelser (Engø Gård, u.å.). Restauranten har anerkjente kokker som fokuserer på lokale råvarer (Kokk på Engø Gård, pers. med., 25. september 2024).

Havbakeriet

Havbakeriet holder til på Hvasser og lager håndlaget, økologiske bakevarer. I sommersesongen har bakeriet åpent utvalg på Hvasser, og ellers hele året på Tønsberg torg (Aktør i Tjøme sentrum, pers. med., 25. september 2024).

Hvasser Asparges

Lange sommerdager med mye sol og et sandholdig jordsmonn danner grunnlaget for den velsmakende aspargesen som produseres lokalt på Hvasser (Hvasser Asparges, u.å.).

Figur 14: Matkart: Tjøme på tallerkenen.

Kartkilde: Færder kommune, FKB-Arealbruk, nedlastet 30. september 2024 fra Geonorge & Strava Global Heatmap, hentet 17. oktober 2024 fra Strava.

STRATEGI 2 - BARNAS BORD

Strategien «Barnas bord» bygger på Tjømes manglende identitet knyttet til jordbruk og lokal matproduksjon. For å engasjere tjømlingene, kreves kunnskap og opplæring til verdiene som ligger i jordbruket. Ved integrering av disse temaene som en viktig del av oppveksten, kan man styrke tjømlingenes forhold til dem og dermed motivere til bevaring og bruk av øyas ressurser.

Strategien baserer seg på teorien om "miljøundervisning" (environmental education), som handler om å gi barn og unge mulighet til å utvikle forståelse, ferdigheter, erfaringer og verdier knyttet til omgivelsene sine gjennom å bruke stedet aktivt i undervisningen. Målet er at elevene skal oppleve mestring, som igjen vil inspirere dem til å bruke den tilegnede kunnskapen og holdningene i praksis (Smeds et al., 2015). Ettersom fraflytting er vanlig og barnefamilier mangler på øya, kan strategien bidra til at flere tjømlinger får øynene opp for de verdifulle ressursene og mulighetene på Tjøme.

Figur 15: Bearbejdet bilde av skolehage i Oslo.
Original foto: Oslo kommunale skolehager (u.å.)
<https://skolehage.osloskolen.no/>

TILTAK 1 Jordbruk og lokal matproduksjon i skolehverdagen

Tiltaket er inspirert av Sogn Jord- og hagebruksskule i Aurland, hvor skolehager og gårdsdrift er en integrert del av læringsmiljøet for elevene. Læringsmetoden er praksisbasert, og fokuserer på å gi elevene praktisk erfaring og innsikt i jordbruk og matproduksjon (Sogn Jord- og Hagebruksskule, u.å.). På Tjøme kan skolehager brukes som en undervisningsarena for å lære om dyrking av egen mat, samtidig som man formidler kunnskap om jordsmonnet og viktigheten av lokal matproduksjon for bærekraft. Figur 15 illustrerer hvordan et slikt tilbud kan se ut i praksis. Det er også mulig å benytte mindre jordområder som enten eies av skolen eller lånes fra en lokal bonde som er villig til å stille en del av sin eiendom til disposisjon. Dette vil gi elevene en dypere forståelse for småskala jordbruk, samtidig som det fremmer samarbeid mellom bønder, lærere og elever.

TILTAK 2 Fritidstilbud

Fritidstilbud kan være en effektiv måte å engasjere barn og unge i jordbruket. Dette kan organiseres både i egne hager dedikert til formålet, eller gjennom samarbeid med bønder som ønsker å dele sin kunnskap med den neste generasjonen, samtidig som de kan ha en inntektskilde. Slike tilbud gir fordeler for begge parter. For barn og unge kan det være en sosial, aktiv arena, mens bøndene kan nyte økonomiske fordeler ved å arrangere det. I tillegg kan tiltaket bidra til å styrke fellesskapet på Tjøme, ved å skape bånd mellom barn, foreldre og lokale bønder.

TILTAK 3 Sommertilbud

Det er viktig at forholdet til matproduksjonen ikke bare styrkes for tjømlingene men også badegjestene som bruker Tjøme flittig. Et tilbud som kan etableres er en kokkeskole på sommerstid med inspirasjon fra Geitmyra, med gratis kokkeskole for ungdomsskoleelever på sommerstid (Geitmyra, u.å.). En kokkeskole vil også fungere som en sosial arena for barn og unge, både for badegjester og tjømlinger, slik at båndet mellom brukergruppene styrkes.

STRATEGI 3 - BYGDAS BORD

Tjøme sentrum er i dag lite utviklet og knapt synlig for besøkende, med kun et skilt langs hovedveien som viser vei til sentrum. «Bygdas bord» er en strategi som skal utvikle Tjøme sentrum til å bli en viktig møteplass for tjømlinger, badegjester og turister. Sentrumsområdet kan bli et samlingspunkt for lokalmat, kulturopplevelser og den gode samtalen. Dette skal bidra til økt trivsel for lokalbefolkningen og skape en sterkere identitet for tjømlinger og badegjester.

Figur 16: Bearbejdet illustrasjon av et torg med marked.

Generert av ChatGPT (2024) med stikkord "Lag en illustrasjon med et lite torg med marked som kan passe til Tjøme?".

OpenAI. (2024). ChatGPT (24. oktober versjon) [Tekst-til-bilde modell]. <https://chat.openai.com/>

TILTAK 1 Tjøme torg

Funksjonene i Tjøme sentrum består i dag hovedsakelig av butikker, parkeringsplasser og bolig. Ved etablering av et torg, kan Tjøme sentrum bli den møteplassen som mangler i området i dag (Innbygger på Tjøme, pers. med., 26. september 2024). Ved utskifting av noe parkeringsareal, er det store muligheter for å etablere et torg hvor lokale bønder og matprodusenter kan få en fysisk arena hvor de kan selge varene sine direkte til kunden. Ved utforming av et torg som fungerer både til hverdag og fest, vil sentrumsutviklingen ta et sted i riktig retning.

TILTAK 2 Marked og tilretteleggelse for arrangementer

På et etablert Tjøme torg kan det arrangeres ukentlige eller månedlige marked. Det vil da fungere som et naturlig samlingspunkt for tjømlinger, turister og badegjester som styrker lokalt samhold. Her kan lokale matprodusenter, småskalabønder og andre aktører selge sine produkter og ha en arena for kunnskapsutveksling og sosialisering. Dette vil styrke lokal økonomi, fremme kortreist mat og synliggjøre de lokale bøndene og aktørene.

TILTAK 3 Markedsføring

En markedsføringsstrategi med tiltak som skilt, bannere og plakater langs hovedveiene vil gi turister, badegjester og tjømlinger tydelige veivisere til lokale gårder, markeder og arrangementer. Denne synligheten kan stimulere til økt aktivitet og engasjement rundt lokale produkter, og dermed styrke det lokale næringslivet. Videre vil strategien bidra til å videreutvikle sentrum som en attraktiv og livlig møteplass, som kan fremme samhold, støtte småskalaprodusenter, og gjøre lokalsamfunnet til en mer helhetlig destinasjon for alle som bruker Tjøme

REFLEKSJONER

Mulighetsstudien tar for seg flere tiltak vi mener er relevant for å bidra til lokal matproduksjon og muligheter for å knytte brukerne av Tjøme tettere til jordbruket. Basert på plananalysen, intervjuer og inntrykk så fikk vi opplevelsen av at kommunen hadde få konkrete planer og tiltak for å få til en bærekraftig utvikling av jordbruket. Det står skrevet om vern av matjord i kommunens planer og strategier og det oppfordres til å ta i bruk all jord som ligger brakk. I realiteten gir det et inntrykk av en ansvarsfraskrivelse og mangel på koordinering fra kommunens side, med et ønske om at andre tar ansvaret. Sted- og landskapsressursanalysen bidro til en større forståelse over problematikken knyttet til jordbruket og lokal matproduksjon på Tjøme. Intervjuene ga oss innsikt i stadkjensle og gjorde oss oppmerksom på et sentralt skille mellom tjømlingene, badegjestene, bøndene og turistene på Tjøme. Resultatene og observasjonene har ført til flere behov Tjøme trenger, noe våre tre strategier og tiltak har løftet frem.

Strategiene hver og en svarer ikke direkte ut problemstillingen, særlig gjeldende for strategi 2 og 3. Vi mener likevel at strategi 1 utgjør en indirekte besvarelse på problemstillingen, ved at bønder holder landskapet i hevd med lokal matproduksjon. Metoden for matproduksjonen vil fremme agroturismen på Tjøme, som genererer aktiviteter for både tjømlingene, badegjestene og nasjonalparkturistene. På denne måten oppstår det et samarbeid mellom kundene som stimulerer et økonomisk bærekraftig småskalajordbruk for bøndene som kan fortsette å drive jorda. Dette vil resultere i hevd av Tjøme sine verdifulle jordbruksarealer, gjennom den lokal matproduksjonen.

Med strategi 1 som grunnlaget for et bærekraftig jordbruk i Færder kommune, vil tilleggstiltakene fra strategi 2 og 3 bidra til å styrke bærekraften ytterligere. Strategi 2 bygger videre på dette ved å sikre at de yngre generasjonene tilegner seg kunnskap og engasjement som blir etablert gjennom strategi 1 og tiltakene i skolen. Til slutt skal strategi 3 fungere som en samlende arena for samarbeid, kunnskapsdeling og næringsutvikling. Vi mener at alle tre strategiene, både på kort og lang sikt, vil kunne bidra til å løse problemstillingen og bidra til bred verdiskapning. Samtidig kan tiltakene til en viss grad fungere uavhengig av hverandre og bidra positivt til jordbruket på Tjøme. Fremtidig arbeid kan inkludere utvikling av et sesongkart for å fremme ulike sesonger innen matproduksjon, og koblet til sesongbaserte matvarer og opplevelser.

En svakhet med våre strategier er at de krever betydelig koordinering, samarbeid, vilje, kunnskap og økonomiske ressurser for å oppnå en bærekraftig og langsiktig løsning. Dette er en utfordring vi er fullt klar over, ettersom samarbeid står som et sentralt element i formuleringen av problemstillingen. Det er ingen tvil om at gjennomføringen av disse strategiene kan bli krevende, særlig på grunn av den nåværende mangelen på flere av de nødvendige elementene – inkludert den organisatoriske kapasiteten, den økonomiske støtten og den faglige kunnskapen som trengs for å drive tiltakene fremover.

Til tross for alle disse utfordringene mener vi at det likevel er realistisk å få strategiene til å fungere, ettersom flere referanser i rapporten viser at dette har vært mulig andre steder i Norge. Får man til en realisering av disse strategiene, vil det etter vårt syn være et godt bidrag til å skape en robust og bærekraftig utvikling for Tjøme og Færder kommune.

REFERANSER

- Artsdatabanken (u.å.). *Artsdatabanken - kunnskapsbank for naturmangfold*. <https://www.artsdatabanken.no/>
- Artsdatabanken. (2021, 24.november). *Norsk rødliste for arter 2021*. <https://artsdatabanken.no/lister/rodlisteforarter/2021/>
- Austrått Agroturisme (u.å. a). *Om gården*. Hentet 10.oktober 2024 fra <https://austratt-agroturisme.no/om-garden/>
- Austrått agroturisme (u.å. b). *Austrått agroturisme – aktiv ferie på historisk grunn*. <https://austratt-agroturisme.no/>
- Bell, E., Harley, B., & Bryman, A. (2022). *Business research methods* (Sixth edition. ed.). Oxford University Press.
- Clemesen, M., & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*, 46(6), 50-53. <https://doi.org/10.18261/ISSN15043045-2014-06-12>
- Den Gyldne Omvei (u.å.). *Opplevelser langs den gyldne omvei*. <https://dgo.no/opplevelse/>
- Dybdal, S. E. (2021, 28. september). *Norsk matsikkerhet i en ustabil verden*. Norsk Institutt for Bioøkonomi - NIBIO. <https://www.nibio.no/nyheter/norsk-matsikkerhet-i-en-ustabil-verden>
- Engø Gård (u.å.). *Engø gård – nyt livet*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://www.engo.no/>
- Farmer, J. R., Chancellor, C., Robinson, J. M., West, S., & Weddell, M. (2014). Agrileisure: Farmers' Markets, CSAs, and the Privilege in Eating Local. *Journal of Leisure Research*, 46(3), 313–328. <https://doi.org/10.1080/00222216.2014.11950328>
- Fjetland, M., Sandnes, T. & Westskog, H. (2023). *Småskala matproduksjon: potensial om omstillingsstrategi? Include – Forskningscenter for sosialt inkluderende energiomstilling*. <https://www.sum.uio.no/include/publikasjoner-media/sommerstudier/2022/smaskala-matproduksjon-potensial-som-omstillingsstrategi.pdf>
- Færder kommune (2018). *Kommuneplanens samfunnsdel 2018-2030*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/id9f9b85-f799-4a96-883b-0ed0303c5ef2/kommuneplanens-samfunnsdel-2018-2030.pdf
- Færder kommune (2023 a). *Kommuneplanens arealdel 2023-2035*. <https://faerder.kommune.no/tjenester/plan-kart-bygg-og-eiendom/arealplanlegging/kommuneplanens-arealdel-eravedtatt/>
- Færder kommune (2023 b, 7. februar). *Kommuneplanens arealdel 2023-2035. Åpent møte 7. februar 2023 om ny arealdel i kommuneplanen*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/i771f031b-2114-4e15-8346-413495ce6b63/apnet-mote-7-februar-2023-om-ny-arealdel-i-kommuneplanen.pdf
- Færder nasjonalpark. (u.å.). *Færder nasjonalpark*. <https://ferdernasjonalpark.no/>
- Gaia landskap (u.å.). *Gaia landskap*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://gaialandskap.no/>
- Geitmyra (u.å.). *Geitmyras kokkeskole*. Hentet 21.oktober 2024 fra <https://www.geitmyra.no/geitmyras-kokkeskole>
- Godt lokalt (u.å.). *Lokalmat – Godt Lokalt*. Hentet 10. oktober 2024 fra <https://www.godtlokalt.no/>
- Grepperud, S. (2017). Grønn omsorg – økonomisk evaluering, regulering, og kontrakter. *Michael 2017; 14: Supplement 19*, 210-218
- Grønt fagsenter (u.å.). *Fakta om landbruket i Vestfold*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://www.grontfagsenter.no/nyheter/fakta-om-landbruket-i-vestfold/>
- Haga, Å. M. (2021, 9. februar). *Vi må investere mer i småskala-landbruk*. Agenda Magazin. <https://agendamagasin.no/debatt/vi-ma-investere-mer-i-smaskala-landbruk/>
- Hanen. (u.å. a). *Hanen viser vei til Norges bygdeperler*. <https://www.hanen.no/>
- Hanen (u.å. b). *Tjøme vingård*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://www.hanen.no/bedrift/2455>
- Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2019). Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. *Tidskrifet Utmark*, 2019(1), 32-50
- Havna Tjøme Hotel (u.å.). *Velkommen til oss*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://havnatjome.no/>
- Heimly, G. B. (2018, 19. november). *To gårdsbruk legges ned hver dag*. Norges Bondelag. <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/to-gardsbruk-legges-ned-hver-dag>
- Hvasser Asparges (u.å.). *Om Hvasser Asparges og om oss som dyrker den*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://hvasserasparges.no/om-hvasser-asparges-og-oss-som-dyrker-den/>
- Innovasjon Norge. (2024, 9.oktober). *Landbruk*. <https://www.innovasjonnorge.no/seksjon/landbruk>
- Kildahl, K. (2020, 21. februar). *Ni fakta om norsk landbruk*. Norsk institutt for bioøkonomi. <https://www.nibio.no/nyheter/ni-fakta-om-norsk-landbruk>
- Kilden (u.å.). *Jordsmønn*. Digital karttjeneste fra NIBIO. Hentet 10.oktober 2024 fra https://kilden.nibio.no/?topic=jordsmonn&zoom=7.4&x=6560364.93&y=238803.69&bgLayer=graaone&layers=jordkvalitet&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true
- Kommunal- og distriktsdepartementet (2023 a, 21. februar). *Europarådets landskapskonvensjon (norsk)*. Regjeringen.no https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/europaraadets_landskapskonvensjon/id426184/
- Kommunal- og distriktsdepartementet (2023 b). *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023-2027*. Regjeringen.no <https://www.regjeringen.no/contentassets/d71a3e61e774485fb4a98cab9255e531f/no/pdfs/nasjonale-forventninger-2023-2027-bokmaal.pdf>
- Kommunal- og distriktsdepartementet (2024, 9.januar). *Europarådets landskapskonvensjon*. Regjeringen.no https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/id410080/?expand=facebook3021374
- Kompetansenettverk Lokalmat Øst. (2023). *Handlingsplan 2023*. Statsforvalteren.no <https://www.statsforvalteren.no/contentassets/a36d3602c29e41af8024a9045f7e0a60/handlingsplan-2023-kompetansenettverklomalmat-ost.pdf>
- Landbruks- og matdepartementet (2018) *Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018-2030*. Regjeringen.no https://www.regjeringen.no/contentassets/0036969bc3a547deb46aa7f5653155da/lmd_0020_nasjonal-strategi-for-okologisk-jordbruk_interaktiv.pdf
- Lundbo, S. & Thorsnaes, G. (2024, 28.mai). *Vestfold*. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/Vestfold>
- Lundbo, S. (2024, 12.september) *Færder*. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/Færder>
- Lønning, D. & Barstad, J. (2016). *Lokal mat for lokal utvikling – Mot matregion Møre og Romsdal!* (HLB arbeidsrapport nr. 1 2016). Høgskulen for grøn utvikling. ISBN 978-82-93079-18-7
- Magnusdottir, M. & Berglund, G. (2022, 4. desember). *Notat arealformalsregnskap Færder kommune*. Asplan Viak. https://faerder.kommune.no/_f/p1/3c35ba76-4161-4c93-846f-0ca45c71787b/arealformalsregnskap.pdf
- Miljødirektoratet. (2024, 16. september). *Kartleggingsinstruks Kartlegging av Naturtyper etter NiN2 i 2020*. <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/overvaking-arealplanlegging/naturkartlegging/naturtyper/>
- Norges Bondelag (2014). *Nøtterøy*. <https://www.bondelager.no/getfile.php/13759571-148104103/MMA/Bilder%20fylker/Vestfold/N%C3%B8tter%C3%B8y.pdf>
- Norsk institutt for bioøkonomi – NIBIO (u.å.). *Verdiklasser for jordbruksareal og dyrkbar jord*. Hentet 18.oktober fra: <https://www.nibio.no/tema/jord/arealressurser/andre-kart/verdiklasser-for-jordbruksareal-og-dyrkbar-jord>
- Norsk institutt for bioøkonomi – NIBIO (2022). *Jordkvalitet*. <https://nibio.no/tema/jord/jordkartlegging/jordsmonnkart/jordkvalitet/>
- Opplev Jæren (u.å.). *Agroturisme*. Hentet 10. oktober 2024 fra <https://oplevjaeren.no/agroturisme/>
- Prop.121 S (2022-2023). *Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2023 m.m.)*. Landbruks- og matdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/d3053b42c8724076950d3b48a15bcd22/no/pdfs/prp202220230121000dd.pdf>
- Schetelig, J. (1980). *Fjeldgrunnen og jordsmonnet*. I L. Berg (Red.), *Tjøme – en bygdebok* (s. 7-23). Preutz og Bonnevie AS. ISBN 82-990679-0-1 <https://www.nb.no/items/5913dd8172e33e81092804fd37c9c2?page=0&searchText=tj%C3%B8me>
- Smeds, P., Jeronen, E. & Kurppa, S. (2015). Farm Education and The Effect of a Farm Visit on Children's Conception of Agriculture. *European Journal of Educational Research*, 4(1), 1-13.
- Sogn Jord- og Hagebruksskule (u.å.). *Fakta om skulen*. <https://www.sjh.vgs.no/om-skulen/skulen-var/fakta-om-skulen/>
- Statistisk sentralbyrå (u.å.). *Færder*. Hentet 18.oktober fra <https://www.ssb.no/kommunefakta/faerder>
- Statsforvalteren i Vestfold og Telemark (2019, 15.mars). *Regionalt næringsprogram for landbruket i Vestfold og Telemark 2019-2022*. <https://www.statsforvalteren.no/vestfold-og-telemark/landbruk-og-mat/nyheter/2019/rnp-2019-2022/>
- Statsforvalteren i Vestfold og Telemark (2022, 14. november). *Areal ute av drift*. <https://www.statsforvalteren.no/vestfold-og-telemark/landbruk-og-mat/jordvern/areal-ute-av-drift/>
- Thorsnaes, G. & Lundbo, S. (2023, 25. januar). *Tjøme (tidligere kommune) I Store norske leksikon*. https://snl.no/Tj%C3%B8me_-_tidligere_kommune
- Verdens Ende Spiseriet (u.å.). *Velkommen til spiseriet og handleriet på verdens ende*. Hentet 24. oktober 2024 fra <https://verdensendespiseriet.no/>
- Vestfold fylkeskommune (u.å.). *Befolkning*. Hentet 18. oktober fra <https://www.vestfoldfylke.no/no/kunnskap-om-vestfold/tema/befolkning/>
- Vestfold fylkeskommune (2019). *Regional plan for bærekraftig arealpolitikk, RPBA*. <https://www.vestfoldfylke.no/globalassets/vfk-hovednetsted/dokumenter/frivillighet/planer-og-strategier/regional-plan-for-barekraftig-arealpolitikk-rpba.pdf>
- Vestfold fylkeskommune (2021). *Regional strategi for forskning, innovasjon og næring 2022-2030*. https://www.vestfoldfylke.no/globalassets/vfk-hovednetsted/dokumenter/haring-innovasjon-og-kompetanse/planer-og-strategier/regional-strategi-for-forskning-innovasjon-og-naring-2022-2030_endelig.pdf
- Vikøren, B. M. & Pihl, R. (2022). *SWOT-analyse*. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/SWOT-analyse>
- Vinogradov, E., Fabritius, M. K., & Magnussen, T. (2017). *Lokalmatproduksjon i Nordland: nullpunktsanalyse*. (NF rapport nr. 3/2017). Nordlandforskning. <https://hdl.handle.net/11250/2727349>
- Visit Vestfold. (u.å.). *Tjøme*. <https://www.visitvestfold.com/no/produkt/?rlp=2557463&name=Tjome>

Frivillighetens kulturlandskap

Et mulighetsstudie på Hvasser i Færder kommune

Bjørnseth, T., Jakobsen, F., Réz, S., Reksnes, H., Svendsby, K.,
Norges Miljø og Biovitenskapelige Universitet NMBU,
LAA360 Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling.

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon
2. Områdebeskrivelse
3. Teori
 - 3.1. Begrepsavklaring
 - 3.2. Teorier
4. Metode
5. Landskapsressursanalyse
 - 5.1. Karakter
 - 5.2. Arealbruk og bebyggelse
 - 5.3. Naturmiljø
 - 5.4 Romlig-estetiske forhold
 - 5.5 Historie
 - 5.6 Kulturhistorie
 - 5.7 Stadkjensle
6. Mulighetsstudie
7. Strategi og tiltak
8. Refleksjon og avslutning
9. Litteraturliste og kilder
10. Figurliste

Forord

Denne rapporten er skrevet som en del av kurset LAA360, Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling, høsten 2024 ved Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet. Kurset har som mål å utvikle bærekraftige strategier for samfunnsutvikling, med et særlig fokus på sammenhengen mellom regionalt og lokalt nivå. I dette kurset har vi jobbet i tverrfaglige grupper med studenter fra landskapsarkitektur og by- og regionplanlegging.

I år er stedet for kursets undersøkelse lagt til Færder kommune og nasjonalpark i Vestfold fylke. I arbeidet med denne oppgaven har vi møtt enormt mye velvillighet og hjelp. Vi vil gjerne takke Færder kommune for engasjementet og samarbeidsviligheten.

Videre har vi kommet i kontakt med en rekke ildsjeler – tusen takk for hjelpen! Vi vil også takke alle enkeltpersoner som har tatt seg tid til å prate med oss. Dere har bidratt med uvurderlig informasjon og utgjør drivkraften i denne oppgaven.

Til slutt ønsker vi å takke våre forelesere Knut Bjørn Stokke, Morten Clemetsen og Annegreth Dietze-Schirdewahn for god veiledning gjennom hele oppgaveprosessen.

Introduksjon

Færder er en øykommune, med vakre skjærgårder, strender og holmer som vender seg mot Oslofjorden. Denne oppgaven tar for seg temaet «Kystens kulturarv – vern og bærekraftig verdiskapning». I den forbindelse har vi valgt å se på frivillighetens landskap, og bruker øya Hvasser som case-området. Målet med oppgaven er å understreke hvordan frivilligheten er en viktig kulturarv, og å finne måter å løfte den frem for å skape brede verdier og identitetsbygging, som grunnlag for en bærekraftig samfunnsutvikling.

Oppgaven tar først for seg informasjon om området, og presenterer deretter problemstillingen. Videre vil det bli lagt frem en begrepsavklaring og relevant teori som kunnskapsgrunnlag for oppgaven. Deretter fremkommer det hvilke verktøy og metoder som er benyttet i oppgaven. Med utgangspunkt i dette er det gjennomført en landskapsressursanalyse, som vi videre bruker i et mulighetsstudie. Til slutt blir det foreslått strategier med tilhørende tiltak.

«Hvasser – på kropp og sjel»

... Vi lå og svømte flere kilometer

mens brennmaneten var vår store skrekk.

Det fantes ingen båt med speedometer

vi kunne svømme timevis i strekk

Vi dykket ofte etter pante-flasker

og kuttet tau i badegjest-propell

Vi sveipet havna rundt med dykkemasker

for Tjøme Kino fristet oss hver kveld

(Utdrag fra «Hvasser – på kropp og sjel». Skrevet av Ragnhild Møien i 1992. Trykt i heftet «Hvasser i sang»)

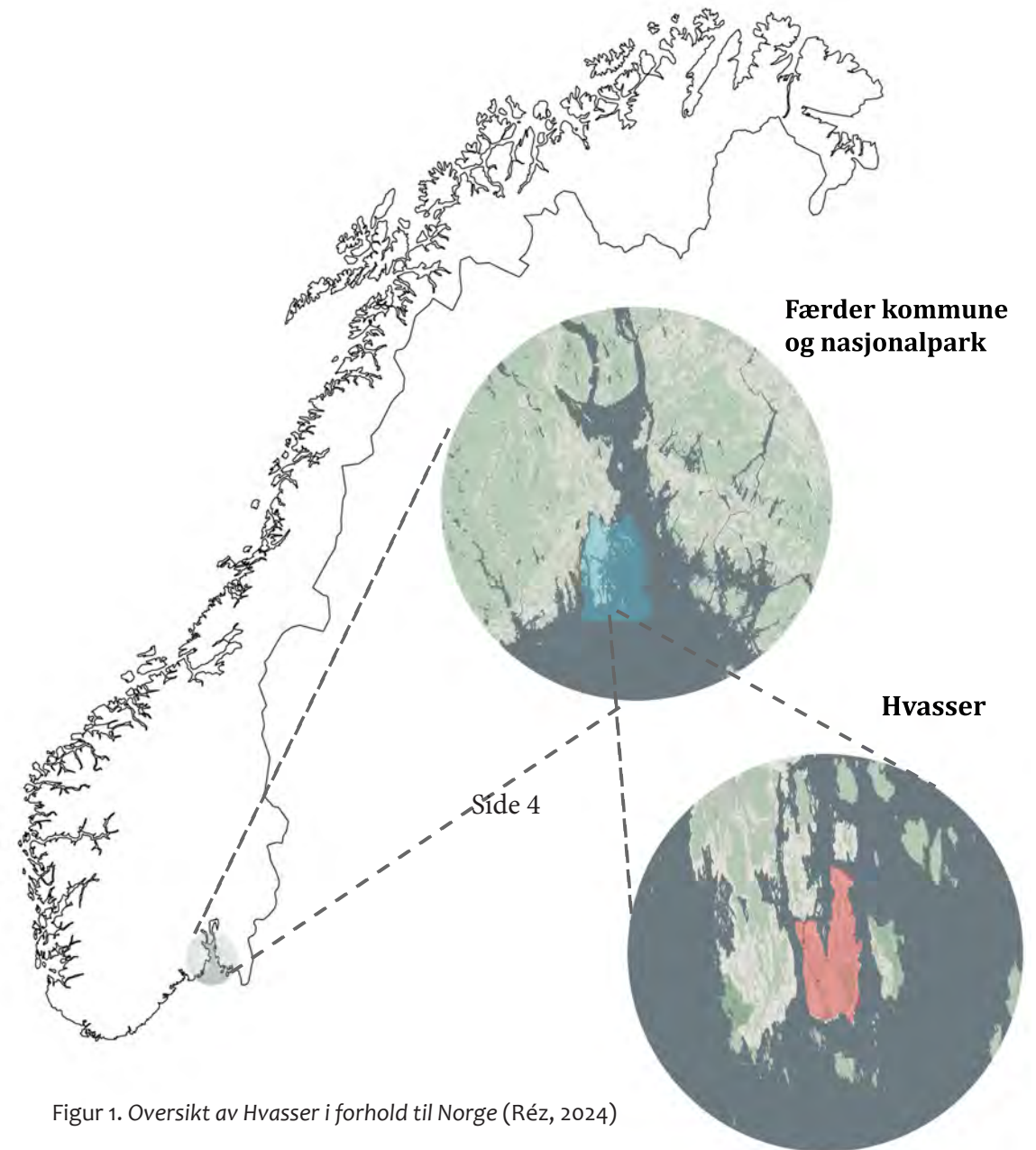
2. Områdebeskrivelse

Færder

Færder kommune ligger i Vestfold fylke og er sammenslått av tidligere Tjøme og Nøtterøy kommune. Kommunen ligger sør for Tønsberg, og har 653 større og mindre øygrupper og holmer i Oslofjorden (Lundbo, 2024). Kommunen er særlig kjent for sin spektakulære kystlinje og omfattende skjærgård, som i 2013 fikk status som Færder nasjonalpark. Denne nasjonalparken omfatter store deler av øylandskapet, og markerer kommunens unike natur- og kulturarv. Skjærgården er et populært reisemål for både turister og lokalbefolkning, og området er preget av en sterk tilknytning til maritim historie og friluftsliv. Færder har lange tradisjoner innen fiske, sjøfart og bosetting\hyttebosetting, som har formet både det fysiske landskapet og det sosiale livet i kommunen. I tillegg finnes det en rekke viktige kulturminner for fiske, handel, jordbruksdrift, krigs- og forsvarshistorie, gravhauger, gamle sjømerker og andre historiske spor, som vitner om områdets betydningsfulle forhistorie.

Hvasser

Hvasser er ei øy som ligger i utkanten av Færder kommune. Den er knyttet til Bratsøy med bru. Det er et lite lokalsamfunn på 412 innbyggere (Lundbo & Mæhlum, 2024). I dag har Hvasser en fiskehavn for fiskemottak, og stedet er kjent for friluftsliv, sommergjester, kunst og kultur.

Figur 1. Oversikt av Hvasser i forhold til Norge (Réz, 2024)

Bakgrunn og problemstilling

I forkant har vi lest i Kulturminneplanen for Færder kommune fra 2020. Planen omfatter “i første rekke materielle kulturminner ...” (Færder kommune, 2020, s.5). På jakt etter et godt caseområde for oppgaven oppdaget vi etterhvert at vi befant oss i en immateriell kulturarv, frivillighetens landskap. Særlig et intervju med en representant fra Hvasser og Bratsø historielag, åpnet øynene våre for frivilligheten som en kulturarv i seg selv. I intervjuet kom det fram at store deler av Hvasser er bygd på frivillighet. Hvasser ble derfor et passende caseområde for å utforske dette temaet nærmere.

Vi er kommet med følgende problemstilling for oppgaven:

Hvordan kan frivilligheten som kulturarv fremme verdiskaping og identitetsbygging på Hvasser?

Problemstillingen setter lys på en viktig del av kystens kulturarv i Færder kommune, nemlig frivilligheten. I denne oppgaven ønsker vi å identifisere den kulturhistoriske verdien i frivilligheten på Hvasser, og bruke denne historien for å se på en bred verdiskaping og identitetsbygging. Frivillig arbeid har alltid vært en drivkraft i bevaring av lokale tradisjoner, kystkultur og det felles kulturminnegrunnlaget som definerer Hvasser. Det er denne formen for immateriell kulturarv, selve frivillighetens landskap, som bidrar til å forme lokal identitet på Hvasser. Gjennom innsatsen til frivillige aktører holdes tradisjoner, lokal kunnskap og kulturhistoriske steder levende. Frivilligheten har dermed ikke bare bidratt til fysisk vern av kulturminner, men også til en sosial og kulturell verdiskaping. Dette forsterker tilknytningen til stedet og binder sammen ulike generasjoner gjennom fellesskapets innsats for lokalmiljøet.

Figur 2 & 3. (Réz, 2024)

3. Teori

3.1. Begrepsavklaring

Landskap

Europarådets landskapskonvensjon:

““Landskap” betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer” (Landskapskonvensjonen, 2000, kap. 1, art. 1a). Dette betyr at landskapet, slik konvensjonen definerer det, skapes i menneskets oppfatning. Derfor har det både en materiell del, det vi kan se, høre og ta på, og en immateriell del, relasjonene vi har til det.

Kulturarv

Kulturarv omfatter både materiell og immateriell kulturarv. Materiell kulturarv er definert i kulturminneloven og inkluderer kulturminner, kulturmiljø og -landskap. Immateriell kulturarv kan bestå av praksiser, uttrykk, kunnskap, ferdigheter, tro, tradisjoner, sagn og hendelser. Med andre ord er det aktiviteter eller representasjoner der menneskelig handling er sentral. I noen tilfeller kan begrepet spesifiseres for å fremheve spesifikke aspekter ved samfunnsutviklingen, som for eksempel biologisk kulturarv, industriell kulturarv eller kulturarv knyttet til modernismen (Færder kommune, 2020, s. 7).

Kulturminne

Kulturminner er definert i kulturminneloven som alle spor etter menneskers liv og virksomhet i vårt fysiske miljø, inkludert steder knyttet til historiske hendelser, tro eller tradisjon. Praktisk sett kan kulturminner være bygninger, gravminner, sjømerker, forsvarsanlegg, skipsvrak, hustufter, helleristninger, båter, bruer eller veifar. I tillegg kan også naturtrekk med kulturhistorisk verdi regnes som kulturminner, eller inngå som en del av et kulturminne (Færder kommune, 2020, s. 7).

Lokalsamfunn

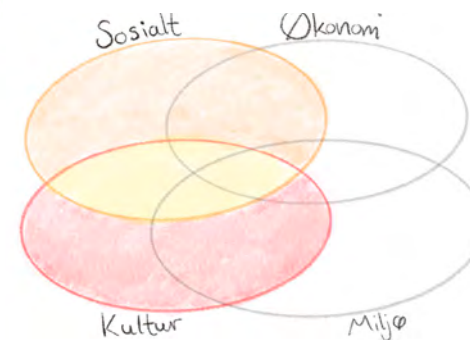
Lokalsamfunn er en betegnelse for sted og sosialt miljø innenfor et mindre område (Kjølsrød, 2023).

Verdiskaping:

I artikkelen Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling brukes begrepet “bred verdiskaping” for å “synliggjøre samspillet mellom ulike former for verdiskaping i arbeid med bærekraftig stedsutvikling” (Haukeland&Brandtzæg, 2019, s.32). Det deles inn i miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping, hvor tanken er at å arbeide samtidig med disse fire formene er gjensidig forsterkende. I denne oppgaven ser vi på sosial og kulturell verdiskaping som mest relevant. Med begrepet “verdiskaping” i denne oppgaven menes derfor: styrke sosiale verdier knyttet til natur- og kulturarven, som felles forståelse, engasjement, tillit og tilhørighet, som oppstår gjennom samarbeid, samhandling, dugnad, frivillighet, fellesskap og nettverk.

Figur 4. Bred verdiskaping (Réz, 2024)

Figur 5. Fokusområdet for verdiskaping i denne oppgaven. (Réz, 2024)

3.2. Teorier

Her presenterer vi hovedlitteraturen som har vært et grunnlag for oppgaven, og som bidrar til å belyse sentrale aspekter ved problemstillingen.

Europarådet landskapskonvensjon

Europarådets landskapskonvensjon er en internasjonal avtale som ble vedtatt i 2000, og trådte i kraft i 2004. Den har som mål å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap, samt å styrke samarbeidet over landegrensene. Konvensjonen definerer landskap som "... et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer." (Kapittel 1, Artikkel 1, a.). Et landskap forstås altså ikke bare som enestående og beskyttede naturområder, men også som hverdagslige omgivelser, slik de oppleves av de som befinner seg i landskapet. Landskapet blir sett på som en integrert del av folks identitet og livskvalitet, noe som gir rom for lokalsamfunn og enkeltindivider til å delta i prosesser som angår deres omgivelser.

Færder kommune har en rik historie knyttet til vikingtiden, militæret, sjøvirksomhet og bosettinger, samt en særegen natur som tiltrekker seg både lokalbefolkning og besøkende. Ved å se landskapet i Færder både som et resultat av naturkrefter, og det relasjonelle landskapet, kan Færder sikre at utvikling og bruk av kystområdene skjer på en måte som bevarer landskapets karakter og stedskjensel. Dette er avgjørende for å ivareta både de materielle og immaterielle verdiene som knytter seg til kystkulturen, og som er en del av området identitet og tiltrekningskraft.

Lokal litteratur

De historiske momentene vi trekker frem i teksten kommer fra lokallitteratur vi har lånt fra Hvasser kirke. Hovedlitteraturen blant disse er Sandøsund: havna før og nå (Pedersen, 2004) Hvasserveien: folk og hus fra Sandøsund (Pedersen, 2006) og Avhold, misjon, fest og glede - foreningsliv på Hvasser [...] (Hvasser og Brøstø historieforening, 2015).

Kulturminneplan for Færder kommune (2020)

Kulturminneplanen fra 2020 er Færder kommunes første kulturminneplan, utarbeidet etter en søknad av Riksantikvaren i forbindelse med Planstrategi Færder kommune 2018-2019. Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har hatt ansvaret for å skrive kulturminneplanen. Kulturminneplanen omfatter hovedsakelig materielle kulturminner.

Frivillighetsstrategi i Færder 2023-2027

Færder kommunes frivillighetsstrategi skal tydeliggjøre ansvarsfordelingen mellom Færder kommune og frivilligheten, samt fremme kommunens satsingsområder innenfor frivillighet. Med slagord som "Det skal være lett å være frivillig i Færder" og "Uten frivilligheten stopper Færder" anerkjennes frivilligheten som en viktig del av livet i Færder. Det er utarbeidet en handlingsplan inkludert i den overordnede strategien. Handlingsplanen kan rulleres årlig, mens frivillighetsstrategien behandles politisk hver valgperiode.

From tourist destination to local meeting place (Clemetsen, 2021)
Artikkelen tar for seg problemstillingen av hvordan man kan få besøkende av rurale områder til å bidra til å skape et engasjert og aktivt lokalsamfunn gjennom verdiskaping og gode relasjoner. Resultater trukket fra denne forskningen bruker vi som en del av argumentasjonen vår i kapittel 6. Mulighetsstudie.

Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn (Clemetsen, 2014)

Artikkelen beskriver begrunnelsen og metodikken for gjennomføringen av en landskapsressursanalyse, denne metodikken er noe vi har benyttet som analysegrunnlag for utformingen av mulighetsstudiet.

4. Metode

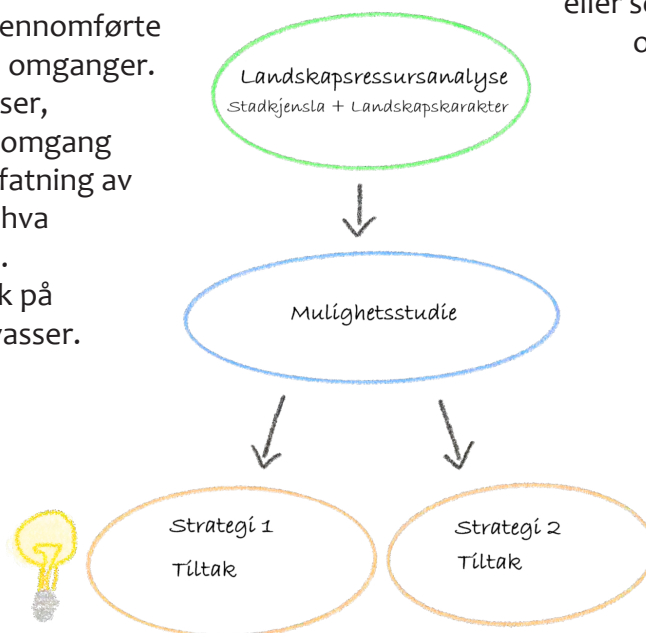
I denne oppgaven benyttes ulike kvalitative metoder for å etablere et kunnskapsgrunnlag til mulighetsstudie, strategier og tiltak.

Før feltkurset ble kart og litteratur brukt for å bli kjent med kommunen og forberede oss til avtalte intervjuer. På feltkurset gjorde vi oss kjent med kommunen og øya, gjennomførte en landskapsressursanalyse og utførte en rekke intervjuer. Vi mottok litteratur fra intervjuobjekter som vi i ettertid har brukt til å forstå historien og kulturen til Hvasser bedre.

Intervju

På feltkurset gjennomførte vi en rekke semi-strukturerte intervjuer. Formålet med denne typen intervju er å ha fleksibilitet i samtalen og muligheten for å tilpasse spørsmålene etter den enkelte situasjonen. Dette åpnet opp samtalen for kunnskap om nye informanter og nye perspektiver. Selv om vi hadde noen spørsmål forberedt, var det fint å kunne la intervjuobjektet føre samtalen. På forhånd avtalte vi noen intervjuer med medlemmer av historielagene og kommunen. De vi snakket med anbefalte oss flere nøkkelpersoner som vi videre avtalte intervjuer med. Vi gjennomførte også spontane fem-på-gata intervjuer i to omganger. De vi møtte var både fastboende på Hvasser, besøkende på tur og hytteboere. I første omgang ønsket vi å få innsikt i folks generelle oppfatning av frivillighet, deres tilknytning til den, samt hva frivilligheten på Hvasser betydde for dem. I andre omgang ønsket vi å få et bedre tak på stadkjenslen til menneskene vi møtte i Hvasser.

Figur 6. Oppbygging av metoden (Réz, 2024)

Landskapsressursanalyse

Landskapsressursanalyse (LRA) er en metode for å kartlegge og vurdere ressursene i et landskap, inkludert dets naturlige, kulturelle og sosiale verdier, for videre tilrettelegging for bærekraftig forvaltning og utvikling. Modellen vi bruker for LRA tar utgangspunkt i teksten “Landskapsressursanalyse: regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn” skrevet av Morten Clemetsen og Knut Bjørn Stokke.

Denne modellen deler prosessen i to deler; landskapskarakter og stadkjensle. Landskapskarakter handler om å danne en forståelse av hvilke elementer landskapet er bestående av, både gjennom det som fysisk eksisterer i landskapet, likt geologi, vegetasjon, vannressurser, men også historien og kulturen rundt det. Målet er kort sagt å forstå hva som er der og hva som har formet det. Stadkjensle skal forstå hvordan folk opplever landskapet og hvilken relasjon de har til det (Clemetsen, 2009). Ved å analysere disse aspektene kan man identifisere områder som bør bevares, eller som har potensial for utvikling, slik at lokale verdier og landskapets integritet ivaretas i fremtidig planlegging. Informasjonen fra analysen vil kunne belyse karaktertrekk som er kjennetegnende for Færder og Hvasser, og danne grunnlaget for videre arbeid med konkrete strategier til mulighetsstudie.

Mulighetsstudie

Etter feltkurset gjennomgikk vi all innsamlet data og analyserte grundig for å vurdere hvordan vi best kunne bruke informasjonen i det videre arbeidet. Vi fokuserte på å identifisere mønstre, sammenhenger og mulige utfordringer som kunne være relevante for utviklingen av området. Basert på analysen utarbeidet vi et mulighetsstudie som oppsummerer de viktigste funnene våre. Disse funnene har vært avgjørende for å forme strategier og konkrete tiltak for fremtidig arbeid i området.

5. Landskapsressursanalyse

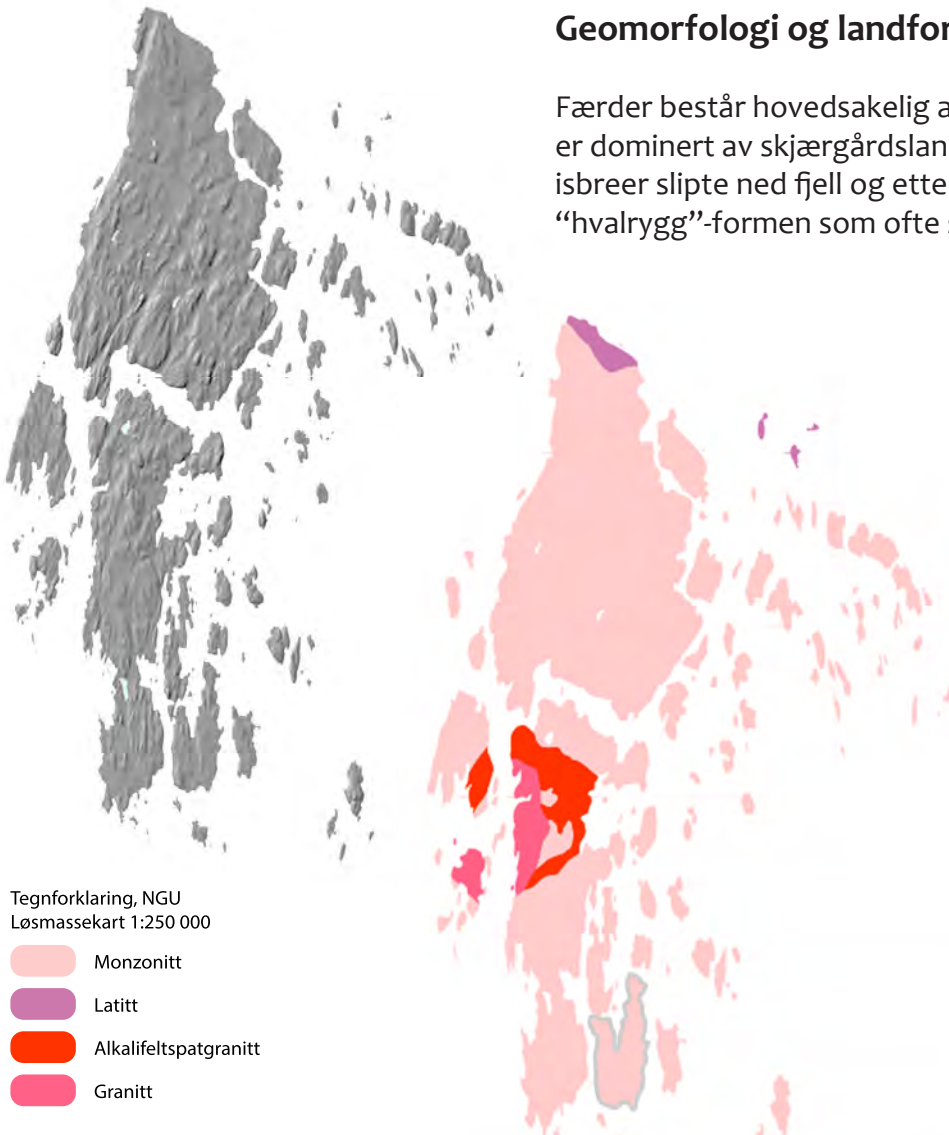
5.1 Karakter

Geomorfologi og landformer

Færder består hovedsakelig av øyer og holmer som ligger i den sørlige delen av Oslofjorden. Dette området er dominert av skjærgårdslandskap, som er et resultat av isens formende krefter under siste istid, da isbreer slipte ned fjell og etterlot seg avrundede øyer, fjorder og sund. Disse øyene har den karakteristiske “hvalrygg”-formen som ofte ses i områder påvirket av breerosjon (se figur x).

Berggrunnen i Færder består i hovedsak av grunnfjell, hvor larvikitt og kjelsåsitt er de dominerende bergartene (se figur x). Disse harde bergartene har motstått erosjon og er derfor godt synlig på mange av øyene. Dette ser vi blant annet på verdens ende helt sør i Færder (se figur x). Sprekker og svakhetssoner i berggrunnen har blitt fylt med løsere materialer, noe som har skapt de mange små vikene og sundene som karakteriserer skjærgården.

I tillegg til de geologiske strukturene, er mye av landskapet i Færder påvirket av marin leire og avsetninger fra landehevingen etter istiden. Dette ser vi ved at Færder har spredte arealer med god dyrkningsjord.

Tegnforklaring, NGU
Løsmassekart 1:250 000

- Monzonitt
- Latitt
- Alkalifeltspatgranitt
- Granitt

Figur 7. høydedata i Færder (høydedata, 2024) Figur 8. Løsmassekart i Færder (NGU, 2024)

Figur 9 Tegning fra verdens ende (Réz, 2024)

5.2 Arealbruk og bebyggelse

Færder

Færder kommune har et samlet areal på omtrent 100 kvadratkilometer. Etter SSB sine tall fra 2024 kan vi forstå at de ubebygde arealene primært består av skog, som dekker 45% av kommunen, hvor resten består av jordbruk på 13%, og noe bratt fjell og grus, og åpen fastmark.

Skogsområder: Færder har betydelige skogområder. Nord er store deler av dette er produktiv barskog, og lenger sør blir det mer impedimentskog av ulike tretyper (NIBIO Kilden, 2024).

Bebygde områder: Det mest konsentrerte bebyggelsesområdet er Tønsberg helt nord i kommunen. Ellers er bebyggelsen mer oppstykket. Langs kysten preges bebyggelsen av fritidsboliger.

Landbruk: Selv om Færder har begrenset jordbruksareal, finnes det noen mindre landbrukseiendommer.

Kystlandskap og vannområder: Store deler av Færder består av kystlandskap, med tilhørende strandsoner, våtmarker, og store vannarealer.

Hvasser

Øya er preget av kystlandskap, med veksling mellom skogkledde områder, bebyggelse og mer åpne sletter. Kystsonen er viktig både for friluftsliv og naturvern, og den er populær blant både fastboende og turister. Skogsområdene er hovedsakelig impedimentskog. Det er noen få jordbruksområder, som Hvasser Asparges i sør. Øst og vest finner vi en større del boliger og fritidsboliger. Basert på Færder kommunes arealplan kan vi tolke hvordan arealfordelingen er i Hvasser. Kartet formidler at øya har et mangt med naturområder. Det bebygde består i hovedsak av boliger. En god andel av boligmassen er fritids- og turistboliger, noe som gjenspeiler den opplevelsen og forståelsen folk har av bygda som et ferie- og fritidssted. Hvasser har heller ikke noe

Figur 10 & 11. Areal for naturtyper i Færder (NIBIO, 2024)

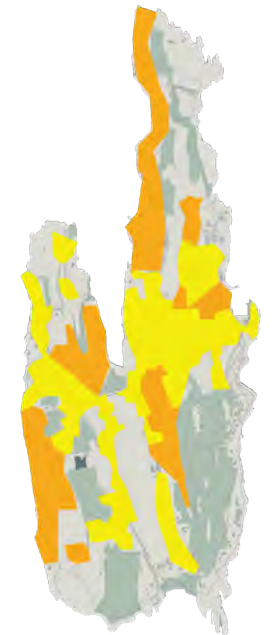
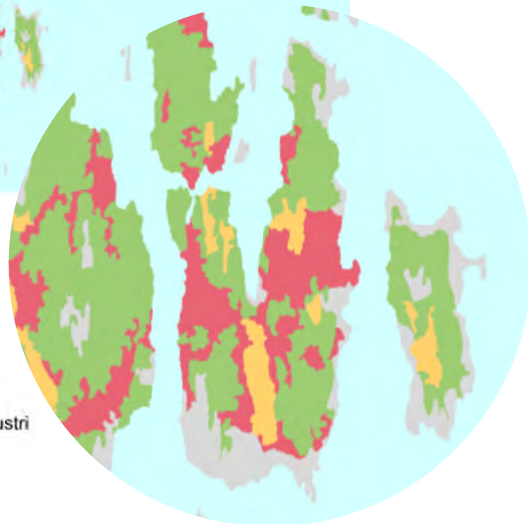
Figur 12. Areal for bolig i Hvasser (Jakobsen, 2024)

Tegnforklaring

Arealtyper

- Jordbruksareal
- Skog
- Snaumark
- Myr
- Bebygd, samferdsel og industri
- Snøisbre
- Ferskvann
- Hav
- Ikke kartlagt

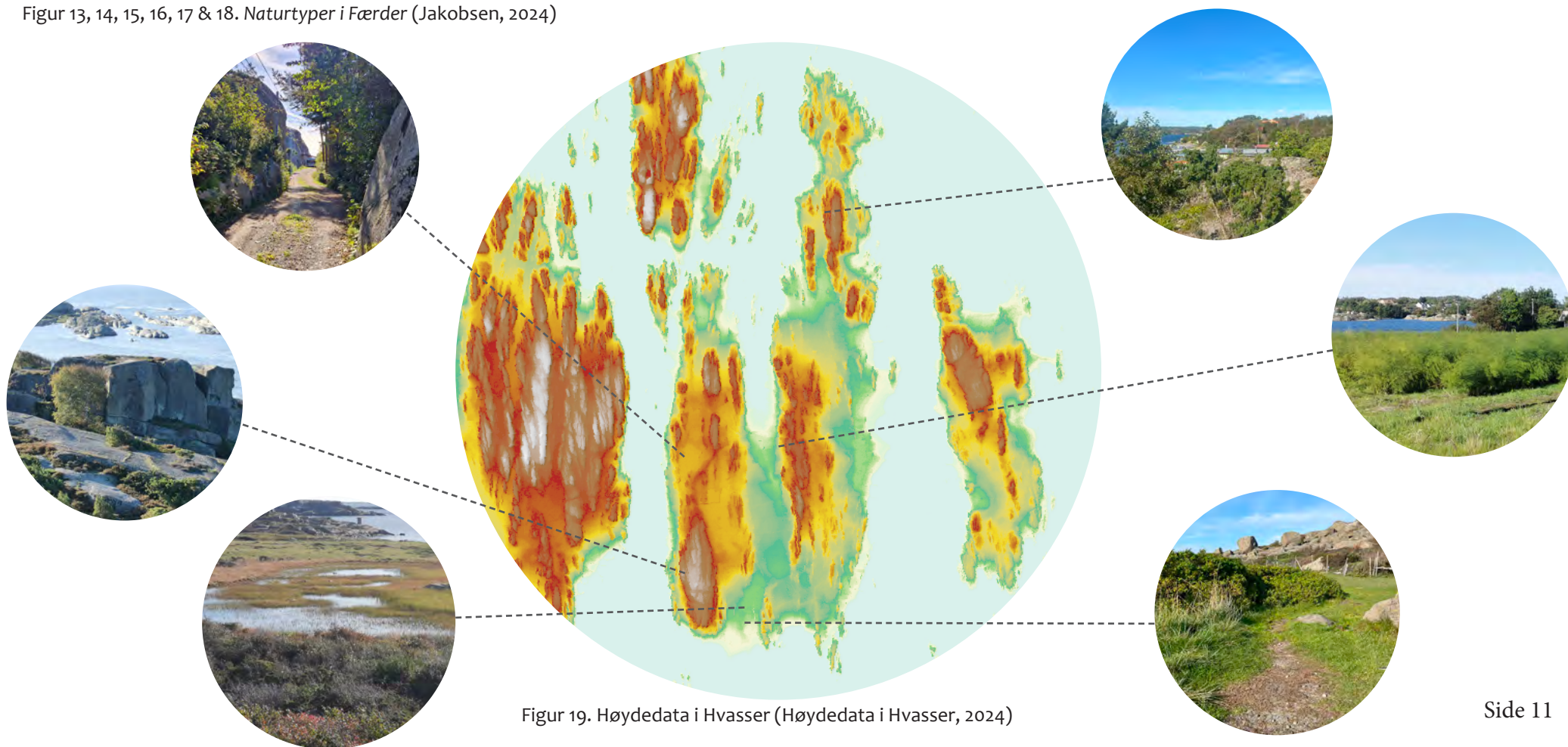
- Bolig
- Fritids- og turistbolig

5.3 Naturmiljø

Klimaet på Hvasser er maritimt, med relativt milde vintre og kjølige somre, noe som skyldes nærheten til havet. Landskapstypene på Hvasser er svært varierte og består av alt fra glattskurte svaberg og lyngheier til småskog og gressletter. Skjærene utgjør et viktig leveområde for mange arter. Vegetasjonen er tilpasset de krevende forholdene med sterk vind, saltpåvirkning fra havet og lite jorddybde, så plantene er ofte nøysomme, som kystlyng, gress og lave busker. I løpet av 1900-tallet ble det plantet store mengder gran og furu på flere av øyene i Færder for å stabilisere jordsmonnet og utnytte landskapet (Erlingsen, s.24). Denne skogen er i dag en markant del av landskapsbildet i disse områdene - også i Hvasser.

Havet er en definerende faktor for alt liv på Færder. For dyr er sjøen en rik kilde til mat, med fisk, krepsdyr og andre marine organismer som er avgjørende for det lokale økosystemet. Fugler som måker, terner, skarv og ærfugl finner både hekkeplasser og næring i området. For planter er jordsmonnet sparsomt, og vegetasjonen må tilpasse seg de tørre og næringsfattige forholdene som svabergene gir. For mennesker har området lenge vært et viktig sted for fiske og sjøfart, noe som også har påvirket bosetningsmønstret på øya.

Figur 13, 14, 15, 16, 17 & 18. Naturtyper i Færder (Jakobsen, 2024)

Figur 19. Høydedata i Hvasser (Høydedata i Hvasser, 2024)

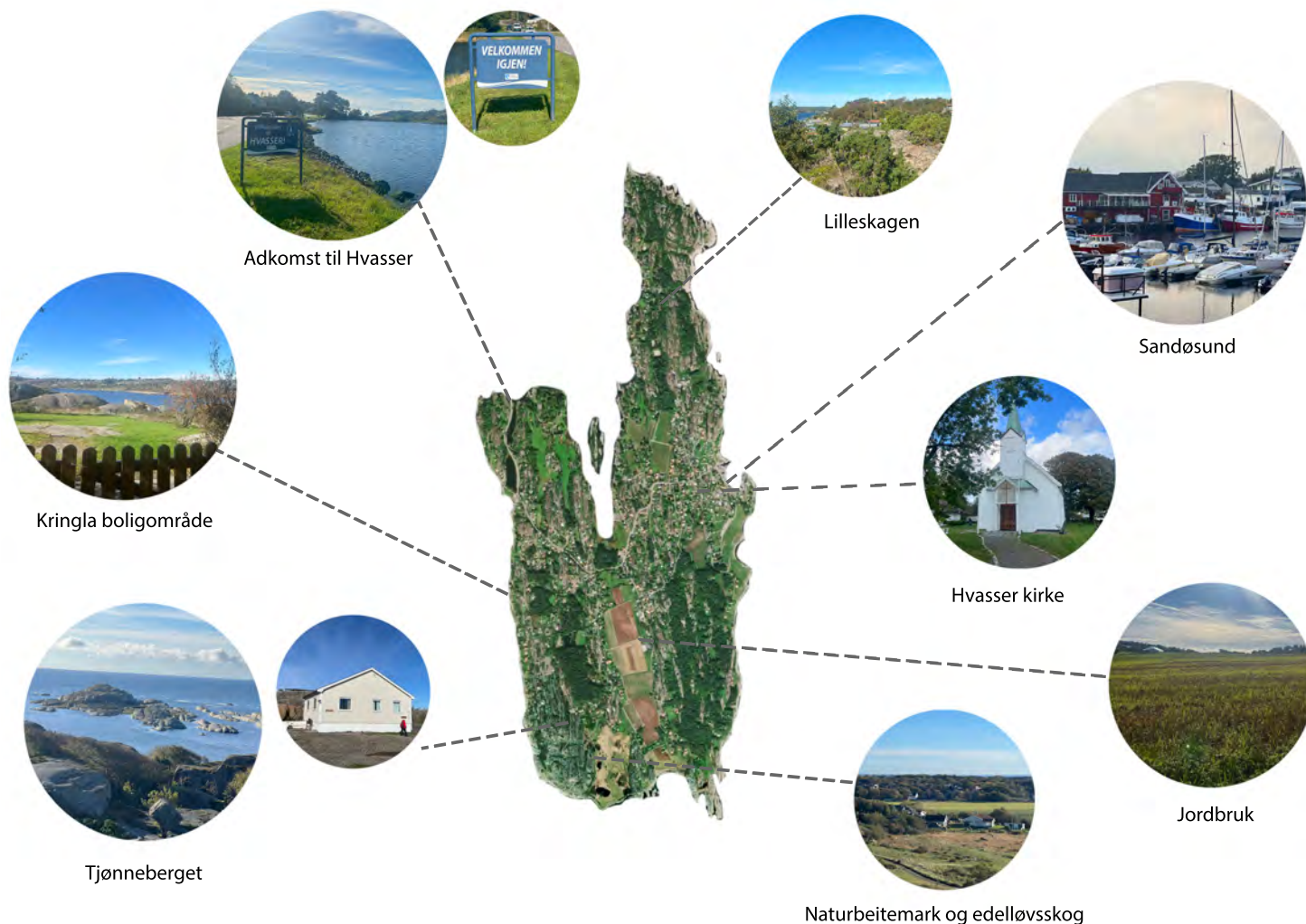
5.4 Romlig-estetiske forhold

Øya Hvasser kan beskrives som en blanding av åpne og lukkede landskapsrom, der den åpne kystlinjen med sin klare horisont gir en følelse av romslighet, mens skogsområdene og små, svingete veier skaper mer intime og skjermede rom. Avgrensninger i landskapet varierer mellom tydelige kantsoner, som ved brå overganger mellom skog og åpen mark, og mer diffuse overganger, spesielt i områder med lav vegetasjon og svaberg. Skjærgårdsøyene, Færder fyr, Tjønneberget, Sandøsund havn, Hvasser kirke og Asparges-åkeren er viktige landemerker som bidrar til orienteringen.

I det man ankommer Hvasser over brua fra Tjøme hilser et skilt oss velkommen. Følelsen av åpenhet treffer deg allerede her. Sanseinntrykkene forsterkes av lydene fra havet og vindens sus. Langs sjøkanten byr Hvasser på pittoreske naturopplevelser, og i sentrum ser vi historier om en tid med en aktiv kystnæring. Øya er ikke stor, og dette gjør at man raskt kan kjenne på at Hvasser utgjør et eget lokalsamfunn, og har gjort dette lenge.

Figur 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 & 29. Bilder av romlig-estetiske forhold (Réz et al., 2024)

Figur 20. Tegning av Velkomskilt i Hvasser (Réz, 2024)

Figur 30. Satellittbilde av Hvasser

5.5 Historie

Under bronsealderen kom de første menneske til Færder, og trolig etterhvert i Hvasser. Det er funnet spor etter menneskelig aktivitet fra jernalderen sør på Hvasser (Kulturminnesøk). I middelalderen var det noen få gårdsbruk, sjøfart og fiske på Hvasser.

Organisering av losing, dannelsen av Losvesenet. Før dette var de tilfeldig plasserte og opplæring skjedde fra far til sønn.

Tjømes skolestyre besluttet at en skoledag skulle bli plantedag, og slik kom skoleplantingen i gang. Unger plantet gran og furu over hele Hvasser og omegn.

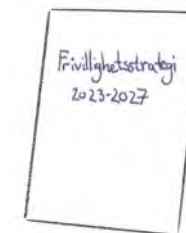

Figur 31. Bilde tatt ved Storemyr-Fagerbakken

Norsk okkupasjon. Bla. drev man med smugling over vannet til Sverige.

Figur 33. Frivillighetens år, og Frivillighetsstrategien 2023-2027 lages. (Réz, 2024)

Figur 32. Svend E. Hansen, fra Øyene avis, 08.11.18 09:00.

1720

1898

1940

2022

1890

1895

1903

1957

2013

Arbeidet med Hvasserveien ble påbegynt.

Figur 34. Pedersen, T. (2006). Hvasserveien: folk og hus fra Sandøsund til Øra. Hvasser og Brøtsø

Det ble dannet en komite for å bygge ut Kruke havn. Da den sto ferdig i 1898, flyttet sentrum for omsetning av fisk seg til den nye havnen i Sandøsund.

Figur 35. Bilde fra Hvasser&Bratsø Historieforening sine nettsider (uvisst dato)

Hvasser kirke bygger på dugnad for innsamlede penger fra lokalsamfunnet.

Figur 36. Bilde fra Hvasser&Bratsø Historieforening sine nettsider (uvisst dato)

Loshuset på Hvasser innvies, og er det andre i Norge.

Figur 37. Foto fra arkivet til øyene avis (Uvisst dato)

Hvasser skole legges ned etter tiår med motstand fra det lokale miljøet.

Figur 38. 1938. Foto: Mathisen. Øyene avis

5.6 Kulturhistorie

Kyst

Hvasser har en lang historie med kystnæring, noe som har vært en viktig brikke for lokalsamfunnet. De første bosetterne av øya drev hovedsakelig med kystnæring, spesielt fiske og hvalfangst. Som resultat av dette har Hvasser tre hovedhavner: Sandøsund, Kilen og Vikerholmen; som gjennom historien har vært svært aktive næringsområder, og viktige utseilingspunkter. Havnene var lokalisert ved bolig og gårdsområder slik at drift kunne skje nært der man oppholdt seg (Pedersen, 2004, s.?).

Vi forstår det slik at Hvasser har en langt mindre aktiv kystnæring i dag, mye av sjøfarten er i relasjon til privatreisende og turistsbåter, hvor fiskeindustrien har trappet ned betraktelig. Dagens fiskeindustri opererer i så stor skala at det har blitt utfordrende å opprettholde driften av mindre, lokale fiskebruk, og havnene på Hvasser er ikke store nok til å kunne huse store industrier. Hovednæringen til Hvasser har forandret seg til fritids- og friluftsbesøkende, hvor man ser at mengden besøkende er betraktelig større i sommermånedene. Dette reflekteres gjennom at den ene havnen Sandøsund har blitt transformert til et aktivt sentrumsområde fra en fiskehavn (Pedersen, 2004 s. 6-7). Bryggene brukes nå i hovedsak til private båter og badegjester. Dette belyser hvordan kulturhistoriske områder kan forandre funksjonalitet over tid basert på samfunnets behov, og at Hvasser har forandret primærnæring.

Figur 39. Bilde tatt på Kruke havn i september (Réz, 2024).

Frivillighet - før og nå

Frivilligheten på Hvasser har gjennom årene vært en viktig kulturarv for tettstedet. Stedet har tidligere vært ganske isolert, da det ikke fantes bruforbindelse og den naturlige veien til Tjøme var med båt fra Vikerholmen til Havna. Den geografiske isolasjonen har gjort det nødvendig for innbyggerne å bygge sterke fellesskap, hvor samhold og hjelpelighet overfor hverandre har vært avgjørende for å opprettholde et livsdyktig lokalsamfunn. Tidligere var befolkningen på Hvasser ikke spesielt velstående, men de delte likevel det de hadde. Ønsket om å hjelpe andre var ofte en viktig drivkraft for å etablere foreninger (Hvasser og Brøtsø historieforening, 2015, s.9). Denne dugnadsånden har blitt en integrert del av Hvassers kultur og identitet.

Da rutebåttrafikken startet fra Øra og Vikerholmen, oppsto behovet for en bedre vei tvers over Hvasser (kilde). Hvasserlendingene tok selv initiativ til veiprojektet, og i 1890 ble arbeidet med Hvasserveien påbegynt (kilde). Veien ble gradvis opparbeidet, stykke for stykke, slik at den etter hvert ble fremkommelig (kilde). I dag har innbyggerne på Hvasser langt større muligheter til å samhandle med omverdenen på grunn av veinettet. Likevel sitter det nok fortsatt en sterk følelse igjen av at Hvasserlendinger i generasjoner har vært nødt til å klare seg selv, og det er en stolthet knyttet til nettopp dette (Hvasser og Brøtsø historieforening, 2015, s.9).

Etter som de ble ferdige med veianlegget Sandesund-Vikerholm var det enighet om behovet for nytt havneanlegg for både losere og fiskere. Hvasserlendingene satt i gang med arbeidet og valgte ut en komite for å skaffe midler. De fikk dekket 9/10 av staten, men resten skaffet de fra distriktet; som følge av et spleiselag med kommunen, samt bidrag fra de lokale. Havna var stort sett bygd av frivillige (Pedersen, 2004 s. 13-18) og sto ferdig i 1898. Dette ble sentrum for omsetning av fisk og er i dag Hvassers hovedhavn.

I 1998 besluttet Tjømes skolestyre at en skoledag skulle bli plantedag, og slik kom skoleplantingen i gang. Tidligere hadde det ikke være noe gran eller furu på Hvasser. Nå plantet unger trærne over hele Hvasser og omegn. (Erlingsen, s.24).

De utfordrende forholdene på Hvasser gjorde det ofte vanskelig å reise til Tjøme, særlig i dårlig vær. At man måtte bruke båt for å komme seg dit, gjorde kirkegang spesielt krevende. Om vinteren, under storm og uvær, ble det nesten umulig, og ved anledninger som barsedåp eller begravelser var situasjonen enda mer utfordrende (s. 16). Dette skapte et behov for en egen kirke med gravplass på Hvasser, for å unngå de vanskelige reisene til Tjøme. Etter at havneanlegget var ferdigstilt, satte innbyggerne i gang med å bygge kirken. Hvasser kirke ble oppført i 1903, i gjennom dugnadsinnsats fra lokalsamfunnet.

I 1940 fikk vaktskipet “Poll III” beskjed om å skjerpe beredskap, og med dette var den tyske okkupasjonen av Norge i gang. Under okkupasjonsperioden drev øyboerne på Hvasser både med smugling av flyktninger til Sverige, og smugling av våpen og annet utstyr (Erlingsen&Sundåsen, 2007, s.6).

Som nevnt har kysten og loslivet vært en grunnleggende del av Hvasers historie. I 1957 ble Loshuset på Hvasser bygget. Loshuset var tegnet av riksarkitekten, og den lokale John Scønning-Olsen fikk jobben som byggmester. Loshuset på Hvasser ble med det det andre i Norge (Erlingsen, 2012, s.39).

I boken Skolen i våre hjerter blir Hvasser skole beskrevet som en skole under konstant press (Hvasser og Brøtsø historieforening, 2003, s.14). Sentralisering av Tjømes skoler har vært et gjennomgående tema siden 1943. Siden det har hvasserlendingene “Gang på gang reist seg og kjemper for sin skole” (Hvasser og Brøtsø historieforening, 2003, s.3). Etter tiår med motstand fra det lokale miljøet, ble Hvasser skole nedlagt i 2013.

Frivillighetens år 2022 var en nasjonal feiring i Norge, dedikert til å synliggjøre og fremheve verdien av frivillig arbeid. I Færder kommune ble Frivillighetens år 2022 markert med en rekke initiativer og arrangementer for å synliggjøre verdien av frivillig arbeid. Kommunen inviterte lag, foreninger og frivilligsentralen til å delta i ulike aktiviteter, inkludert sykkelturen fra Nordkapp til Arendal, Nærturstafetten og Frivilligbørs, samt flere “Vår dag”-arrangementer arrangert av lokale lag og foreninger. Året ble avrundet med utdelingen av Færderprisen og Færderstipendet som en hyllest til de som har gjort en betydelig frivillig innsats.(Færder kommune, 2023, s. 15).

Frivillighetsstrategien for Færder kommune 2023–2027 ble vedtatt i kommunestyret i 2023. I strategien kommer det fram at kommunen ønsker et godt samarbeid mellom kommunen og frivilligheten, og at det skal være enklere for innbyggerne å delta i frivillig arbeid (Færder kommune, 2023, s. 3)

Figur 40. “Hardt le”, malt av Christian Krogh. Modell fra Hvasser. (uvisst dato)

Relevante observasjoner fra intervjuer

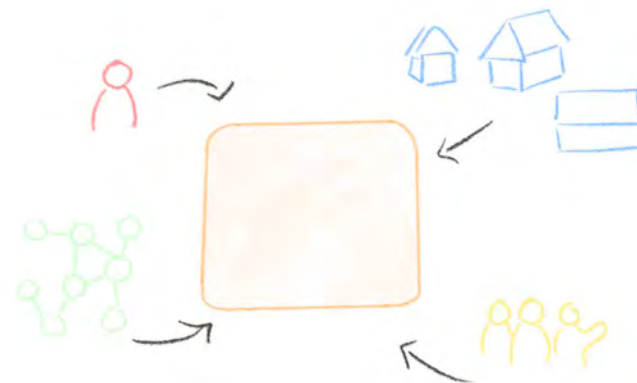
Gjennom flere intervjuer kom det opp at det har skjedd en holdningsendring i samfunnet. Flere intervjuobjekter uttrykte at folk i dag “ikke har tid lengre” til å delta på dugnader, og at mange har “nok med seg selv”. Dette ble ikke omtalt som en negativ ting, men som en del av realiteten. Disse uttalelsene peker mot en mulig årsak til den minkende deltakelsen i frivillige aktiviteter og dugnadsarbeid. Denne endringen i prioriteringer og tidsbruk kan være en av de viktigste faktorene som gjør det vanskeligere å få folk til å stille opp, samt å igangsette nye frivillige prosjekter i lokalsamfunnet. I samtaler med personer som har hatt lederroller eller sentrale posisjoner i lokale foreninger, ble det uttrykt at det var leit at så få møter opp på dugnader og arrangementer. Samtidig var det noen som påpekte at det fortsatt er mange som deltar aktivt i foreningslivet og tar initiativ. De fremhevet imidlertid at ettersom det finnes så mange ulike lag og foreninger, er det ikke mulig for alle å delta på alt, noe som kan forklare den varierende oppslutningen.

Fra våre fem-på-gata-intervjuer kom det frem at det finnes ulike grupper mennesker på Hvasser. Blant de fastboende er det folk med dype røtter og sterk tilknytning til stedet, og tilflyttere. I tillegg er det to grupper blant hyttefolket: de som har en langvarig tilknytning til Hvasser, og de som ikke har den samme historiske forbindelsen til området. Vi opplevde at det var større forskjell i synet på frivillighet mellom de med og uten dype røtter, enn mellom fastboende og hytteboere.

Det fremkom tydelige forskjeller i synet på frivillighet blant de ulike gruppene vi intervjuet. De med dype røtter i Hvasser, som for eksempel et intervjuobjekt som var 6. generasjon fra området, hadde en sterk identitetsfølelse knyttet til den historiske frivillighetskulturen. Denne gruppen var godt kjent med hva som tidligere var gjort, og mente at frivillighet og samhold ikke er det samme som før fordi folk er mer selvstendige nå. Men det ble uttrykt at “kniper det, så hjelper vi hverandre”.

På den andre siden hadde de som ikke hadde røtter i Hvasser et annet perspektiv på frivillighet. De assosierte frivillighetsarbeid mer med større organisasjoner som Røde Kors og Redd Barna, og hadde ikke samme historiske tilknytning til den lokale dugnadsånden. Likevel uttrykte noen at disse er mer ivrige på å skape sosiale aktiviteter, og de som har vært her i generasjoner, kanskje ikke tar så mye initiativ fordi de allerede kjenner alle og har etablerte nettverk.

Basert på samtalene med begge gruppene har vi tolket at frivillighet kan være mer enn bare det som skjer innenfor faste rammer eller formelle organisasjoner. Det handler også om å engasjere seg på et mer uformelt plan, hvor det å bidra til fellesskapet på ulike måter fortsatt har stor verdi. Frivillighet kan innebære alt fra å delta i sosiale aktiviteter til å være der for hverandre når behovet oppstår, uavhengig av struktur eller organisasjon. Flere av intervjuobjektene oppga det frivillige arbeidet som en viktig sosial arena og en måte å bruke tiden, spesielt blant pensjonister. Dessuten ble det å melde seg inn i organisasjoner nevnt som en av de beste måtene for hyttefolk å komme inn i og engasjere seg i lokalmiljøet.

Figur 41. (Réz, 2024)

6. Mulighetsstudie

Basert på problemstillingen, landskapsressursanalysen og innsamlet informasjon har vi utarbeidet et mulighetsstudie. Med utgangspunkt i funnene fra analysen har vi utviklet to strategier med tilhørende tiltak. Ved å se på funnene i sin helhet vil vi bruke disse strategiene til å besvare vår problemstilling: *Hvordan kan frivilligheten som kulturarv fremme verdiskaping og identitetsbygging på Hvasser?*

Muligheter og utfordringer basert på funn.

Hvasser er et lite sted med et sterkt lokalsamfunn som historisk har vært preget av en solid dugnadsånd og høy grad av frivillighet. Selv om denne frivillighetskulturen fortsatt eksisterer, har den endret seg i takt med samfunnsutviklingen og endret form. Tidligere var samfunnet mer isolert og preget av fattigdom, hvor innbyggerne var nødt til å klare seg selv og derfor avhengig av hverandres hjelp. I dag ser vi frivilligheten i en mer organisert form, blant annet gjennom ulike foreninger og strukturerte initiativer. Selv om dagens samfunn ikke er like økonomisk avhengig av frivilligheten som før, er det fremdeles en viktig del av lokalsamfunnsidentitet, blant med å videreføre den stolte frivillighetskulturen som formet Hvasser i utgangspunktet. Samtidig er det vesentlig å forstå at frivilligarbeid kan skape gode sosiale arenaer og forme et godt aktivt fellesskap. Vi tror at en strategi tilknyttet for å fremme frivilligheten som har vært tidligere, kan hjelpe med å lage sterkere identitetsfølelse og eierskap til kulturarven.

I sommermånedene opplever Hvasser en stor tilstrømning av besøkende, både turister og hytteboere, som skaper et levende lokalsamfunn med økt aktivitet. Imidlertid er det en utfordring at denne pågangen er konsentrert til sommersesongen, mens tilbudene, aktivitetene og den lokale matserveringen er langt mer begrenset resten av året. Dette fører til en sesongbasert økonomi som kan gjøre det vanskelig å opprettholde et bærekraftig nivå av engasjement og tilbud året rundt.

Det er også et tydelig skille mellom ulike grupper som har tilknytning til Hvasser – de fastboende, hyttebeboere med lang tilknytning til stedet, og besøkende som ikke har samme tilhørighet. Disse gruppene har ofte ulike oppfatninger og tilnærminger til hvordan de ønsker å bidra til lokalsamfunnet. Vi tror at en sterkere tilknytning til lokalsamfunnet kan bidra til å øke frivilligheten. I stedet for å presse folk til å delta av plikt, må vi finne måter å gjøre det mer attraktivt og meningsfullt å være en del av fellesskapet. Ved å styrke båndene mellom fastboende og hyttebeboere, og ved å tilby møteplasser kan det skapes en kultur hvor folk ønsker å bidra, både for egen del og for fellesskapets beste.

Dette gjelder særlig hyttebeboere som ofte har en sterk emosjonell tilknytning til Hvasser, mange gjennom flere generasjoner. Det er en verdifull ressurs som kan bidra til å revitalisere frivilligheten og fellesskapet, dersom vi klarer å skape rammer hvor både fastboende og besøkende føler seg sett, verdsatt og inkludert.

Figur. 44 (Bjørnseth, 2024)

7. Strategi og tiltak

Clements et al. (2021) trekker frem stendssensitivitet som en nøkkelfaktor i overgangen fra destinasjon til sted. Videre trekker de fram tre faktorer som tillater denne sensitiviteten å utfolde seg: møter (encounters), opplevelsen av eksistensiell autentisitet samt fasiliteringen av møtesteder gjennom sosiale entreprenører.

Møter defineres som noe mer eksistensielt og dyptgående enn kun å “møte på noe(n)”. Det krever dedikasjon mot å oppleve “den andre”, men kan til gjengjeld utvide den besøkendes forståelse av området og skape nysgjerrighet for å involvere seg mer i det.

Eksistensiell autentisitet defineres ikke som en opprinnelse, men noe som skapes gjennom personlig og dedikert deltakelse (Wang et al., 2015, referert i Clements et al., 2021). De lokale innehar ferdigheter, kunnskaper og erfaring som er av interesse for de besøkende. Samtidig kan de besøkende ta med seg disse egenskapene til stedet og dermed berike lokal kultur og praksis. Ved å bidra på denne måten blir den besøkende en medskaper av autentiske opplevelser, ifølge Clements et al., (2021).

Videre hevder de at for å avsløre møtestedene og landskapets kulturelle dimensjon for den besøkende er det nødvendig med planlegging og fasilitering. Man må sørge for at det er inngangsporter som fører til utforsking av stedet og opplevelsen av møter. Historiefortellingen kan være en måte å gjøre dette på. Ifølge Haraldseid, (2020), referert i Clements et al. (2021) kan den sosiale entreprenøren være en lokal person, en leverandør av turisme eller en lokal organisasjon.

Ved å bidra til transformasjonen fra destinasjon til sted skapes sosial motstandsdyktighet (Clements et al., 2021). Målet er at Hvassers viktige kulturarv, spesifikt frivilligheten i vårt tilfelle, kan videreføres i en tid med store samfunnsendringer. Motstandsdyktighet handler ikke bare om evnen til å komme seg etter stressfaktorer, men også om evnen til å tilpasse og forandre seg i møte dem (Davoudi et al. 2013, referert i Clements et al., 2021)

Strategi 1: Skape en sterkere tilknytning til frivillighet gjennom formidling

Basert på funnene fra vår analyse ønsker vi å fremme frivillighetens historie og synliggjøre den kulturelle arven knyttet til frivillig innsats. Selv om frivillighet fortsatt står sterkt på Hvasser, har vi identifisert utfordringer knyttet til å engasjere folk til å delta i dugnader og frivillige arrangementer/aktiviteter. Vi foreslår at ved å synliggjøre betydningen av frivilligheten igjennom årene, både for lokalbefolkningen og besøkende, kan vi skape sterkere tilknytning og eierskap til denne tradisjonen. Vi tror dette vil kunne motivere flere til å bidra mer aktivt i fremtiden. Tiltakene vi foreslår her baserer seg på å skape en inngangsport til landskapet gjennom fortellingen og dermed skape stedssensitivitet. Dessuten vil denne formidlingen muliggjøre møter (encounters) med kultur og det sosiale. I og med at endringer i holdninger, tidsbruk og prioriteringer ble trukket fram som viktige årsaker til endringen i frivilligheten tror vi det kan være produktivt å arbeide med formidling.

Tiltak - Informasjonsskilt

På Hvasser finnes det en kyststi som benyttes av både lokale og besøkende. Langs denne stien, samt på andre relevante steder i området, kan det settes opp skilt som formidler historiske hendelser knyttet til frivillig innsats. Selv om skiltene også vil plasseres andre steder der de har en naturlig tilknytning til historien, er kyststien en populær tursti hvor mange vil ha mulighet til å se og lære om disse hendelsene. Dette vil bidra til å gjøre frivillighetens betydning mer synlig for et bredere publikum. For å bevare naturens ro og unngå at skiltingen virker forstyrrende, vil skiltene være diskret plassert og inneholde kortfattet informasjon om hendelsen. Hvert skilt vil også inkludere en QR-kode, slik at de som ønsker det, kan lese mer om historien digitalt.

Tiltak - Digital plattform

Som nevnt over, ved å skanne QR-koden på skiltene blir man sendt til en digital plattform hvor man kan lese mer om de historiske hendelsene knyttet til frivillig innsats. I tillegg vil det være mulig å lytte til historien gjennom en lydfil for de som foretrekker det, eller for å øke tilgjengeligheten for personer med spesielle behov. Dette vil sikre at informasjonen når ut til et bredere publikum på en brukervennlig og inkluderende måte. Vi ønsker at denne digitale plattformen også kan fungere som en digital bygdebok slik at man får tilgang til flere av Hvassers historier om frivillig innsats.

Figur 45. Visualisering av hvordan et informasjonsskilt kan se ut (ChatGBT, 2024)

Figur 46. Kart som viser kyststien på Hvasser med noen punkter som viser punkter man kan vise frem. (Jakobsen, 2024)

Strategi 2: Skape sterkere samhold mellom folkene på Hvasser, både lokale, hyttefolk og besøkende.

Tiltak - Fysisk møteplass

Under vårt besøk i Hvasser savnet vi et sted hvor vi kunne sette oss ned, nyte en kopp kaffe og jobbe med oppgaven. Utenom sommersesongen er det få virksomheter som er åpne. Derfor ser vi behovet for å etablere en møteplass hvor alle er velkomne året rundt. Etableringen av et flerbruksbygg vil skape et samlingspunkt som er tilgjengelig hele året, og dekker behovet for et sted hvor hyttebeboere, besøkende og lokalbefolkning kan møtes, arbeide, og nyte sosiale situasjoner, spesielt utenfor sommersesongen. Vi ønsker at bygget skal tilby flere funksjoner og tjenester som kontorlandskap, kafé, samt rom som kan brukes av frivillige initiativer. Ved å tilby kontorlandskap blir Hvasser mer attraktivt for fjernarbeid, noe som kan være nyttig for hyttebeboerne.

Inspirasjonen til et slikt flerbruksbygg kommer fra et prosjekt på av PIR2 kalt bygda 2.0. PIR2 har utviklet noe de kaller “bygdeboksen”, et bygg der fastboende, prosjektarbeidere, besøkende og hyttefolk møtes. Bygdeboksen har kontorhotell, et verksted, et bakeri og en stor sal til bruk for både konferanser, work shops, konserter og andre aktiviteter (Bygda 2.0, 2017).

Dette huset skal ha to mål: tiltrekke seg besøkende og lokale samtidig som det fasiliterer møter (encounters) mellom disse, lokalkulturen og lokalhistorien. Flerbruksbygget blir dermed en inngangsport for besøkende å engasjere seg i lokalsamfunnet. Åpne lokaler for hjemmekontor skal være med på å gjøre Hvasser mer attraktivt for hyttefolk året rundt samtidig som det trekker dem til flerbruksbygget. Det legges opp til at det kan foregå både formelle og uformelle møter i bygget. Cafe fører til spontane sosiale interaksjoner. Det legges også opp til at lokale organisasjoner som historielaget og skjærgårdskvinnene kan holde foredrag og skuespill. Disse blir da sosiale entreprenører gjennom historiefortellingen. Samtidig kan det føre til at flere engasjerer seg på disse områdene eller til og med melder seg inn i en organisasjon, slik vi fant i vår LRA er den beste måten for hyttefolk å bli engasjert i lokalsamfunnet. Dermed går den besøkende fra å være en tilskuer til å bli en medaktør (Clements et al., 2021) og det legges til rette for autentiske opplevelser. Videre ser vi for oss at det kan være en tavle eller lignende hvor informasjon om foreninger, kulturtilbud, aktiviteter og generelle ting som ønskes gjort kan vises frem. Dette retter seg også mot problemstillingen rundt vanskelighetene med å ta på seg forpliktende verv for hytteboere, håpet er at dette kan være en lavterskel måte å bidra i lokalsamfunnet for de som ønsker det. Samarbeid med lokale kunstnere kan brukes i dekorasjon og formidling (historiefortelling). Minibibliotek kan være utlansstasjon for Hvasser-litteratur.

Figur 47. (Pir2, 2024)

Figur 48. (Réz, 2024)

8. Refleksjon

Basert på samtalene og intervjuene vi har hatt med Hvassers befolkning, samt hva vi har observert og erfart gjennom befaringen og landskapsressursanalysen forstår vi at samfunnet på øya står overfor følgende problemstilling; fraflytting, eldre befolkning og mengden fritidsboliger gjør at lokalsamfunnet sliter med å opprettholde gode sosiale tilbud for befolkningen samt at den lokale identiteten er i endring. Dette kommer av at mindre plasser som Hvasser nærmest er avhengig av en aktiv fastboende lokalbefolkning for å kunne skape et frodig lokalsamfunn. Vi har sett at Hvassers historie er sterkt preget av frivillighetsengasjement, hvor mye av infrastrukturen er konstruert på ren frivillighet.

Løsningen vi kom frem til med å underbygge lokalsamfunnet gjennom aktiv frivillighetshistoriefortelling og utviklingen av møteplasser, føler vi treffer problemstillingen nokså bra, men den løser ikke alt. Implikasjonen med løsningen er at den fremdeles er avhengig av at beboere av Hvasser engasjerer seg. Derimot mener vi at historiefortellingen vil hjelpe med å skape en stolthet til frivilligheten, og bygge opp under tilhørigheten til landskapet for de som ikke har dype røtter i Hvasser. Nye møteplasser vil samtidig gi befolkningen oppholdsarealer slik at man kan ha flere tilfeldige treff blant de forskjellige gruppene.

Landskapsressursanalyse er en metode vi mener har flere styrker og svakheter, og som har formet hvordan vi har samlet inn data. Styrkene med metoden er at den baserer seg på opplevelse, tilhørighet, relasjon og historie, noe vi mener skaper et godt bilde av hvordan landskapet er formet, og relasjonen folk har til det. Samtidig mener vi at observasjons- og intervjudelen har en fare for å skape et ikke representativt datagrunnlag da den avhenger at man besøker caseområdet til riktig tid, da basert på hvilken problemstilling man arbeider med. I vårt tilfelle følte vi at dataen vi samlet ikke var rent representativt av hele demografien i Hvasser, spesielt skulle vi gjerne ha kommet i kontakt med flere yngre. Det var krevende å få tak i yngre, hytteboende eller turister i området, da høstårstiden ikke er sesong for å oppholde seg i Hvasser. På denne måten har vi fått innsyn i problemstillinger som er i lokalsamfunnet, og skulle gjerne ha fått synspunkter fra et bredere grunnlag. En løsning på dette kan være å besøke caseområdet flere ganger, eller få tilrettelagt flere samtaler, men for problemstillingen vi arbeider med, tidsrommet vi hadde mulighet til å være i feltarbeid, og arbeidsmengden forventet av prosjektet føler vi ikke at LRA treffer som en god metode for å skape en fullt representativ stedkjensel i dette tilfellet.

9. Konklusjon

Konkluderende mener vi oppgaven presenterer en god løsning på hvordan frivillighetsengasjementet i Hvasser kan bli sterkere. Tiltakene er avhengige av at folk engasjerer seg for å fungere, men vi mener de åpner for insentiver og skaper arenaer for at folk skal kunne møtes og få en felles relasjon til områder i Hvasser. På langsikt kan dette hjelpe lokalsamfunnet med å bli langt mer sammenspleiset og skape bedre relasjoner og stedsfølelse mellom hytteboere, turister og lokalbefolkningen.

Styrker og svakheter med metoden

Konkluderende mener vi oppgaven presenterer en god løsning på hvordan frivillighetsengasjementet i Hvasser kan bli sterkere. Gjennom historiefortelling og fysiske lokasjoner legges det til rette for at møter kan oppstå. Vi sikter mot å gjøre det lettere for den besøkende å engasjere seg og bidra til lokalsamfunnet, for dermed å skape autentiske opplevelser. Ved å bidra til sosial motstandsdyktighet håper vi at frivilligheten på Hvasser

9. Litteraturliste og kilder

- Bygda 2.0. (2017). *Bygdeboksen: Rom for mangt*. <https://www.bygda20.no/boligutvikling/bygdeboksen-rom-for-mangt>
- Clemetsen, M. & S. Asmervik. (2022). *Sted, fellesskap og framtid. Erik Loranges idealer og dagens samfunnsplanlegging*. Universitetsforlaget.
- Clemetsen, M. og Stokke, K.B. (2014) *Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn*. I Plan. 6. utgave. doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12 (lest 15.10.2024)
- Davoudi, S., E. Brooks & A. Mehmood (2013). *Evolutionary resilience and strategies for climate adaptation*. *Planning Practice & Research*, 28(3): 307–22.
- Europarådet. (2000). *Europarådets landskapskonvensjon* (norsk). Firenze: Europarådet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/europaadets_landskapskonvensjon/id426184/ (Sist oppdatert: 21.02.2023).
- Hvasser og Brøtsø historieforening. (2003). *Skolen i våre hjerter - historien om skolene på Hvasser fra 1807 til i dag*.
- Hvasser og Brøtsø historieforening. (2015). *Avhold, misjon, fest og glede - foreningsliv på Hvasser og Brøtsø i mer enn 100 år*. Interface Media AS.
- Frivillig.no. (u.å.). *Barrierer for deltakelse*. <https://om.frivillig.no/barrierer-for-deltakelse>
- Færder kommune. (2018). *Kommuneplanens Samfunnsdel*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/id9f9b985-f799-4a96-883b-oed0303c5ef2/kommuneplanens-samfunnsdel-2018-2030.pdf
- Færder kommune. (2020). *Kulturminneplan*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/ico18912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf
- Færder kommune. (2023) *Frivillighetsstrategi 2023-2027*.
- Kjølsrød, L. (23.01.2023). *Lokalsamfunn*. I store norske leksikon. <https://snl.no/lokalsamfunn>
- Lundbo, S. (12.09.2024). *Færder*. I store norske leksikon. <https://snl.no/F%C3%A6rder>
- Lundbo, S. & Mæhlum, L. (19.09.2024). *Hvasser*. I store norske leksikon. <https://snl.no/Hvasser>
- Pedersen, T. (2004). *Sandøsund: havna før og nå - liv og virksomhet*. Hvasser og Brøtsø Historieforening.
- Pedersen, T. (2006). *Hvasserveien: folk og hus fra Sandøsund til Øra*. Hvasser og Brøtsø Historieforening.
- Vestfoldguide. *FÆRDER. Vestfoldguide*. Hentet 22.oktober 2024 fra <https://www.vestfoldguide.no/frder>
- SSB. (2024). *Kommunefakta om Færder*. <https://www.ssb.no/kommunefakta/faerder>
- Norges Nasjonalparker. (n.d). *Nasjonalparker*. <https://www.norgesnasjonalparker.no/nasjonalparker/faerder/> (lest 17.10.2024)
- Norges geologiske undersøkelse (NGU). (lest 2024). *Berggrunnskart [Kart]*. https://geo.ngu.no/kart/berggrunn_mobil/
- Haraldseid, T. (2020). *Exploring social creativity in place making: a case study from a coastal town in Northern Norway*. *Norwegian Journal of Geography*, 73(5): 257–72.
- Haukeland, P.,I. & Brandtzæg, B., A. (2019). *Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling*. Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Permanent lenke: <http://hdl.handle.net/11250/2599217>
- Clements, M., Stokke, K. B., Barane, J. & Haraldseid, T. (2021). *From tourist destination to local meeting place: enhancing visitor experiences and social resilience in rural communities* I: Fredeman, P. & Haukeland, J. V. (red.) *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism: From Place-based Resources to Value-added Experiences*, 550-63. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited

10. Figurliste

- Forsidebilde, Jakobsen, F. (2024) *redigert bilde av Krukehavn* [illustrasjon].
- Figur 1. Réz, S. (2024) *Oversikt av Hvasser i forhold til Norge* [kart]
- Figur 2 og 3. Réz, S. (2024) *visualisering av frivilligesjeler* [illustrasjon]
- Figur 4. Réz, S. (2024) *Grafe som visualiserer bred verdiskapning* [illustrasjon]
- Figur 5. Réz, S. (2024) *Grafe som visualiserer verdiskapning i vår oppgave* [illustrasjon]
- Figur 6. Réz, S. (2024) *Oppbygging av metoden* [illustrasjon]
- Figur 7. Høydedata (2024). *høydedata i Færder* [kart]. hentet fra <https://hoydedata.no/LaserInnsyn2/>
- Figur 8. Norges Geologi Undersøkelse (2024) *Løssassekart av Færder* [kart]. hentet fra <https://www.ngu.no/>
- Figur 9. Réz, S (2024) *Tegning av verdens ende* [illustrasjon]
- Figur 10 og 11. NIBIO (2024) *Kart av naturtyper i Færder og Hvasser* [kart]. hentet fra <https://www.nibio.no/>
- Figur 12. Jakobsen, F. (2024) *Areal for bolig i Hvasser, basert på kommuneplan* [kart]
- Figur 13, 14, 15, 16, 17 & 18. Jakobsen, F. (2024) *Fotografier av naturmiljø i Hvasser* [fotografi]
- Figur 19. Høydedata (2024) *Høydedata i Hvasser* [kart]. hentet fra <https://hoydedata.no/LaserInnsyn2/>
- Figur 20. Réz, S. (2024) *Velkomstskilt* [illustrasjon]
- Figur 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 & 29. Jakobsen, F. Réz, S (2024) *romlig-estetiske forhold i Hvasser* [fotografi]
- Figur 30. Geonorge (2024) *Satelitt bilde av hvasser* [satelitt bilde] hentet fra <https://www.geonorge.no/>
- Figur 31. Réz, S. (2024) *Trær i Hvasser* [fotografi]
- Figur 32. Hansen, E. Øyene avis (2018) *Bilde av krigsskip i Hvasser havn* [fotografi] Øyene avis
- Figur 33. Réz, S. (2024) *Frivilighetsstrategi hefte* [illustrasjon]
- Figur 34. Pedersen, T. (2006) *Hvasserveien* [fotografi]. Hvasserveien: folk og hus fra Sandøsund til Øra.
- Figur 35. Hvasser&Bratsø historieforening (N/A). *Bilde av Krukehavn* [fotografi]
- Figur 36. Hvasser&Bratsø historieforening (N/A). *Bilde av Hvasser kirke* [fotografi]
- Figur 37 Øyene avis (N/A) *Loshuset på Hvasser* [Fotografi] Øyene avis
- Figur 38. Mathisen, A. (1938) *Hvasser skole* [Fotografi] Øyene avis
- Figur 39. Réz, S. *Bilde tatt på Kruke havn i september* [Fotografi]
- Figur 40. “Hardt le”, malt av Christian Krogh. Modell fra Hvasser. (uvisst dato)
- Figur 41. Réz, S (2024) *Visualisering av møteplassfunksjon* [illustrasjon]
- Figur 42. (2024) *Fotografi av donerte bilder i Hvasser kirke* [Fotografi]
- Figur 43. Reksnes, H (2024) *Ordsky av beskrivende ord* [illustrasjon]
- Figur 44. Bjørnseth. T (2024) *Landskapet i rammer* [fotografi]
- Figur 45. OpenAI(2024). ChatGBT(2024 oktober versjon) [illustrasjon av skilt]. <https://chat.openai.com>
- Figur 46. Jakobsen, F (2024) *Tursti med historiske markeringer* [kart]
- Figur 47. Pir2 (2024) *Blokkbygg* [fotografi] hentet fra Pir2 sin nettside, <https://pir2.no/prosjekter/>
- Figur 48. Réz, S (2024) *visualisering av møteområde* [illustrasjon]

VEIERLAND

Stedsutvikling i små kystsamfunn

Gruppe 6: Agnes de Brucq Andrea Kinn Dheenasarian Nanda Frida Solberg Kristin Skotnes

Innhold

1. Innledning	2	4.2 Naturmiljø	8
1.1 Bakgrunn for oppgaven	2	4.3 Arealbruk	8
1.2 Introduksjon til Veierland	2	4.4 Kulturhistorie i landskapet	9
2. Metode	3	4.5 Landskapets kulturelle betydning	10
2.1 Begrepsavklaring	3	4.6 Områdets romlig-estetiske egenskaper	11
2.2 Forarbeid	3	4.7 Stadskjensle	12
2.3 Feltarbeid	4	5. Mulighetsstudie	14
2.4 Intervjuer	4	5.1 Verdien av fast bosettelse	14
2.5 Etterarbeid	4	5.2 Utvikling og bevaring	15
2.6 Landskapsressursanalyse	4	6. Strategier og tiltak	17
3. Planstatus	5	6.1 Tiltrekke flere fastboende	17
3.1 Nasjonale føringer	5	6.2 Veierland som en læringsarena	19
3.2 Regional plan for kystsonen	5	6.3 Forvaltning av kulturmiljø	21
3.3 Kommuneplan	6	7. Avslutning og refleksjon	23
3.4 Kulturminneplan	6		
4. Landskapsressursanalyse (LRA)	7		
4.1 Landformer og vann	7		

1. Innledning

1.1. Bakgrunn for oppgaven

Denne prosjektrapporten er utarbeidet i forbindelse med emnet LAA360 Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling høsten 2024. Besvarelsen er gjort av en tverrfaglig gruppe med to studenter fra By- og regionplanlegging og tre studenter fra Landskapsarkitektur. Årets region er Færder kommune og nasjonalpark i Vestfold. Denne gruppen fikk tildelt temaet “Stedsutvikling i små kystsamfunn - Veierland”.

Rapporten består av ulike deler, hvor teori og metode presenteres først. Deretter blir føringer, herunder ulike planer og strategier for området, redegjort for. Ulike perspektiver, landskapsressursanalyse og framtidsvisjon danner grunnlaget for en mulighetsstudie. Rapporten gir en oversikt over overordnede strategier og tiltak som grunnlag for en helhetlig områdeutvikling. Helt til slutt kommer en refleksjon av arbeidet.

Først og fremst ønsker vi å takke alle intervjuobjektene vi har vært så heldige å treffe under feltarbeidet. De har gitt oss mye verdifull informasjon og innsikt i livet på Veierland.

Vi ønsker også å takke Færder kommune for å ha delt sin kunnskap med oss både gjennom kurset og i felt.

1.2. Introduksjon til Veierland

Veierland er en 4,16 kvadratkilometer stor øy som ligger i Tønsbergfjorden, mellom Nøtterøy, Stokke, Tjøme og Sandefjord. Bosetting og liv på øya kan dateres til steinalderen. I dag er det omkring 80 fastboende på øya og 450 ferieboliger. Øya er bilfri og beboerne er avhengige av ferge som forbinder Veierland med Tenvik og Engø, ettersom mange jobber eller går på skole på fastlandet. Noen av de fastboende driver med smånæring, landbruk og dyrehold. Blant annet holder geiter og sauer kulturlandskapet ved like. Spesielt i sommerhalvåret tiltrekker øya mange besøkende som søker rekreasjon, bading og turgåing. Med bakgrunn i Veierlands utfordringer og særpreg har vi utarbeidet følgende problemstilling:

Hvordan kan Veierlands historie, særpreg og landskap forvaltes for bred verdiskaping?

Figur 2 og 3. Oversiktskart som illustrerer Veierlands plassering

2. Metode

2.1 Begrepsavklaring

Europarådets landskapskonvensjon

Europarådets landskapskonvensjon fra 2000 har som mål å skape europeisk samarbeid om å verne, forvalte og planlegge landskap. Dette innebærer visuelle og naturlige aspekter ved et landskap, men også sosiale og kulturelle verdier. (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023)

Landskapskonvensjonen blir i denne rapporten brukt som et relevant rammeverk for å belyse hvordan landskapet forstås, forvaltes og verdsettes. I tillegg brukes det som et hjelpemiddel for å kartlegge hvordan identitet og tilhørighet påvirkes av landskapet, og hvordan landskapet kan beskyttes og utvikles i et langsiktig perspektiv.

Bred verdiskaping

Bred verdiskaping er et begrep som beskriver et gjensidig forsterkende samspill mellom miljømessig, kulturell, sosial, og økonomisk verdiskaping (Haukeland og Brandtzæg, 2019, s.35). De ulike formene for verdiskaping omhandler hvordan de forskjellige verdiene tilknyttet natur- og kulturarv kan styrkes. Bred verdiskaping er en nyttig strategi for bærekraftig stedsutvikling, men det forutsetter evnen til å skape nye former for samarbeid, møteplasser og nettverk (Haukeland og Brandtzæg, 2019, s. 32-48).

I denne rapporten blir bred verdiskaping anvendt som et hjelpemiddel for å anerkjenne hvordan landskapet påvirkes av identitet, tilknytning og historie, og hvordan disse kan brukes som verktøy i videre planlegging og forvaltning på Veierland.

2.2 Forarbeid

For å sikre et solid grunnlag for feltarbeidet og analysene, startet vi med omfattende litteratursøk med mål om å finne relevant forskning og litteratur knyttet til flere nøkkeltemaer. Vi fokuserte på begreper som bred verdiskaping, studier om turisme på lokale steder og regional planlegging i kystsonen. I tillegg la vi vekt på litteratur som omhandlet bevaring av friluftsområder og besøksforvaltning, ettersom disse temaene er sentrale for vår analyse av stedsutvikling på Veierland.

Videre var det viktig å sette seg inn i eksisterende informasjon om prosjektområdet. Vi har gått igjennom tilgjengelige analyser og funn som tidligere har blitt gjort i området, deriblant en landskapsressursanalyse utført av Jogeir Stokland, som ga oss viktig innsikt i områdets historiske verdier. For egen læring har vi valgt å benytte våre egne subjektive observasjoner til utførelse av videre analyser av stedet.

I tillegg benyttet vi *snøballmetoden* for å identifisere relevante personer å intervju. Dette inkluderte fastboende, hytteeiere og andre med tilknytning til Veierland. Dette innebar også å avtale møter med disse aktørene for å samle kunnskap og få en bedre forståelse av øyas historie, utfordringer og potensial for stedsutvikling.

2.3 Feltarbeid

Feltarbeidet på Veierland ble gjennomført over to separate besøk. Under det første besøket ble vi hentet med privat båt av en lokalkjent hytteeier og medlem av Veierland Velforening, som ledet oss gjennom en guidet tur. Denne turen ga oss verdifull innsikt i øyas historie, kulturelle verdier, og de møteplassene som er sentrale for lokalsamfunnet og fellesskapet. Gjennom samtaler med hytteeieren fikk vi også en dypere forståelse av de naturverdiene og det rike dyrelivet som preger Veierland og Oslofjorden. Vi observerte blant annet sel, rådyr, sauer, geiter, et variert fugleliv, samt et godt bevart natur- og kulturlandskap.

Under vårt andre besøk tok vi ferga til øya og utforsket Veierland på egenhånd for å få et subjektivt inntrykk av stedets særpreg. Denne gangen vandret vi på de karakteristiske smale grusveiene som snor seg gjennom øya, og tok innover oss roen og fuglesangen som preger Veierland. Dette ga oss en følelse av å reise tilbake i tid, noe som forsterkes av øyas unike veinett og bilfrie miljø.

2.4 Intervjuer

I forbindelse med gjennomførelsen av stadkjenslen utførte vi en rekke semi-strukturerte intervjuer med både fastboende og fritidsboligeiere av varierende lengde. I forkant av feltarbeidet utarbeidet vi en intervjuguide bestående av 18 spørsmål vedrørende relasjon og oppfatning av Veierlands identitet, samt hva de oppfatter som trusler og muligheter. Det var ønskelig å skape en naturlig samtale og derfor ble intervjuguiden kun benyttet når det var nødvendig å styre samtalen tilbake til den originale disposisjonen. Det ble skrevet referater av alle intervjuene.

Det ble gjennomført fire dybdeintervjuer, hvorav tre av deltakerne var fastboende på Veierland, mens den fjerde var en hytteeier. Med unntak av sistnevnte intervju varte intervjuene mellom én og to timer. Intervjuene ble holdt på både Veierland og Nøtterøy for å imøtekomme intervjuobjektetenes hverdag. Intervjuene ble derfor holdt på både arbeidsplass og bosted, samt et over teams.

Det ble utført tre ytterlige spontane intervjuer, to med kommuneansatte og et med en fastboende på ferga til Veierland. Disse varte i 5-10 minutter hver og det ble ikke ført notater av sistnevnte intervju. I etterkant av feltarbeidet sendte vi seks spørsmål over e-post til et ektepar som planlegger tilflytting til Veierland. Sammen ga alle intervjuene verdifulle perspektiver på samspillet mellom historie, identitet, tilhørighet og stedets potensial for bærekraftig utvikling.

2.5 Etterarbeid

I etterkant av intervjuene bearbeidet gruppen notatene. Her ble det lest gjennom og laget et sammendrag med de viktigste punktene. Videre sammenliknet vi med hverandres notater, både for å fjerne likheter og kvalitetssikre informasjonen.

2.6 Landskapsressursanalyse

I denne rapporten har vi brukt landskapsressursanalyse (LRA). LRA er et analyseverktøy som kan brukes til å danne grunnlag for mulighetene til et lokalsamfunn. LRA består av en landskapskarakteranalyse for å fremme landskapsbaserte stedlige naturforutsetninger, kulturarv og sosiale- og næringsmessige kvaliteter for verdiskaping på et sted. Målet med denne analysen er å utforme konkrete tiltak til lokale og regionale planprosesser (Clemetsen & Stokke, 2014 s.50, 2016, s.250).

Gjennom en delanalyse kalt stadkjensle, tar LRA for seg menneskers syn på omgivelsene sine. Stadkjensle tar utgangspunkt i definisjonen av landskapet i Europarådets landskapskonvensjon. Denne definisjonen belyser at landskapet er skapt gjennom interaksjonen mellom mennesket og naturen (Clemetsen & Stokke, 2014, s.50, Kommunal-og distriktsdepartementet, 2023).

3. Planstatus

3.1. Nasjonale føringer

For å fremme en bærekraftig utvikling, og med formål om å ivareta nasjonale og regionale interesser, skal det hvert fjerde år utarbeides et dokument for nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, jf PBL § 3-5 og 6-1.

De nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging for perioden 2023-2027 ble vedtatt ved kongelig resolusjon 20. juni 2023 (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3). Her påpeker regjeringen at de nasjonale forventningene legges frem i en tid preget av usikkerhet, og at fylkeskommunene og kommunene vil stå overfor mange vanskelige avveininger de neste årene (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3). En utfordring som vil gjelde for mange er demografiske endringer. Vi ser at den eldre befolkningen stadig øker, samtidig som det blir færre i yrkesaktiv alder. Det offentlige er dermed nødt til å gjøre tøffere prioriteringer og bedre ressursbruken, som i større grad må dekke tjenestebehovet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3).

Videre legger regjeringen vekt på å legge til rette for bosetting, næringsutvikling og et godt tjenestetilbud i hele landet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3). Her påpekes det som spesielt viktig å legge til rette for vekst og utvikling i områder med svak eller negativ befolkningsvekst. Regjeringen presenterer også ambisiøse mål for klima, miljø og jordvern. Her poengteres viktigheten av et bærekraftig samfunn, samtidig som det henvises til FNs 17 bærekraftsmål (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3). Regjeringen mener at bærekraftsmålene kan bidra til å gjøre gode prioriteringer i usikre tider. De mest sårbare gruppene må prioriteres i planleggingen, herunder prinsippet om at ingen skal utelates.

Det forventes fra regjeringens side at fylkeskommuner og kommuner legger bærekraftsmålene, de nasjonale klima- og miljømålene, og lokalt folkestyre til grunn for planleggingen (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023, s. 3). I tillegg forventes det at de legger til rette for trygge, bærekraftige og levende lokalsamfunn i hele landet.

3.2. Regional plan for kystsonen i Vestfold

Den regionale planen for kystsonen ble vedtatt av fylkestinget 06. november 2014, og er for øyeblikket under revidering. Gjeldende plan prioriterer i stor grad bærekraftig utvikling og vern i kystsonen, samt allmennhetens tilgjengelighet og opplevelser i 100-metersbeltet (Vestfold, 2014, s. 22). Retningslinjene er kategorisert inn i fire soner og konkretiserer planens prinsipper i kystsonen. Det mest sentrale i planen er at kommunene skal hensynta allmenne interesser, samt være restriktive for utbygging i 100-metersbeltet.

3.3. Kommuneplan

Kommuneplanen består av en arealdel fra 2023 og en samfunnsdel fra 2018. Samfunnsdelen er i dag under revidering og forventes ferdigstilt i slutten av 2025. Veierland omtales i liten grad i kommuneplanen, men det fremkommer at øya kan være aktuelt for etablering av småskala reiselivsnæring og at arealer regulert til boligbebyggelse ikke skal tilbakeføres til LNF (Færder, 2023, s.27).

Forslag til nytt planprogram, planstrategi og rapport om utfordringsbildet ble lagt ut til offentlig høring fra 12. Juni 2024 til 4. september 2024. Disse dokumentene påpeker at kommunen i større grad skal jobbe med FNs bærekraftsmål, samt utvikle en arealstrategi i kommuneplanens samfunnsdel. Kommunen har utpekt følgende hovedutfordringer som skal prioriteres i arbeidet med samfunnsdelen (Færder kommune, 2024, s.1):

- *Befolkningsutvikling, demografi og boligbygging*
- *Folkehelseutfordringer*
- *Klima- og miljøutfordringer*
- *Utfordringer for næringslivet*
- *Kommuneøkonomi*

Nevnte utfordringer gjør seg også gjeldende på Veierland. Utfordringene knyttet til befolkningsutviklingen, lav boligproduksjon, nedbygging av natur og privatisering av strandsonen er særlig relevant for oppgavens omfang.

3.4. Kulturminneplan

Etter sammenslåingen av Nøtterøy og Tjøme kommune i 2020, utarbeidet Færder kommune en kulturminneplan med intensjon om å styrke en felles identitetsfølelse hos innbyggerne i den nye kommunen (Færder kommune, 2020, s. 5). Kommunen ønsker å styrke identiteten gjennom følgende strategier (Færder kommune, 2020, s. 5):

- *Plassere Færders kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i en felles kulturhistorisk sammenheng.*
- *Øke bevisstheten om kulturminnene, kulturmiljøene og kulturlandskapet gjennom formidling og informasjon.*
- *Fremme tiltak for å sikre og forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Færder kommune.*

I kulturminneplanen påpekes det at kommunen har utfordringer tilknyttet ekspansiv utvikling, boligbygging, næringsvirksomhet og infrastruktur som kan påvirke kulturminnene og biomangfoldet. Dermed står kommunen ovenfor utfordringen om de ønsker å prioritere bevaring eller utvikling. Videre er kystkulturen, som er nevnt i planen som kommunens kulturhistoriske kjerne, mindre tilgjengelig for allmennheten og utfordrende å forvalte. Dette er blant annet et resultat av den økende privatiseringen av kysten. Planen nevner også at det er krevende å tilrettelegge for historisk lesbarhet i kommunen og å bevare kulturminner som et resultat av den økte boligutbyggingen. Derfor blir forvaltning og formidling av kunnskap om kulturminner en sentral oppgave for kommunen (Færder Kommune, 2020, s. 6).

Ifølge kulturminneplanen er øya kulturhistorisk interessant ettersom den har hatt en langsom utvikling. Særlig Tangen, Oslebakken og Vestgården er utpekt til verdifulle kulturmiljøer (Færder kommune, 2020, s. 97-102). Kommunen anbefaler å regulere hele eller deler av øya til *hensynssone kulturmiljø*, eventuelt regulere øya til bevaring i kommuneplanen (Færder kommune, 2020, s. 102).

4. Landskapsressursanalyse

KART MED LANDFORMER

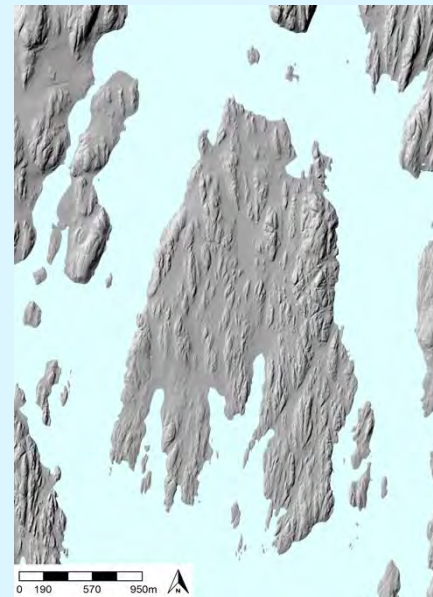
Figur 4. LANDFORMER

Flyfoto fra Google Earth

4.1. Landformer og vann

Veierland ligger som en øy midt i Tønsbergfjorden. I en større kontekst har Tønsbergfjorden en forbindelse til Oslofjorden gjennom Stenskanalen mellom Tønsberg og Teie, og gjennom Vrengensundet mellom Nøtterøy og Tjøme. Veierland preges av et variert slakt til småkupert kystslettelandskap med skogkledde åser og små jordbruksarealer innimellom. Veierland har et kulturlandskap med en mosaikk av ulike arealbruk, inkludert landbruk, beiteområder, skog og bebygde områder. Ifølge Artsdatabanken (u.å), har Veierland 10 bebygde områder, 41% jordbrukspreg og 0 km til kysten (landskapsgradient). Når det gjelder løsmasser, er øya preget av store mengder bart fjell og marine strandavsetninger, samt mindre områder med fjordavsetninger.

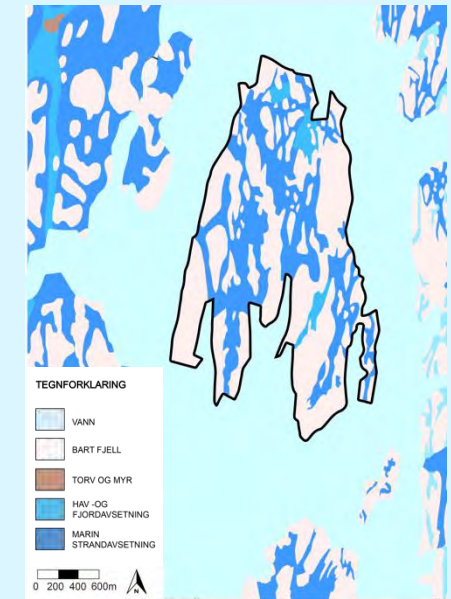
SKYGGERELIEFF

MÅLESTOKK 1:20 000 A4

Figur 5. Hentet fra Høydedata

LØSMASSEKART

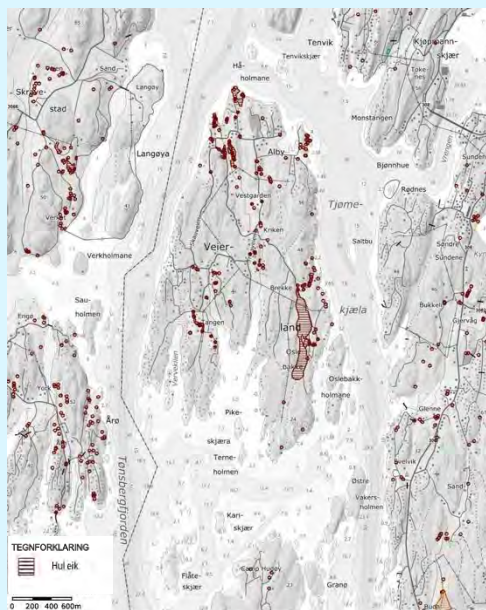
MÅLESTOKK 1:25 000

Figur 6. Hentet fra Kilden (NIBIO)

4.2. Naturmiljø

Veierland har et varierende naturmiljø, med en blanding av kystlandskap, frodige skogsområder og landbruk. Dette kan være et resultat av at øya har en spesifikk fordeling av løsmasser som tilrettelegger for ulike bruk. Et eksempel vises på løsmassekartet ved at jordbruksarealene er plassert over hav- og fjordavsetninger og marine strandavsetninger. Videre er det en fordel at øya er i herdighetssone 3 som tilsier at det meste av beplantning kan trives på øya. Arealtypekartet viser også at øya består av skog og landbruksarealer. Mye av skogen er registrert som barskog, men det er også mulig å observere mye løvtrær i kartet over skogtype.

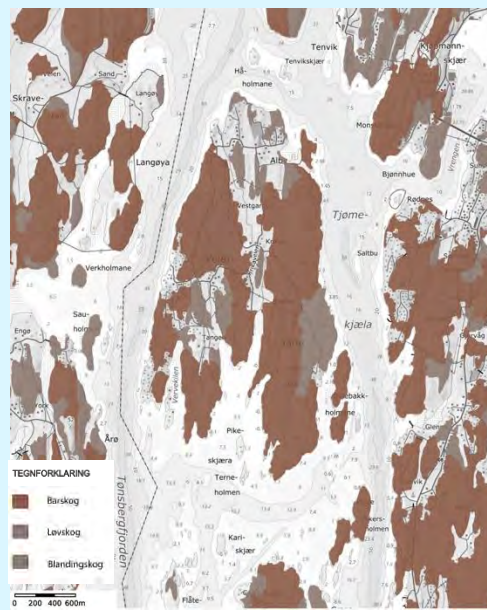
UTVALGTE NATURTYPER

MÅLESTOKK 1:25 000

Figur 7: hentet fra Kilden (NIBIO)

TRESLAG

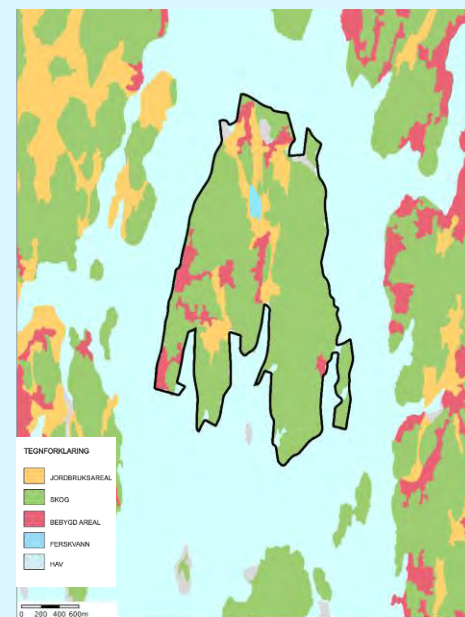
MÅLESTOKK 1:25 000

Figur 8: Hentet fra Kilden (NIBIO)

4.3. Arealbruk

Veierland er preget av omfattende skogsområder som er regulert som landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF). Strandsonen er i stor grad privatisert av fritidsbebyggelse, men enkelte friområder tilgjengeliggjør deler av strandsonen til offentligheten. I kommuneplanen er områdene med fritidsbebyggelse regulert enten som LNF-spredd fritidsbebyggelse (LNF-F) eller som fritidsbebyggelse. Boligbebyggelsen er spredt i klynger og de fastboende bor i hovedsak inne på øya, tett på landbruksarealene.

AREALTYPE

MÅLESTOKK 1:25 000

Figur 9: Hentet fra Kilden (NIBIO)

4.4. Kulturhistorie i landskapet

I øyas landskap er det mange fysiske spor fra kulturhistorien som vitner om øyas lange historie. Ifølge kulturminnesøk er det blant annet blitt gjort funn av minimum fem gravhauger fra jernalderen bare ved området rundt Vestgården.

Veinettverket på øya er tilegnet bruk av hest og kjerre, og det er derfor ikke tilrettelagt for bilbruk. Veiene er tilpasset terrenget uten noen form sprengning, det er dermed mulig å observere små slyngende grusveier (Færder kommune, 2020, s.97). Videre er det blitt beskrevet at mye av veinettverket reflekterer ferdselsårene som ble etablert mellom de fem eldste gårdene fra middelalderen. Veinettverket har gjennomgått noen endringer etter 1900-tallet både for å forbedre tilgjengeligheten til fritidsboligene, men også med tanke på etableringen av fergeteila til Vestgård-brygga (Stokland, 2017, s.25).

Figur 10. kart over funn av Kulturminner. Hentet fra Kulturminnesøk

Figur 12. Fyfoto fra 1960 viser eldre veier. Hentet fra Norge i Bilder

Figur 13. Flyfoto fra 2020 viser utviklingen av veisystemet. Hentet fra Norge i Bilder

Langs sjøen er det tett med fritidsboliger, mens det midt på øya finnes eldre kulturlandskap som har gjennomgått minimale endringer siden 1900-tallet (Stokland, 2017, s.24). Kulturlandskapet rundt Vestgården og Alby gård er karakterisert av åker og daler, som har vært i bruk siden jernalderen (Stokland,2020, s.27). Det er også mulig å finne spor i landskapet fra Sjøfartstidene. Et eksempel på dette kan være *Kjelane*, en samling av jettegryter på sørvestspissen av øya, som skal ha blitt brukt til å barke fiskegarn (Færder kommune, 2020, s. 52). Eiendomsgrensene på øya er markert med steingjerder som nå er kledd i mose (Stokland, 2017, s.29). Noen veier og stier på øya er kantet av slike steingjerder, med tidligere funksjon som driftejerde (Færder kommune, 2020,s.97).

Figur 14. grusveier som er tilpasset landskapet. Eget bildet

Figur 15. bilde av steingjerde. Eget bilde

4.5. Landskapets kulturelle betydning

Gårdsdriftshistorie

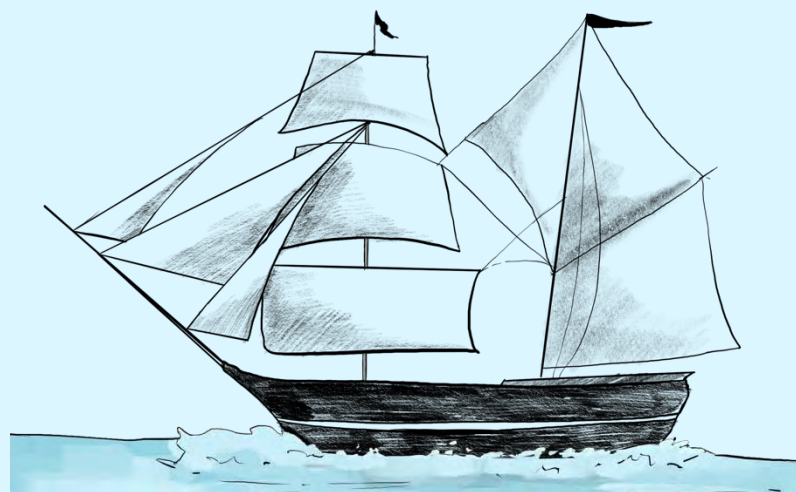
I kulturminneplanen til Færder kommune er Veierland beskrevet som et sted med høy historisk lesbarhet og stor tidsdybde (Færder kommune, 2020, s.102). I overgangsfasen mellom bronsealder og eldre jernalder, det vil si for cirka 2500 år siden, lå øya 10 meter under havet og det resulterte i at det var to adskilte øyer med store dyrkbare områder (Stokland, 2017, s.9). Det er gjort mange funn på øya fra steinalderen, jernalderen og vikingtida, dette inkludert en steinalderøks og en kvinnegrav (Stokland, 2017, s.9-10).

De gode vekstbetingelsene la grunnlag for landbruk på øya. I middelalderen var det fem gårder på øya: Vestgården, Alby, Krika, Tangen og Hamna. Hovedgården Alby ble etablert for nesten 1500 år siden og var den største og den eldste gården (Stokland, 2017, s.11- 12, 2021).

Fra 1600-tallet ble en del av gårdsbrukerne på øya involvert i tømmerfrakting og senere ble de til skipper og styrmenn (Stokland, 2017, s.13). Deretter gikk næringen over til sjøfart og skutebygging og dette førte til økonomisk velstand hos gårdseierne. På bakgrunn av den økte velstanden, skilte gårdseiere ut småbruk til familien og godt bekjente, som resulterte i at det totalt var 31 gårds- og småbruk på øya (Stokland, 2017, s. 14). Det forble slikt helt frem til 1950-tallet der mange av småbrukene ble lagt ned. Dette var mulig et resultat av datidens landbrukspolitikk og urbaniseringen, som førte til at arbeidskraften som var basert på landsbygda ble flyttet til byene og tettstedene. I tillegg var det kun de større gårdene som fikk støtteordninger for å skaffe seg traktorer og annet mekanisk utstyr, og småbrukene fikk dermed ikke mulighet til å modernisere sin drift (Stokland, 2017, s. 14). I dag er det kun Alby gård som har driftsplikt på øya. Det drives også sauehold i små fellesskap.

Sjøfartshistorie

Innbyggerne på Veierland har alltid hatt en nær relasjon til sjøen. Gjennom bronsealderen, jernalderen og middelalder var padling og roing med båt de viktigste fremkomstmetodene rundt kysten (Stokland, 2017, s.15). Videre gikk de viktigste sjøveiene, som ledet til Tønsberg, forbi Veierland, noe som kan antyde at veierlendingene involverte seg i sjøfarten som foregikk i nærheten. Ytterligere tyder arkeologiske funn fra vikingtiden til middelalderen på at veierlendingene drev med sjøfart blant annet til England. (Stokland, 2017, s.16). På midten av 1800-tallet ble nesten alle gårdseiere på øya seilskutterskipper, og mange av dem hadde sin egen skute. Rundt 1840 gikk næringen over til selfangst, og senere over til hvalfangst (Stokland, 2017, s.17). Spor fra hvalfangsttiden kan observeres gjennom hvalskyttervillaeer, som finnes i ulike deler av øya (Stokland,2017, s. 34). Fangstnæringen vedvarte i nesten hundre år, men i dag er det nesten ingen som driver med sjøfart på øya (Stokland,2017, s. 23).

Illustrasjon: Seilskuter

4.6 Områdets romlig-estetiske egenskaper

I følge Marlene Hauxner (2005, s. 1-14), er Landskapsarkitektur en form for bygningskunst, som handler om å skape rom. Videre legger hun vekt på at bygningselementer, vegetasjon, stein og vannflater bidrar til å danne rom i landskapet. Rommets oppbygning kan analyseres gjennom struktur og konstruksjon, med fokus på om det er delt, helt, lukket eller åpent. Materialenes egenskaper, som tekstur og taktilitet, er viktige for utformingen av gulv, vegger og tak. Det skilles mellom morfologi (struktur, tekstur og faktur), og syntaks, som handler om organiseringen av elementene gjennom geometri og komposisjon (Hauxner, 2005, s. 1-14). Denne teorien vil bli brukt til å utforske de romlige og estetiske egenskapene på Veierland.

Beliggenhet og fjorden

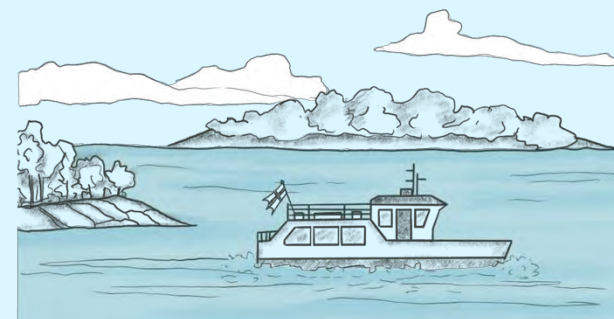
Beliggenheten til Veierland i Tønsbergfjorden bidrar betydelig til den estetiske opplevelsen av øya. Selv om Veierland har nærhet til steder som Nøtterøy og Tjøme, ligger den likevel isolert, med ferga som den eneste forbindelsen til fastlandet. Dette skaper et unikt miljø der man kan nyte det rolige landskapet på øya, samtidig som man har muligheten til å oppleve det mer urbane miljøet på den andre siden av fjorden. Fjorden tilfører mange estetiske og sosiale kvaliteter, som muligheter for rekreasjon og naturopplevelser. Samtidig kan fjorden fungere som en barriere som påvirker øyas tilgjengelighet og hvordan folk opplever stedet. I tillegg har strandlinjen, med svaberg, sandstrender og holmer, en stor estetisk verdi. Den gir vakker utsikt over fjorden, bidrar til øyas naturskjønnhet, og tiltrekker besøkende som ønsker å oppleve det varierte kystmiljøet.

Landskap og vegetasjon

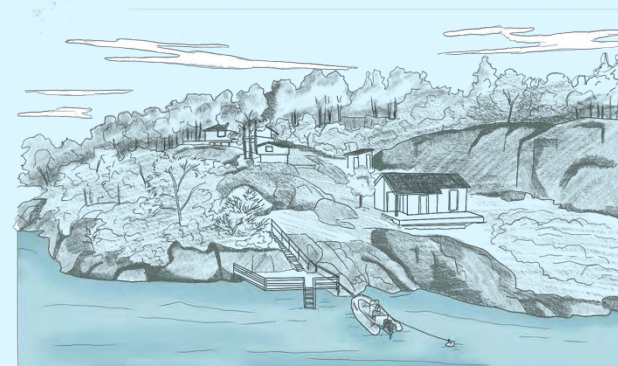
Generelt sett fremstår Veierland som en mosaikk av landskap med varierende jordbruksarealer, vekselvis kulturlandskap og skog (Stokland, 2017, s. 44 og 49). Det småkupert, skogkledde landskapet med små åser og daler gir variasjon i høyden, noe som åpner for muligheter for utsikt og skaper dynamikk. Områder med tett vegetasjon og åpne områder gir visuelle sekvenser som gjør landskapet interessant. Overganger mellom åpne og lukkede rom bidrar til variasjon i opplevelsen når man beveger seg gjennom området. De større skogsområdene preges av barskog på åsryggene og edelløvskog på de flatere partiene (Stokland, 2017, s. 45). De tette skogkledde områdene rammer inn de åpne arealene og danner både større og mindre rom. Den varierte skogsvegetasjonen beriker den estetiske opplevelsen av området gjennom de ulike årstidene og gir kvaliteter som blomstring, høstfarger og vintergrønt. Dette bidrar til et rikt biologisk mangfold.

Kulturhistorie

Øya har også et historisk preg med sine slygende grusveier, trehusbebyggelse, gårder og hvalskyttervillaer, samt kulturminner som gir stedet et unikt særpreg og høy estetisk verdi (Stokland, 2017, s. 46, 48 og 51).

Illustrasjon: Utsikt til fjorden

Illustrasjon: Skogkledde åser

Illustrasjon: Hvalskyttervilla

4.7. Stadskjensle

Stadskjensleanalysen er gjennomført som en del av LRA-en, og baserer seg på intervjuene vi har hatt. Oppfatninger, relasjoner og informasjon om øya, sammen med inntrykkene vi har fått, har resultert i denne stadskjenslen for Veierland.

Først og fremst preges Veierland av at det er en øy som har en naturlig geografisk og sosial avgrensning fra fastlandet. Med dette medfører redusert tilgjengelighet til viktige ressurser som blant annet butikker, arbeidsplasser og skoler. Transport av varer og tjenester både til og fra fastlandet har også sine begrensninger, både logistisk og økonomisk på grunn av høye transportkostnader. Dermed er fergetransporten en ekstremt viktig ressurs og nødvendighet for opprettholdelsen av øyas identitet.

Ferga er privateid, men driftes i regi av kommunen og blir finansiert gjennom billettsalg. Mannskapet er kjent for å være hjelpsomme og fleksible når det kommer til rutetider og transport av diverse. Selv om mange av de fastboende og hytteeierne har tilgang på egen båt, er ferga det primære transportmiddelet til fastlandet. På grunn av fergas viktighet blir den omtalt som «livslinja» til de fastboende.

At Veierland er en bilfri øy er viktig for identiteten på øya. Fraværet av trafikkstøy, skaper en rolig og fredelig atmosfære og sanseopplevelsene på stedet blir forsterket. Dette oppmuntrer til en mer fredelig livsstil, og mange påpeker at livet går langsommere på øya. Menneskene her blir «nødt» til å bevege seg til fots eller på sykkel, noe som egentlig innebærer en større innsats for å utføre dagligdagse oppgaver. Derimot er det ofte dette livet de som flytter til Veierland søker. Den ekstra innsatsen oppleves ofte som mer verdifull enn tyngende, ettersom det gir en dypere tilknytning til stedet og naturen. Man kan med andre ord si at man lærer seg å sette pris på de enkle tingene ved livet på Veierland.

Samhold

Øyas innbyggere er preget av et sterkt samhold, der fastboende har et tett forhold og en gjensidig avhengighet av hverandre. Ettersom det er lave befolkningstall blir det slik at «alle kjenner alle», dette både på godt og vondt. Det er sjeldent mulig å ha hemmeligheter. Fellesskapet er en viktig nødvendighet på øya, ettersom det er et relativt isolert samfunn. Man kan alltid kontakte en nabo dersom man har behov for hjelp og "ekte veierlendinger hjelper hverandre" er et kjent uttrykk. Den gjensidige velviljen gir befolkningen en følelse av trygghet og samhørighet. Når dette er sagt er det ikke slik at man automatisk blir dratt med på ting som nyinnflyttet. Man er selv nødt til å ta initiativ for å bli en del av fellesskapet.

Figur 16 og 17. Vippsebu og trillebåre og sykler som står plassert ulåst på kaia, representerer det åpne og tillitsfulle miljøet på øya. Egne bilder

Forholdet mellom fastboende og hytteeiere

Øyas fastboende og hytteeiere har et komplekst forhold, men er preget av samarbeid. Hytteeierne har ofte dypere røtter på øya enn de fastboende. Hyttene blir ofte nedarvet i generasjoner, og i flere i tilfeller med utgangspunkt som boliger. De fastboende har en tendens til å være nyinnflyttede, som har flyttet «fra noe» i søken på et nytt liv. Hytteeierne har dermed på én måte sterkere tilknytning til øya, men i størst grad til øya i sommerhalvåret. Ferieboligene står ofte tomme på vinteren, mens de fastboende får gleden av å oppleve det øya har å by på i alle sesonger.

Det oppleves også en forskjell mellom nye hytteeiere og de som har hatt hytte på øya i generasjoner. De med lengre tilknytning blir av de fastboende oppfattet som mer åpne og gjestfrie, mens nye hytteeierne blir oppfattet som mer lukkede og private. Det kan sies at disse er mindre knyttet til øya og dens åpne identitet.

Forholdet til dagsbesøkende

Det er mange dagsbesøkende på øya som kommer for å gå tur, besøke badeplasser eller å overnatte i naturen, spesielt i sommerhalvåret. De fastboende synes i hovedsak at dette skaper godt liv på øya, som ellers er ganske stille i vinterhalvåret. Det er også et faktum at de besøkende og hytteeiere bidrar økonomisk til øyas næringsliv ved å kjøpe lokalt produserte varer og tjenester, som blant annet eplemost, frukt og bær, kjøtt og blomster. De sørger også for at kafeene Villa Veierland og Dagros går rundt. De kommer ofte med ekstra betalingsvilje ettersom de får en følelse av å kjøpe noe autentisk fra området og at de får en opplevelse av å kunne bidra til øyas økonomi og ivaretagelse av dens identitet. De besøkende gjør det mulig for de fastboende å drive med småskala jordbruk, ettersom det ikke ville ikke gagnet beboerne økonomisk å transportere varene utenfor øya.

Til tross for at fastboende setter pris på livet om sommeren, kommer besøkende i blant med utfordringer for øyas samfunn. Det uttrykkes en frustrasjon over et økt fravær av kunnskap og mangel på hensyn. De kan oppleves som invaderende ved at de vandrer inn i hager og dyrket mark, som om de skulle vært på folkemuseum. Beitedyrene må gjerdes inne i beste beitesesong for å beskytte dem fra turistene og gi dem fred. At båndtvang ikke blir fulgt av noen er også kritisk for dyrene på øya. Det kan være opptil 6000 besøkende på en dag, og dette legger et stort press på øya, med tanke på at det ikke er tilrettelagt med toaletter og søppelkasser for så mange mennesker.

Befolkningsnedgang

De siste tiårene har det vist seg en kraftig nedgang i antall innbyggere på øya. Og dette har igjen skapt ringvirkninger som reduserer antallet mer og mer. Per dags dato bor det kun to voksne under 30 her og seks barn og ungdommer, med yngste på ti år. Det er ofte slik at de unge flytter bort fra øya for å studere, men sjelden kommer tilbake igjen.

Boligprisene på øya har økt, spesielt etter at boplikten opphørte i 2012. Steder som tidligere har blitt brukt som boliger, blir nedarvet og benyttet som fritidsboliger. Også ved salg har prisene steget til et nivå som er for høyt for mannen i gata, og dette gjør det vanskelig for vanlige folk å etablere seg.

Barneskolen på øya ble lagt ned i 2013 på grunn av for lavt antall elever. Barneskolen var tidligere et viktig samlingspunkt for de fastboende. Det ble arrangert 17. mai-feiringer, klasseavslutninger og mer, noe som styrket øyas barnlige identitet. Da disse arrangementene ble flyttet til fastlandet, forsvant en del av fellesskapet som hørte med barna. I dag består en overvekt av øyas fastboende av eldre mennesker, noe mange av beboerne gjerne vil ha en endring på.

Dersom befolkningen fortsetter å innskrenkes, kan dette påvirke fergedriften. Uten denne vil det bli ekstremt vanskelig å tiltrekke seg innflyttere og flere vil bli nødt til å flytte til fastlandet. Dette vil medføre store konsekvenser for den allerede svekkede identiteten på øya.

5. Mulighetsstudie

En sentral del av denne oppgaven er å gjennomføre en mulighetsstudie for langsiktig og bærekraftig utvikling for å aktivisere landskaps-, steds- og kulturressurser for bred verdiskaping og identitetsutvikling. Denne mulighetsstudien utarbeides som overordnede strategier bestående av en rekke tiltak. Disse utformes som et bidrag til kommunal eller regional planstrategi etter plan- og bygningsloven. Den foreslåtte strategien er basert på gjennomførte analyser og oppgavens problemstilling.

Stadkjenslen har vært særlig viktig for å identifisere utfordringer og potensialer for utvikling på Veierland. I forbindelse med mulighetsstudien har vi valgt å prioritere en rekke utfordringer og potensialer gjennom en SWOT-analyse. Grunnet oppgavens omfang har vi ikke gått nærmere inn på hvorvidt det ville vært realistisk å gjennomføre, og i det tilfelle når det ville vært realistisk. I forbindelse med mulighetsstudien har vi også formulert en fremtidsvisjon, som følger:

Veierland skal bli et robust samfunn der vår unike historie og natur skaper verdier

Veierland står overfor flere muligheter for utvikling, der det er avgjørende å ivareta øyas særegne identitet og fremme bærekraftig samfunnsutvikling og bred verdiskaping. To hovedspørsmål har vært sentrale i planleggingen:

- 1) *Hvilken verdi har fastbosettelse på Veierland?*
- 2) *Hvordan kan Veierland utvikles uten å forringe dets stedegne kvaliteter?*

5.1. Verdien av fastbosettelse

En av de mest sentrale utfordringene på Veierland er den demografiske utviklingen. I denne oppgaven har vi forsøkt å drøfte over hvorvidt det er bærekraftig og/eller verdifullt å bevare en fastbosettelse på Veierland, fremfor å kun satse på fritidsbeboelse.

For det første er det et politisk mål at nordmenn skal bo i hele Norge, og at det skal legges til rette for varierte bostedsmuligheter for de som ikke ønsker å bo i storbyer (Meld. St. 27 (2022–2023), s.6). Tross den ekstra logistikken det kreves for å bo på Veierland, så er det nettopp de rolige særegne kvalitetene man ikke finner i storbyer som tiltrekker folk til øya.

Øya har utviklet seg langsommere enn fastlandet, dette gir en unik mulighet for å bevare tradisjoner og kultur. Det er dessverre en internasjonal trend at immateriell kulturarv går tapt, dette inkluderer blant annet historier og jordbrukstradisjoner. UNESCO prioriterer inkludering av barn og unge i deres arbeid med å beskytte tradisjoner, blant annet gjennom dokumentering og kulturformidling for slik å ivareta tradisjonene gjennom de neste generasjonene (UNESCO, 2024). Norge signerte Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven i 2006, det betyr at det er av nasjonal interesse å ivareta tradisjoner lik de vi finner på Veierland.

Hytteiere betaler ikke skatt i kommunen, men benytter seg av kommunale tjenester som brøyting av veier, renovasjon, vann- og avløp, samt helsetjenester. Dersom Veierland utvikler seg til å kun huse fritidsbebyggelse vil dette redusere tilbudet av kommunale tjenester, og vil gjøre det enda mer krevende å bosette seg på Veierland. Det vil også få konsekvenser for ferga, da dette vil redusere kundegrnlaget utenom høysesongen på sommerhalvåret. Hytteeierne har i tillegg stor glede av de tjenestene og kulturelle møteplassene som finner sted på Veierland, dette inkluderer kaféene, basaren og muligheten for å kjøpe lokalproduserte matvarer, disse kvalitetene er en viktig del av identiteten til Veierland.

Vi vurderer det derfor som verdifullt å opprettholde en fastbosettelse på Veierland, men dette krever en tilstrømning av unge og barnefamilier for å sikre et robust samfunn.

5.2. Utvikling og bevaring

For å bevare Veierlands særegne kvaliteter, ser vi det som nødvendig å motvirke befolkningsnedgangen. Det viktigste tiltaket er å tiltrekke flere unge og barnefamilier til øya. Vi anbefaler derfor følgende strategier:

Strategi 1: Tiltrekke flere fastboende

Strategi 2: Styrke kulturformidling

Strategi 3: Forvaltning av kulturmiljø

Ettersom vår problemstilling og visjon går ut på å bevare og forvalte de stedege kvaliteter på Veierland er det avgjørende å vurdere hvilke konsekvenser strategiene kan ha for øyas kvaliteter. Målet er å balansere utvikling med bevaring av styrkene identifisert i SWOT-analysen.

Intervjuene viser at beboerne er positive til å tiltrekke flere barnefamilier, men det er delte meninger om økt boligbygging. Vi anser en stor, rask befolkningsvekst som urealistisk og uønsket. Å tiltrekke barnefamilier vil ta tid, men det er viktig å starte prosessen før det blir "for sent" å snu trenden. Det er ingen tilgjengelig boliger på Veierland i dag, og boplikten vil ta tid å gi effekt. Derfor er det nødvendig å åpne for bygging av noen flere boliger, men dette må skje med respekt for øyas natur og arkitektoniske uttrykk. Restriksjoner på lokalisering og design av nye hus vil være avgjørende, og medvirkning fra lokalsamfunnet vil bidra til å unngå konflikter og misnøye.

Tilrettelegging for kulturformidling kan øke antall besøkende til øya. Veierland opplever allerede en stor tilstrømning på sommerhalvåret, og det fremkommer i intervjuene at det ikke nødvendigvis er behov for flere besøkende. Likevel er det behov for å tilby et bredere spekter av kulturformidling for å øke verdiskapingen og bevare kultur og tradisjoner for fremtidige generasjoner.

Fremtidige strategier for Veierland må balansere behovet for befolkningsvekst, verdiskaping og bærekraftig forvaltning. Ved å tilrettelegge for en helhetlig utvikling som inkluderer boligpolitikk, besøksforvaltning, forbedret infrastruktur og økt landbruksaktivitet, kan øyas identitet styrkes. Dette krever en grundig medvirkningsprosess hvor lokalsamfunnet spiller en aktiv rolle i beslutningsprosessene.

Figur 18. Eldste bygget på Veierland, datert til slutten av 1600 tallet. Eget bilde

SWOT-analyse

På bakgrunn av landskapsressursanalysen har vi utført en SWOT-analyse for å kategorisere styrker, svakheter, muligheter og trusler tilknyttet Veierland.

Styrker

Etter vår oppfatning er de bilfrie veiene, naturen og samholdet på øya de viktigste styrkene til Veierland. De bilfrie veiene er et viktig element som bidrar til trygghet, samt gir et innblikk i livet før bilens tid. I tillegg er det gode samholdet mellom fastboende og hytteeierne en stor styrke. I tillegg opplever vi at det er meget stolte av stedsidentiteten sin.

Muligheter

Siden øya har en stor historisk og kulturell dybde, er det et stort potensialet for å skape opplevelser basert på disse kvalitetene. Dette kan inkludere guidede turer, leirskole og besøksgårder for å videreføre tradisjoner til de generasjonene.

Svakheter

Etter boplikten opphørte ble en stor andel av boligene solgt eller benyttet som fritidsboliger. Dette har resultert i høye boligpriser og gjort det utfordrende for unge familier å etablere seg på øya. Mangel på tilrettelegging for besøkende har ført til konflikter, samt redusert attraktiviteten til bosettelse.

Trusler

Den fremste trusselen på øya er befolkningsnedgang. Dersom utviklingen vedvarer vil mange av Veierlands kvaliteter forringes, deriblant viktige kulturhistoriske og miljømessige kvaliteter.

Styrker

- Attraktivt Kystlandskap og kulturlandskap
- Rolig atmosfære
- Bilfrie veier som bidrar til trygghet
- Stolt samfunn
- Historisk dybde og lesbarhet i landskapet
- Godt samhold mellom fastboende og hytteeierne

Muligheter

- Kulturbevaring og formidling
- Læringsarena for barn og unge
- Bedre formidling av landskapet
- Forbedring fergetilbudet
- Guidet turer
- Workshop
- Flere skjulte opplevelser
- H3 i herdighetssone og dermed gode vekstbetingelser

Svakheter

- Mangel på ledige boliger
- Manglende tilrettelegging for besøkende
- Ingen kyststi
- Upraktisk med mange tjenester utenfor øya
- Ikke ordentlig vedlikeholdt
- Ikke tilgjengelig og universelt utformet

Trusler

- Befolkningsnedgang i form av utflytting
- Mangel på barn og unge
- Invaderende besøkende (Beitedyr, dyrket mark)
- Pensjonisttungt
- Mulig nedleggelse av fergetilbudet

6. Strategier og tiltak

Med utgangspunkt i mulighetsstudien, SWOT-analysen og LRA har vi utviklet tre strategier for utvikling på Veierland. Strategiene er også basert på problemstillingen og visjonen for oppgaven. Hver strategi inkluderer tiltak for realisering av strategien.

Strategi 1 Tiltrekke flere fastboende

Bakgrunn

Over en lengre periode har Veierland opplevd en kraftig befolkningsnedgang og er preget av en eldre befolkning. Som nevnt er det et sentralt mål for denne oppgaven å opprettholde en fastbosettelse, og med bakgrunn i utviklingen på Veierland vurderer vi det som nødvendig å gjennomføre tiltak for å oppnå dette. Den første strategien går derfor ut på å gjøre Veierland mer attraktivt for barnefamilier og unge, og på denne måten skape et mer robust samfunn. Vår visjon er at tilflyttende unge barnefamilier skal motvirke effekten av eldrebølgen, blant annet med å benytte og tilby tjenester og næring på øya. Dette kan blant annet inkludere å starte nye gårdsbruk eller næringer knyttet til for eksempel turisme. Videre ønsker vi flere unge for å opprettholde frivilligheten og engasjementet som er sentralt for identiteten på Veierland. Dette inkluderer utrykningskjøretøyet som bistår i krisesituasjoner som for eksempel brann eller medisinske situasjoner. Eksisterende familier på øya vil også få et styrket fellesskap og nettverk som kan bidra til sosial verdiskaping.

Tiltak 1.1. Innføre boplikt

I 2012 ble boplikten på Veierland opphevet, med noe usikre tall hevdes det at Veierland deretter skal ha hatt en befolkningsnedgang på nesten 40% (Hansen og Hofgaard, 2024). Under arbeidet med denne oppgaven har tematikken igjen blitt tatt opp til diskusjon, og det ble innført boplikt i hele Færder kommune i etterkant av feltarbeidet. Innføring av boplikt er et virkemiddel som potensielt kan gi god effekt. Boplikten har ikke tilbakevirkende kraft, noe som tilsier at tiltaket ikke vil gi umiddelbar effekt på Veierland. I tillegg finnes det en rekke smutthull i ordningen. Tross dette kan boplikten redusere boligprisen, som har blitt drevet opp av hyttemarkedet (Hansen og Dahl, 2024). Dette kan gjøre det enklere for unge barnefamilier å kjøpe bolig på øya. Vi vurderer derfor tiltaket som nødvendig, men ikke som tilstrekkelig alene for å tiltrekke flere fastboende.

Tiltak 1.2. Gjøre Veierland attraktiv for barnefamilier

Det er helt nødvendig å legge til rette for å gjøre Veierland mer attraktivt for tilflyttende barnefamilier. I dag er det verken barneskole eller barnehage på øya, dette gjør det mer krevende for foreldre å levere og hente ungene på fastlandet

Et godt tiltak for å øke attraktiviteten vil være å etablere en barnehage på øya. Ikke bare vil dette forenkle hverdagen til barnefamiliene, men det vil også bidra til mer liv på øya på dagtid. Noe som kunne gi en positiv effekt for blant annet den eldre befolkningen. Etablering av barnehage vil forutsette en befolkningsvekst for å opprettholde et godt tilbud.

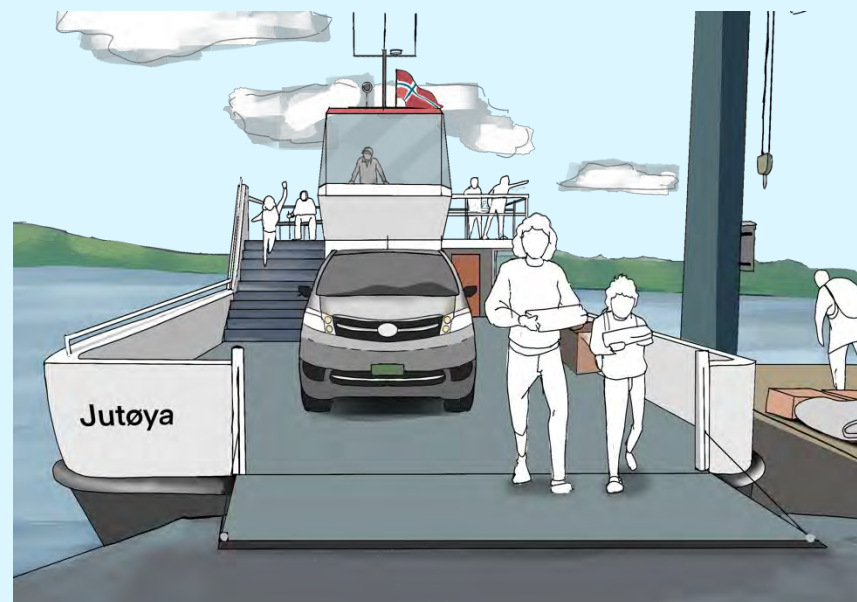
Tiltak 1.3 Boliger

Det er delte meninger blant innbyggerne om hvordan boligsituasjonen best kan håndteres: noen ønsker mer utbygging, mens andre mener man bør fokusere på å ta i bruk eksisterende boliger. Utfordringen ligger i at det tar tid å få omsetning i eksisterende boliger, særlig ettersom hyttemarkedet har drevet opp boligprisene på øya. Kommuneplanen har regulert flere områder til ny boligbebyggelse, men mange av disse tomtene har blitt kjøpt opp av naboer som ønsker å beholde dem av personlige grunner eller for å forhindre utbygging. Vi ser på dagens befolkningsnedgang som kritisk, og vurderer det derfor som nødvendig å legge til rette for nyboligbebyggelse på øya fremfor å vente til fritidsbebyggelse blir solgt ut av familiene til boliger.

Ved en slik potensiell utbygging følger det en rekke viktige forutsetninger. Først og fremst bør det ikke gis tillatelse til å bygge i strandsonen, dette følger også av den regionale planen. Grå arealer og områder med mindre viktig natur bør kartlegges, og skal prioriteres som mulige utbyggingsområder. Nybygg bør tilpasses eksisterende bebyggelse for å fremme og respektere de historiske kvalitetene på øya. For å redusere konflikt vil medvirkning, særlig gjennom velforeningen, være sentralt ved en utbygging.

Tiltak 1.4. Ferga

Ferga er en kritisk faktor for Veierlands tilgjengelighet, og videreutvikling av fergetilbudet kan bidra til å styrke øyas tilknytning til omgivelsene. Et forslag er å utvide ruten til å inkludere besøk til andre øyer i nærheten, dette kan øke verdiskapning attraktiviteten for besøkende og legge grunnlag for nye bedrifter og knyttet til turisme. Ferga er utdatert og den kan med fordel oppdateres. En større ferge som kan frakte jordbruksverktøy og varer kan forenkle jordbrukshverdagen på øyen og gjøre det mulig å etablere flere økologiske gårder på Veierland. Det har blant annet blitt nevnt at det ønskes kyr på øya for å gi større variasjon av beitedyr for å ivareta skjøtsel av kulturmiljøene. Ettersom ferga er drevet privat vil disse endringene potensielt være utfordrende, men fylkeskommunen kan gi intensiver gjennom mer midler. Disse tiltakene vil ikke nødvendigvis øke befolkningen, men kan potensielt gjøre det mer attraktivt for familier som ønsker å starte gårdsdrift. I tillegg vil disse tiltakene bidra til å sikre en opprettholdelse av en fast bosettelse, samt friluftsliv for allmenheten.

Illustrasjon: som fremstiller en større og nyere ferge.

Strategi 2 Tilrettelegge for kulturformidling

Bakgrunn

Besøkende på Veierland mangler i større grad kunnskap om landbrukstradisjoner og historie enn tidligere. Det er viktig å formidle denne kunnskapen for å bevare og styrke identitet, historie, landskapsforståelse og fellesskap. Denne kunnskapen kan bidra til videre bærekraftig samfunnsutvikling og stedsutvikling. Kulturformidling kan også gi grunnlag for bred verdiskaping økonomisk og sosialt gjennom å bevare viktige landbrukstradisjoner og skape nye sosiale arenaer. Selv om Veierland har potensiale for økt verdiskaping, bør ikke strategien kun være å tiltrekke flere besøkende på sommerhalvåret, men å heller forvalte de eksisterende besøkende bedre og å se på muligheten for øke besøkstallene i vinterhalvåret. Ved å tilrettelegge for en bedre besøksopplevelse kan man sikre turisme som en ressurs som bidrar positivt til lokalsamfunnet og miljøet. Aktiviteter rettet mot kultur, natur og historie, samt opplevelser knyttet til landbruk, kan også spille en viktig rolle i å styrke verdiskapingen. Å utvikle kultur- og naturopplevelser på øya kan i tillegg til å tiltrekke turister, styrke øyas identitet og lokale engasjement. Dette er i tråd med kommunens følgende mål:

“Øke bevisstheten om kulturminnene, kulturmiljøene og kulturlandskapet gjennom formidling og informasjon. (Færder kommune, 2020, s.5)”

Tiltak 2.1. Leirskole og besøksgårder

Et tiltak for kulturformidling, for barn og unge spesielt, er å arrangere leirskoler eller besøksgårder. Dette vil gi både praktisk og teoretisk læring. For eksempel læren om gårdsdrift, landbruk, økologisk produksjon, dyrehold osv. Aktiviteter, formidling av kulturhistorie og praktisk deltakelse kan bidra til å gi en økt forståelse for naturen og miljøet på Veierland. Dette vil også bidra til å forsterke identiteten som gikk tapt da barneskolen ble lagt ned og vil skape naturlige og meningsfulle møteplasser. Den gamle skolen brukes i dag som kystled og atelier, og vi ser på det som en mulighet å benytte bygget også til leirskole og kulturformidling. Dette vil styrke båndet og fellesskapsfølelsen mellom besøkende og lokale. Leirskoler og besøksgårder kan også styrke den lokale økonomien og oppfordre til videre og bredere kulturformidling.

Illustrasjon: Fremstiller hvordan besøksgårder kan oppleves

Tiltak 2.2 Veierland som en læringsarena

På samme måte som leirskoler og besøksgårder, kan forskjellige læringsarenaer som for eksempel natur- og kulturstier, verksteder og guidede turer brukes til å fremme kulturformidlingen. Dette inkluderer også voksne i større grad enn punkt 2.1.

i. lokale workshops

Ved å arrangere lokale workshops som formidler Veierlands tradisjoner, kan man bruke storytelling som et verktøy for å engasjere både fastboende og besøkende. Workshops kan formidle kunnskap om øyas historie, kulturarv og landskap, som styrker identiteten til stedet (Clemetsen et al., 2021). Denne typen formidling kan bidra til sosial verdiskaping ved å bygge fellesskap og tilhørighet blant deltakerne, samt kulturell verdiskaping ved å bevare og videreføre stedets unike fortellinger. Økonomisk verdiskaping kan oppnås gjennom økt turisme, ettersom besøkende ofte er villige til å betale for autentiske, lokale opplevelser som fremhever stedets historie og kultur.

ii. Inkludere velforeningen

Ved å inkludere velforeningen på Veierland og aktivt lytte til hva de lokale ønsker, kan utviklingsprosesser bli mer treffsikre og godt forankret i lokalsamfunnet. Dette sikrer at tiltakene som settes i verk, reflekterer de lokale behovene og verdiene, noe som øker sjansen for at de blir vellykkede og bærekraftige. Å involvere lokalsamfunnet bidrar til sosial verdiskaping ved å styrke demokratisk medvirkning og eierskap til utviklingen. Det kan også gagne Veierland økonomisk ettersom dette kan føre til initiativer som er mer relevante og tiltrekkende for både lokalbefolkningen og turister.

iii. Styrke deres kunnskap og relasjon til tradisjoner

Å styrke kunnskapen og relasjonen til Veierlands tradisjoner blant både fastboende og besøkende kan bidra til å forsterke stedets kulturelle identitet. Dette kan gjøres gjennom formidling av kunnskap om lokale skikker, landbruksmetoder, håndverk og historiske hendelser. En sterkere relasjon til tradisjonene skaper sosial verdiskaping ved å styrke samhold og lokal identitet, samtidig som det gir kulturell verdiskaping ved å bevare kulturarv. Økonomisk verdiskaping kan oppstå ved at tradisjonell kunnskap og kulturarv brukes som en ressurs i turisme og lokal næring, for eksempel gjennom arrangementer, produkter eller tjenester som bygger på stedets historie og kultur.

Strategi 3 Forvaltning av kulturmiljø

Bakgrunn

Forvaltning av kulturmiljøet på Veierland er viktig for å ivareta øyas natur- og kulturverdier, samtidig som det tilrettelegger for bærekraftig turisme. Øya har i økende grad blitt en destinasjon for besøkende, som krever en balansert utvikling som tar hensyn til både lokalbefolkningen og kulturlandskapet. Strategi 3 for forvaltning av kulturmiljøet fokuserer på konkrete tiltak som skal bidra til en bedre organisering og kanalisering av turiststrømmen, samtidig som det fremmes økt kunnskap om stedets unike natur- og kulturarv. Tiltakene har som mål å bidra til en mer positiv opplevelse for turister, samtidig som de beskytter kulturlandskapet og respekterer lokalbefolkningens interesser.

Tiltak 3.1. Kanalisere besøkende og skilting

Det er blitt uttrykt ønske fra både fastboende og hyttebeboere om bedre skilting og opplæring knyttet til temaer relatert til landbruk og naturverdier. Mange besøkende er usikre på hvordan de skal forholde seg til beitedyr og dyrket mark, og turister har ofte vanskeligheter med å forstå forskjellen mellom innmark og utmark. Slike misforståelser kan oppleves som problematiske for de fastboende, ettersom turister kan ferdes på privat eiendom.

Et foreslått tiltak er å se til Nærøyfjorden verdensarvpark, som har lykket med tilgjengeliggjøring og formidling av informasjon om naturkvaliteter gjennom blant annet skilting og informasjonstavler. (Haukeland & Brandtzæg, 2019, s.39). Dette tiltaket bidrar til bred verdiskaping ved å fremme økt bevissthet om miljøverdiene knyttet til natur- og kulturarven i området, og kan bidra til økt kunnskap og forståelse i områder som Veierland. Ved hjelp av godt utformede skilt kan man både hjelpe turister med å finne frem, men også fremme ansvarlig atferd, som å plukke opp søppel, holde hunder i bånd, og vise respekt for lokale tradisjoner og miljø.

Tiltak 3.2. Toaletter og søppelbøtter

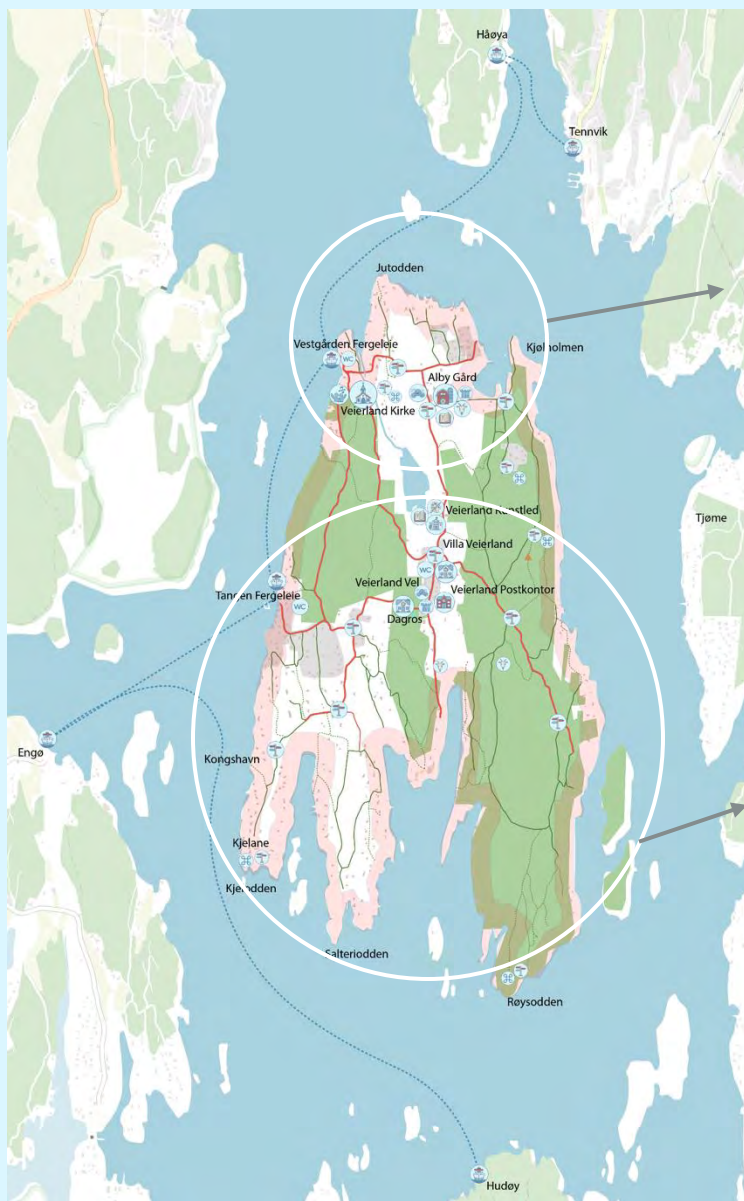
Det er et stort behov for flere offentlige toaletter og søppelbøtter, spesielt med tanke på det periodiske turistpresset på øya. Per i dag finnes det kun offentlige toaletter på Tangen fergekai, Veierland velforening, og ved spisestedet Villa Veierland, mens det ikke er tilgjengelige offentlige søppelbøtter. Et tiltak for å tilrettelegge bedre for turisme er å innføre flere offentlige toaletter og søppelkasser plassert sporadisk på øya.

Forskning av Koliotasi, Abeliotis & Tsartas (2023) viser at godt organiserte avfallsordninger og tilgjengelige toalettfasiliteter har en betydelig innvirkning på turistenes oppfatning av et sted. Utlirekkelige fasiliteter kan gi negative opplevelser, noe som kan gjøre at besøkende ikke kommer tilbake og at den lokale økonomien kan skades. Derfor er tilgjengelighet til offentlige toaletter og jevnlig renhold avgjørende for positive opplevelser. I tillegg kan effektiv avfallshåndtering og informative skilt bidra til å øke bevisstheten hos turister om deres ansvar for avfall (Koliotasi, Abeliotis & Tsartas, 2023). Dette kan bidra til å fremme en bærekraftig opplevelse for både besøkende og lokalsamfunnet på Veierland.

3.3 Skjøtselsplan

Landbruket på Veierland spiller en viktig rolle i å bevare øyas kulturmiljø, og det finnes muligheter for å øke landbruksaktiviteten ytterligere. Intervjuene viser at det allerede er en eksisterende skjøtselsplan for øya, men at denne i liten grad blir fulgt opp. Vi har ikke hatt tilgang til denne planen, men vi vurderer det som et godt tiltak for å ivareta kulturmiljøet. Denne bør også inkludere å introdusere flere store beitedyr, som kyr. Barn og unge kan gjennom leirskoler eller besøksgårder bidra med skjøtsel og lære om nytten av tradisjonelle metoder. Dette vil ikke bare fremme bærekraftig landbruk, men også styrke opplevelsesverdien for både fastboende og besøkende.

Tiltakskart

TEGNFORKLARING

	KIRKE		SKILTER		FERGA
	SKOLE / BARNEHAGE		KUNST		VANN
	POSTHUSET		FELLESSKAP		SKOG
	KAFE		KOR		FERGERUTE
	BESØKSGÅRD		SOSIAL MØTEPlass		TURSTI
	GÅRDSDYR		LÆRINGSARENA		SKOGSVEI
					GRUSSTI
					100 M BELTE

Figur 19, 20 og 21.

7. Avslutning og refleksjon

Gjennom arbeidet med oppgaven har vi forsøkt å besvare problemstillingen *hvordan kan Veierlands historie, særpreg og landskap forvaltes for bred verdiskaping?* Feltarbeid, intervjuer og analyser har hjulpet oss med å identifisert styrker og svakheter, som vi har konkretisert gjennom SWOT-analysen. Den største trusselen for Veierland er befolkningsnedgang, og vi ser på det som nødvendig å gjennomføre tiltak for å imøtekomme denne utfordringen. Vi valgte ut tre hovedstrategier for å adressere dette:

Strategi 1: Tiltrekke flere fastboende

Strategi 2: Styrke kulturformidling

Strategi 3: Forvaltning av kulturmiljø

Det er særlig viktig å tiltrekke nye innflyttere, særlig barnefamilier. Innføring av boplikt i Færder kommune er et tiltak som kan sikre at flere boliger blir fast bebodd, men det bør også suppleres med tilrettelegging for tjenester som blant annet barnehage. Med bakgrunn av mangel på tilgjengelige boliger er det nødvendig å legge til rette for utbygging. Ved utvikling på Veierland er det av vesentlig interesse å balansere forholdet mellom utvikling og bevaring for å redusere risikoen for forringelse av stedskvalitetene.

Kulturformidling spiller også en sentral rolle i å bevare og styrke Veierlands identitet. Gjennom tiltak som leirskoler, besøksgårder og medvirkning vil tradisjonene og kulturen bli bevart til de fremtidige generasjonene. Kulturformidling er en viktig strategi som gir både økonomisk og kulturell verdiskaping.

Bærekraftig forvaltning av landskapet vil sikre at Veierlands naturlige og kulturelle ressurser bevares for fremtiden. Det økologiske landbruket bidrar til viktig skjøtsel av naturlandskapet, og ivaretar øyas unike særpreg. Øyas status som bilfri oppleves som en ressurs for å tiltrekke en spesiell gruppe turister, som setter pris på ro, natur og historie. For å håndtere turiststrømmen på en bærekraftig måte er det nødvendig med bedre besøksforvaltning, med tiltak som bedre skilting, avfallshåndtering og toalettfasiliteter.

Veierlands historie, særpreg og landskap er viktige ressurser som bør forvaltes for bred verdiskaping gjennom en kombinasjon av tiltak som legger til rette for en økende befolkning og ivaretar både kulturformidling og forvaltning av kulturmiljøet. På denne måten kan Veierland sikre en robust befolkning med sosial, kulturell, økonomisk og miljømessig verdi.

Litteraturliste

Artsdatabanken (u.å). [Bildegalleri Veierland på Artskartet]. Hentet 21. 10. 2024 fra <https://artskart.artsdatabanken.no>

Artsdatabanken (u.å). *Naturi Norge – Landskap*. Tilgjengelig fra: https://nin.artsdatabanken.no/Natur_i_Norge/Landskap?lng=10.346730174655653&lat=59.15667170218844 (lest 23. 10. 24).

Clemetsen, M., & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Plan*, 46(6), 50–53. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12>

Clemetsen, M., & Stokke, K. B. (2016). Strategisk landskapsplanlegging som tverrfaglig kursarena i masterutdanningen ved NMBU. *KART OG PLAN*, Vol. 76, 245–251.

Clemetsen, M., Stokke, K. B., Barane, J. & Hara Idseid, T. (2021). From tourist destination to local meeting place: Enhancing visitor experiences and social resilience in rural communities. I: *Nordic Perspectives on Nature-based Tourism*, s. 50-63:

Færder kommune (2020). *Færder kommunes første kulturminneplan—Færder kommune*. Hentet 12. september 2024, fra <https://faerder.kommune.no/tjenester/kultur-idrett-friluftsliv-og-frivillighet/kunst-kultur-og-kulturhistorie/kulturhistorie/kulturminneplan/>

Hansen og Dahl (2024, 26. september). Boplikt-strid på Nøtterøy: – Prissfall på opp til forti prosent. *NRK*. Lest 23. Oktober 2024 <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/boplikt-strid-pa-notteroy--prissfall-pa-opptil-forti-prosent-1.17058453>

Hansen og Hofgaard (2024, 3. oktober). Nå blir det boplikt i hele Færder – Anita tror flere unge får råd til hus. *NRK*. Lest 23. Oktober 2024. <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/na-blir-det-boplikt-i-hele-faerder--anita-tror-flere-unge-far-ra-d-til-hus-1.17063958>

Haukeland, P. I., & Brandtzæg, B. A. (2019). Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling. *Utmark: Tidsskrift for utmarksforskning*, 19(1), 32-50. <https://brage.nina.no/nina-xmlii/handle/11250/2599217>

Hauxner, M. (2005). Tegnning & læsning: videnskap & kunst: teori & metode. s. 1-14.

Koliota si, A.-S., Abeliotis, K. & Tsartas, P.-G. (2023). Understanding the Impact of Waste Management on a Destination's Image: A Stakeholders' Perspective. *Tourism and hospitality (Basel)*, 4 (1): 38-50. doi: 10.3390/tourhosp4010004.

Kommunal- og distriktsdepartementet (2023, 21. februar). *Europa rådets Landskapskonvensjonen (Norsk)*. Regjeringen. https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/europa-raadets-landskapskonvensjonen/id426184/

Meld. St. 27 (2022–2023). Et godt liv i heile Norge – distriktspolitikk for framtida. Godkjent i statsråd 20. juni 2023. Lastet ned fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld_st-27-20222023/id2985545/

Regjeringen. (2023). *Nasjonale forventninger til regional- og kommunal planlegging 2023-2027*. Hentet 8. oktober 2024, fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging-2023-2027/id2985764/>

Stokland, J. N. (2017, august). *Veierland-øya med den rike historien, en landskapsanalyse*.

Stokland, J. N. (2021, mars 31). *Gamle stedsnavn: Alby*. Veierland Velforening. <https://www.veierland.org/veierland-historie/2021/3/31/gamle-stedsnavn-alby>

UNESCO (2024, 17 oktober). UNESCO Helps Future Generations Safeguard Intangible Heritage. Lest 23 oktober 2024 <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-helps-future-generations-safeguard-intangible-heritage>

Figurliste

Figur 1. Forsidebilde Albykilen. <https://www.norskhaveguide.no/no/havn/albykilen-veierland-batforening>

Figur 2. Oversiktskart som illustrerer Veierlands plassering.

Figur 3. Oversiktskart som illustrerer Veierlands plassering.

Figur 4. Kart landformer flyfoto fra Google Earth.

Figur 5. Skyggerelieff hentet fra høydedata. <https://hoydedata.no/LaserInnsyn2/>

Figur 6. Løsmassekart hentet fra Kilden Norsk institutt for bioøkonomi. https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&zoom=8.1&x=6565967.35&y=236989.78&bgLayer=graatone&layers=eksterne_1osmasser&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true

Figur 7. Utvalgte naturtyper-kart hentet fra Kilden Norsk institutt for bioøkonomi. https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&zoom=7.8&x=6564595.11&y=237747.39&bgLayer=graatone&layers=eksterne_utvalgte_naturtyper&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true

Figur 8. Treslagskart hentet fra Kilden Norsk institutt for bioøkonomi. https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&zoom=8.7&x=6565758.74&y=235404.82&bgLayer=graatone&layers=ar50_treslag&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true

Figur 9. Arealtypekart hentet fra Kilden Norsk institutt for bioøkonomi. https://kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&zoom=8.7&x=6565758.74&y=235404.82&bgLayer=graatone&layers=ar50_arealtype&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true

Figur 10. Kulturminnesøk av Veierland <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservativio=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservations=&am-county=&cp=1&bound=59.17083850381504.10.317621236317791.59.14131081583711.10.409975057118572&zoom=14&id=>

Figur 11. Flyfoto Google Earth.

Figur 12. Flyfoto fra 1960 viser eldre veier på Veierland, hentet fra Norge i bilder. <https://www.norgebilder.no/>

Figur 13. Flyfoto fra 2020 viser utviklingen av vasssystemet på Veierland, hentet fra Norge i bilder. <https://www.norgebilder.no/>

Figur 14. Grusveier som er tilpasset landskapet, eget bilde.

Figur 15. Bilde av steingjerde, eget bilde

Figur 16. Vipsebua og trillebærer og sykler som står plassert ulåst på kaia, representerer det åpne og tillitsfulle miljøet på øyet. Egne bilder

Figur 17. Vipsebua og trillebærer og sykler som står plassert ulåst på kaia, representerer det åpne og tillitsfulle miljøet på øyet. Egne bilder

Figur 18. Eldste bygget på Veierland, datert til slutten av 1600 tallet. Eget bildet

Figur 19, 20 og 21. Tiltakskart

OSLOFJORDEN I KRISE

Hvordan kan man skape engasjement og handlingsvilje for å restaurere økosystemet i Oslofjorden med utgangspunkt i Torød i Færder kommune?

LAA 360 Regional landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling
Camilla Tvetene Langerud, Noah Vos, Øystein Bjørtveit og Sirianna Stormo Pettersen

Innholdsfortegnelse

Del 1 – Inndeling..... s. 3

Bakgrunn
Avgrensning
Valg av sted
Problemstilling

Del 2 – Områdebeskrivelse.....s. 4

Færder kommune
Færder nasjonalpark og verneområder
Torød

Del 3 – Teori.....s. 7

Tilstanden i Oslofjorden
Overordnede tiltak
Kulturminne og kulturmiljø
Den Europeiske Landskapskonvensjonen
Bred verdiskapning og stedsutvikling
Ungt utenforskap, friluftsliv og tilgang til sjøen
Stedsbasert læring
Ocean literacy
Teoretisk tilnærming

Del 4 – Metode.....s. 10

Innsamling av informasjon
Landskapsressursanalyse
Landskapsanalyse
Stadkjensle
Deltakende observasjon
SWOT analyse

Del 5 – Landskapsressursanalyse.....s. 11

Landform og vann
Vegetasjonsdekke
Arealbruk
Romlig-estetiske forhold
Kulturhistorie og kulturell betydning
Stadkjensle
Andre funn

Del 6 – Mulighetsstudie.....s. 17

SWOT-analyse av Torød
Mulighetsstudie av Torødstranda
Lokale restaureringstiltak
Tilgjengeliggjøre strandsonen, skjærgården og havet
Strategi 1
Strategi 2

Del 7 – Konklusjon og refleksjon.....s. 23

Litteraturliste.....s. 24

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Oppgaven tar utgangspunkt i Færder og handler om å ta vare på livet i Oslofjorden og hvordan vi kan skape møteplasser og ta vare på kulturmiljøer relatert til dette. Den er skrevet i masterfaget LAA 360 ved NMBU. Som en del av oppgaven har vi reist til Færder og gjort feltarbeid, intervjuet innbyggere, og analysert landskapet. Oslofjorden er i krise. Torskebestanden i fjorden sliter, det blir mindre taeskog og ålegrassenger, og flere steder er det mangel på oksygen. I tillegg utfordres økosystemet av forurensning, forsøpling, klimaendringer, økt næringsstilførsel, og arealbruk (Klima- og miljødepartementet 2021; Miljødirektoratet, 2019). Færder kommune har i forbindelse med kommunal planstrategi definert hovedutfordringer og innsatsområder i kommunen (Færder kommune, 2024), og en av disse er: *“Kritisk tilstand i Oslofjorden og i lokale vassdrag”*. Samtidig peker kommunen på: *“Sosial ulikhet og utenforskap, med særlig søkelys på barn, unge og unge voksne”* som en annen hovedutfordring. Vi ønsker å se disse utfordringene i sammenheng og foreslår tiltak som kan skape møteplasser i lokalsamfunnet, aktiviteter, mestring og tilhørighet rundt å ta vare på Oslofjorden og kulturmiljøet.

1.3 Avgrensning

Oppgaven vår er avgrenset til konkrete og lokale tiltak, som vi tror kan gjøre en positiv forskjell for Oslofjorden og bidra til at flere lærer mer og engasjerer seg for fjorden. Dette vil kunne gi støtte for større og mer inngripende tiltak som også trengs. Samtidig vet vi at det vil ta tid å redde Oslofjorden (NIVA, 2019; Moland m.fl., 2021). Konkrete tiltak nært folk som de kan være med på og som bidrar positivt, vil derfor kunne gi håp i mellomtiden. Derfor foreslår vi tiltak på en liten skala, knyttet til konkrete prosjekter i Færder. Vi har valgt et konkret sted for å illustrere ulike tiltak som kan overføres til andre steder i Færder kommune, og for å ha et sted å kunne prøve ut ting. Det er viktig å understreke at det også må gjøres tiltak for å løse de store årsakene til problemene i Oslofjorden, slik som avrenning fra landbruk og avløp, arealbruk og nedbygging, overfiske, forurensning og forsøpling (Klima- og miljødepartementet, 2021).

1.4 Valg av sted

Valget falt på området Torød fordi det ligger i randsonen til Færder nasjonalpark, med viktige miljøverdier i havet og et spennende kulturmiljø (Aarflot et al., 2024). På befaring la vi merke til at store deler av kystlinjen i området til Torød er lite tilgjengelig for allmennheten, men det finnes også områder som *“Stranda”*. Dette er et statlig sikret friluftsområde hvor allmennheten har god tilgang til sjøen, og tilgjengelighet er en viktig forutsetning for å kunne gjøre tiltak og aktiviteter ved og i havet. Med bakgrunn i dette har vi også valgt å gjennomføre Landskapsressursanalysen for Torød.

1.5 Problemstilling

Vår gruppe har arbeidet med temaet *“Oslofjorden i krise – stedsbasert læring i kyst- og fjærelandskapet”*. Behovet for formidling av livet under vann og miljøutfordringene er stort, samtidig som det gjøres mye på dette området allerede, blant annet i Færder kommune. For å kunne bry seg om fjorden må folk kunne bruke den, og å tilgjengeliggjøre strandsonen og skjærgården for allmennheten vil derfor kunne være positivt. Konseptet vårt går ut på å bruke konkrete tiltak som folk kan være med på der de bor, for å bidra til å restaurere Oslofjorden, for eksempel blåskjell dyrking. Ved å gjøre dette kan vi gi folk kunnskap om Oslofjorden, samt skape engasjement og handlevilje. Som en del av dette konseptet foreslår vi også å ta frem historien og restaurere et lokalt kulturmiljø kalt Stranda gård. Vi mener at dette kan bidra til aktivitet og gode møteplasser bygd rundt engasjement for Oslofjorden og livet i havet. Vi har valgt problemstillingen:

“Hvordan kan man skape engasjement og handlingsvilje for å restaurere det marine økosystemet og kulturmiljøet i Torød knyttet til Oslofjorden i krise?”

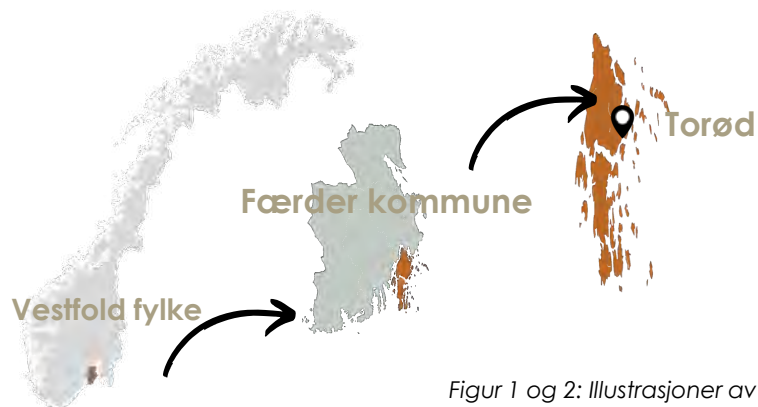
2. Områdebeskrivelse

2.1 Færder kommune

Færder kommune ligger sør i Vestfold, langs ytterkanten av Oslofjorden og grenser til Sandefjord kommune, Tønsberg kommune, Råde kommune, Hvaler kommune og Fredrikstad kommune. Landskapet er relativt lavt, men kupert, og langs kysten finner vi svaberg og den karakteristiske skjærgården med mange øyer. Det er en mer urban bebyggelse nord på Nøtterøy mot Tønsberg, og generelt sett mer bebyggt her. Andre områder i kommunen som Tjøme har et mer spredtbygd preg. Dette gjør at kommunen både kan karakteriseres som by og land (Færder kommune, 2024).

Arealbruk

Kommunen har mange hytter (3200 fritidsboliger) og tar i mot mange turister i sommerhalvåret (Færder kommune, 2024). En høy andel av kommunen er allerede bebyggt (ca. 23%), samtidig som en vesentlig andel av arealer brukes til landbruk (ca. 13%). Skog utgjør 46%, Åpen fastmark 8% og Bart fjell 10%. Kommunen har 27 600 innbyggere, og kan forvente en svak befolkningsvekst i årene fremover på rundt 0,45%. Kommunen har satt seg mål om oppnå en årlig vekst på 1%. (Færder kommune, 2024; SSB kommunefakta, 2024). Dette kan derimot legge mer press på grønne arealer, matjord og strandsoner.

Figur 1 og 2: Illustrasjoner av Færder kommune. Egen fremstilling (Kartgrunnlag NIBIO, 2024)

Næring og kultur

Færder har en rik historie, med flere kulturminner fra vikingtiden og mange av de små øyene har hatt fast bosetning i lang tid (Færder kommune, 2020). I likhet med resten av Skagerakkysten var Færder tidligere preget av fiskevær, skipsbygging og losvirksomhet.

Sporene etter dette er viktige for identiteten: her har kystkulturen lange røtter (Gardåsen, 1988; Færder kommune, 2020). I dag er Færder et moderne samfunn og del av et større arbeidsmarked i regionen. Mange pendler derfor ut av kommunen, til for eksempel Tønsberg. De fleste arbeider i servicenæring og i det offentlige, men også industri, landbruk og bygge bransjen er viktige private arbeidsplasser (Færder kommune, 2024).

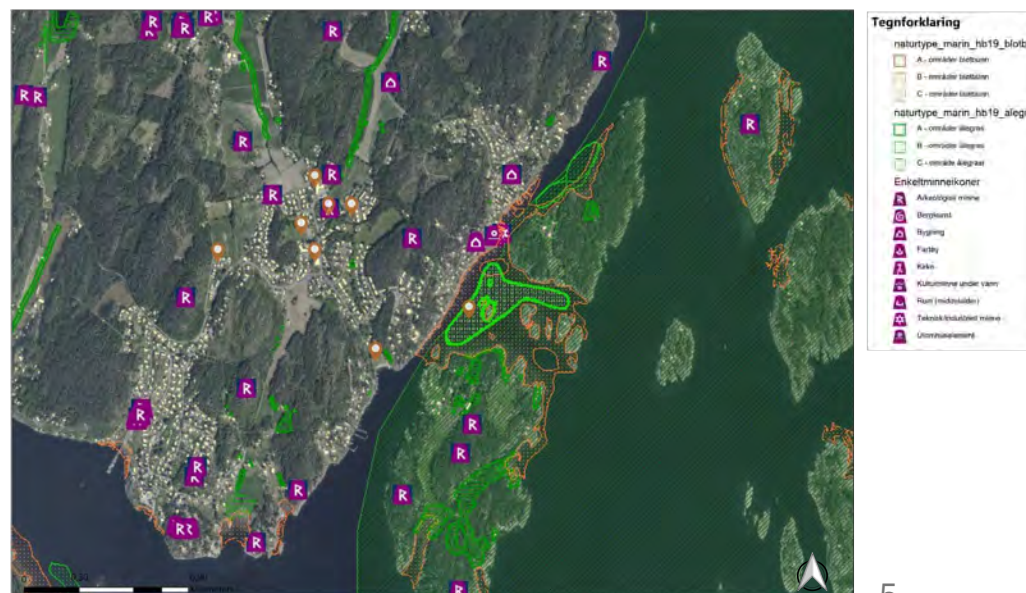
2.2 Færder nasjonalpark og verneområder

Færder Nasjonalpark ble opprettet i 2013, og har som formål å verne om verdifulle arter, naturtyper, landskap, geologi, og økosystemer som finnes på land og i vann langs ytre Oslofjord. Med sine 340 kvadratkilometer utgjør parken en stor andel av kommunens totale areal når hav inkluderes. Det er mange sårbare dyre- og plantearter i nasjonalparken, fredningsone for hummer og flere hekkeområder for sjøfugl. Spesielt det marine økosystemet er sårbart. Områdene brukes til seiling, padling, fiske og andre friluftaktiviteter. Flere steder er det lagt til rette med skilting, stier og toalettfasiliteter på øyene. Nasjonalparken vurderer at dagens bruk ikke er en trussel for verneverdiene, men gjennom planer legges det opp til å "kanalisere" ferdsel og bruk vekk fra de mest sårbare område. Områdene som er valgt ut for tilrettelegging og som tåler mer bruk er mellom Bolæren, Ildverket, Hvaløy og Moutmarka (Færder nasjonalpark, 2019.) I tillegg til nasjonalparken er det i dag 12 naturvernområder i kommunen (Miljødirektoratet [2], 2024).

2.3 Torød

Torød er et lite tettsted som ligger relativt midt i Færder kommune, på sør-øst kysten av Nøtterøy (tidligere Nøtterøy kommune). Tettstedet hadde en befolkning på 717 innbyggere i 2023 (SSB, 2023). Torøds historie går tilbake til middelalderen og den tidligste kjente referansen til stedet "Þordarud" var i 1396 (Nøtterøy historielag, 2024). Stedet er preget av landbruk, skog og spredt bebyggelse, med et mindre bygdesenter som har kirke, barneskole, barnehage, idrettsanlegg, og pizzarestaurant. Torød ligger på randsonen til nasjonalparken, med grensa til Færder nasjonalpark bare ett steinkast unna Torødstranda. Dette gjør området til et interessant skille mellom mer urbane strøk og naturvernområdet like ved. Derfor veldig spennende å utforske i forbindelse med håndtering av utfordringene som økosystemene i Oslofjorden står ovenfor. Ved Torød er det verdifulle områder under vann. Det er forekomster av områder med ålegras og marine bløtbunnsområder og gytefelt for Torsk som er lokalt viktig (Figur 3). Torød har selv flere kulturminner og grenser til øyene Søndre og Nordre Årøy som også er verdifulle kulturlandskap (Færder kommune, 2020).

Figur 3: Kart over kulturminner, bløtbunnsområder og ålegrasområder i nærheten av Torød. Grensen til Færder nasjonalpark er skravert i grønt. (Basert på kartdata fra NVE Atlas, 2024)

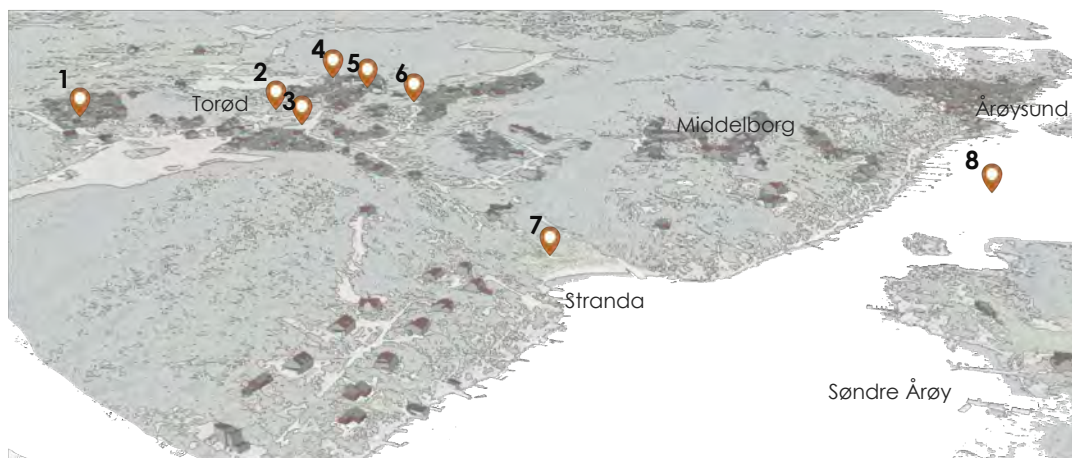
Stranda

I Torød finner vi Torødstranda, eller «Stranda», et verdifullt offentlig friluftsområde ved sjøen som brukes til bading, turgåing og mer. Skjærgården ligger lett tilgjengelig rett utenfor og er med å skape en intim bukt. Øya nærmest Stranda er Søndre Årøy, som er en del av Færder nasjonalpark. Med både fjorden så tett på og stranda godt skjermet for all slags vær og vind anser vi området som en plass hvor man enkelt kan legge til rette for aktiviteter knyttet til Oslofjorden. I gapet mellom Søndre og Nordre Årøy er det dokumentert et ålegrasområde som er svært relevant for vår oppgave (Miljødirektoratet [1], 2024).

Fokusområder

Vi har kartlagt åtte områder i og rundt Torød som vi anser som representative områder for Torød. Disse fokusområdene både har og har hatt stor betydning for bygda i ulike sammenhenger, og for oss når vi har utviklet vår mulighetsstudie. Figuren nedenfor illustrerer disse områdene.

Figur 4: Illustrasjon av åtte områder i og rundt Torød som har vært av stor betydning for vår oppgave. Egen fremstilling. (Basert på data fra Kommunekart i 3D)

1: Flere steder i Torød har vært preget av utbygging og etablering av nye boligområder. De siste årene har det i tillegg vært en økning i antall fritidsboliger, noe som får konsekvenser for sentrum og næringslivet.

2: I sentrum av Torød ligger idrettsparken, som i dag er et populært område blant de lokale. Parken består av det eneste alpinanlegget i Færder, i tillegg til skate-, basketball- og gressbane, klatrevegg og trimpark (Færder kommune, 2024)

3: Den nedlagte Joker-butikken er et stort savn blant innbyggerne. Dagligvarebutikken ble nedlagt 2022. I dag gjenstår det en parkeringsplass og en liten pizzarestaurant i bygget, men det er en mangel på næring i bygda.

4: Torød Skole har rundt 120 elever, og er den eneste skolen i bygda (Færder Kommune, 2024). Skolen er en hjørnestein for lokalsamfunnet og det har i de siste årene vært frykt blant innbyggere for at skolen kan legges ned.

5: Torød Kirke fra 1915 ligger midt i Torød sentrum, og er ett av de viktigste landemerkene i bygda, men den har likevel ikke vernestatus i dag. (Kirkesøk, u.å.). Kirken var den andre kirken til å stå ferdig på Nøtterøy.

6: Svensrødhuset og Svensrød gård er et svalgangshus fra tidlig 1700-tallet. Tilsvarende hus av denne typen er fredet, men bevaring av Svensrødhuset har vært en lang stridssak i området (Tønsberg blad, 2023).

7: Stranda er et populært bade- og turområde. Stranda gård lå her frem til nedbrenningen i 1976. Gården huset flere gamle bygg som den daværende riksantikvaren så som verdifulle (Nøtterøy historielag, 2016)

8: Mellom Nordre og Søndre Årøy ligger det et ålegrasområde som Miljødirektoratet har kartlagt som spesielt viktig for biologisk mangfold. Vi anser dette som et svært relevant område for vår mulighetsstudie.

3. Teori

3.1 Tilstanden i Oslofjorden

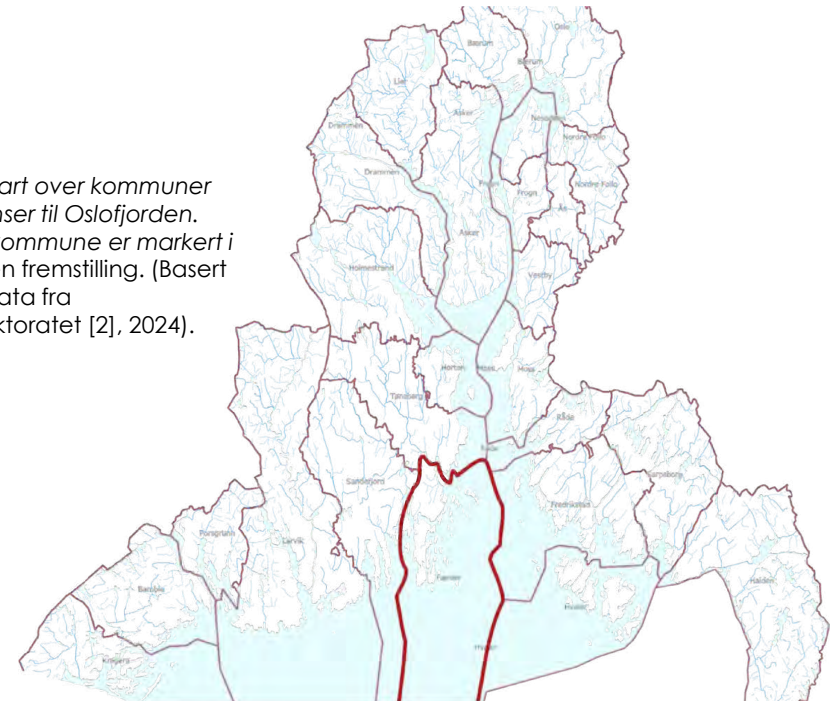
Oslofjorden har stor betydning både for dyreliv og mennesker. Her finnes viktige naturverdier. Samtidig er det et stort press på å bygge ut og utvikle arealer. Om lag 1,6 millioner mennesker bor i kommuner knyttet til Oslofjorden. Langs Oslofjorden finner vi mange verdifulle naturtyper og arter, det biologiske mangfoldet her er veldig stort. Naturen her gir økosystemtjenester til mennesker som mat og karbonlagring. En 2019 rapport fra NIVA anslår at rekreasjonsmuligheter slik som turgåing i strandsonen, båtliv og bading, har en årlig økonomisk verdi på over 25 milliarder kroner (Chen et al., 2019, s. 121). Oslofjord er i dag preget av menneskelige inngrep både på land og under vann, og menneskelige aktiviteter hatt en negativ påvirkning på fjordens miljø (Miljødirektoratet, 2019 s. 23-30).

Historisk sett har Oslofjorden hatt rike fiskebestander, men som nå har falt til historiske lavmål (Arvnes, 2019, s. 23-24). I tillegg har miljøgifter skadet deler av fjorden såpass at fisk og skaldyr fra disse områdene ikke lenger er trygge å spise. Viktige habitater for livet i Oslofjorden, slik som tareskog og ålegrasenger, er i tilbakegang. (Klima- og miljødepartementet, 2021. s. 7) Det har også vært en tilbakegang i deler av sjøfuglbestanden i Oslofjorden (Miljødirektoratet, 2019 s. 28). Stillehavsvøsters er på frammarsj i området, dette er en fremmed art som gir negative konsekvenser for det stedlige biologiske mangfoldet og som forringer kvaliteten på badeplasser (Klima- og miljødepartementet, 2021. s. 27). Årsaken til disse miljøendringene er sammensatt og klimaendringene bidrar til å intensivere situasjonen ytterligere. Oslofjorden har et stort nedbørsfelt, og som vist her er det mange folkerike kommuner som grenser til fjorden. Færder ligger i ytre Oslofjord. Avrenning fra landbruk, avløp og andre kilder som industri bidrar med næringstilførsel og miljøgifter som sammen med mikroplast, fysiske inngrep og høsting (fiske) rangeres som de største og mest alvorlige påvirkningene for den ytre delen av fjorden (Aarflot et al. 2023).

3.2 Overordnede tiltak

Det er utarbeidet en helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden (Klima- og miljødepartementet, 2021) med følgende innsatsområder:

- 1) Redusere utslipp fra kommunalt avløp og avløp i spredt bebyggelse gjennom strengere håndheving av eksisterende krav i regelverket.
- 2) Redusere avrenning fra landbruket
- 3) Redusere tilførsler av miljøgifter og marin forurensning
- 4) Ivareta sårbare arter, utvalgte naturtyper og kulturminner
- 5) Restaurering av naturverdier
- 6) Tiltak for å fremme et aktivt friluftsliv, herunder bedre allmennhetens tilgang til strandsonen, opprettholde og styrke attraktiviteten til områder som er viktige for friluftsliv og bidra til at friluftslivsområdene blir brukt av alle befolkningsgrupper
- 7) Tverrgående tiltak for en helhetlig forvaltning av Oslofjorden

Figur 5: Kart over kommuner som grenser til Oslofjorden. Færder kommune er markert i rødt. Egen fremstilling. (Basert på kartdata fra Miljødirektoratet [2], 2024).

3.3 Kulturminne og kulturmiljø

Kulturminner kan vi definere etter kulturminneloven som:

"alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til" (Kulturminneloven, 1978, § 2). Kun et mindretall av norske kulturminner er fredet, men de fleste har et vern etter Plan og bygningsloven. Et kulturmiljø er et område der flere kulturminner utgjør en større mer helhetlig sammenheng i et område.

3.4 Den Europeiske Landskapskonvensjonen

Europarådets landskapskonvensjon (ELC) er en europeisk internasjonal avtale som Norge har forpliktet seg til blant 45 land. Den ble undertegnet i 2000 og trådd i kraft i 2004. Konvensjonen skal fremme samarbeid for god landskapsplanlegging, og vern av europeisk kulturarv og naturlandskap. I Norge vektlegges særlig prinsipper om lokalt selvstyre og aktiv medvirkning, livskvalitet og helse, bærekraftige lokalsamfunn, og attraktive steder som fremmer skaperevne og tiltakslyst. ELC definerer landskap i artikkel 1: a. *"Landskap" betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer"* (Regjeringen, 2023). Den omfatter landarealer, vassdrag og fjord-, kyst- og havområder. Den gjelder landskap som kan betegnes som særlig verdifulle, så vel som hverdagslige landskap som forringede landskap eller landskap i forfall." Artikkel 6 går ut på å fremme bevisstgjøring for samfunnet om landskapets verdi og forvaltning (Regjeringen, 2023).

3.5 Bred verdiskapning og stedsutvikling

Bred verdiskapning er en tilnærming til stedsutvikling hvor fire typer verdiskapning som bør ses i sammenheng trekkes frem som viktig. Miljømessig verdiskapning kan forstås som å ta vare på og utvikle naturverdier og kunnskap om disse. Kulturell verdiskapning kan forstås som å ta vare på og løfte frem kulturminner og historie. Sosial verdiskapning kan forstås som å styrke fellesskap og tilhørighet og skape nettverk og møteplasser som kan brukes for å involvere og engasjere lokalbefolkning. Sosial verdiskapning kan forstås som å styrke fellesskap og tilhørighet og skape nettverk og møteplasser som kan brukes for å involvere og engasjere lokalbefolkning i utvikling. Økonomisk verdiskapning kan forstås som det vi tradisjonelt har sett på som verdiskapning som arbeidsplasser, økonomisk kapital og salg av varer og tjenester (Haukeland og Brandtzæg, 2019)

3.6 Ungt utenforskap, friluftsliv, og tilgang til sjøen

Opplevelsen av utenforskap fra ung alder kan være hemmende for utviklingen av barns psykiske helse, fremtidige muligheter, og sosial utvikling. I rapporten fra Nordland fylkeskommune *"Divna. Aktan. Alle. Sammen: Ung inkludering i Nordland"* (2021), underbygges viktigheten av å motarbeide trender som kan skape utenforskap. Det er mindre ressurskrevende å forebygge utenforskap enn å betale for konsekvensene av dem, og opplevelsen kan være svært ødeleggende for den enkelte person. Dette temaet er relevant når man snakker om tilgang til sjøen og friluftsliv for alle befolkningsgrupper. Felles møteplasser som alle har tilgang på er blant annet kvaliteter nødvendig for å forhindre utenforskap. I den *"helhetlige tiltaksrapporten for Oslofjorden"* kommer temaet om allmenn tilgang frem i innsatsområde 6 (Klima- og miljødepartementet, 2021, s. 37). Rapporten viser til behovet for godt tilrettelagte friluftsområder, gode informasjonskanaler, og at organiserte aktiviteter burde knyttes opp til sentrale områder.

3.7 Stedsbasert læring

Stedsbasert læring er et pedagogisk verktøy som fokuserer på undervisning som tar utgangspunkt i lokale omgivelser og natur. Dette gir bedre forutsetninger for å forstå og bry seg om naturens økosystemer, kulturhistorie, og samfunnsutvikling. Stedsbasert læring kan i skolesammenheng brukes til å bedre læring ved praktiske eksempler, samt knytte mennesker nærmere til natur. Studier indikerer at stedsbasert læring er positivt for kunnskap, holdninger til miljø, motivasjon og for stedstilhørighet (Bertling, J. & Rearden, 2018, s. 6-8). Stedsbasert læring kan skje gjennom undervisningsopplegg med skoler, men også gjennom arrangementer som byggedager. Clemetsen og Krogh argumenterer for at stedsbasert læring kan bidra til å utvikle en stedsidentitet (Clemetsen & Krogh, 2010, s. 64). Dermed kan stedsbasert læring bygge opp under landskap som en arena for forhandlinger, altså ikke bare brukes for å lære og engasjere folk for fjorden; men åpne opp en diskusjon rundt utvikling og bruk av landskapets ressurser.

3.8 Ocean Litteracy

Det er viktig å lære både unge og andre grupper om økosystemer i havet; dette landskapet må avdekkes. Det bør også legges til rette for opplevelser og aktiviteter i tilknytning til havet. Forskning viser at kunnskap om og tilknytning til naturen påvirker holdninger og kan bidra til mer bærekraftige handlinger (Kelly mfl., 2020, s. 125). Det er spesielt viktig å lære barn og unge om naturmiljøer og gi dem gode holdninger fordi de i tur kan påvirke sine foreldre og sin familie (Liu, Chen og Dang, 2022, s. 2544-2555). Et begrep som brukes for å beskrive kjennskap og besittelse av kunnskap om naturen og økosystemer er "Environmental literacy". Begrepet omfatter både kunnskap om naturmiljøet, engasjement for naturmiljøet og fokus på bærekraftig bruk av naturlige ressurser (Biswas, 2020, s. 5924). Begrepet "Ocean literacy" brukes lignende om kunnskap og engasjement for havet. Kelly mfl. (2020, s.125, 128-129;132) fremhever at opplevelser og aktiviteter i tilknytning til havet bidrar til å skape en stedsidentitet relatert til havet, og kan styrke omsorgen for marine økosystemer. De argumenterer for at aktiviteter langs og på vannet, slik som aktivitet i båt eller på stranda, gir læring og positive opplevelser for den enkelte som både øker deres tilknytning til det marine økosystemet og en sterkere tilknytning til stedet.

Figur 6: Flytskjema for hvordan teori kan kobles sammen. Egen fremstilling.

3.9 Teoretisk tilnærming

Gjennomgangen av teori viser at det er potensiale for at stedsbasert læring, konkrete prosjekter og bruk av fjorden kan øke folks kunnskap, omsorg og relasjon til de naturlige økosystemene i havet. Dette vil i tur kunne skape støtte for tiltak og gi opphav til nye initiativer for å redde Oslofjorden. Samtidig kan det øke samholdet i lokalsamfunnet, styrke tilhørighet til stedet for den enkelte og skape positive opplevelser for den enkelte. Sammen med et fokus på å løfte frem lokale kulturminner kan dette bidra til stedsutvikling med bred verdiskapning.

Figur 7: Landskapet under vann må synliggjøres. Egen fremstilling.

4. Metode

4.1 Innsamling av informasjon

Metodene som vi har benyttet oss av for å samle inn data er dokumentanalyse, intervju og feltarbeid. Vi har reist til Færder og gjort feltarbeid i fem dager som en del av oppgaven. Her har vi intervjuet ulike organisasjoner, ansatte i forvaltningen og innbyggere. Før og etter dette hadde vi blitt kjent med Færder gjennom dokumenter som forvaltningsplaner og kommunale planer, studie av kart og foredrag i kurset. Ved å reise til Færder har vi kunnet gjøre egne erfaringer på stedet, og slik kunne hente kunnskap fra egne opplevelser. Vi har kunnet intervjuet folk på ulike steder og i forbindelse med aktiviteter og vi har hatt muligheten til å gjøre egne registreringer av landformer, flora og bebyggelse. Vi har også vært delvis-deltagende observatører på noen arrangementer (Fangen, 2004, s.75). Vi har hatt 11 dybdeintervjuer og 10 kortere, mer spontane intervjuer. Utvalget av informanter har vært ikke-representativ og har i hovedsak blitt gjort ved hjelp av snøballmetoden og ved prate med folk "spontant" på gaten, på tursti og på arrangementer vi har deltatt på. Snøballmetoden går ut på at å be de vi har møtt om å anbefale andre som vi kan snakke med. Før feltkurset lagde vi en intervjuguide som kunne brukes som utgangspunkt for semi-strukturerte intervjuer, med spørsmål relatert til Oslofjorden, stedsbasert læring og stadkjensle.

4.3 Landskapsressursanalyse

Landskapsressursanalyse (LRA) er et verktøy som brukes til å kartlegge og beskrive ressursene i landskapet på en helhetlig måte. Den inkluderer en analyse av det fysiske landskapet og en analyse av hvordan mennesker opplever og oppfatter et landskap (Stadkjensle). Vi har valgt å konsentrere Landskapsanalysen om Torød i Færder, mens stadkjensle er gjort for både Færder generelt og Torød. I denne oppgaven brukes Landskapsressursanalysen til å utvikle et mulighetsstudium for verdiskaping og stedsutvikling. Basert på dette foreslår vi strategier og tiltak som kommunen kan ta i bruk.

4.5 Landskapsanalyse

Temaene som ses på er geomorfologi, vegetasjonsdekket, arealbruk, kulturhistorie, kulturell betydning og romlige estetiske forhold. Ved å benytte observasjoner fra feltbefaring, kart og andre kilder som historiske bilder og litteratur, kan man beskrive det ytre, landskapets fysiske karakter, altså det man objektivt kan dele enten som lokal eller turist, ung eller gammel.

4.6 Stadkjensle

Selv om et sted fysisk har en bestemt karakter som er unikt for det stedet, så har folk personlige oppfatninger av hvordan ett sted er, som alltid varierer i større eller mindre grad fra hvordan andre oppfatter stedet. Stadkjensle kan defineres som opplevelsen av et område som gjør det spesielt og annerledes enn andre områder. På engelsk kaller man det gjerne "sense of place" den subjektive opplevelsen av et sted som man får gjennom sansene, personlige inntrykk av stedet og dets kultur, natur, folk, minner, og ande typer forbindelse. Data om stadkjensle tilegner man gjennom å snakke med folk som opplever stedet, for eksempel dybdeintervju eller mer spontane intervjuer med folk på gata. (Clemetsen & Stokke 2014).

4.7 SWOT analyse

For å få en oversikt over kommunen styrker, svakheter, muligheter og trusler har vi laget en SWOT analyse basert på informasjon samlet gjennom dokumentanalyse, intervjuer og feltarbeid. Akronymet SWOT er et planleggingsverktøy som vurderer et område, prosjekt, eller virksomhet sine styrker (Strengths), svakheter (Weaknesses), muligheter (Opportunities) og trusler (Threats). Styrker og svakheter vurderes som eksisterende forhold eller interne faktorer, altså hva som eksisterer allerede. Mens muligheter og trusler er eksterne faktorer, altså forhold man ikke direkte kontrollerer, men som kan påvirkes Dette er en metode som brukes for å beskrive status og utvikle strategier. (Gürel, E. 2017. s. 1003). SWOT-analysen brukes i denne rapporten for å analysere Torød som et mulighetsområde i sammenheng med oppgavens problemstilling.

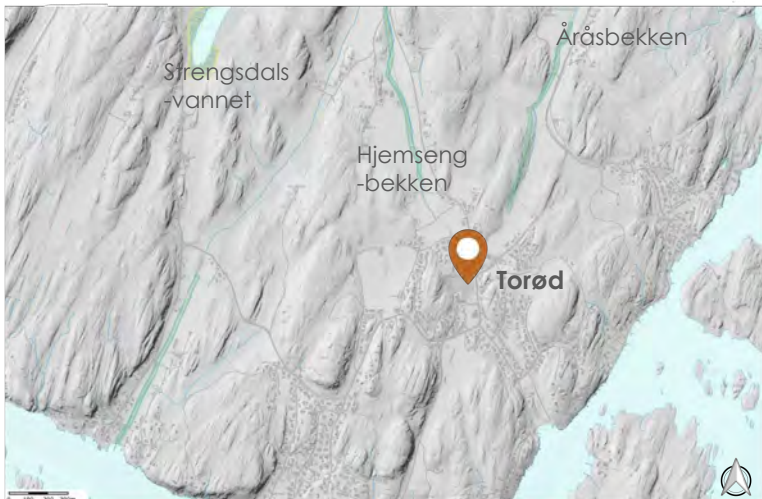

Figur 8: Fremstilling av metode. Egen fremstilling.

5. Landskapsressursanalyse

5.1 Landform og vann

Torød er en liten bygd sørøst på Nøtterøy i Færder kommune, mellom Årøysund og Buerstad. Bygda er plassert på et relativt flatt område som består av gammel sjøbunn, omkranset av små åser. Torød har god tilgang til skjærgårdslandskapet i nasjonalparken like utenfor. Skjærgårdslandskapet i Færder nasjonalpark er et resultat av mange istider gjennom 2,5 millioner år som har erodert og slipt fjellet. Geologiske formasjoner som svaberg, rundsva, morener, og jettegryter finnes i hele parken. Lengst i nord består berggrunnen av rombeporfylava, mens resten av parken domineres av ulike varianter av larvikitt dannet for rundt 300 millioner år siden (Færder nasjonalpark, 2022). Nordøst for Torød ligger Strengsdalvannet. Dette er den største innsjøen på Nøtterøy. Strengsdalvannet er også et viktig myrområde og sumpskog hvor man finner flere truede plantearter (Miljødirektoratet [1], 2024).

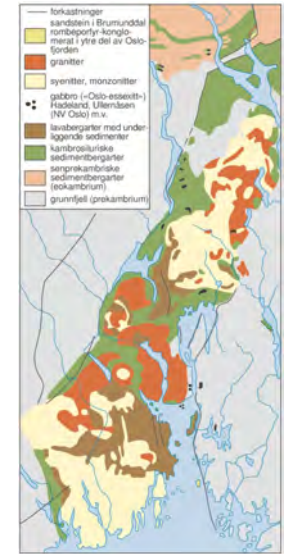
Figur 9: Kart som illustrerer terrengmodell, vann og viktige bekke­drag rundt Torød. (Miljødirektoratet [2], 2024).

Færder er en del av Oslofeltet, som er et geologisk område hvor det finnes en rekke særpregede bergarter (Store norske leksikon, 2024). Nesten all dyrket jord ligger på marine avsetninger, som danner gode forutsetninger for jordbruk.

5.2 Vegetasjonsdekke

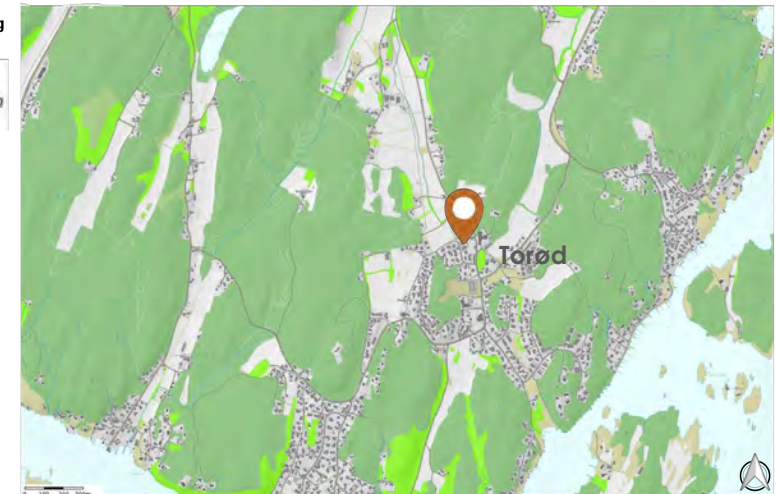
I området rundt Torød finnes det mest barskog. Det er noen forekomster av lauvskog og blandingskog, men som i resten av Færder kommune finner vi mest gran og furu. Det er observert noen få asketrær ned mot Stranda, som er sterkt truede. Det er også flere verdifulle eiketrær i området.

Figur 10: Kart over det geologiske området Oslofeltet. (SNL, 2023).

Tegnforklaring

- Treslag
- Barskog
- Lauvskog
- Blandingskog
- ikke tresatt

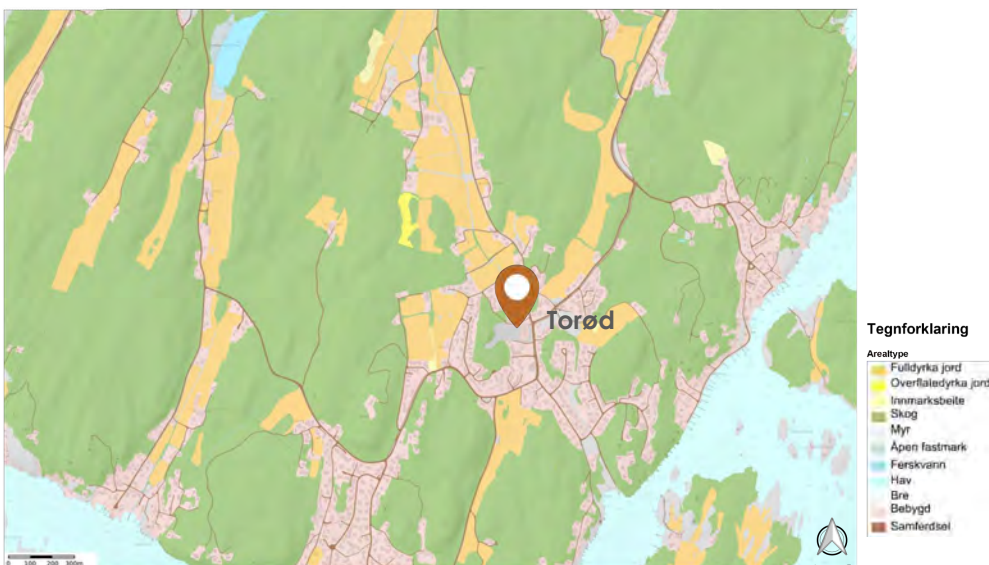
Figur 11: Kart som viser treslag i området. (Miljødirektoratet [2], 2024).

5.3 Arealbruk

I og rundt Torød finnes det store skogsområder hvor det blant annet er flere fine turstier. Det er gjerne på toppen av åsene man finner skogen. Der landskapet er litt slakere finner vi bebyggelse og jordbruksarealer. Som et resultat av den geologiske historien er jorda i området veldig godt egnet til dyrkning. Det er derfor store jordbruksarealer og jordbruket har en lang tradisjon i området. Jordbruksområdene i Nordre Torød ligger plassert rett ved Hjemsegbekken og Årsbekken. Det er i tillegg noen områder i tilknytning til jordbruket som brukes til innmarksbeite.

Bebyggelsen består for det meste av boliger. Det er noe næring i området, men mange butikker og bedrifter har i dag flyttet vekk fra bygd og mot mer urbane områder. Dette er et stort savn blant innbyggerne i Torød. Øyene rett utenfor Torød, Søndre og Nordre Årøy, er en del av Færder nasjonalpark men det er allikevel noen beboere der som driver jordbruk. Disse har fastlandsforbindelse blant annet på Stranda i Torød.

I sentrum av Torød er det blitt etablert et sports- og idrettsområde. Dette er det eneste alpine anlegget i Færder, i tillegg til et skateanlegg, gressbane, basketballbane trimpark og klatrevegg (Færder kommune, 2024)

Figur 12: Kart som viser arealbruken i området. (Miljødirektoratet [2], 2024)

5.4 Romlig-estetiske forhold

I området rundt Torød, og i Færder generelt, får man oppleve en variasjon av landskap. Fra slake, åpne jordbruksområder, til småkuperte åser dekket av ulike trær, til skjærgårdslandskapet med sine unike svaberg, holmer og skjær som skjermer kysten mot vær og bølger fra havet utenfor.

Torød omkranses av små åser helt sørøst på Nøtterøy, nesten litt bortgjemt fra både hovedveien og de mer urbane områdene på øya. På åsryggene rundt er det flere turstier hvor man både passerer kulturminner og lokal historie og får utsikt over skjærgården.

Torødstranda er en liten, intim bukt som i dag brukes som en populær badeplass og turområde. Stranda har en stor, åpen gresslette som egner som samlingsplass. På hver sin side av området blir det plutselig veldig bratt opp mot åsryggene som finnes her. Den bratte overgangen skaper et tydelig skille mellom rekreasjonsområdet på Stranda og bebyggelsen på toppen av åsene rundt.

Personlig fotografi: Bilder av Stranda på Torød tatt på befaring som viser området, furuskog med bregner og bryggene i området (Camilla Langerud, 2024 og Sirianna Stormo Pettersen, 2024)

5.5 Kulturhistorie og kulturell betydning

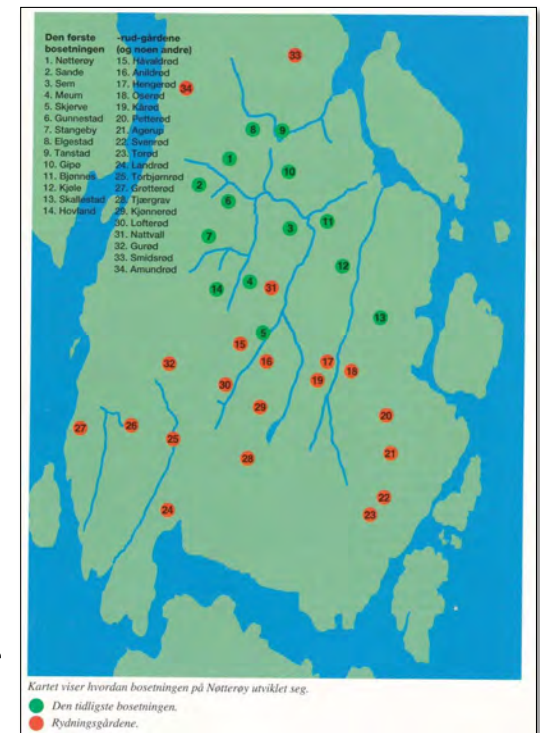
Bygda Torød fikk navnet sitt etter gården med samme navn. Bygda har lang historie med jordbruk, hvalfangst og sjøfart. Torød var lenge et selvforsynt samfunn mens det i dag har veldig lite næringsliv (Nøtterøy historielag, 2018). I Færder kommunes kulturminneplan er bygg eldre enn 1940 sett på som spesielt viktige å ivareta. Torød har en rekke eldre bygg som har blitt bevart; det er 189 bygg som er eldre enn år 1900. Noen av disse er fredet; Agerup Gård, Sand nordre i Årøysund og Årøysund tidligere tollstasjon (Brendalsmo, u.å; Færder kommune, 2020).

De første bosetningene

For rundt 5000-6000 år siden sto havet 50m høyere enn det gjør i dag, og fra denne tiden er det funnet spredte steinalderfunn. Man regner med at dette er spor etter fiskere. Det er ikke før vikingtiden at vi har sikre bevis på fast bosetning. Flere stedsnavn fra Nøtterøy er nevnt i viking sagaene (Færder nasjonalpark, u.å.). De første bosetningene lå nede ved sjøen den gang, men på grunn av landhevinga befinner de seg lenger inn på land i dag. De første gårdene på Nøtterøy lå i området rundt det som i dag er Borgheim. Både Nøtterøy kommune og Tjøme kommune ble opprettet som formannskapsdistrikter i 1837. Nordre del av Nøtterøy ble overført til Tønsberg i 1877. Fra slutten av 1800-tallet var det dampskipsforbindelse til Tønsberg, Kristiania og Sandefjord.

Bilde: Arkeologiske funn i området. (Nøtterøy historielag).

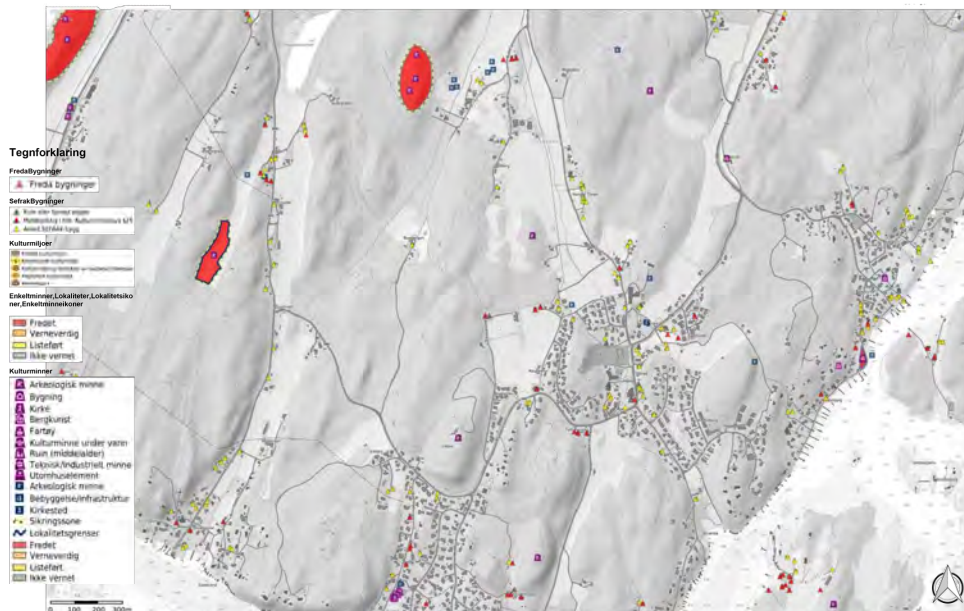
Figur 14: Kart som illustrerer de tidligste bosetningene på Nøtterøy, samt de sekundære rydningsgårdene. (Nøtterøy historielag).

Svensrød gård og Svensrødhuset

I Færder kommunes kulturminneplan er bygg eldre enn 1940 sett på som spesielt viktige å ivareta. Torød har en rekke eldre bygg som har blitt bevart; det er 189 bygg som er eldre enn år 1900. Noen av disse er fredet; Agerup Gård, Sand nordre i Årøysund og Årøysund tidligere tollstasjon (Brendalsmo, u.å; Færder kommune, 2020). Svensrød gård er kjent for å ha vært gården til Olaf Knudsen, sønnen til Henrik Wergeland, som holdt til her fra 1870 til sin død i 1921. Knudsen var Torød skoles første lærer og en viktig foregangsmann for hagebruket på Nøtterøy (Torød.no, 2024) Svensrødhuset er antagelig fra begynnelsen av 1700-tallet. Huset er et svalgangshus av Vestfold-typen og er det eneste gjenværende på Nøtterøy som fortsatt er bevart i sitt opprinnelige miljø. Tilsvarende hus av denne typen er fredet. Utbyggingen og bevaring av huset er en årelang stridssak i området (Tønsberg blad, 2023). Det er nå et lokal initiativ for et prosjekt med utgangspunkt i restaurering av huset.

Personlig fotografi: Bilde av Svensrødhuset tatt på befaring (Sirianna Stormo Pettersen, 2024)

Figur 13: Kart over kulturminner i og rundt Torød. Det er mye eldre bebyggelse som er SEFRAK registrerte. (Miljødirektoratet [2], 2024)

Torød kirke

Torød kirke er en intim og vakker langkirke. Kirken er den andre kirken som ble bygd på Nøtterøy og sto ferdig i 1915 (Den norske kirke, 2024). Engasjement fra ulike foreninger og enkeltpersoner var sentralt bak etablering av kirken på Torød. Den nye kirken skulle bedre et stort savn blant befolkningen på Nøtterøys sørøstre del. I 1981 ble det reist en kirkestue i tilknytning til kirken. Også reisingen av kirkestua var avhengig av frivillige for å få gjennomført. Både Torød kirke og kirkestua har vært og er i dag viktige møteplasser i bygda (Nøtterøy kirkelige fellesråd, 2013).

Stranda og Stranda gård

Stranda ligger i en liten vik rettet mot Søndre Årøy. Navnet referer til den gamle strandsittergården som lå der på 1600-tallet. Gården ble beskrevet som en perle i landskapet. Den eldste delen av hovedhuset er fra omkring 1650, selv om gårdens historie strekker seg tilbake til 1300-tallet. Etter å ha blitt påbygd ved flere anledninger ble hovedhuset ansett som en god representant for byggestilen 1770-1820 etter en befaring med riksantikvaren i 1973 (Nøtterøy historielag, 2016). Bygningen ble vurdert til å være i god stant og av åpenbart kulturhistorisk verdi. Ifølge riksantikvaren ville det vært uansvarlig å rive gården. Lokalt var det flere meninger rundt bruken av bygget, både som lokalmuseum og møtested for foreninger og institusjoner. Etter befaring ble det fastslått at bruk av huset ikke ville være til hinder for at tomtearealet og stranden kunne brukes til friluftens formål. Allikevel blir bevaring av gården heftig debattert i senere år og i april 1976 valgte kommunen å brenne bygningene. I dag er det satt opp et skilt på stranda som forteller om Stranda gård.

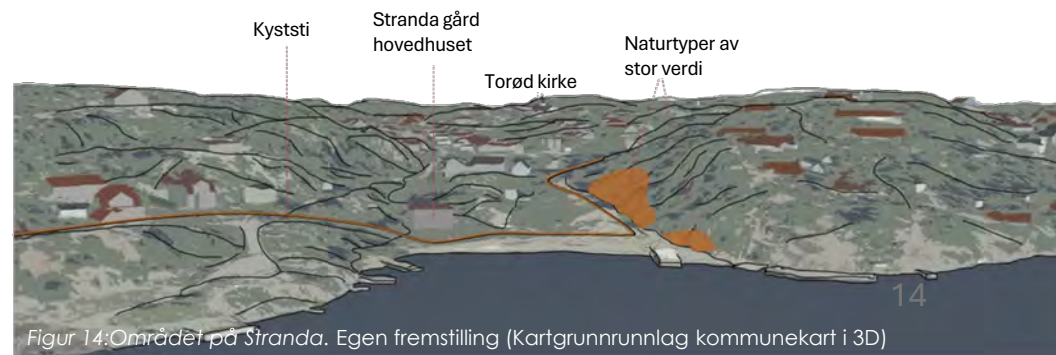
Bilde: Postkort av Torød Kirke ca 1920. (Nøtterøy Historielag).

Bilde: Stranda gård rundt 1900. (Nøtterøy Historielag).

Personlig fotografi: Bilde av Stranda på Torød tatt på befaring (Øystein Dalland Bjørtvedt, 2024)

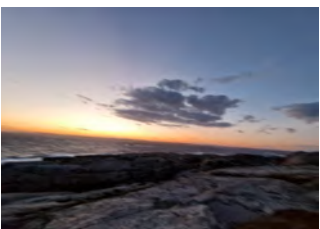
Figur 14: Området på Stranda. Egen fremstilling (Kartgrunnrunnlag kommune kart i 3D)

5.6 Stadkjensle

Færder

Stadkjenslen i Færder preges av forholdet til skjærgården og havet, og til et konsept om et "roligere liv". Den er samtidig knyttet opp mot tidligere industri og den historiske kystkulturen. I intervju kommer det frem at mange har hatt viktige opplevelser i Skjærgården som de husker og trekker frem, og at mange har brukt og bruker skjærgården aktivt. To personer vi intervjuet fortalte at det en periode var fare for at Bolærne-øyene skulle bli overdratt til private og allmennheten skulle miste tilgangen. Mange lokale møtte da opp i båter rundt øya for å demonstrere mot dette, og de lyktes i å snu saken slik at Bolærne i dag er tilgjengelig for allmennheten. På spørsmål om hva som var så spesielt med skjærgården, fremhevet de at allmennhetens tilgang faktisk var spesiell, og at skjærgården var spesiell fordi den er: "såpass åpen og fri for bebyggelse og verdifull i Færder". Flere trekker også frem turer i dårlig vær, ikke bare i finværet, som spesielle opplevelser. Uværet; vind, tåke og regn, kan være et element i landskapet som åpner opp for unike opplevelser. Vi befarte selv Moutmarka en kveld det var kraftig vind og opplevde kreffene i det åpne landskapet som unikt. Et par av de vi intervjuet tok opp tilgangen til naturområder og sjøområdene. Det ble også gjentakende nevnt at det er lite som skjer i Færder og få offentlige steder å være. Det ble også nevnt utfordringen knyttet til ulikheter i samfunnet som kan gi negative resultater. Flere opplever at det har blitt mer trafikk i Færder i sommermånedene og flere nevnte at det nå er flere med fritidsboliger her og at det er en slags idyll som folk kommer til om sommeren. At Færder har en tidligere industrihistorie og tilknytning til skipsbygging, tauverk, hvalfangst, skipsfart og fiskeri kom også frem i intervju, og to vi intervjuet mente begge at denne identiteten hadde endret seg.

Personlig fotografi: Bilder tatt ulike steder i Færder (Sirianna Stormo Petterson, 2024).

Torød

Stadkjenslen i Torød preges av at det er et rolig sted; flere nevner at området er fint og har mange kvaliteter og vårt inntrykk er at Torød er en liten boble- et eget sted. Flere vi pratet med nevnte at husene i økende grad har blitt fritidsboliger. En av de vi pratet med fortalte at det kan være veldig tomt om vinteren. En person fortalte at de drar ut i båt til Skjærgården, men at ikke alle har mulighet til det. Området på Stranda brukes av folk til å gå tur med hund, spille frisbee og grille på kvelden. Vi møtte flere personer på tur der da vi var på befarings. Flere vi snakket med savner den lokale matbutikken som ble lagt ned og flere møteplasser som en kafé eller en pub. Andre ting som var ønsket var utleie av båter for å senke terskelen for å komme seg ut og litt mer tilrettelegging for opphold på Stranda.

Sitater fra intervjuer:

"Unike skjærgårder, mange fine øyer å besøke. Fantastisk fint om sommeren."

"Det er kjempefint på sommeren på grunn av skjærgården og mye fint vær."

"Vi har veldig sterk identitet til skjærgården hos befolkninga i Færder."

"Barn og unge burde komme mye mer ut i skjærgården."

"Du vil sette pris på de nære tingene når du er i Færder."

"Færder er "Norges Monaco" - der man skal bli gammel."

"Alle i Tønsberg-området jobba på Kaldnes eller kjente noen som jobba der. (..) Det var en sosial institusjon."

"Færder er et industrisamfunn som har mistet identiteten."

"Her møtes man hjemme, i skogen for å grille eller hos andre og ikke på offentlige steder. Synes ikke de offentlige miljøene er tilrettelagt. En øykommune, men ikke alle som har båt."

"Koselig plass, vennlige nabolag særlig i Torød. Fint og trivelig, særlig om sommeren."

"Torød er kjempefint. Ja du har jo Årøysund rundt bukta der. Kjempeflott område. Gammelt område med losstasjon, fiskevær og sanne ting. Men så er det få hus som er bebodde- de har blitt til hytte. Men idyllisk sted."

"Ute på Torød er det så stille. Det har jeg alltid tenkt på siden jeg flyttet hit, at det er så stille."

5.6 Andre funn

Fremmede arter

På befaring fant vi flere steder fremmede arter, i det samme området som sårbare arter og økosystemer, inkludert på Stranda i en av skråningene. Her viser også kart fra Naturbase (Miljødirektoratet [2], 2024) at det er registrert miljøverdier. Vi fant også stillehavsøsters i vannkanten da vi befarte. Randsønen til nasjonalparken inneholder for det første viktige verdier som kan trues av slike fremmede arter, men det kan tenkes at denne problemstillingen også er overførbart til nasjonalparken.

Oslofjorden

Gjennom dokumentanalyse og intervjuer med relevante aktører har det kommet klart frem at man vet mye om årsaker til krisen i Oslofjorden. Det er laget en plan med tiltak og denne gjøres det arbeides mot, også i Færder. Oppmerksomheten og engasjementet for fjorden er stort. Forbud mot fiskeri er et tiltak som er kontroversielt, og som vil kunne få negative konsekvenser for denne næringen og for kystkulturen som også er knyttet til fiske. Samtidig er de store tiltakene også et spørsmål om økonomiske midler og tilgjengelige ressurser; hvem skal ta regninga for å redde Oslofjorden?

Utenforskap

Både kommunen og flere frivillige organisasjoner arbeider med tiltak og prosjekter rettet mot ungt utenforskap. Det har kommet frem at ungdom føler på press og at sosial ulikhet i kommunen kan gi flere andre negative følger. I en rapport fra Statsforvalteren er ungdomsrådet intervjuet. De forteller at utenforskap som følge av sosiale ulikheter er det som har størst betydning for psykiske plager hos barn og unge. Sosiale media gjør at de føler på press, og de forteller at det er et økende problem med spiseforstyrrelser, dårlig miljøer med mobbing på skolen, rasisme, og økt bruk av alkohol og rusmidler (Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, 2024). Gjennom feltarbeid har vi møtt flere organisasjoner og personer med et brennende engasjement for å hjelpe unge i utenforskap, og fått høre om flere prosjekter.

Skjærgården

Skjærgården er det som trekkes frem av mange som verdifull, men dersom man ikke har båt er den ikke så tilgjengelig. Det finnes noen fergeruter til noen av øyene og en taxibåt som man kan bestille. Bruken av skjærgården har i følge en vi intervjuet endret seg og bruken er mindre hard. Samtidig peker nasjonalparken på friluftsliv som en mulig negativ påvirkning på verdiene i nasjonalparken. Det er ønskelig å styre bruken og trafikken mot områder som tåler mer, og det er fortsatt behov for å formidle kunnskap om bruken.

Stedsbasert læring

Vi fant ut at det allerede gjøres arbeid med stedsbasert læring i Færder, både skolene, nasjonalparken og besøkssenteret er involvert i dette. En utfordring som flere ganger har blitt trukket frem i intervjuer med det å ha barn med i fjæra eller ut på sjøen i båt er sikkerhet. Det er ulike lover om passasjertrafikk som gjør det spesielt vanskelig å ta med store grupper ut. En av de som vi intervjuet mente at det var interessant å nå ut til både barn og voksne med informasjon om marine økosystemer, og at naturen også kunne være en fin arena for mestring for unge. Vi fikk vite at det ikke har vært kapasitet til å arbeide med dette gjennom friluftaktiviteter og fokuset er først og fremst på formidling av naturverdiene og å skape empati hos barn med organismer i havet i dag. Flere foreslår at det kan gjøres mer for å lære barn og unge og andre grupper om naturen, og at det kan jobbes mer systematisk her og vi tenker det er naturlig å videreutvikle det arbeidet som gjøres. En av de vi intervjuet fortalte:

"Det å være der ute og kunne oppleve, det skaper det engasjementet, men igjen da er vi tilbake til offentlig bruk av ressurser, systematisere det på et vis (..) Den holdninga og den erfaringa som de unge får med å være ute en hel dag og ferdes i naturen den er viktig."

Personlig fotografi: Bilder tatt på Stranda i Torød på befaring. Til venstre: Stillehavsøsters, en fremmedart med svært høy risiko og Sibirbergknapp, en fremmedart med svært høy risiko (T.v. Øystein Dalland Bjørtvedt, 2024; T.h. Sirianna Stormo Pettersen, 2024; Mortsenen et al. 2023; Solstad et al. 2023).

6. SWOT-analyse og mulighetsstudie

6.1 SWOT-analyse av Torød

Analysen tar utgangspunkt i problemstillingen:

“Hvordan kan man skape engasjement og handlingsvilje for å restaurere det marine økosystemet og kulturmiljøet i Torød knyttet til Oslofjorden i krise?”

S STYRKER	Tilgang til skjærgården	Nærhet til Tønsberg
	Tilgang til strand	Gode oppvekstforhold
	Rik kulturhistorie	Mye liv om sommeren
	Stille og rolig område	Grenser til nasjonalparken
	Gode rekreasjons- og turområder	

W SVAKHETER	Relativt langt unna hovedveien gjennom Nøtterøy
	Lite tilbud for kollektivtransport
	Begrenset servicetilbud og arbeidsplasser
	Sesongbaserte tilbud, mye stenger i vinterhalvåret
	Høye boligpriser i strandsonen

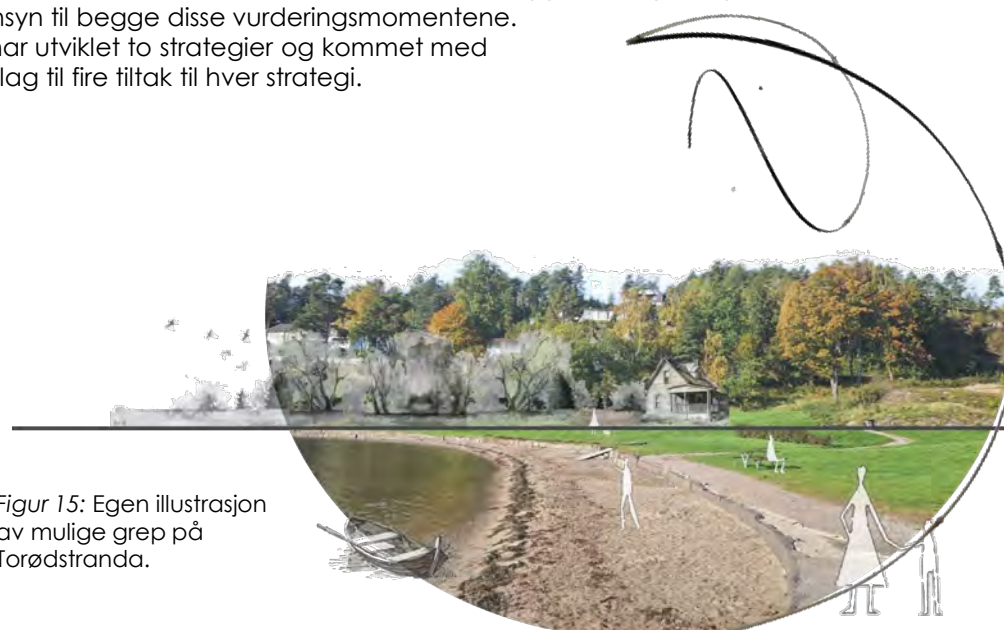
O MULIGHETER	Stranda som formidlingspunkt om det marine livet i Oslofjorden
	Plassert i grensen til nasjonalparken, muligheter for turisme
	Stranda som innfallsport for kajakkferdsel
	Mulighet for plukking av stillehavsøsters
	Gjenreise historiske bygg
	Arrangementer for lokalt engasjement
	Restaurering av marine miljøer

T TRUSLER	Fraflytting
	Stort omfang av fritidsboliger
	Nedbygging og privatisering av strandsonen
	Overbruk av naturen kan være skadelig
	Konkurranse fra andre tettsteder, og mer urbane byområder
	Avhengig av frivillig engasjement

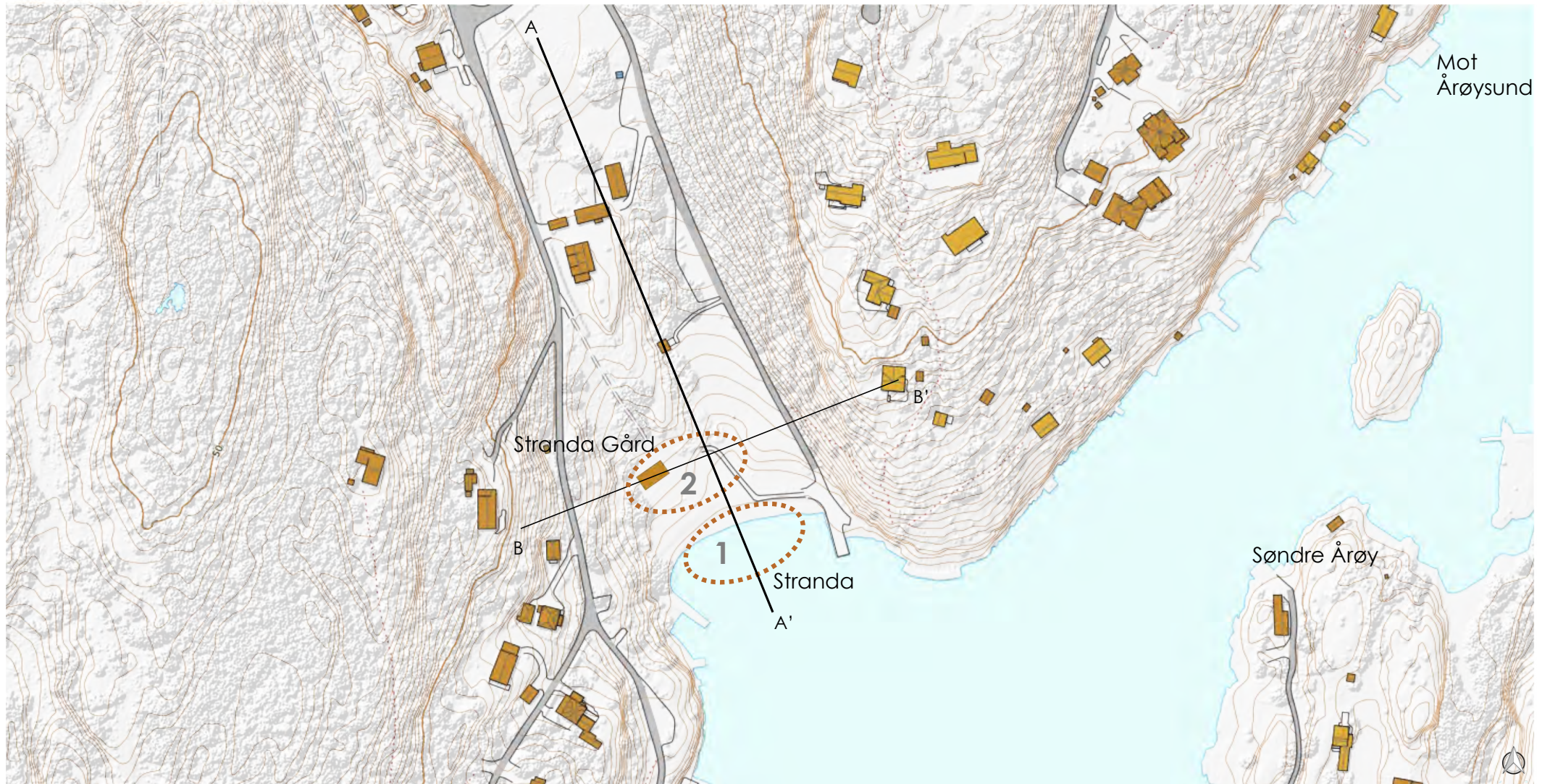
6.2 Mulighetsstudie av Torødstranda

På bakgrunn av landskapsressursanalysen, gjennomførte intervjuer og observasjoner, SWOT-analyse og relevant litteratur har vi avdekket flere muligheter. Gitt at problemstillingen tar for seg marine økosystemer og Oslofjorden i krise ble det naturlig å arbeide utfra et sjønært område. Torødstranda er et av relativt få områder på Nøtterøy der strandsonen ikke er privatisert og er lett tilgjengelig for allmennheten. Naturomgivelsene i dette området er også vakre, der en grønn slette og stranden er plassert lunt mellom to topper. Det er også en mindre øy fremfor stranden som beskytter mot vind fra åpent hav. Torød som område har en rik kulturhistorie, og Torødstranda er ingen unntak.

Gjennom intervjuer fikk gruppen et inntrykk av stort engasjement og frivillighet blant de lokale. Likevel fikk vi inntrykk av at det var underkommunisert hvordan frivilligheten kunne bidra best mulig. Gruppen tenker at dette eksisterende engasjementet må sees på som en viktig lokal ressurs og noe man bør ivareta og videreutvikle. Derfor burde man tilrettelegge tiltakene slik at det gir frivilligheten en god arena til å kunne bidra. Vi har diskutert intern i gruppen og med relevante aktører, om hvordan man kan balansere belastningen på natur med å gjøre strandsona og skjærgården mer tilgjengelig. Funn fra intervjuer og litteratur viser at bruk av naturområder bidrar til at natur verdsettes, og at mennesker gjennom dette kan knytte relasjoner til økosystemer. Når dette følges av kunnskap kan det gi endringer i holdninger. Likevel er det viktig at bruken ikke er til stor sjenanse eller skade for naturen. Derfor har vi prøvd å fremlegge strategier og tiltak som tar hensyn til begge disse vurderingsmomentene. Vi har utviklet to strategier og kommet med forslag til fire tiltak til hver strategi.

Figur 15: Egen illustrasjon av mulige grep på Torødstranda.

Figur 16: Egen fremstilling av området med to snitt.
(Kartgrunnlag fra ISY Map, Norconsult.)

Mulighetsstudie

1

Stillehavs-
østersdugnad

Marin
hyttehage

Natur-
laboratorium

Plante
ålegras

2

Gjenreise
hovedhuset til
Stranda gård

Torød-
dagene

Ikke-
motorisert
båtutleie

Skilting

Snitt A-A'
Figur 17

Snitt B-B'
Figur 18

6.3 Lokale restaureringstiltak

Plukking av stillehavsøsters

Stillehavsøsters er en invaderende fremmed art som artsdatabanken vurderer som svært høy økologisk risiko (Mortsensen et al., 2023). Risikovurderingen baserer seg på artens sterke reproduksjonsevne og fordi stillehavsøsters invaderer og potensielt reduserer leveområdene for andre arter slik som flatøsters og blåskjell. Denne typen østers trives særlig godt i grunt vann og ofte lune bukter. Den har også skarpe skjell, disse kan folk som bader kutte seg på (Miljødirektoratet 2019 s. 52). Stillehavsøstersdugnad er et konsept hvor frivillige får utstyr til å plukke og fjerne stillehavsøsters. Flere kommuner har samarbeidet med diverse interesseorganisasjoner og velforeninger i dette arbeidet, i blant annet Oslo kommune har dette vært en suksess (Oslo kommune, 2023). Da gruppen var på Torød stranda ble det funnet skjell etter stillehavsøsters, se bilde under og på intervju kom det frem at det har vært arbeidet med å samle stillehavsøsters i kommunen.

Ynglesamlere med blåskjell

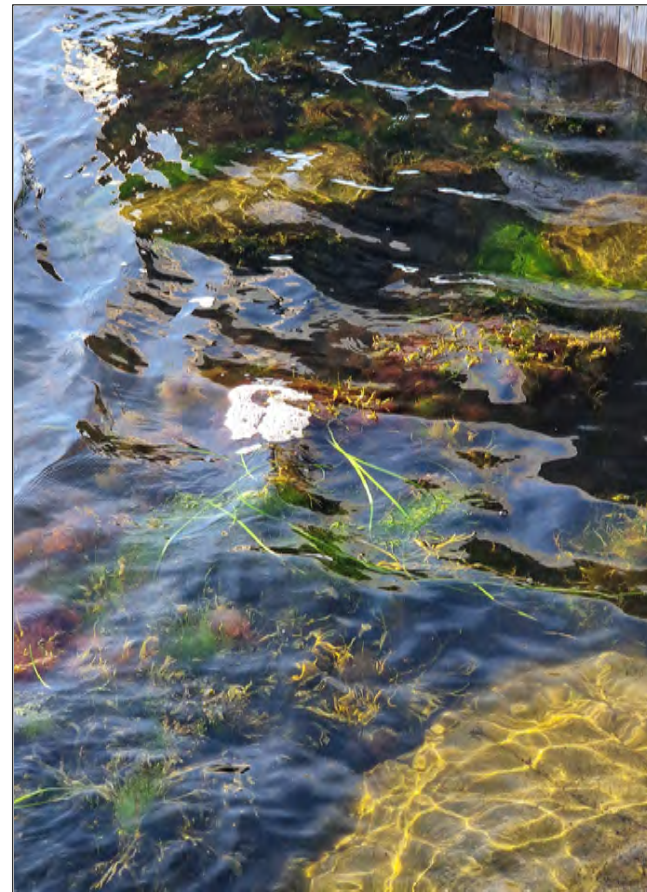
Blåskjell er en filtrerende organisme som i store mengder kan være med på å bedre vannkvaliteten i Oslofjorden (Aarflot et al., 2024). I fjorden vokser blåskjell frem i høyvannssonen og litt dypere, men Miljødirektoratet opplyser om en nedgang i blåskjellbestander som burde motarbeides (Miljødirektoratet, s. 29, 143). Et konkret tiltak for å ta tak i disse utfordringene er etablering av blåskjellhabitater og dyrking av blåskjell som en del av marine nyttehager, slik bedriften *Marinrepratørene* har gjort (Marinrepratørene, 2024).

Sukkertare

Sukkertare er en algetype som forekommer i store algeskoger. Planting av sukkertare kan ha flere positive miljøeffekter for bedringen av det marine miljøet i Oslofjorden. Den mest direkte virkningen er sukkertarens evne til å ta opp stoffer som nitrogen og CO₂ som det er et overskudd av i Oslofjorden (Lysø, 2023: 21). I tillegg er sukkertareskoger et viktig oppveksthabitat for et mangfold av dyr og planter, da det gir skjul, mat og leveområder for disse artene (Rautenberger, R. 2023). I tillegg kan høsting av overflødig sukkertare være en matressurs. Rapporten "Kartlegging av et utvalg marine naturtyper i Oslofjorden" fra NIVA viser til en nedgang i sukkertareskoger (NIVA, 2021, s. 50-51). Dette bekrefter et klart behov for planting og ivaretagelse av sukkertare.

Marine nyttehager

Konseptet bak en marin nyttehage er å skape et bærekraftig havbrukssystem, hvor ulike marine arter som samhandler godt dyrkes sammen i et naturlig økosystem. Med hensikt om at naturens egne prosesser skal forbedre vannkvaliteten, fremme biologisk mangfold, og skape en mulighet for miljøvennlig matproduksjon (Marinrepratørene, 2024). En nyttehage etablert i Oslofjorden av *Marinrepratørene* har et særlig fokus på blåskjell og sukkertare. Begge artene sin evne til å filtrere komplimenterer hverandre og i Oslo der vannkvaliteten er dårlig fungerer dette trolig godt (Marinrepratørene, 2024). Vi tror at dette kan ha overføringsverdi til Færder, og at det kan prøves ut.

Personlig fotografi: Bilder tatt på Stranda i Torød på befaring som viser ulike tang og tarer, inkludert ålegras. (Sirianna Stormo Pettersen, 2024).

Planting av ålegras

Ålegrasenger tilbyr mange goder for marine økosystemer. De fungerer blant annet som effektive filtreringsverktøy, siden de tar opp karbondioksid og næringsalter, hvor de gjennom fotosyntese omdanner dette til karbonholdig biomasse som gir næring til andre organismer (Havforskningsinstituttet, 2022). De kan også forbedre vannkvaliteten til havet ved å øke pH-nivået og motvirke forsuring. Plantene stabiliserer bunnen, beskytter kystlinjer mot erosjon, og reduserer bølgeaktivitet. Ålegrasenger er også et viktig habitat for et bredt spekter av marine arter og en tilbakegang eller tap av denne artstypen vil derfor ha store konsekvenser for biomangfold (Havforskningsinstituttet, 2022). Å prøve ut tiltak som restaurering av Ålegrasenger pekes på som aktuelle av Havforskningsinstituttet i rapporten Krafttak for kysttorsken (Moland mfl., 2021), og vi foreslår Færder som et aktuelt sted for slike utprøvinger. Området egner seg for ålegras, siden det vokser der fra før.

Uffordringen med spøkelsesfiske

Da gruppen var i Færder kommune hadde vi dialog med en lokal fisker som fortalte at det var en utfordring med spøkelsesteiner og at dette var noe som de mente det burde gjøres noe med. De ønsket også selv å se på prosjekter for å bidra. Spøkelsesfiske er et noe bredere begrep som refererer til miljøskaden av fiskeutstyr slik som teiner, garn, liner osv., som enten er mistet eller forlatt i havet. En rapport fra Raet nasjonalpark dokumenterte forekomsten av fiskeutstyr liggende i havet hvor 82% av de redskapene som ble funnet var teiner (Kleiven, A. & Thorbjørnsen, 2021). Tapet av fiskeutstyr er direkte forurensning på havområdene. Fangeutstyr slik som teiner er særlig skadelig da denne typen redskap blir liggende igjen i havet, hvor de fortsetter å fange diverse type marine dyr som også negativt bidrar til nedgang i en del artsbestander (Kleiven, A. & Thorbjørnsen, 2021). Rapporten belyser derfor et behov for å fjerne tapte redskaper som allerede ligger i havet. I tillegg drøftes behovet for å utvikle ny praksis, bedre kunnskapsgrunnlag, og bruk av teknologiske verktøy for å hindre tap av fiskeutstyr.

Bilde av en teine som fortsetter å fange fisk. (Geir Eliassen/Havforskningsinstituttet, 2021)

6.4 Tilgjengeliggjøre strandsonen, skjærgården og havet

Det er sterkt press på mange av strandsonene langs Oslofjorden. To av innsatsområdene i kapittel 6 i Klima- og miljødepartementet tiltaksplan handler om å tilgjengeliggjøre strandsonen for allmennheten, og å opprettholde og styrke attraktiviteten til områder som er viktige for friluftsliv. "God tilrettelegging, drift og vedlikehold av områdene er nødvendig for at de skal være attraktive og ha en høy bruk" (Klima- og miljødepartementet, 2021). I sammenheng med Torød blir god tilrettelegging viktig for å gi lokalsamfunnet bedre tilgang til kysten, noe som kan bidra til å skape engasjement for Oslofjorden. Spesielt siden Torød har mye privatisert strandsoner, blir de gjenværende områdene desto viktigere å aktivisere og legge til rette. Vi foreslår at dette kan kombinere med å gjenreise deler av Stranda gård og ta vare på kulturmiljøet på stedet. Ved å videreutvikle dette som en møteplass, legge til rette for aktiviteter, læring og bruk av fjorden kan det styrke samholdet i lokalsamfunnet og gi den enkelte person gode opplevelser, mestring og tilhørighet.

Tiltaksplanen til Miljødirektoratet (2019) fremhever naturinformasjon som et viktig moment i å skape engasjement som kan bidra til både evne og vilje for ivaretagelse av Oslofjorden. Informasjon burde ifølge departementet formidles på en enkel måte som når ut til alle. På Torød kan dette jobbes med i større grad. Barn og unge burde satses på, stedsbasert læring om tilstanden i fjorden kan formidles lokalt siden flere av utfordringene i fjorden rundt Torød. Torødstranda kan være et godt utgangspunkt for å formidle naturinformasjon om utfordringene som er relevante for dette området. Å spre kunnskap om blant annet ålegras tilstanden, spredningen av stillehavsøsters, og potensialet til blåskjell, sukkertare og marin nyttehage, vil gjøre at lokale blir bedre kjent med ikke bare Oslofjorden, men spesifikt sin del av fjorden. 20

Strategi 1: Tiltak for å restaurere Oslofjorden og stedsbasert læring

Denne strategien fokuserer på å iverksette tiltak som direkte forbedrer miljøkvaliteten i Oslofjorden. Målet er å fremme bestemte praktiske tiltak som både er skalerbare og enkle å forstå og delta i for folk. Dette bidrar til økt bevissthet, eierskap og en følelse av langsiktig ansvar for det marine miljøet.

Tiltak 1: Stillehavsøstersdugnad

Stillehavsøstersdugnad går ut på at engasjerte frivillige tildeles nødvendig utstyr for å bidra i organisert fjerning av østersen. Stillehavsøstersdugnad være et aktuelt tiltak som reduserer stillehavsøstersens utbredelse langs Torød stranda, hjelper for å ivareta biologisk mangfold og gjøre kystområdene mer anvendelige for rekreasjon.

Tiltak 2: Marin nyttehage

En marin nyttehage langs Torød stranda kan være et godt tiltak som gjør lokale og besøkende bevisste og engasjerte. En nyttehage skal høstes og blir derfor til et interaktivt tiltak. På lang sikt kan høstingen også gi økonomiske muligheter, noe som gir kommersielt insentiv for gjennomføring av tiltaket. Sukkertare og blåskjell er de mest aktuelle. Artene kan dyrkes ved at de henges på blåser, brygger og havbøyer.

Tiltak 3: Naturlaboratorium

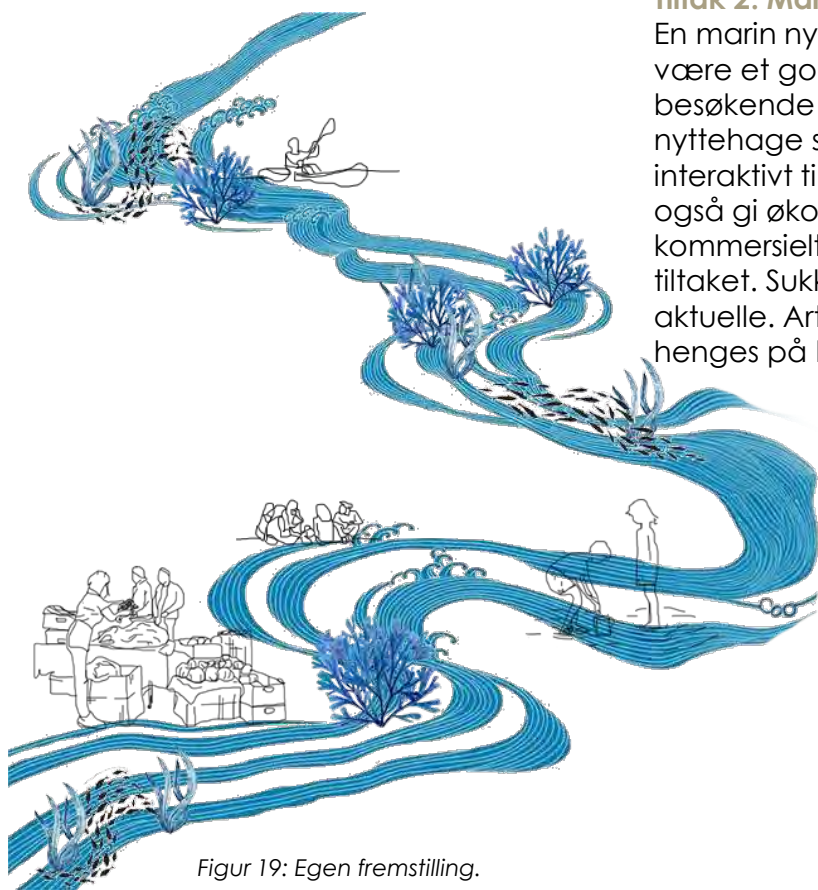
Vi foreslår å etablere et naturlaboratorium. Formålet er å fremme stedsbasert læring gjennom en praktisk læringsarena. Naturlaboratoriet kan vinkles mot elever, familier som bor på Torød og tilreisende. Vi vil foreslå å innvitte inn forsker miljøer i et samarbeide Med dette kan elever og studenter få en læringsarena som tilbyr stedsbasert læring og øker bevisstheten om miljøvern, samt styrke eierskap til naturressursene. Naturlaboratoriet kan også ha som funksjon å bidra til å overvåke og beskytte sårbare økosystemer lokalt i for eksempel Nøtterøy-området. Dette tiltaket vil kreve noe plass, men kan eventuelt samkjøres med tiltaket om å gjenoppreise Stranda gård.

Tiltak 4: Plante ålegras

Som nevnt tidligere har Havforskningsinstituttet pekt ut restaurering av ålegrassenger som en mulighet for å forbedre vannkvalitet og gjenopplive det biologiske mangfoldet i Oslofjorden (Moland mfl., 2021). Torødstranda har allerede forekomster av ålegrassenger og kan derfor være et godt utgangspunkt dersom man ser behov for å etablere mer ålegras i andre nærliggende områder. Dette vil være en prøvende prosess men ved hjelp av frivillige kan det bli enklere å gjennomføre et restaureringstiltak som å plante ålegras da det er arbeidskrevende

Tiltak 5: Rydde opp i forsøpling, gamle teiner og fremmede arter på land

Noen tiltak må hovedsakelig utføres av erfarne fritidsfiskere og fiskerier. De kan ha nødvendig kompetanse for å spore opp og fjerne forlatt eller tapt fiskeutstyr. Likevel er det muligheter for at lokalbefolkningen sitter på en del kunnskap om lokal fiskepraksis, og kan hjelpe med å identifisere hvor teiner og annet fiskeutstyr kan være lokalisert. Tilretteleggelse for bevisstgjøring og opplæring om konsekvensene av spøkelsesfiske, kan også bidra til bedre praksis. Det er også viktig å ta tak i forsøpling, og strandrydding er en lavterskel aktivitet som det fortsatt er viktig å arbeide med. Det finnes også flere invasive fremmede arter på land som bør fjernes i området.

Figur 19: Egen fremstilling.

Strategi 2: Skape tilhørighet og engasjement rundt marine økosystemer med utgangspunkt i Torødstranda og kulturmiljøer

Tiltak 1: Gjenreise hovedhuset til Stranda gård

Vi ønsker å gjenreise hovedhuset på Stranda og gi lokalbefolkningen tilbake viktig tappt kulturarv. Vi ønsker å ivareta byggets kulturhistorie parallelt med å utvide byggets funksjon. En gjenreisning av hovedbygget vil kunne danne en ny møteplass på Torød. Visjonen er at Stranda gård skal være et flerbruksområde som kan huse konsepter som cafe, naturlaboratorium, lokalmuseum, oppbevaring, og aktivitetsplass. Hovedhuset som ønskes gjenreist har to etasjer som gjør det lettere med flere funksjoner i samme bygg. Dersom bygget skulle hatt en cafe eller lignende ville det vært ønskelig at dette kunne driftes av ungdommen. Ideelt ønsker vi at dette tiltaket kan bidra til problemstillingen, samtidig som at det skaper en arena for å motarbeide ungt utenforskap, og et område der kommunen kan møte frivillighetens initiativer, samt stille med midler. Derfor er det viktig å få frem at bygget skal være en møteplass for foreninger, organisasjoner, og fellesskapet, slik at det fungerer som en «hub» for andre foreslåtte tiltak. Her er noen av funksjonene hovedhuset kunne hatt:

Hovedhuset som informasjonskanal for kulturhistorie og marine økosystemer.

Foreninger, organisasjoner og ungdom kan ta i bruk huset til arrangementer og møter.

Ved gjennomføring av diverse restaureringstiltak kan huset tilby aktivitetsutstyr, oppbevaring, skifferom, kunnskapsområde, etc.

Kajakk og robåt kan lagres innendørs når de ikke er i bruk.

Figur 20: Egen fremstilling av Torødstranda med foreslåtte tiltak.

Tiltak 2: Tilrettelegg for lokale arrangementer

Arrangementer og aktiviteter skaper møteplasser der befolkningen kan bli bedre kjent, noe som potensielt styrker tilhørighet til lokalsamfunnet. Tanken med arrangementer i Torød er derfor å styrke fellesskapet, samtidig som det setter lys på det lokale kultur- og naturmiljøet. I tillegg kan arrangementskonseptet stimulere lokaløkonomien ved å trekke til seg besøkende og synliggjøre Torød sine lokale kvaliteter. Vi foreslår et arrangement kalt "Torød-dagene" på Stranda med mange aktivitetsmuligheter for barn og unge som ro-kurs, idrett, kurs i for eksempel håndverkstradisjoner, informasjon om naturmiljøet og gjennomføring av tiltak. Dersom man tilbyr en arena for samhandling kan dette bli en god mulighet for stedbasert læring.

Tiltak 3: Utleie av ikke-motoriserte båter

I Færder kommune er Torødstranda en av innfallsporene for kajakkpaddling, noe som styrker grunnlaget for dette tiltaket. Det å kunne oppleve sjøen fra båt gir et unikt perspektiv og gir deg tilgang til flere naturområder. Det som kom tydelig fram i analysen av stadkjensler var det unike skjærgårdslandskapet. Dette er viktig for stedsidentiteten og derfor kan tilrettelegging for at flere kan bruke sjøen og skjærgården kunne motarbeide forskjeller og utenforskap.

Tiltak 4: Bruk av skilting

Skilting i naturen kan være et effektivt virkemiddel for å gi tilgang på relevant informasjon om omgivelsene, naturmiljøet og kulturhistorien. Noe skilting veileder også adferd ved å informere om hva man bør og ikke bør gjøre for å bidra til bevaring av naturområdet. Her gjør nasjonalparken allerede mye bra som kan bygges videre på. Et skilt var allerede satt opp ved bryggen med informasjon om Stranda gård sin kulturhistorie. Flere skilt i området om andre kulturminner på Torød kan for eksempel danne grunnlaget for en kulturhistorisk sti, og det kan settes opp skilting om Oslofjorden i krise og tiltakene som gjøres på Stranda

7. Konklusjon og refleksjoner

Konklusjon

I sum har rapporten gitt en fremstilling av hvordan man kan skape engasjement og handlingsvilje for å restaurere det marine økosystemet og kulturmiljøet i Torød knyttet til Oslofjorden i krise. Rapporten har drøftet og analysert teori, intervju, og fysiske kvaliteter som underbygger en slik problemstilling. Mulighetsstudien ga grunnlag for to hovedstrategier med tilhørende forslag til tiltak.

Det er viktig å presisere at tematikken "Oslofjorden i krise" er utrolig kompleks. Vi har derfor forsøkt å formidle hvordan en rekke overordnede tiltak må gjennomføres parallelt med de foreslåtte strategiene for å oppnå ønsket resultat. Samtidig er lokale tiltak avgjørende for å skape tilhørighet og engasjement for fjorden, noe som er nødvendig for å gi de overordnede tiltakene gjennomslagskraft. Rapporten har også berørt hvordan gode kulturmiljøer skaper en sterkere tilhørighet, bevissthet, og engasjement. Ved å tilgjengeliggjøre naturen kan vi fremme løsninger som både styrker lokale kulturmiljøer, og synliggjør utfordringer knyttet til marine økosystemer.

Refleksjoner

Flere av tiltakene sin overførbarhet kan være vanskelig da de tar utgangspunkt i området på Torødstranda. Flere av tiltakene kan likevel overføres til områder med lignende forutsetninger. Konseptene bak strategiene vil også ha lettere overførbarhet. For at "Strategi 2: Skape tilhørighet og engasjement rundt marine økosystemer med utgangspunkt i Torødstranda og kulturmiljøer" skal være effektiv er det en forutsetning at folk engasjeres i tiltakene og er med på å gjennomføre dem.

Begrensinger

Vi hadde ingen dialoger med hytteeiere da vi var i Færder kommune fra 23. september til 26. september. Dette kan anses som en begrensning i kunnskapsgrunnlaget. Valg av sted for mulighetsstudie ble gjort ved å oppsøke diverse områder som virket aktuelle. Etter det ble det gjort en avveining over hvilket område som var mest hensiktsmessig. Likevel var det begrenset hvor mange områder vi rakk å besøke, dermed må dette sees på som en begrensning. Bruken av Torødstranda er trolig også størst i sommermånedene.

Takk til

Takk til Færder kommune og Færder nasjonalpark som har vært vertskap for kurset og tok oss godt i mot. Vi ønsker å rette en takk til alle de som har holdt foredrag i kurset, ansatte som har latt seg intervjuet og hjulpet oss med å finne informanter, samt innbyggere og organisasjonene vi har fått snakke med. Vi har latt oss røre av det engasjementet som vi har møtt i Færder, spesielt blant frivillige i ulike organisasjoner. Vi ønsker også å takke Knut Bjørn Stokke, Morten Clemetsen og Annegreth Dietze-Schirdewahn for god veiledning i kurset.

Om forfatterne

Denne tverrfaglige oppgaven er skrevet av fire masterstudenter ved NMBU. Camilla Tvetene Langerud er fra Larvik og studerer landskapsarkitektur. Hun er også lærling i blomsterdekoratørfaget. Hun har en bachelor i International Business with Psychology fra University of Sussex. Hun er spesielt interessert i botanikk og marin landskapsarkitektur. Noah Vos er fra Bærum og studerer by- og regionplanlegging. Han er interessert i jus og planlegging, og engasjert i friluftsliv. Øystein Bjørtvedt er fra Oslo og studerer by- og regionplanlegging. Han er opptatt av gode urbane nærmiljø og stedsutvikling, og medlem i arkitekturopprøret. Sirianna Stormo Pettersen er fra Meløy og fra en familie med tilknytning til fiskeri. Hun har en bachelor i International Environment and Development Studies fra NMBU, studerer landskapsarkitektur og er opptatt av bevaringsbiologi og landskapsøkologi. Hun er lokalpolitiker i Ås for MDG og har sittet på fylkestinget i Nordland. Hun har tidligere tatt til orde for å stramme inn på torskeoppdrett til fordel for kysttorsken og har jobbet mye med klima- og energi.

Litteraturliste

- Aarflot, J.A., Naustvoll, L.N., Moy, F.M., Norderhaug, K.N., Berg, F.B., Kvamme, C.K., Søvik G.S., Kleiven A.K., Albretsen J.A., Brandt C.B., Thorbjørnsen, S.T., & Falkenhaug, T.F.** (2024). *Pilotprosjekt for vurdering av samlet påvirkning i Oslofjorden – ytre del*. Havforskningsinstituttet. <https://www.hi.no/hi/nettrapporter/rapport-fra-havforskningen-2024-15>
- Akvaplan-niva.** (2024). *Forskning på sukkertare*. Akvaplan-niva. <https://akvaplan.no/en/news/2024-04-10/forskning-pa-sukkertare>
- Artsdatabanken.** (2023). *Stillehavsosters Crassostrea gigas Thunberg, (1793)*. Hentet fra: <https://artsdatabanken.no/lister/fremmedartslista/2023/102>
- Bertling, J., & Rearden, K.** (2018). Professional Development on a Sustainable Shoestring: Propagating Place-Based Art Education in Fertile Soil. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, 9(2), 5–20. <https://doi.org/10.2478/dcse-2018-0011>
- Brendalsmo, J.** (u.å.). *Kulturminneplan*. Torodvel.no <https://www.torodvel.no/lokal-historie/kulturminneplanen>
- Bymiljøetaten.** (2023). *Stillehavsosters*. Oslo kommune. <https://www.oslo.kommune.no/miljo-og-klima/slik-jobber-vi-med-miljo-og-klima/vannmiljo-og-overvann/stillehavsosters/#toc-7>
- Chen, W.C., Barton, D.B., Magnussen, K.M., Navrud, S.N., Grimsrud, G.K., Garnåsjordet, P.G., Engeli, E.E., Syverhuset, A.S., Bekkby, T.B., Rinde, E.R.** (2019). *Verdier i Oslofjorden: Økonomiske verdier tilknyttet økosystemtjenester fra fjorden og strandsonen har stor økonomisk betydning*. NIVA. <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2019-Menon-NIVA-rapport.pdf>
- Clemetsen, M. og Krogh, E.** (2010). Landskapsressursanalyse: Verktøy for mobilisering, stedsbasert læring og verdiskaping. I Haukeland, P. I. (2010). *Landskapsøkonomi : bidrag til bærekraftig verdiskaping, landskapsbasert entreprenørskap og stedsutvikling : med eksempler fra regionalparker i Norge og i Europa*. In Rapport 263. *Telemarksforskning*. <https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/05/TFrapport263.pdf>
- Clemetsen, M., & Stokke, K. B.** (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. *Idunn*. 50–53. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3045-2014-06-12>
- Dyrhaug, T.,** (2011). *Tom Sanne på Torød før*. Nøtterøy historielag. Hentet fra: <https://www.notteroyhistorielag.no/tom-sanne-pa-torod-for/>
- Den Norske Kirke.** (2019). *Torød kirke i hverdag og fest*. Den Norske Kirke. [https://www.kirken.no/nb-NO/fellesrad/faerder-kirkelige-fellesrad/om-oss/menighetene/velkommen%20til%20tor%C3%B8d%20kirke/tor%C3%B8d%20kirke%20i%20hverdag%20og%20fest/Dyrhaug, T. \(2011\). Tom Sanne på Torød før. Nøtterøy Historielag. <https://www.notteroyhistorielag.no/tom-sanne-pa-torod-for/>](https://www.kirken.no/nb-NO/fellesrad/faerder-kirkelige-fellesrad/om-oss/menighetene/velkommen%20til%20tor%C3%B8d%20kirke/tor%C3%B8d%20kirke%20i%20hverdag%20og%20fest/Dyrhaug, T. (2011). Tom Sanne på Torød før. Nøtterøy Historielag. https://www.notteroyhistorielag.no/tom-sanne-pa-torod-for/)
- Fangen, K.** (2004). Deltagende observasjon. 2 utgave. Fagbokforlaget.
- Friluft rådernes Landsforbund.** (2024). *Stedsbasert Læring – Verktøyet for at din skole enkelt kan ta i bruk læresteder i nærmiljøet*. Friluft rådernes Landsforbund. <https://friluftsrad-no.herokuapp.com/arbeidsomrader/skole-og-barnehage/stedsbasert-laering>
- Færder kommune.** (2020). *Kulturminneplan*. https://faerder.kommune.no/_f/p1/ic018912b-7e54-40f2-a014-0ae78b952616/kulturminneplan_131120.pdf
- Færder kommune.** (2023). *Torød Skole*. Færder.kommune.no <https://faerder.kommune.no/politikk-og-samfunn/politikk/ordforer-besoker-kommunens-tjenester/torod-skole.88738.aspx>
- Færder kommune.** (2024). *Anlegg for idrett og fysisk aktivitet i Færder*. Færder.kommune.no <https://faerder.kommune.no/tjenester/kultur-idrett-friluftsliv-og-frivillighet/idrett-fysisk-aktivitet-og-anlegg/anlegg-for-idrett-friluftsliv-og-fysisk-aktivitet-i-faerder/>
- Færder kommune., Tønsberg kommune.** (2019). *Skjærgårdsopplevelser: Fra Norges eldste by til Verdens Ende*. https://www.tonsberg.kommune.no/_f/p1/i085433e8-e6c5-4a00-a9f3-99b141e23f08/besoksstrategi.pdf
- Færder nasjonalpark.** (2019). *Besøksstrategi færder nasjonalpark*. <https://ferdernasjonpark.no/wp-content/uploads/2020/08/Besøksstrategi-Faerder-nasjonpark-2020.pdf>
- Færder nasjonalpark.** (u.å.). *Om parken*. Ferdernasjonpark.no <https://ferdernasjonpark.no/om-parken/>
- Færder nasjonalpark.** (u.å.). *Natur og historie*. Ferdernasjonpark.no <https://ferdernasjonpark.no/naturoghistorie/>
- Færder nasjonalpark.** (2022). *Lær om bergartene i nasjonalparken*. Hentet fra: <https://ferdernasjonpark.no/laer-om-bergartene-i-nasjonparken/>
- Gårdåsen, T. K., & Fylkesmuseet for Telemark og Grenland.** (1988). *Skagerakkysten : en kulturhistorie i bilder*. (p. 152). Fylkesmuseet for Telemark og Grenland.
- Gürel, E.** (2017). SWOT analysis: A theoretical review. *Journal of International Social Research*, 10(51), 994–1006. https://www.researchgate.net/publication/319367788_SWOT_ANALYSIS_A_THEORETICAL_REVIEW
- Gulbrandsen, T.,** (2016). *«Gåten Smidsrød» og andre rydninger*. Nøtterøy historielag. Hentet fra: <https://www.notteroyhistorielag.no/gardsnavn-og-bosetning-pa-njotaroy/>
- Havforskningsinstituttet** (2022). *Ålegras*. Havforskningsinstituttet.no. <https://www.hi.no/hi/temasider/arter/alegras>
- Holm, T.** (2013). *Da Stranda gård ble brent*. Nøtterøy historielag <https://www.notteroyhistorielag.no/da-stranda-gard-ble-brent/>
- Haukeland, P. I., & Brandtzæg, B. A.** (2019). *Bred verdiskaping som strategi for bærekraftig stedsutvikling*.
- Kulturminneloven.** (1978). *Lov om kulturminner*. LOV-1978-06-09-50. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- Kirkesek.** (u.å.). *Torød kirke*. Kirkebyggedatabasen.no <https://kirkesok.no/kirke/072200201>
- Klima- og miljødepartementet.** (2021). *Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/7e80a758716344cbbb97adc5c7c27f18/t-1571b.pdf>
- Kleiven, A. & Thorbjørnsen, S.** (2021). *Tiltak mot spøkelsesfiske i Raet nasjonalpark*. Havforskningsinstituttet. <https://www.hi.no/hi/nettrapporter/rapport-fra-havforskningen-2021-1>

Liu, J., Chen, Q., & Dang, J. (2022). New intergenerational evidence on reverse socialization of environmental literacy. *Sustainability Science*, 17(6), 2543–2555. <https://doi.org/10.1007/s11625-022-01194-z>

Lysø, M. (2023). *Tare dyrking i Oslofjorden*. [Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet]. <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/handle/11250/3080767>

Maria, A. (2019). *Kunnskapsstatus Oslofjorden*. Salt. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/ml1556/ml1556.pdf>

Marinrepratorene. (2024). *Rapporter*. <https://marinrep.no/rapporter/>

Miljødirektoratet. (2019). *Forslag til helhetlig plan for Oslofjorden*. Miljødirektoratet. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/ml1550/ml1550.pdf>

Miljødirektoratet [1]. (2024). 2.3 *Kulturmiljø*. Miljødirektoratet.no <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/overvaking-arealplanlegging/arealplanlegging/konsekvensutredninger/plan--og-utredningsprogram/2.3-kulturmiljo>

Mortensen S, Agnalt A-L, Falkenhaug T, Glenner H, Husa V og Jelmert A (2023). Mollusca: Vurdering av stillehavssøsters *Crassostrea gigas* for Fastlands-Norge med havområder. Fremmedartslista 2023. Artsdatabanken. <http://www.artsdatabanken.no/lister/fremmedartslista/2023/102>. Nedlastet 25.10.2024

Moland, E., Synnes, A.-E., Naustvoll, L. J., Freitas, C., Norderhaug, K. M., Thormar, J., Biuw, M., Jorde, P. E., Knutsen, H., Dahle, G., Jelmert, A., Bosgraaf, S., Olsen, E. M., Deininger, A., & Haga, A. (2021). Krafttak for kysttorsken - Kunnskap for stedstilpasset gjenoppbygging av bestander, naturtyper og økosystem i Færder- og Ytre Hvaler nasjonalparker. Hentet fra: <https://www.hi.no/hi/nettrapporter/rapport-fra-havforskningen-2021-2>

Maria, A. (2019). Kunnskapsstatus Oslofjorden. *Salt*. Hentet fra: <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/ml1556/ml1556.pdf>

Malnes, L., (2023). Eiendomsinvestor vil bygge boliger mens velforeningen ønsker bygdetun og skolehage huset er helt unikt og må restaureres og bevares. Tønsberg Blad. Hentet fra: <https://www.tb.no/eiendomsinvestor-vil-bygge-boliger-mens-velforeningen-onsker-bygdetun-og-skolehage-huset-er-helt-unikt-og-ma-restaureres-og-bevares/s/5-76-2180755>

NIVA. (2022). *Potensiale for restaurering og reintroduksjon av ålegrasenger i Oslofjorden, og mulighetene dette kan gi for klimatilpasning, karbonopptak og lagring*. (Norsk institutt for vannforskning. Rapport 7692). https://www.klimaoslo.no/wp-content/uploads/sites/2/2024/01/Rapport_restaurering_av_alegras_NIVA.pdf#:~:text=Klimaetaten%20i%20Oslo%20kommune%20%20C3%B8nsket%20en%20utredning%20av

Notterøy kirkelige fellelråd arkiv. (u.å.). *Torød kirke*. <https://web.archive.org/web/20140108193628/http://www.kirken.notteroy.no/index.phtml?pid=2758>

Regjeringen. (2023). *Europarådets landskapskonvensjon (norsk)*. Firienze. (2000). https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/europaraadets_landskapskonvensjon/id426184/

Regjeringen. (2024). *Bakgrunnen for Europarådets Landskapskonvensjon*. https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by_stedsutvikling/landskapskonvensjonen/id410080/?expand=factbox3021374

Rinde, E.R., Bekkby, T.B., Kvile, K.K., Andersen, G.A., Brkljacic, M.B., Auriac, M.A., Christie, H.C., Fagerli, C.F., Fredriksen, S.F., Moy, S.M., Staalstrøm, A.S., og Tveiten, L.T. (2021). *Kartlegging av et utvalg marine naturtyper i Oslofjorden*. NIVA-rapport 7605-2021. Hentet fra: <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2021/juni-2021/kartlegging-av-et-utvalg-marine-naturtyper-i-oslofjorden/>

Rautenberger, R. (2023). Sukkertare. *NIBIO*. Hentet fra: <https://www.nibio.no/tema/mat/makroalger/sukkertare>

Spjeldnæs, N., Askheim, S. (2023). Oslofeltet. *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/Oslofeltet>

Skeie, R. (2012). *Ytre Hvaler nasjonalpark og randområdene : utarbeidelse av en strategisk plan for bærekraftig reiselivsutvikling ved anvendelse av landskapsressursanalyse og GIS*. [Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet]. Brage NMBU: *Ytre Hvaler nasjonalpark og randområdene : utarbeidelse av en strategisk plan for bærekraftig reiselivsutvikling ved anvendelse av landskapsressursanalyse og GIS* (unit.no)

SSB Kommunefakta. (2024). Færder kommune hentet fra: <https://www.ssb.no/kommunefakta/faerder>

Solstad H, Hegre H, Alm T, Fløistad IS, Pedersen O, Schei FH, Vandvik V, Vollering J, Westergaard KB og Skarpaas O (2023). Magnoliophyta: Vurdering av sibirbergknapp *Phedimus hybridus* for Fastlands-Norge med havområder. Fremmedartslista 2023. Artsdatabanken. <http://www.artsdatabanken.no/lister/fremmedartslista/2023/41>. Nedlastet 25.10.2024

Statsforvalteren i Vestfold og Telemark, (2024). *Rapport fra tilsyn med Færder kommunes langsiktige og systematiske arbeid etter folkehelseloven for å fremme barn og unges psykiske helse 2024*. Helsetilsynet. Hentet fra: <https://www.helsetilsynet.no/tilsyn/tilsynsrapporter/vestfold-og-telemark/2024/faerder-kommune-arbeid-etter-folkehelseloven-for-a-fremme-barn-og-unges-psykiske-helse-2024/>

Torød. (u.å.). *Om Torød*. <https://torod.no/index.php/om-torod>

Vatland, A. (2017). *Miljøvennlige småbåthavner (A102117/1)*, 3 Miljødirektoratet. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/ml1048/ml1048.pdf>

Kart:

ISY Map, (2024). Hentet den 25.10.2024. Fra: <https://map.isy.no/?project=faerder&application=vestfoldkart&zoom=11&lat=6562503.00&lon=582389.00>

Kartverket. (2024). Hentet 10.10.2024 fra: <https://www.norgeskart.no/#!/?project=norgeskart&layers=1003&zoom=14&lat=6568680.97&lon=239755.77>

Kommunekart 3D. (2024). Hentet 25.10.2024. Fra: <http://3d.kommunekart.com/?x=62.002868175660765&y=10.632242453433971&z=191929.15951007296&head=359.999999999999756&pitch=-64.99639632647651&roll=359.99999999999966>

Miljødirektoratet [2]. (2024). Hentet 15.10.2024 fra: <https://karteksport.miljodirektoratet.no/#page=tab1>

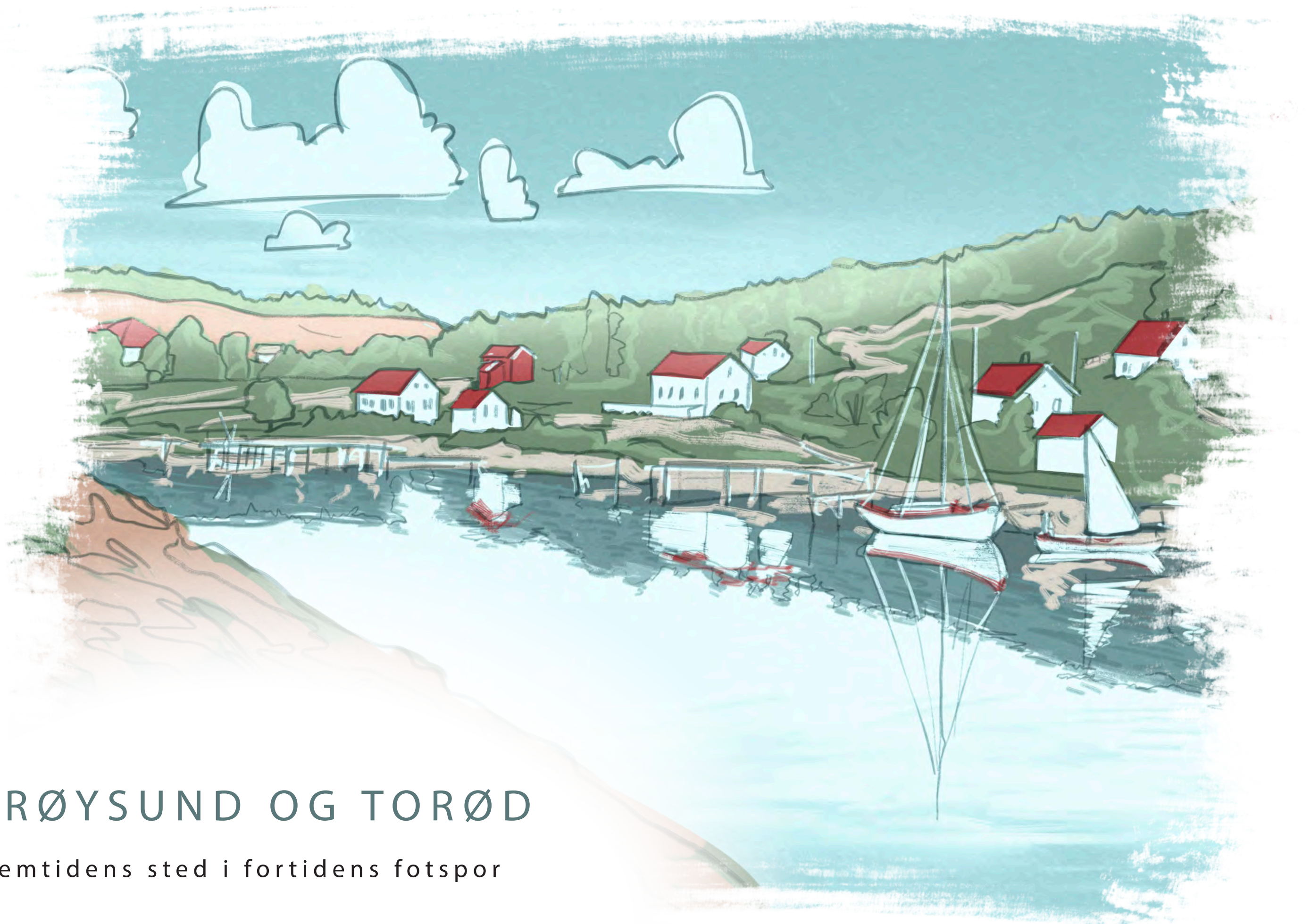
Miljødirektoratet. (2024). Hentet 15.10.2024 fra: <https://geocortex02.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>

NIBIO, (2024). Hentet 23.10.2024 fra: <https://kilden.nibio.no/>

NVE Atlas. (2024). Hentet 20.10.2024 fra: <https://temakart.nve.no>

SNL, (2023). Hentet fra: <https://snl.no/Oslofeltet>

Gruppe 8:

ÅRØYSUND OG TORØD

Fremtidens sted i fortidens fotspor

FORORD

Denne rapporten er utarbeidet som en del av emnet "LAA360 Regional landskapsplanlegging og lokal samfunnsutvikling" ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet høsten 2024. I år har fokusområdet vært Færder kommune, en øykommune i Vestfold som i dag står overfor utfordringer knyttet til bevaringen av fellesskapsverdier og naturressurser. Formålet med arbeidet er å utvikle en mulighetsstudie basert på strategier som kan balansere hensynet til kulturhistorie, naturvern og lokal utvikling, og som kan være nyttige innspill til kommunale planer etter plan- og bygningsloven. Rapporten er resultatet av et tverrfaglig samarbeid mellom studenter innen landskapsarkitektur og by- og regionplanlegging.

Innholdsfortegnelse

3 DEL 1: Intro

- 4 Lokalisering og kontekst
- 5 Problemstilling
- 6 Metode og teoretisk tilnærming
- 7 Historie - Årøysund
- 8 Dagens situasjon

9 DEL 2: Landskapsressursanalyse

- 10 Landskapskarakter
- 11 Naturmiljø - naturtyper og biologisk mangfold
- 12 Naturmiljø - Kyst og marint miljø
- 13 Arealbruk og bebyggelse
- 14 Infrastruktur
- 15 Kulturminner
- 16 Stadkjensle
- 17-19 Intervjuer med lokalbefolkningen
- 20 Eksisterende planer og strategier, forvaltning og aktører

21 DEL 3: Mulighetsstudier og strategier og SWOT

- 22 Strategi 1: Utvikling av lokalsamfunnet
- 23 Strategi 2 og strategi 3
- 24 Mulighetsstudie
- 25 Diskusjon og avslutning
- 26 Referanseliste

Hvem er vi?

SIGRID SOLSTAD THOKLE

TYRA HALL

HELENE HERMANSEN

SELMA LAUTEN GUNDERSEN

DEL 1: INTRO

Denne prosjektoppgaven har et prosjektområde som omfatter Årøysund og Middelborg satt i kontekst av omkringliggende områder som Torød, Nordre og Søndre Årøy samt øygruppen Middelborg.

Disse stedene ligger langs østkysten av Nøtterøy. Fokuset er rettet på tettstedet Årøysund med sin særegne historie, landskapsform og karakter. I denne oppgaven vil vi analysere og drøfte hvordan Årøysund kan utvikles der målet er å belyse muligheter som ivaretar de lokale sine ønsker, sikrer de unike natur- og kulturhistoriske kvalitetene, samt legge til rette for en mer helhetlig utvikling av områdets tilknytning til omliggende tettsteder.

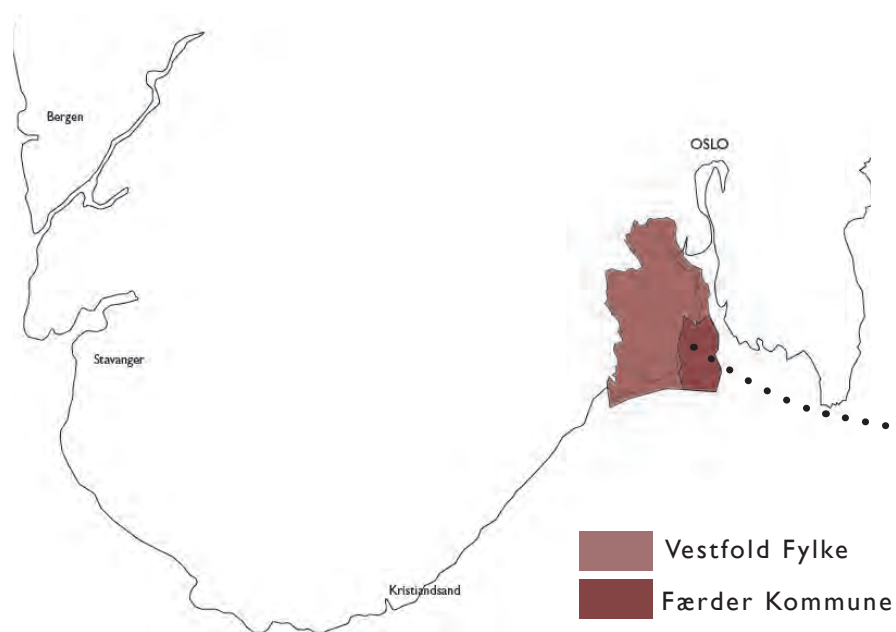

Regional kontekst

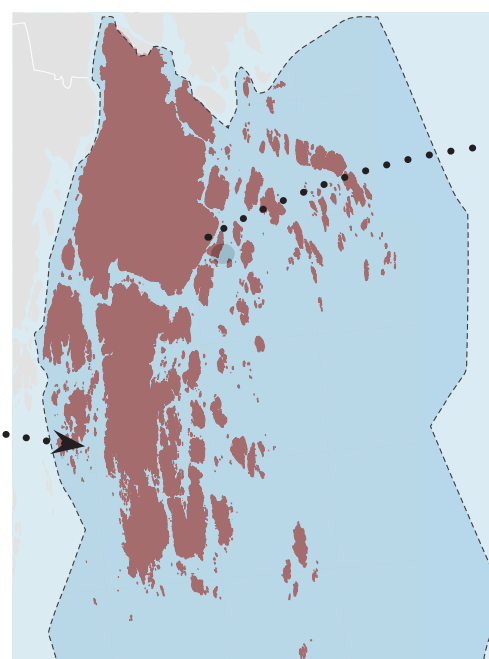
Årøysund ligger i Færder kommune, som er en av seks kommuner som sammen utgjør Vestfold fylke. Vestfold ligger vest i Oslofjorden og grenser til Akershus, Buskerud og Telemark. Skog, jordbruk og bebyggelse preger arealbruken i fylket og de aller fleste byene er knyttet til kysten og tidligere maritim næring. Fylket har dessuten en rik vikinghistorie med flere oldtidsfunn som tyder på fylkets historisk ledende stilling både kulturelt og økonomisk på denne tiden (*Mæhlum, 2005-2007*).

Færder kommune, som har sitt navn etter Færder fyr, ble etablert i 2018 etter en sammenslåing av kommunene Nøtterøy og Tjøme. Kommunen består av 653 øyer og holmer i Oslofjorden, med de overfornevnte som de største øyene. Per andre kvartal 2024, bodde det 27 580 personer i kommunen, hvor mange pendler til og fra Tønsberg og Oslo. I tillegg til de fastboende har kommunen en betydelig turisttrafikk om sommeren (*Mæhlum, u.å*). Til tross for dette er befolkningsveksten svak med en forventet befolkning på 30 052 personer i 2050 (*Statistisk sentralbyrå, u.å*).

Færder kommune står i dag overfor flere utfordringer, blant annet lav næringsattraktivitet i privat sektor, med en svak plassering innen "næringsvariasjon" og "privat sysselsetting". Selv om kommunen har sterke offentlige institusjoner, mangler den et robust privat næringsliv. Det er potensial for økt regionalt samarbeid med Tønsberg for å styrke næringslivet. En annen utfordring er utenforskap blant unge, der 12,1% av de under 30 er utenfor arbeidslivet, per 2022. I tillegg er reiselivsnæringen sterk sommerbasert med et uutnyttet potensial for økt aktivitet utenfor høysesongen. Kommunen står også overfor boligutfordringer som ikke samsvarer med den demografiske utviklingen, ettersom befolkningssammensetningen preges av flere mindre husholdninger med eldre beboere. Mangelen på tilpassede boliger for eldre og tilgjengelige eneboliger for barnefamilier krever økt boligproduksjon og bedre arealplanlegging (*Færder kommune, 2024*).

Figur 1 Utsnitt av Sør Norge

Figur 2 Færder kommune

Figur 3 Årøysund og Torød

Årøysund og Middelborg

Årøysund ligger sørøst på Nøtteøy og har, per 2023, i underkant av 380 innbyggere (*City population, u.å*). Årøysund grenser til Otebekk i nord og vest, samt Torød i sør. Navnet Årøysund stammer fra det trange sundet som går mellom Nøtterøy og Nordre Årøy. Lenger sør i grunnkretsen Årøysund finner vi Middelborg, som defineres som den delen av Nøtterøy som ligger mellom Nordre- og Søndre Årøy. I denne rapportssammenhengen omfavnes Middelborg som en del av Årøysundområdet.

Det lille stedet har historisk sett representert et strandsittermiljø som bidrar til et unikt kulturhistorisk kystmiljø. En strandsitter er en betegnelse på en person som har bosatt seg ved sjøen i et kystområde og eier hus, men ikke jord, på leid tomt. Her bosatte det seg fiskere, losere, sjøfolk og andre med inntekt basert på arbeid tilknyttet sjøen (*Nordbø, 2005-2007*). De maritime næringene har vært en sentral del av tettstedets identitet og har bidratt til at Årøysund og Middelborg ble et viktig område for fiske og sjøfart i Færder kommune. I dag kan man karakterisere dette tettstedet som et sommersted, noe som gjør at mange av boligene kun brukes som fritidsboliger. Dette gir området en spesiell stemning, med liv og aktivitet om sommeren, mens vinteren preges av stillhet og mindre bruk av området.

Det administrative senteret for Årøysund er det noe større tettstedet Torød, som ligger noen få minutter med bil sydøst for Årøysund-Middelborg. Området består i stor grad av tettstedbebyggelse- og jordbruksarealer. I motsetning til Årøysund, er de aller fleste her fastboende. Her finnes det flere hverdagslige tjenester, foruten om matbutikk, som kirke, idrettsanlegg, barnehage og barneskole. Noen av disse fasilitetene er essensielle funksjoner for enkelte beboere i Årøysund (*Stokke, 2007, pp. 26 -33*).

Hvordan kan identiteten og historien til Årøysund bidra til å ivareta de stedegne kvalitetene og styrke et godt nærmiljø?

METODE

Forarbeid

For å utvikle en solid problemstilling kartla vi området ved å samle inn informasjon fra kart, artikler, fotografier og lokale rapporter. Forarbeidet inkluderte planlegging av befaring, sikring av intervjuer, og innhenting av historisk bakgrunn om Årøysund. Metodikken vår besto av telefonintervjuer, kartanalyse, og undersøkelser av geografiske sammenhenger. Vi observerte også kyststien mellom Årøysund og Torød, hvor deler av stien går innover i landet, noe som reiste spørsmål om tilgjengelighet. Til slutt vurderte vi hvordan nåværende bruk kan påvirke fremtidige planer.

Feltarbeid

I feltarbeidet startet vi med presentasjoner fra representanter i Færder kommune for å få innsikt i kommunens utvikling og utfordringer. Vi tok for oss flere befaringer på prosjektområdet i Årøysund og i områdene rundt, hvor vi fikk et førstehåndsinntrykk av stedet og observerte samspillet mellom landskapet, fjorden, sundet og bebyggelsen. Vi gjennomførte flere intervjuer med både fastboende og andre nøkkelpersoner, noe som ga oss innsikt i lokalsamfunnets historie og samfunnsforhold. Vi la merke til utfordringer med kyststien, som var dårlig merket og ikke tilpasset for bevegelseshemmede, og vi observerte stedets tilgjengelighet utenom sommersesongen. Vi samlet også informasjon om ulovlige stengsler i strandsoneprojektet, dokumenterte stedets karakter og stedkjensle, og utviklet en konkret problemstilling basert på våre observasjoner og innspill fra lokale beboere. Til slutt systematiserte vi all informasjonen og jobbet videre med prosjektet.

Etterarbeid

Etter forarbeidet og feltuken har vi jobbet tett og diskutert informasjonen vi har innhentet, våre inntrykk etter besøket, og hvordan vi kan bruke den nye kunnskapen til å utarbeide konkrete forslag for videre utvikling av fokusområdet. En viktig del av prosessen er landskapsressurs- og karakteranalyser, som gir en oversikt over natur- og kulturressurser, samt unike trekk ved landskapet, både naturlige og menneskeskapte. Vi har også fokusert på menneskemøtene og intervjuene med innbyggerne for å forstå deres subjektive opplevelser av stedet. Denne innsikten var med på å danne grunnlaget for den tekniske analysen for et mer helhetlig bilde. Metodene vi brukte, både kvantitative og kvalitative, gir en dypere forståelse av landskapet. En utfordring er imidlertid at feltarbeid kan være tidkrevende, og uformelle intervjuer kan mangle struktur og sammenlignbarhet. Likevel bidro metodene til en mer nyansert innsikt i områdets styrker og svakheter, som vi oppsummerte i en SWOT-analyse, før vi ga oss ut på mulighetsstudien.

TEORETISK TILNÆRMING

Historielitteraturen hjelper oss å se hvordan området har utviklet seg over tid, og gir oss innsikt i hvordan tidligere bruk og påvirkninger har formet det landskapet vi ser i dag. Dette er viktig for å forstå dagens utfordringer og muligheter i en bredere kontekst.

Eksisterende planer, føringer og strategier er viktige teoretiske perspektiver som påvirker utviklingen av området. På nasjonalt nivå har vi for eksempel Plan- og bygningsloven, som gir føringer for arealplanlegging og bærekraftig utvikling. På regionalt nivå kan Regional plan for bærekraftig utvikling være en relevant rettesnor, som setter mål for hvordan fylket skal forvalte sine ressurser og utvikle seg. Lokalt kan Færder kommunes handlingsplan for kulturminnevern gi konkrete retningslinjer for bevaring av kulturhistoriske verdier, samt utviklingen av friluftsområder og rekreasjonsmuligheter for innbyggere og besøkende.

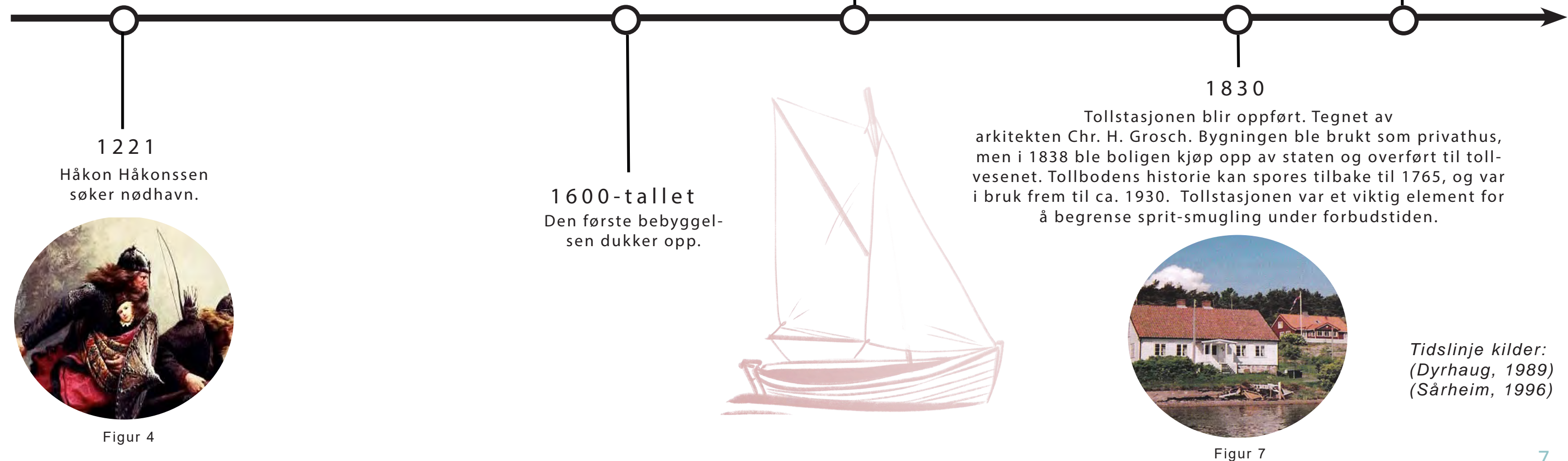
Bærekraftig utvikling er et sentralt begrep vi tar utgangspunkt i som handler om å sikre at vi forvalter ressursene våre på en måte som ivaretar både nåværende og fremtidige generasjoners behov. Samtidig tenker vi på bred verdiskapning, altså hvordan vi kan skape positive effekter som strekker seg ut over det økonomiske, til å inkludere miljømessige og sosiale aspekter.

Stedsbasert læring er et sentralt element i vår tilnærming, og innebærer at vi ikke bare forholder oss til teori, men også bruker selve landskapet som en arena for å lære gjennom direkte erfaring. Ved å kombinere disse tilnærmingene får vi en mer helhetlig forståelse av landskapet, både fra et historisk, teoretisk og praktisk perspektiv.

Årøysund har en sterk kulturhistorie som strekker seg langt tilbake i tid. Vestfold var et kjerneområde i vikingtiden, og Årøysund blir for første gang nevnt i Håkon Håkonssons saga rundt 1260. Det finnes blant annet enkelte vikinggraver i området, som ved Brevikbukta på Torød.

Mye av kulturhistorien er knyttet til den maritime virksomheten som definerte Årøysundområdet i om lag 200 år. Tollstasjonen ble reist i 1830. Andre aktiviteter med tilknytning til sjøen, som skipsbygging, opplag til skip og losvirksomhet preget også området. I dag er det få tegn i landskapet som tilsier at det har kjørt store fartøy gjennom sundet frem til starten av 1900-tallet. Dagens vannstand og havstrømmer har gjort sundet betydelig mye grunnere i dag enn tidligere. Denne landskapsendringen er en faktor som har vært med på å endre dagens bruk av landskapet (Dyrhaug, 1989).

Landhandleri har også vært en del av historien. I 1866 ble det søkt om å drive handel i Årøysund, og første landhandleri dukket opp i 1868 på Nordre Sand. De aller fleste hadde kort levetid og mange gikk konkurs. I 1931 ble Årøysund landhandleri opprettet og ble gjennom sine mange års levetid en viktig butikk, særlig for feriefolket. Landhandleriet ble lagt ned i 1990 (Sårheim, 1996).

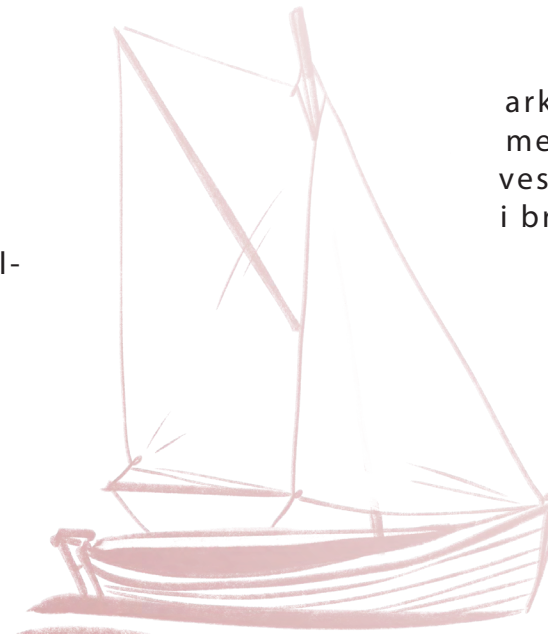
Figur 4

Figur 5

Skipsbygging ble en viktig industri i Årøysund, da skipsfarten i Europa økte. Det første skipet som ble bygd i Årøysund i 1763, var en galeas. Vinteropplag av skuter opphørte tidlig 1900-tall.

1760

Figur 6

Årøysund var et senter for los-virksomheten i færd frem til 1911. Samtidig dukker Årøysunds første landhandleri opp.

1885

1830

Tollstasjonen blir oppført. Tegnet av arkitekten Chr. H. Grosch. Bygningen ble brukt som privathus, men i 1838 ble boligen kjøpt opp av staten og overført til tollvesenet. Tollbodens historie kan spores tilbake til 1765, og var i bruk frem til ca. 1930. Tollstasjonen var et viktig element for å begrense sprit-smugling under forbudstiden.

Figur 7

Tidslinje kilder:
(Dyrhaug, 1989)
(Sårheim, 1996)

Figur 8

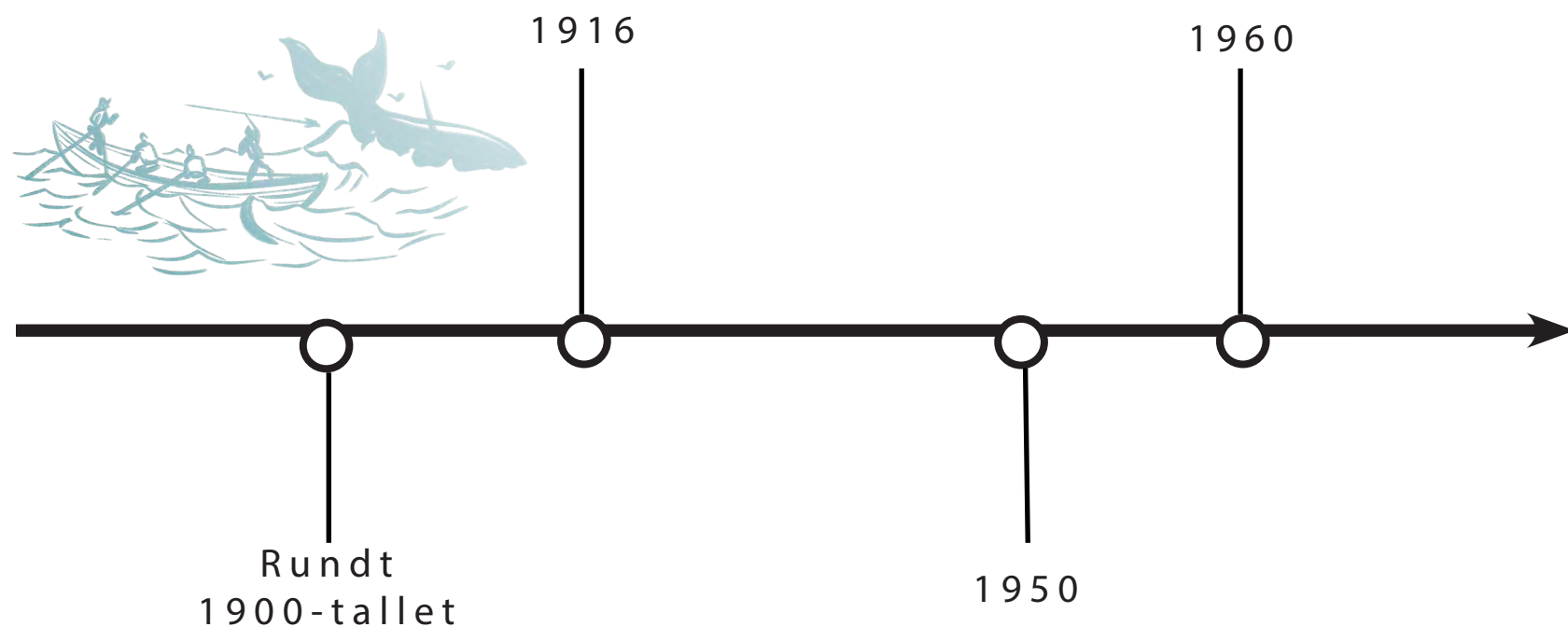

Det militære anlegget på Bolærne ble etablert, og i denne forbindelse fikk beborere på Bolærne tildelt tomter i bl.a Årøysund.

Figur 9

Begrepet fritid vokser frem sammen med generell velstand.

Ny bebyggelse dukket opp på grunn av hvalfangsten.

Figur 10

Lokalbefolkningen leide ut primæretasjene til besøkende om sommeren.

Figur 11

Tidslinje kilder:
(Dyrhaug, 1989)
(Sårheim, 1996)

DAGENS SITUASJON

Årøysund er i dag et lite, isolert og rolig sted. Torød defineres som det administrative senteret for Årøysund, men de to tettstedene oppleves som adskilt og uten noen god tilknytning til hverandre. Middelborg derimot er direkte knyttet til Årøysund og skillet går ved den gamle tollstasjonen. Hvorfor Middelborg og Årøysund er definert som to ulike områder sies å stamme fra et ønske om å skille på det gamle og nye. Årøysund har estetisk sett et mer sammenhengende uttrykk med de gamle hvite sveitervillaene, mens Middelborg bærer et tydeligere preg av nyere hyttebebyggelse.

I tråd med den eldre bebyggelsen består de fastboende i Årøysund av en liten gruppe lokalbefolkning preget av en eldre aldersgruppe. Aldersproblematikken danner grunnlaget for et uthvisket helårsmiljø i det lille sundet. Fraflytningen i nabolaget merkes ekstra på de gjenværende og det tydelige skillet mellom eldre og ny bebyggelse setter utviklingen i perspektiv. Vi bemerker også en tydelig kategorisering av hverandre i nabolaget der man enten tilhører «de fastboende» eller «sommergjestene». Dette skaper en følelse av motstridene og konkurrerende interesser i nabolaget.

Årøysund er et område med mange kvaliteter når det kommer til estetisk særpreget, tilgang til sjøen og nærhet til Tønsberg by. Roen og nærheten til et vakkert naturlandskap er en av de fremste kvalitetene til stedet. Likevel oppleves landskapet som forlatt, og de fastboende har en vemodig tone når de beskriver hvordan det var å vokse opp her i motsetning til dagens situasjon. Grunnlaget for Årøysunds opprinnelse var en gruppe mennesker som var avhengig av havet for å overleve. Utviklingen frem til i dag har skapt store endringer både i det fysiske landskapet og lokalsamfunnet.

Figur 12. Veien til Middelborg, Årøysund 24.09.24

Figur 13. Middelborg, Årøysund 24.09.24

DEL 2:

LANDSKAPSRESSURS ANALYSE

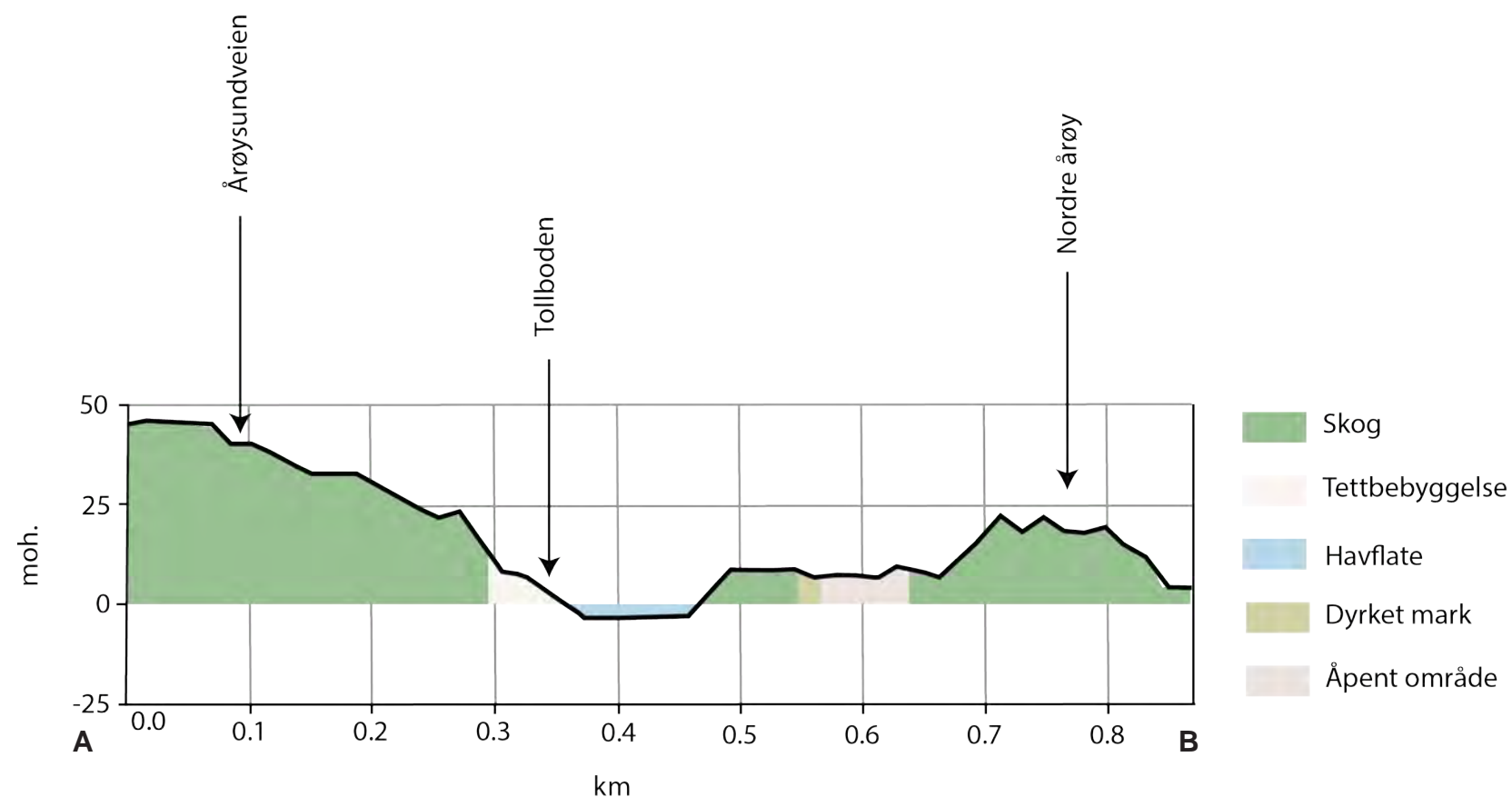

Landform

Området Årøysund-Middelborg, har en geomorfologi preget av typiske kystlandskap med en kombinasjon av glattskurte svaberg, småkuperte landskap, og en rekke øyer, holmer og skjær. Dette landskapet er i hovedsak formet av den siste istidens bevegelser, hvor isbreenes erosjon har glattskurt berggrunnen og etterlatt avrundede, lave fjellformasjoner som er karakteristiske for kystområdene langs Oslofjorden.

Strandflater og kystlinje

Det slake kystlandskapet mellom Middelborg og Årøysund har gjort det mulig å plassere bebyggelsen nær kysten, mens det i nyere tid har blitt mulig å opprette bebyggelse rundt det bratte åsterrenget mellom Middelborg og Torød, slik det er i dag. Det finnes små strandsoner som kan sees mellom pålebryggene i Årøysund-Middelborg, i tillegg til Torødstranda, en liten strand tilknyttet Torød. Disse flatene og det grunne Årøy-sundet er et resultat av landheving og erosjon etter at isen trakk seg tilbake, og har gjort kysten tilgjengelig for maritime aktiviteter og bosetting.

Marine avsetninger

Mellom åsene finnes lavereliggende områder som er dekket av marine avsetninger, særlig leire og sand. Avsetningene stammer fra tidligere tiders havnivå, da området var dekket av hav etter siste istid. Denne marine leiren gir grunnlag for fruktbare jorder og har vært en viktig ressurs for jordbruk og bebyggelse i området. Det bebygde området som Årøysund omfatter har ikke mye marine avsetningene, noe som peker på hvordan tidligere bosetning primært livnærte seg på maritime aktiviteter overfor jordbruk (*Nibio.no, u.å.*).

Kystsonens påvirkning

Nærheten til sjøen har vært med på å forme både landskapet og samfunnsstrukturen. Gjennom historien har naturlige havner og skjermede bukter skapt gunstige forhold for fiske, jakt, båtbygging og sjøfart. Områdets naturlige form gir gode betingelser for båtliv, noe som har bidratt til områdets utvikling som et maritimt knutepunkt.

Samlet gir geomorfologien til Årøysund-Middelborg-Torød et variert og dynamisk kystlandskap der samspillet mellom sjø, land og isens arv har formet både naturen og menneskenes bruk av området.

Naturmiljø

naturtyper og biologisk mangfold

Skogtypen som dominerer i Årøysund er barskog, som omfavner sentrum, med noen mindre forekomster av løvskog og blandingskog nord-vest for Årøysund. Tett på bebyggelsen er det et større innmarksbeite bestående av gress. Mellom bebyggelsen og strandkanten finnes det snaumark.

Utvalgte naturtyper og naturarter av KU-verdi

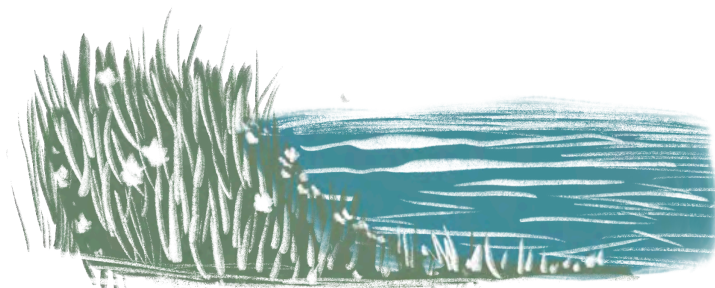
Rundt fokussområdet forekommer det flere hule eiker, som har svært høy KU-verdi (Kategorisering av verdi ved konsekvensutredning), og oppfyller kriteriene for utvalgte naturtyper etter forskrift. Den hule eika inneholder viktige biomangfold for ulike arter, som sopp, lav og insekter (*Fylkesmannen i Oslo og Akershus, u.å.*).

Det er også forekomst av en åpen grunnlendt kalkrik mark i boreonemoral sone kategorisert med svært høy KU-verdi. Kalkmarken kan huse flere sjeldne typer sopp og planter.

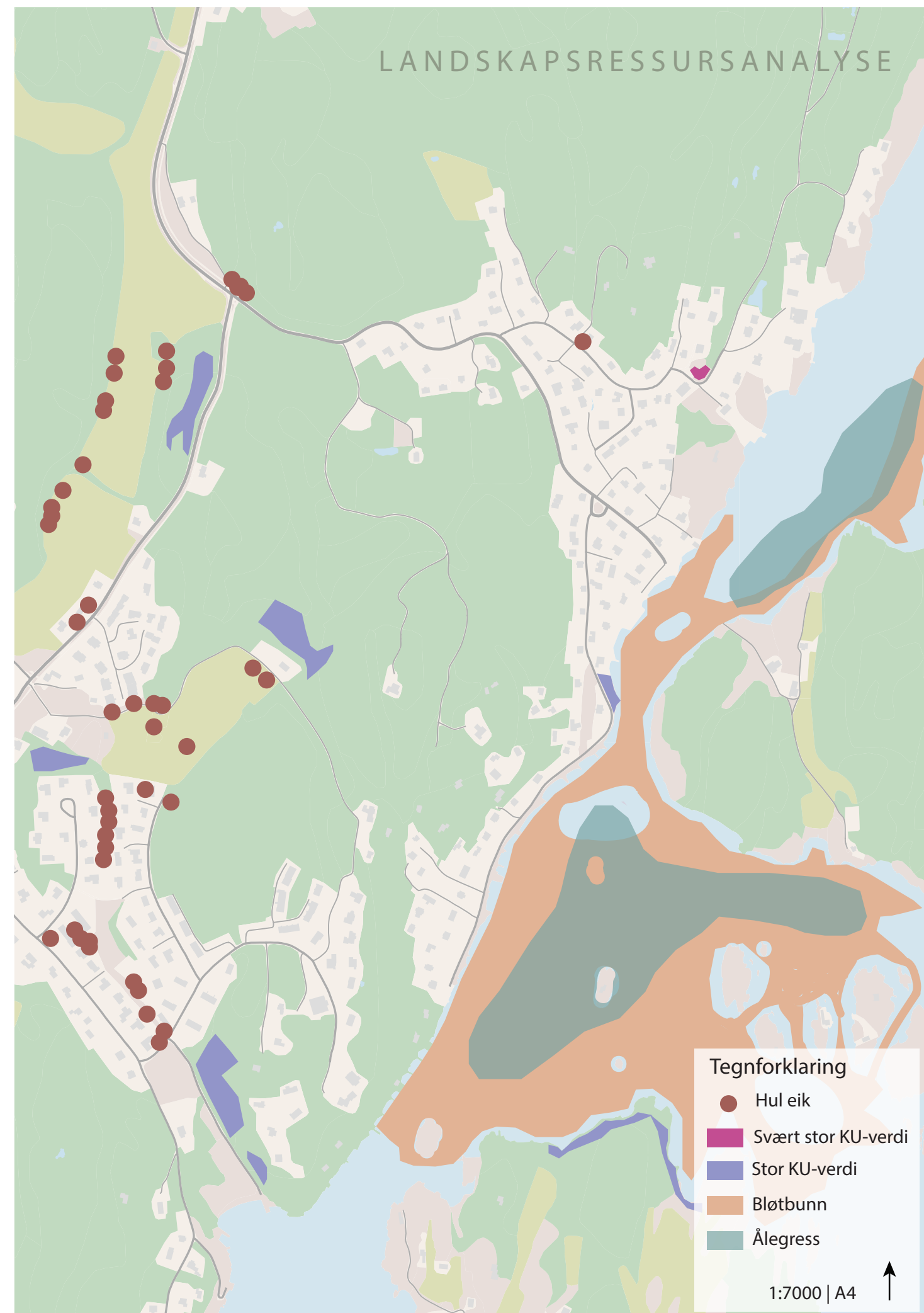
Ved Middelborg er det en strandeng av høy KU-verdi. Denne naturtypen er et viktig element i avrenning til sjøen og for å hindre erosjon av strandkanten. Andre arter med høy KU-verdi i området er lågurtedellauskog, småbiotoper, rik svar-torsumpskog, gammel furuskog med gamle trær, strandeng og strandsump (*Miljødirektoratet, u.å.*).

Illustrasjon av hul eik

Illustrasjon av grunnlendt kalkrik mark

Figur 16. Kart over viktige naturtyper

Naturmiljø

Kyst- og marint miljø

I sundet mellom Årøysund og øyene utenfor er det forekomster av bløtbunn og ålegressamfunn, som begge karakteriseres som viktige naturtyper (*Miljødirektoratet, u.å*). Bløtbunnen strekker seg fra fastlandet og rundt store deler av øyene. Naturtypen består av leirholdig sand og er et viktig beiteområde for fugl og fisk, i tillegg til viktige hjemsted for ulike arter, som sjøstjerner (*Havforskningsinstituttet, 2021*).

Ålegressamfunnene vokser i områdene mellom Nordre Årøy og fastlandet, samt rundt Middeltborgøyene, Nordre og Søndre Årøy (*Miljødirektoratet, u.å*). Naturtypen er særdeles viktig for lagring av karbon, men også som matfat og skjulested for ulike arter. Menneskelig aktivitet er en faktor som gjør økosystemet sårbart (*Havforskningsinstituttet, 2022*).

Illustrasjon av ålegressamfunn

Figur 16. Kart over viktige naturtyper

LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Arter av nasjonal interesse

T truet NT Nær truet

Pattedyr

Nordflaggermus (*Eptesicus nilssonii*) T

Fugler

Gullspurv (*Passer domesticus*) T

Gråspurv (*Passer domesticus*) NT

Karplanter

Krypjonsokkoll (*Ajuga reptans*) T

Skogpersille (*Aethusa cynapium* var. *cynapium*) T

Grønn busthirse (*Setaria viridis*) NT

Strandsnyltetråd (*Cuscuta europaea* subsp. *halophyta*) NT

Hjertegras (*Briza media*) NT

(*Miljødirektoratet, u.å*)

Årøysund-Middelborg husbebyggelse

Årøysund-Middelborg kan minne om en typisk "sørlandsperle" med sine varierte uttrykk og vakre fasader. Dagens bebyggelse er primært konsentrert langs sundet og består av en blanding av ulike arkitektoniske stiler. Den eldre trehusbebyggelsen består hovedsakelig av hvite eneboliger i jugendstil og sveitserstil. De fleste boligene er luftig spredd, har to synlige etasjer og har gjerne uthus eller små garasjer.

Mange av hagene er frodige og godt ivaretatt, og med en karakteristisk hagekunst. Enkelte hageutforminger og vegetasjon kan spores tilbake til 1800-tallet. Disse hagene vekker minner om en tid der man var langt mer stedbunden, og tidens fokus på selvberging ble reflektert i hagekunsten. Det var vanlig å ha gris, høns, potetplanter, bærbusker og frukttrær i hagen (*J. Brendalsmo, personlig kommunikasjon, 24.09.2024*). Imidlertid observerer vi at flere har endret på hagestrukturen i nyere tid, med høye tujahekker som rammer inn og skjærer eiendommen. Kjøkkenhager og frukttrær har blitt erstattet med kortklippede gressplener, og enkelte eiendommer har etablert murer og porter. De nyere etablerte hagene har i større grad fokusert på å definere egne eiendomsgrenser, og "rydde opp i" hagestilen. Man kan se for seg at mindre utbyggingssaker og endring av den tradisjonelle hagekunsten vil øke dersom flere av dagens helårsboliger blir kjøpt opp og brukt som fritidsboliger.

Flere av eiendommene som grenser til kyststien har enkle gjerder som skaper en privat sone rundt huset. I strandsonen generelt er det også satt opp hindringer og det blir oppbevart en rekke gjenstander, som private kajaker, langs kyststien. Dette skaper en følelse av privatisering i strandsonen.

Figur 17. Eneboligbebyggelse i Årøysund, Årøysund 24.09.24

Figur 18. Et strandsitterhus med hage, Årøysund 24.09.24

Figur 19, Utsikt mot sør fra kommunebrygga, Årøysund 24.09.24

Veinett og funksjoner

Årøysund kobles til Torød og resten av Nøtterøy via en enkel bilvei som går helt ned til kysten. For lokalbefolkningen kreves det bil for å enkelt komme seg til større knutepunkter på Nøtterøy, da kollektivtilbud ikke finnes i umiddelbar nærhet. Bilen brukes for å nå helt essensielle tjenester, samt mindre viktige. Torød har også et begrenset servicetilbud og tilbyr kun et par mindre virksomheter som en pizza-restaurant og en kosmetikkbutikk. Tidligere fantes det matbutikker i både Årøysund og Torød, men disse er nå fjernet. Torød er også Årøysunds nærmeste tilgang til barnehage og barneskole, men det er stor usikkerhet rundt skolens fremtid, da kommunen vurderer nedleggelse. Fra Årøysund er nærmeste dagligvarebutikk i Hårkollen ca. 3,5km unna, og nærmeste legesenter er 6,3km unna.

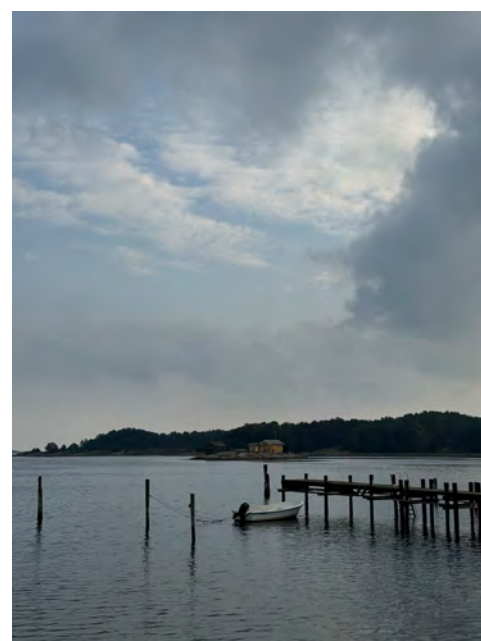
Figur 20. Beplantet rundkjøring, Årøysund 24.09.24

Det finnes imidlertid et busstopp ved en sentralt rundkjøring i Årøysund. Rundkjøringen har en estetisk beplantning som er skapt frivillige, men dette stoppet er ikke lenger i aktivt bruk av kollektivtransporten. Nærmeste fungerende busstopp er ved Agerup gård med 14 minutters gangavstand fra kommunebrygga, noe som gjør det utfordrende å bo i området uten bil. Dette er særlig problematisk ettersom en stadig større andel av innbyggerne når en alder hvor det å kjøre bil ikke lenger er en selvfølge.

Besøkende er også avhengig av parkering hvis området skal nås med bil, noe stedet mangler i dag. Mangelen på optimale kollektivtilbud og parkering kan påvirke antallet besøkende til stedet.

Pålebryggene

Langs hele sundet finner vi karakteristiske og kulturhistoriske pålebryggene. Bryggene er ikke vernet etter forskrift, men går inn under hensynssonene og er dermed godt bevart. Innerst er bryggene bygget opp av stein, mens resten er bestående av trebrygger fundamentert på påler som står i den mudderte havbunden. Pålebryggene i Årøysund-Middelborg bidrar til å gi stedet sitt vakre og unike særpreg. Joller og mindre båter ligger fortøyd til bryggene, og er med på å definere karakteren i området.

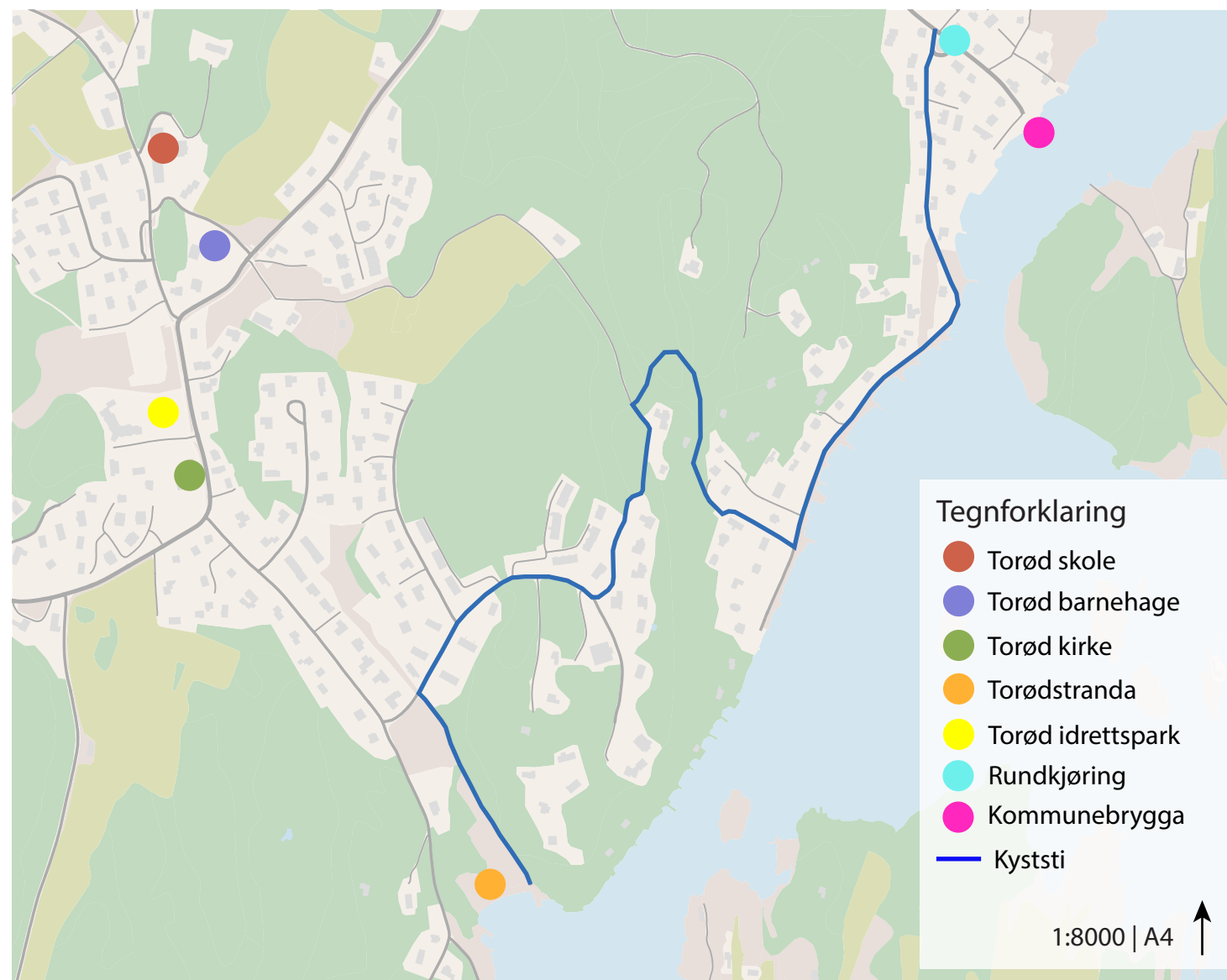

Figur 21. Pålebrygge, Årøysund 24.09.24

Fritidsfasiliteter

Årøysund er et rekreasjonsrikt område bestående av både kyst og skog, som tilbyr flere fritidsfasiliteter, spesielt for de som er interessert i friluftsliv og sjøaktiviteter. I Årøysund finnes det flere strender og båtbygger som er populære blant seilere og båtfolk, med gode muligheter for fiske, bading og vannsport. Den nære tilgangen til skogen, åpner også opp for gode turmuligheter. For de idrettsinteresserte har Torød en idrettspark bestående av det eneste alpinanlegget i Færder, skateanlegg, gressbane, basketballbane, trimpark, klatrevegg (buldrevegg) og turløype. Anlegget eies delvis av Torød og Hårkollen idrettsforening og kommunen, og driftes av Torød og Hårkollen idrettsforening (færder kommune, u.å.). I tillegg finnes det en tre kilometer lang kyststi som begynner ved rundkjøringen i Årøysund og fortsetter langs strandlinjen ved Middelborg, og går opp og over i en kuvert skogsti over mot Torød før den avsluttes ved Torødstranda.

Årøysund har to mindre lekeplasser, men disse inneholde veldig få apparater og vi så ingen antydning til bruk i løpet av vårt opphold.

Figur 22, kart over infrastruktur og funksjoner

Prosjektområdet vårt består av et unikt kystkulturmiljø med flere kulturminner og strandsitterhus som i stor grad forteller en historie om livet på 1800- og 1900-tallet i Årøysund. Pålebryggene, med sin karakteristiske byggestil, er kanskje den tydeligste kulturhistoriske stedsidentitetsmarkøren, men mangler som nevnt kulturminnestatus. Svendsrud gård (4) er en annen gammel gård uten kulturminnestatus. Kulturminner i området består av flere eldre gårder, slik som de undernevnte, i tillegg til en maskingeværstilling (5) ved Stranda i Torød som ble opprettet under krigstiden.

Vedtaksfreda hus

1. Tollboden

Årøysund tollstasjon ble opprettet ca. 1765 og hørte til inn under Tønsberg tolldistrikt med en annen lokalitet. Tollboden i Årøysund er et eksempel på en tollstasjon i Oslofjorden som etter hvert ble kjøpt som en bolig til stedets overtollbetjent. Hovedbygningen er tids- og stedstypisk, mens den tilhørende vaktstua er et tydelig uttrykk for Tollvesenets virksomhet på stedet. Hovedbygget ble reist i 1830 som bolig, før den ble benyttet som tollstasjon fra 1838 og frem til 1930. Hovedbygningen på Årøysund har vært administrativt fredet siden 1934 (*Riksantikvaren, u.å.*).

2. Nordre Sand

Nordre Sand er en herregård i Årøysund. Bygningen ble oppreist i år 1804 og er et fredet kulturminne etter vedtak i 1923. Nordre Sand har en vakker beliggenhet ved Årøysund øst på Nøtterøy. Bygningen er en staselig 2-etasjers lystgård oppført med konstruksjon av laftet tømmer og har en vakker Louis Seize-detaljering både utvendig og innvendig (*Riksantikvaren, u.å.*).

3. Agerup Gård

Agerup gård ligger ved Berganveien sør på Nøtterøy, like nord for tettstedet Torød. Hovedbygningen er et stort to-etasjers laftet tømmerhus med utvendig kledning av lektepene. Gårdens mange kunstneriske lag er det som gjør den unik, med veggmalerier fra 1750 og med Nord Europas best bevarte tapetrom, også i Louis Seize-stil, trykket i Paris ca 1785. Huset ble endret til sin nåværende form ved om- og påbygging i 1799. Foran hovedinngangen på østsiden er det en elegant søyleveranda med initialene til Christen Nielsen Agerup over døren (*Vestfold fylkeskommune, u.å.*).

28.10.5 Kystkulturmiljøer

(H570_9) Krukehavn, Ormelet, Årøysund-Middelborg og Langvika er kystkulturmiljøer.

Områdets særpreg som kystkulturmiljø skal bevares, og ved tiltak skal det gjøres en særskilt vurdering med tanke på kulturminner og kulturmiljø. Kulturhistoriske spor som steinbrygger, veiløp, pålebrygger, sjøbuer, kjølhalings- og fortøyningsplasser, båtverksteder, sjømerker, militære installasjoner mv., samt den landskapsmessige sammenhengen mellom disse søkes opprettholdt og bevart.

Ved oppføring av ny bebyggelse skal tilpasning til eksisterende eldre bygningsmiljø, kulturmiljø og områdets karakter vektlegges særskilt med tanke på plassering, utforming og fasadeuttrykk (*Færder kommune, 2023 p. 50*).

Figur 23, kart over kulturminner (bildene er tatt i Årøysund 24.09.24)

Ordet stadkjensle stammer fra det engelske uttrykket «sense of place» og uttrykker hvordan vi opplever et landskap gjennom følelser og erfaringer, både individuelt og i samhold med andre. Stadkjensle kan defineres som «summen av opplevelser av landskap, natur, kulturarv, folk, lyder, smaker og minner som former forholdet vårt til et sted (Clemetsen og Knagenhjelm, 2010, s. 5).

I tillegg til den faktabaserte kunnskapen om hva landskapet i Årøysund består av, har vi som del av landskapsressursanalysen jobbet med plassens stadkjensle. Dybdeintervjuer med nøkkelpersoner i lokalbefolkningen og egne befaringer til fokusområdet har hjulpet oss å kartlegge essensielle faktorer som skaper følelser og tilknytning til stedet. Som et kompass kan stadkjenslen fortelle oss mye om hva som vekker positive og negative følelser i et landskap. Gjennom bruk, opplevelser, erfaringer, relasjoner og ønsker kan vi bruke denne stadkjenslen som et verktøy for verdiskapning i lokalsamfunnet og som innspill til arbeid med kommunale og regionale strategier for fremtiden.

Historie og kulturarv

Vi kommer i kontakt med to eldre fastboende fra hver sin ende av Middelborgveien som begge inviterer inn til samtale og forteller at de også er født og oppvokst i samme bolig. Gjennom intervjuene er det enkelte fellesnevnerne som de begge trekker frem når vi spør dem om hva som skaper deres relasjon til området. De forteller om en sterk kjærlighet til havet og om gode barndomsminner knyttet til lek langs vannet og utferder med båt. Havet trekkes også frem som en essensiell ressurs og årsaken til hvorfor deres foreldre i sin tid bosatte seg akkurat her.

Mange av de store hvite sveitservillaene fra 1800- og 1900-tallet var eid av en liten gruppe med hvalfangere som tok båten fra bryggen her hver høst til Antarktis. Villa-husene skiller seg ut fra et ellers ganske fattig nabolag på denne tiden. Hvalfangerene hadde ikke særdeles god råd, men likevel noe bedre levekår. De som er født og oppvokst i Årøysund og fremdeles bor her i dag har derfor en nokså felles historie og kulturarv. De beskriver at Årøysund var et godt sted å vokse opp.

Sterk stadkjensle

Det lave antallet fastboende i Årøysund skaper et desto sterkere inntrykk av en mindre gruppe mennesker som holder sammen for å bevare liv i det lille sundet. Alle kjenner alle og vi blir sendt fra dør til dør på fornavn og peking. «Der bor broren til...», «Der bor enken til...» og «da må dere prate med herr og fru...». De fastboende har full kontroll på det lille samfunnet og kjennskapet til hverandre skaper en kontrast til de nye hytteeierne som mangler den samme tilknytning til helårsmiljøet. Identiteten er tydelig todelt og omtales stadig som «de fastboende» og «sommergjestene». Disse merkelappene skaper dessverre en følelse av motstridene og konkurrerende interesser i området. De fastboende har ivaretatt mye av Årøysunds historie, mens de nyere sommergjestene tilfører området nye kvaliteter på både godt

og vondt. Tilgjengeligheten til havet er største fellesnevner, men med forskjellige tilnærminger. De fastboende uttrykker en sentimental følelse og vektlegger at de har vært avhengig av havet for å overleve. Sommergjestene på sin side beskriver tilknytningen til havet som en livskvalitet og dets muligheter til fornøyelse. Felles for alle vi prater med er at de verdsetter stedets estetiske særpreget og naturrike verdier.

Naturrike verdier

Årøysund må sees i en større sammenheng og i tilknytning til de naturrike verdiene som strekker seg over Færder kommune med store havområder, rikt biologisk mangfold og et varmt kystklima. Det lille sundet har korte avstander til strandsoner, skjærgårder, øyer og skogområder. Dersom du går du kyststien kan du på opplever under 5 minutter oppleve både strender, høye furutrær og å komme opp på høydemeter med utsiktspunkt over store deler av fjorden. De fastboende beskriver at området gir dem en sterk følelse av de ulike årstidene og variasjonen kan oppleves direkte gjennom både vegetasjon og vær.

Estetiske og romlige forhold

Årøysunds karakter er tydelig i landskapet med sin arkitektoniske bebyggelse, rader med pålebrygger, store grønne hager, utsikt og naturnære plassering. Under befaringen i Årøysund registrerte vi at det lille tettstedet er fylt av kvaliteter, men preget av en periodisk oppstykket utvikling, nye eiere og diffuse overganger. Mange av de eldre husene har store frukttrær, høye hekker og hvite tregjerder. Desto tydeligere blir overgangen til den nye naboen med nylagt plen, grus i oppkjørselen og barberte hekker. Kontrastene og de diffuse overgangene strekker seg ut i den lille Årøyveien og kystpromenaden oppleves som uklar og rotete i skillet mellom private eiendomsgrenser og offentlige rom.

Intervjuene er samlet inn gjennom direkte samtale og møter med nøkkelpersoner fra Årøysund og omkringliggende tettsteder. Samtalene som oppsto mellom oss og de lokale belyser deres tilknytning til stedet og uttrykker i disse intervjuene personlige meninger, følelser og fremtidsønsker for sitt lokalsamfunn.

#1 Født og oppvokst

En eldre dame på 83 følger nysgjerrig med på oss når vi parkerer bilen ved kommunebrygga i Årøysund og spør oss høflig om hvem vi er, da hun ikke har sett oss her før. Vi forklarer bakgrunnen for besøket og spør tilbake om vi får lov å stille henne noen spørsmål. Hun vil gjerne fortelle og inviterer oss inn.

Hva gjør at du bor akkurat her?

«Vi er nå i huset jeg er oppvokst i. Jeg tok over etter min mors død. Min bror bor også her i Årøysund, litt lengre opp i gata her. Det er ikke mange som bor i Årøysund lenger, men det er noen av oss veteranene igjen.»

Hva gjorde at dine foreldre bosatte seg her? Hva arbeidet de med?

«Min far var også oppvokst på Nøtterøy. Hans familie kan du følge tilbake til 1500-tallet i Nøtterøyboka. Da mor ble gravid, solgte han seilbåten sin for å kjøpe dette huset. Min far, som de fleste andre her på den tiden, levde av havet og var både hvalskytter og styrmann. De arbeidet for et rederi som het Melsom og Melsom i Larvik. Hver høst dro de fra brygga her nede til Antarktis og kom tilbake med tyggegummi og historier. Hvalfangsten tok slutt da han var litt over 50 år og kjøpte en rekestråler. Etter det hadde han noen fine år sammen med sine to brødre på sjøen omkring Færder. Jakt og fiske var livet deres helt siden de var små gutter. De hadde snarer til fuglene, gevær til endene, hummerteiner og en rekestråler.»

Hva vil du si er identiteten til Årøysund?

«Havet! Flere fra Årøysund har forfedre som bodde et nokså slitsomt, vanskelig og fattig liv her ute på øyene. Nå er alle flyttet til land, men kjærlighet for havet tror jeg ligger i blodet til de fleste her. Holdningene til havet har endret seg. I dag opplever jeg at vi bruker havet kun til fornøyelse og ikke fordi vi er avhengig av det. Jeg blir utrolig trist av å lese om hvordan havet dør.»

Figur 24, Fiskeskute i Årøysund 1950

«Jeg har et stort hjerte for Årøysund og det håper jeg de etter meg også får!»

Du snakker om endringer. Hvilke andre endringer ser du?

«For meg var Årøysund et fantastisk sted å vokse opp. Vi var en gjeng med unger som lekte mye sammen. Vi var masse ute på vannet og fikk lov til å kjøre snekkene til fedrene våre. Vi pleide å samle nabolag og venner på søndager, tok med en suppekjele og kaffe og dro ut med båtene våre på øyene. Det miljøet finnes her ikke lenger. Det er masse mennesker her til tider om sommeren, men veldig få kjenner hverandre noe mer enn til å si hei. Jeg savner et hverdagsmiljø her. Vi har mistet butikk, postkontor og bussen går ikke ned hit lenger. Det kan føles litt forlatt. Hvordan folk har det i hagene sine har også endret seg. Jeg har latt trærne mine stå, men mange nye eiere barberer hagene sine, planter stramme hekker og pusser opp sjøbuene sine. En sjøbu skal få være en sjøbu syntes jeg. Rotete og med fiskeredskaper. Alt trenger ikke se så striglet ut overalt.»

Hva ønsker du deg for Årøysund fremover?

«Jeg skulle ønske vi klarte å skape mer liv her. Kanskje boplikten kan hjelpe til med det. Det bor ingen i husene du ser rundt meg. Det er ikke noe i veien med sommergjestene, men de er jo ikke her. Jeg skulle ønske at fler barn kom hit for å leke og at bussen gikk helt ned så jeg kan dra på besøk til min venn i Tønsberg og komme meg til koret jeg synger i.»

#2 Ildsjel

Det frivillige engasjement og interessen for stedets historie kommer tydelig frem gjennom samtalen med en representant fra Nøtterøy historielag.

«Vi må skape et miljø her for fler»

Hva tenker du om utviklingen på Torød og i Årøysund?

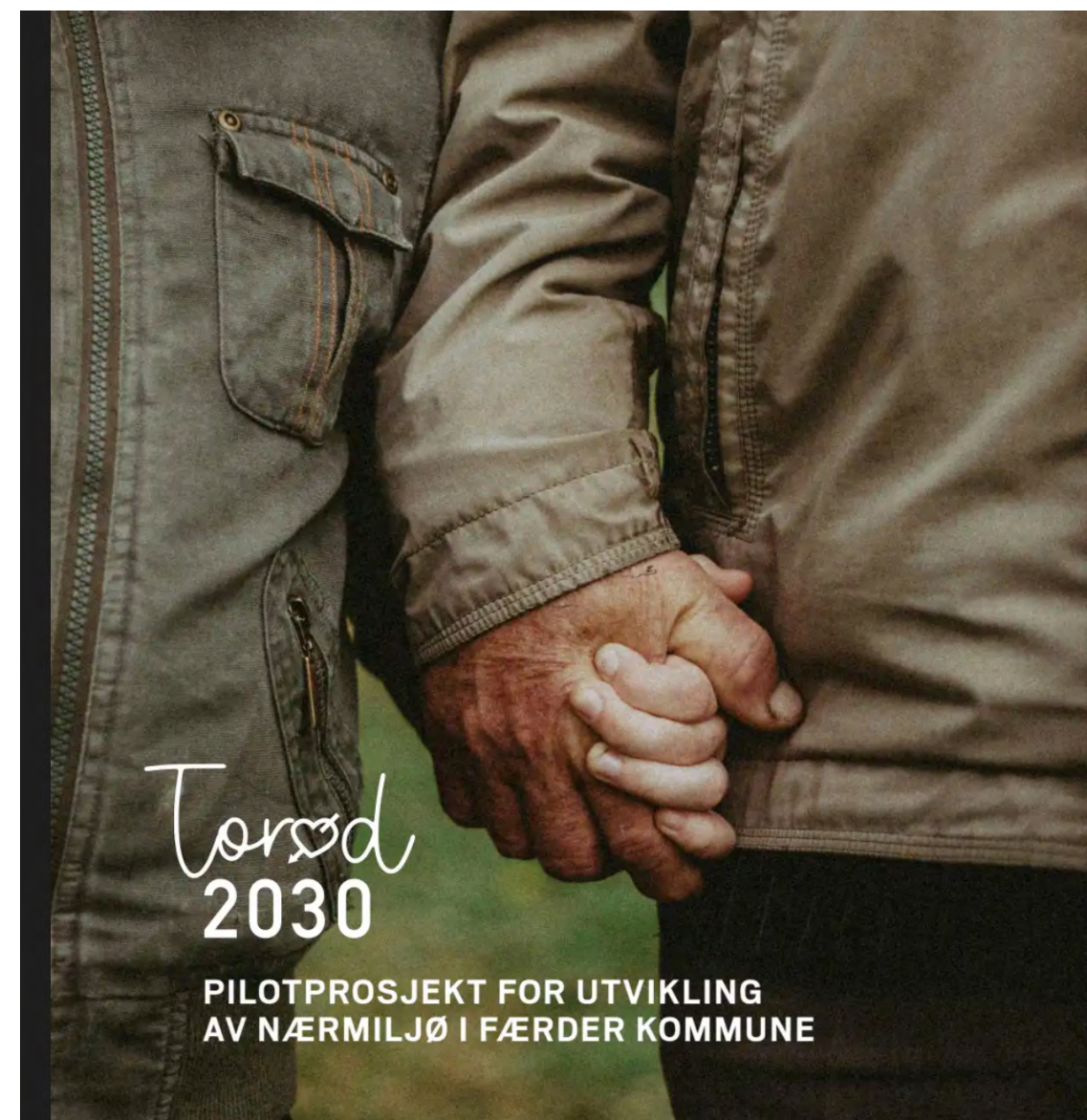
«Jeg mener vi trenger boplikt her. Hvis ikke dør bokstavelig talt det sosiale samfunnet her deler av sesongen. Det er blitt så populært med sommerhytte her nede og prisene har økt såpass at folk er presset. Vanlige folk har ikke råd til å bo her. Det bygges nye hyttefelt lengre bakover også. Det er ikke en menneskerett at alle skal ha hytte og få de fineste områdene.»

Har du noen forslag til tiltak som kommunen kan satse på?

«Vi har et pågående prosjekt nå som heter Torød 2030 på Svensrød tun. Prosjektet skal etablere et sosialt møtested der eldre kan treffes og utenforskapet kan tilbys aktiviteter og arbeid. Vi ser også for oss at barneskolene kan få etablere skoledager der. Vi har fått innvilget økonomisk støtte fra kommunen, men det er knapt med penger å bruke. Det frivillige miljøet har mye å bidra med, men vi trenger at kommunen bistår med faglig kompetanse. Nøtterøy historielag jobber også med å spre kunnskap om historien til Færder, og her i Årøysund vil vi sette ut 1 meter høye skilter med skrå flate som barneskolene kan utnytte seg av i undervisning. Kommunen er nødt til å sette noen flere krav til utbygging i området slik at barnefamilier kan bosette seg her. Nå er det enten store villaer eller små fuglehus å velge i, så vi må skape et miljø for flere.»

Kan du fortelle litt om historien til Årøysund?

«Det kan jeg! Vi ser spor av de første bosetningsområdene fra yngre steinalder og bronsealder, og de eldste gårdene på Nøtterøy er det rester av rundt Nøtterøy kirke. I sen vikingtid og middelalder får vi Rød gårdene her, som Torød og Agerød, men gårder med fast bosetning og dyrking slik vi ser dem for oss i dag bygges her først rundt 500 evt. På 1900 tallet fikk Årøysund mye ny befolkning og bebyggelse på grunn av muligheten for arbeid med hvalfangst. Økonomien her var nokså stusslig, men du ser på husene lengst nede ved vannet at de som drev med hvalfangst hadde noe bedre økonomi. Hagene var preget av selvberging og det var vanlig å ha gris, høner, poteter og frukttrær i hagene, og middagen fisket man på sjøen.»

Figur 25, Forside Torød 2030

Hva er årsaken og når startet skiftet fra fast bosetning til hytteparadis?

«Det startet da greven av Jarlsberg på 1800-tallet bygde seg hytte på Mellombolene. På 50-tallet etter krigen var økonomien dårlig og folk begynte å leie ut etasjer i husene sine om sommeren. Deretter hele huset mens de selv bodde i kjellere og sjøboder. På 60-tallet økte den generelle velstanden i Norge, muligheten for fritid og en økende trend for å eie fritidsbolig forårsaket at de som alt leide ut husene fikk fristende tilbud om å selge. Militæret har også hatt innvirkning. Da Bolærne ble tatt over av militæret flyttet folk til land, fiskermiljøet forsvant og folk solgte husene sine til nye hytteeiere.»

#3 Arbeid for kommunen

Med en bachelor i landskapsarkitektur og miljøplanlegging fra Tyskland og en master i naturforvaltning ved NMBU, belyser en ung dame som nylig flyttet hjem igjen til Nøtterøy arbeidet hun nå gjør med fjerning av stengsler i strandsonen.

Vil du fortelle litt om jobben du har fått i Færder kommune?

«Ja, jeg jobber med å kartlegge og fjerne ulovlige stengsler i strandsonen. Færder har unike 660 km kystlinje så vi har ikke kunnet ta alt, men jobber med prioriterte strekninger. Stillingen var helt nyetablert i 2020 etter et politisk ønske fra Arbeiderpartiet som da var i posisjon om å fjerne stengsler i strandsonen. Opprinnelig var det et tre-årig prosjekt, men det er nå forlenget med 3 nye år. Det er helt politisk styrt om vi får støtte til arbeidet eller ikke. Nå er det Høyere som er i posisjon. Høyre ønsket først ikke å støtte prosjektet, men de har nå snudd. Det er jeg som alene har ansvaret, men jeg samarbeider med "Enhet for Hensyn" og han som jobber med natur og friluftsliv når vi er ute å registrerer.»

Hva er motivasjonen for arbeidet du gjør?

«Jeg er oppvokst på Nøtterøy og har en personlig tilknytning til strandsonen og naturen i Færder. Jeg finner mye glede i å få være utendørs! Å få jobbe med et miljøaspekt er også essensielt for meg. Vi er nødt til å samarbeide med og ta bedre vare på den vakre naturen vår.»

Er det noen positive og negative aspekter ved dette prosjektet du ønsker å belyse?

«Jeg har jo merket meg flere inngrep i naturen. Store og små. Lovlige og ulovlige. Naturens egenverdi overkjøres av vårt behov for å rydde og organisere i den. Noen mennesker har kanskje for mye penger og legger vegg-til-vegg teppe i hage-ne sine», sier hun og ler. "Det handler om mangel på kunnskap. Jeg tror ikke det er mange som vet at strandsonen også er våtmark, og hva det innebærer. Jeg har fått erfare hvor mye som blir styrt av politikken og at det litt for ofte overkjører faglige vurderinger. Jeg syntes det er veldig positivt at jeg stort sett opplever at folk vil fjerne disse hindringene frivillig.

Figur 26, Kartlegging av strandsonen

«Vi må samarbeide med den vakre naturen! Jeg tror på gode ringvirkninger av denne jobben.»

Hva ønsker du for veien videre?

«Når det kommer til saker vi blir nødt til å behandle juridisk så er det mange sider av friluftslivloven som det ikke er rettspraksis på. Mange problemstillinger finnes det ikke registrerte eksempler på. Gamle planer kan være utfordrende. Det hadde vært fint med en oppvask i planer og oppdatering av rundskrivet til friluftslivloven. Også ønsker jeg meg støtte politisk! Jeg tror veldig på at ringvirkningene av et slikt arbeid skaper bærekraft. Vi tar bedre vare på naturen om vi får tilgang, tilknytning og kjærlighet for den den.»

Internasjonale føringer

FNs bærekraftsmål

Figur 27, (FN-sambandet, 2024)

Nasjonale føringer

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027

Nasjonale forventninger blir lagt frem hvert 4. år av regjeringen og er retningsgivende for regioner og kommuner i hele landet. Retningslinjene skal fremme bærekraftig utvikling og bidra til å sikre politikk og utvikling etter lokale forhold. For Årøysund og Torød er disse punktene spesielt viktige:

3.1 Levende byer, tettsteder og bygder:

For mindre lokalsentre, bør stedets særpreg, møteplasser og andre fellesarenaer bli bevart og løftet frem. Ved ny bebyggelse anbefales det at høyder og bygningstetthet tilpasses stedets karakter.

3.4 Natur- og kulturmiljø som ressurs:

Ivaretagelse av natur kan bidra til å sikre et rikt naturmangfold og fungerende økosystemer. Samtidig er naturen viktig for vår helse, trivsel og friluftsjakter. Kulturmiljøene har en historisk verdi, samtidig som de fremmer bærekraftig utvikling.

3.6 Varierte møteplasser og tilbud:

Tilbud som urbant landbruk, kulturliv, idrett og frivillighet er viktig for å sikre varierte møteplasser og kan bidra til å styrke den sosiale bærekraften i lokalsamfunn og nabolag.

5.3 Bevare naturmangfold, friluftslivsinteresser og kulturmiljø:

God planlegging er vesentlig for verdiskaping basert på natur- og kulturmiljø, og ikke minst hindre bit-for-bit nedbygging av viktig natur, friluftsområder og kulturmiljø. (Kommunal- og distriktsdepartementet,

Regionale føringer

Regional plan for kystsonen i Vestfold fra 2014

Den regionale planen legger føringer for en helhetlig forvaltning av kystsonen i Vestfold fylke. Planen trekker frem at kystlandskapet har en stor verdi for befolkningen i fylket og besøkende på flere ulike nivåer: som et historisk landskap, bosted, rekreasjonsområde, arbeidssted m.m. Planen vektlegger at de særegne verdiene i fylket skal være grunnlaget for videre utvikling, som bosted og for stadkjenslen. For Årøysund kan man trekke frem det historiske kystmiljøet som et premiss for å forsterke stadkjenslen (Vestfold fylkeskommune, 2014).

Regional plan for bærekraftig arealpolitikk (RPBA)

Planen legger rammer for en forutsigbar og felles utvikling av arealene i Vestfold fylke mot 2024. Gjennom hovedgrepet i planen skal verdier knyttet til jordbruk, natur og kultur ivaretas, samtidig som fylket skal være et attraktivt område å bo-

sette seg i. For å sikre dette legges det vekt på kompakt stedsutvikling. For Årøysund betyr dette at stedets kvaliteter bør trekkes frem slik at Årøysund som tettsted kan forsterkes. Et godt og variert boligtilbud vil også være avgjørende (Vestfold fylkeskommune, 2019).

Lokale føringer

Kommuneplanens samfunnsdel 2018 - 2030 og arealdel 2023-2035

Samfunnsdelen er det overordnede styringsdokumentet og legger videre føringer for arealdelen, som viser kommunens arealdisposisjon de neste 12 årene. Kommuneplanens samfunnsdel bygger på tidligere plandokumenter fra Nøtterøy og Tjøme, og har en rekke mål for ønsket utvikling i kommunen. Også i samfunnsdelen for Færder kommune legges det vekt på natur, kultur og opplevelsesverdi gjennom Færder som nasjonalparkkommune. For Årøysund vil det være å skape et levende lokalsamfunn som er robust i møte med fremtiden (Færder kommune, 2018).

Forvaltning og aktører

Når vi ser på hvilke aktører som påvirker et område som Færder kommune, er det en rekke forskjellige grupper og individer som bidrar til både bevaring, utvikling og lokal dynamikk:

Kommunale myndigheter

De setter rammer for utvikling, regulering, og bevaring gjennom lover og forskrifter. Deres beslutninger påvirker alle andre aktører.

Private aktører

Bedrifter og entreprenører som utvikler eiendommer og starter virksomheter spiller en viktig rolle i økonomisk vekst og utvikling av området.

Næringsaktører og reiselivsbedrifter

Aktører innen turisme og serviceindustri tiltrekker seg besøkende og bidrar til områdets økonomi, samtidig som de påvirker den lokale kulturen.

(Via Ferrata Tjøme, Besøkssenter Færder nasjonalpark, Færder og Tønsberg 365)

Kulturarvseksperter og kulturvernaktører

Disse bidrar til å bevare og formidle kulturminner, som er viktige for identiteten til stedet og for forståelsen av områdets historie.

(Nøtterøy historielag, Færder fyrs venner, Færder nasjonalpark)

Velforeninger, frivillige lag og foreninger

De representerer innbyggernes interesser og jobber for trivsel og fellesskap.

Noen foreninger jobber også for å sikre naturverdier. De kan påvirke både lokale myndigheter og utviklingen av området. Kommunen har flere hundre frivillige lag og foreninger.

(Torød krets vel, Naturvernforbudet i Tønsberg og Færder)

Kultur- og fritidsaktører

Tilbud som teater, museer og fritidsaktiviteter gir viktige sosiale møteplasser og bidrar til livskvaliteten i lokalsamfunnet.

(Torød og Hårkollen Idrettsforening, Færder Musikkorps)

Lokalbefolkningen

Innbyggerne er avgjørende for områdets sosiale liv, og deres behov og engasjement former lokale prioriteringer og utviklingsretning.

Barn og unge

Fritidsarenaer for barn og unge er viktige for å engasjere neste generasjon og sikre fremtidig utvikling av lokalsamfunnet.

DEL 3

Mulighetsstudie og strategier

SWOT - ANALYSE

S

Styrker

- Historie og kulturarv
- Sterk stedsidentitet
- Kysten og havet
- Naturskjønna omgivelser
- Visuelt særpreg
- Historisk bebyggelse
- Fredfullt og trygt
- Sterkt kjennskap til andre fastboende
- Nærhet til Tønsberg
- Variert natur

W

Svakheter

- Svak forbindelse mellom Torød- og Årøysundområdet
- Dårlig kollektivtilbud
- Isolert
- Ensidig boligmarked
- Høye boligpriser
- Todelt lokalsamfunn
- Aldrende demografi
- Bratt og villedende kyststi
- Lange avstander til essensielle hverdagsmål
- Få møteplasser

O

Muligheter

- Boplikt
- Forbindelser til omkringliggende nærområder
- Nærmiljøområder
- Generasjonsskifte
- Engasjert lokalbefolkning
- Kommunebrygge
- Rik historie

T

Trusler

- Utbyggingspress
- Utilgjengeliggjøring av strandsonen
- Helårsbolig til fritidsbolig
- Mulig nedlegging av barneskole i Torød
- Manglende kollektivtilbud
- Høye boligpriser skaper ensidig demografi

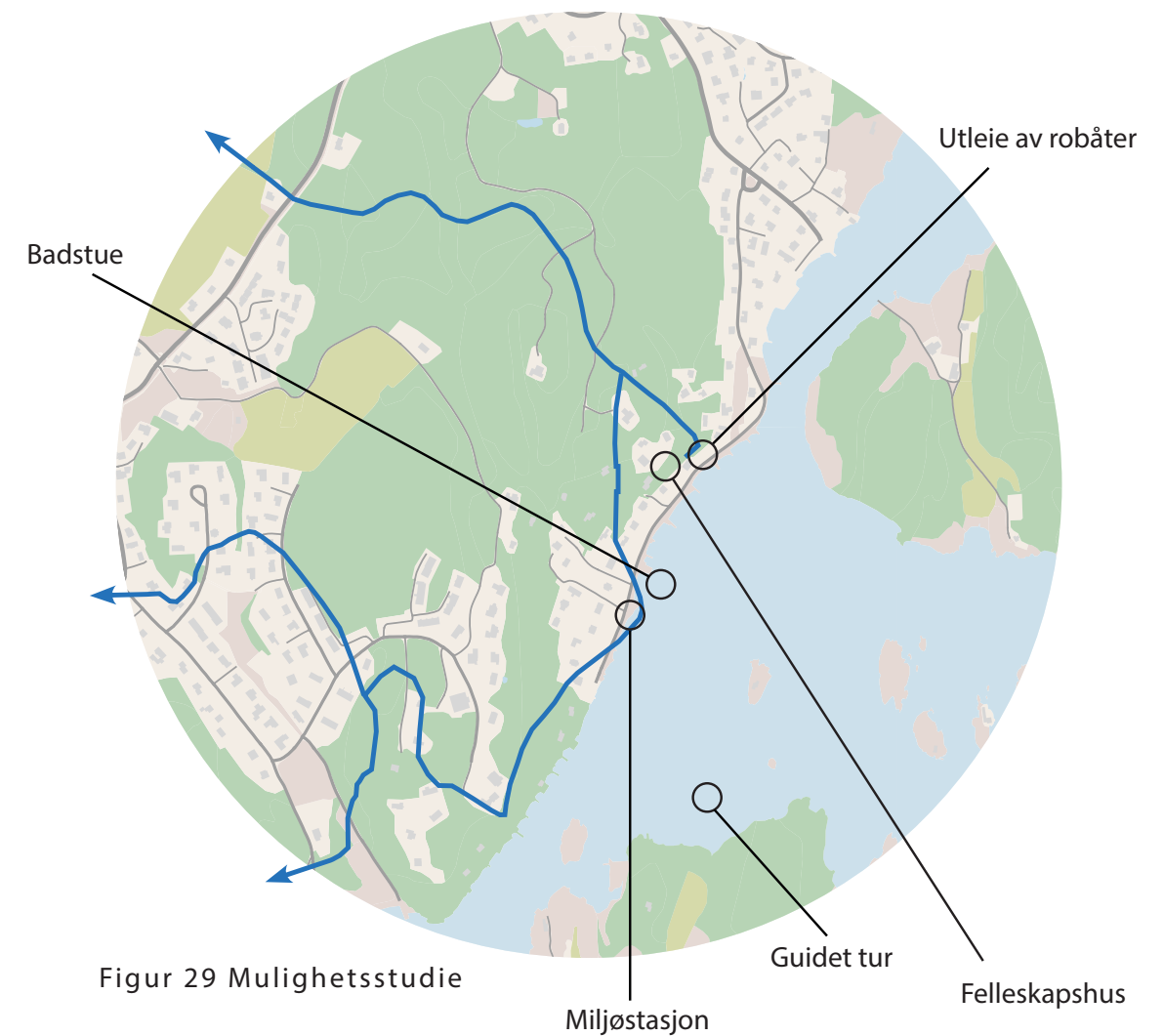
Basert på funnene i landskapsressursanalysen og feltarbeidet i Årøysund har vi kommet frem til flere forslag som fremmer en bærekraftig utvikling i Årøysund. Strategiene baserer seg på ønsker fra lokalbefolkningen, og kvaliteter som allerede finnes i området. Beboerne vil ha et mer levende lokalsamfunn, samtidig som roen i området verdsettes høyt. Det ønskes ikke å løse problemet med det synkende antallet fastboende ved å bygge ut naturnære områder. Vårt fokus har derfor vært på å finne muligheter som balanserer ønsket om et rikere hverdagsmiljø, uten å forstyrre stedets fredfulle atmosfære. Derfor skal vi prioritere små, men effektive tiltak som øker aktiviteten i området. Ved å utnytte stedets potensiale kan vi tiltrekke et større spekter av aldersgrupper, tiltrekke flere besøkende og skape et bedre hverdagsmiljø for de fastboende. Målet er at flere skal kunne oppleve og dra nytte av kvalitetene Årøysund tilbyr, slik at det blir et enda bedre sted å være.

Vi har derfor valgt 3 ulike strategier for Årøysund:

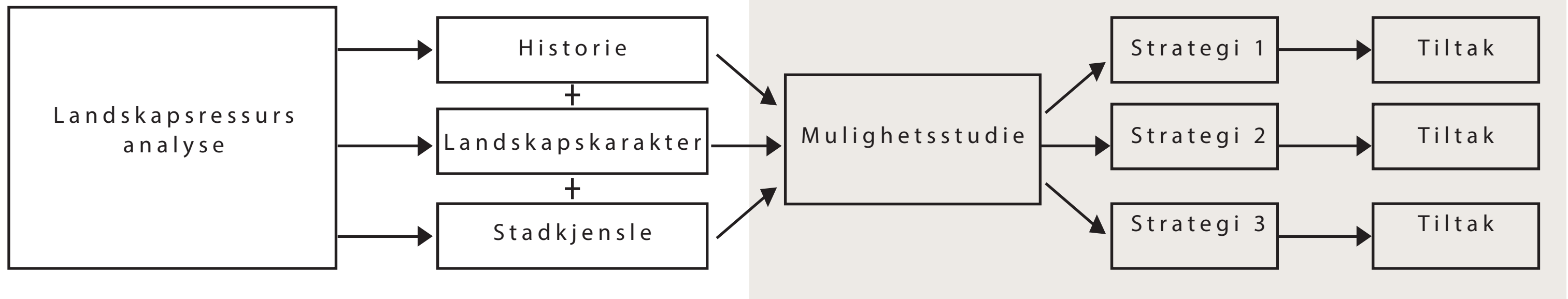
- Utvikling av lokalsamfunnet
- Ivaretagelse og formidling av historien og kulturmiljøet
- Natur og miljø

På kartet til høyre er det vist hvordan noen av tiltakene fra de tre strategiene, kan se ut i Årøysund. Den blå linjen viser opplevelsesturen og sirklene viser hvor det kan være aktuelt med

«Vi ønsker et større sosialt miljø»
- ungt fastboende par

Figur 29 Mulighetsstudie

Figur 28 Fremgangsmåte mulighetsstudie

Som nevnt i beskrivelsen av dagens situasjon ser vi det som hensiktsmessig å prioritere små, men likevel effektive tiltak for å øke aktiviteten i området. Ved å bruke plassens kvaliteter for å trekke ulike aldersgrupper gjennom landskapet vil både fastboende og besøkende oppleve et bedre sosialt hverdagsmiljø. For at de fastboende skal kunne nå sine essensielle hverdagsmål er det nødvendig at de får et bedre kollektivtransport tilbud.

Tiltak 1: Transport

Befolkningen i Årøysund er i dag avhengig av personbil, da det ikke går buss helt ned til sundet. Og essensielle tjenester som matbutikk og apotek er ikke å finne i Årøysund, Middelborg eller Torød. Dette forsterker følelsen av isolasjon og skaper ikke god nok tilknytning til de omliggende tettstedene. Tiltaket innebærer å aktivisere den allerede etablerte bussholdeplassen i rundkjøringen 140 meter fra kommunebrygga. Å få tilbake et kollektivtilbud som går helt ned til sundet vil gjøre det enklere å leve der fast ved å skape bedre tilknytning til omkringliggende sosiale miljøer, og gjøre det lettere for besøkende.

Tiltak 2: Fellesskapshus

Vi vet fra intervjuene at en lokal møteplass er et felles ønske fra innbyggerne i Årøysund og Torød. Gjennom befaringer har vi pekt ut den gamle matbutikken som en ideell plassering for et slikt fellesskapshus. I kombinasjon med andre tiltak som vil trekke besøkende gjennom sundet kan huset eksempelvis være en søndagsåpen kafé, et lite museum og en plass som tilbyr aktiviteter og andre sosiale arrangement.

Tiltak 3: Aldersrettede tiltak

Et savn i Årøysund er mer aktivitet fra barn og unge i området. Dagens to lekeplasser er lite appellerende og få apparater. Vi foreslår derfor at dagens lekeplasser enten får en oppgradering eller gis tilbake til grønntarealer i form av park eller andre rekreasjoner.

Tiltak 4: Badstue

Et attraktivt tilbud kan være å etablere en liten flytebadstue ved den gamle tollboden. Et eksempel på et slikt prosjekt er «Flyt» i Stavern. Med en god utsikt og mulighet for å leie kan badstuen være et tilbud for fastboende i Årøysund og Torød, sommergjester, venner og besøkende.

Tiltak 5: Opplevelsestur

Som en metode for å trekke flere mennesker fra omkringliggende nærområder gjennom Årøysund foreslår vi å etablere en sammenhengende opplevelsestur som kobler seg på den eksisterende kyststien. Den nye opplevelsesturen oppgraderer kyststien med elementer som skaper in-

itiativ til å gå hele eller deler av en lengre runde i nærområdet. Et godt eksempel på et slikt tiltak har de i Larvik kommune gjennom prosjektet «Poesiparken», der steiner med tekst i form av poesi, dikt og sangtekster er plassert rundt i landskapet. Vi foreslår at opplevelsesturen gjennom Årøysund og Torød kan bestå av små fortellinger med historier fra området. På vedlagt kart er det markert flere punkter med ulike kvaliteter og potensielle fortellinger fra stedet.

Figur 30, Opplevelsestur

STRATEGI 2: Ivaretagelse og formidling av historien og kulturmiljøet

Det falt oss naturlig å innlemme Årøysunds rike historie knyttet til maritim næring i en strategi for stedet. Den betydningen stedet en gang hadde, samt opplevelsen av det, er svært forskjellig fra dagens opplevelse av området. Dette ønsker vi å belyse gjennom denne strategien.

Tiltak 1: Skilt og QR-kode

Et mulig tiltak er å sette opp skilt på aktuelle steder som informerer om virksomhetene som fant sted der tidligere. Vi kjenner til viktigheten av havnene, historien med opplag og bygging av skip, losene som arbeidet i området og tollstasjonen. Dette er noe som kunne blitt trukket frem i formidlingen. I forbindelse med skiltingen kan det også etableres en mer innovativ og interaktiv formidlingsstrategi, som særlig vil appellere til en yngre målgruppe. QR-skilt kan være minimale, og på denne måten være lite inngripende for området. Via telefonen kan du visuelt få opp fortidens landskap, og på denne måten leve deg inn i -og se perspektivet fra en som levde her på 1800-tallet.

Tiltak 2: Maritime opplevelser

Kommunebrygga er den eneste offentlige brygga i Årøysund. Her kan det arrangeres guidede turer i forbindelse med historieundervisningen på skolen, som baserer seg på videreformidlet av Årøysunds maritime historiet. Andre grupper, som eldre eller spesielt engasjerte, kan også dra nytte av dette tilbudet.

Utlån av gamle robåter med 1800-tallspreg kan også bli et tilbud ved kommunebrygga. Disse kan ha et kart over forskjellige poster man kan ro innom for å se ulike områder hvor diverse maritime aktiviteter har funnet sted. Tiltaket fremmer læring gjennom aktivitet, og kan være en ny opplevelse for mange. Dette kan være i regi av Den Norske Turistforening (DNT), Forbundet Kysten, en frivillig kulturvern- og friluftslivsorganisasjon (*Forbundet Kysten, u.å.*), eller Færder & Tønsberg 365.

Tiltak 3: Museum

I landskapsressursanalysen er det også blitt belyst at et av det gamle landhandleriet i dag står tomt. Denne kan omgjøres til et lite museum med gjenstander fra diverse maritime næringer og bidra til å fremme Årøysunds historie.

Tiltak 4: Støtte

Som en del av strategien med å ivareta kulturmiljøet og historien, foreslår vi å søke om kulturminnefond. Dette kan være et godt middel for å ivareta viktige historiske gjenstander, når det ikke foreligger noe formelt vern i området.

STRATEGI 3: Natur og miljø

Vi ønsker å være bevisste på klimaendringenes alvor og ta del i den store samfunnsdugnaden for å bedre forholdene for natur, miljø og det biologiske mangfoldet.

Tiltak 1: Det store bildet

Når vi snakker om tiltak for miljøet er det viktig å huske at Årøysund er en liten del av et stort økosystem som strekker seg lengre enn vårt fokusområde. Kyst og havmiljøet i Færder er en del av Oslofjorden. Dagens situasjon krever at alle kystkommuner bidrar med aktive tiltak for å bedre levekårene i havet og helst samarbeider på tvers av grenser. Vårt prosjektområde ligger tett på gruppe 7 sitt prosjektområde ved stranda på Torød. Gruppe 7 har jobbet aktivt med ulike tiltak for det maritime miljøet. Gjennom dialog med gruppen har vi drøftet mulige tiltak vår gruppe også bør trekke inn i Årøysund områdene. Eksempler på tiltak er blant annet marine nyttehager med dyrking av blåsjell, tare og ålegress, dugnader for plukking av stillhavsøsters og opprydding av spøkelses-teiner.

Tiltak 2: miljøstasjon

Med nødvendige tjenester langt unna hjemmet, medfører dette mye planlegging i hverdagen og riktig sortering av søppel kan falle ned på prioriteringslisten. Derfor anser vi det som et lite, men virkningsfullt tiltak å installere en miljøstasjon i Årøysund. Her får beboere tilgang på et lite deponi for materialer som papir, papp, glass, metall, plast, tekstiler og elektronikk.

Tiltak 3: Dugnad i strandsonen

Ved å plassere en post med søppelposer og hundeposer ved kommunebrygga, samt en hyggelig oppmuntring om å holde naturen ren for søppel og bidra til opprydding, setter vi et eksempel på hvordan vi ønsker å behandle naturen rundt oss.

Tiltak 4: Økoturisme og kunnskap

Årøysund har flere viktige naturtyper, som hule eiker, ålegress, strandenger og bløtbunn. Informasjonsskilt om naturtypene kan gi et økt fokus på vern og spre kunnskap om deres viktige bidrag til det biologiske mangfoldet. For noen kan kunnskap om nærmiljøets biologiske funksjoner være et fremmed tema, men vi tror mange er interessert. Vi foreslår et tiltak for en årlig undervisningsdag i form av en godt planlagt og hyggelig utferd innom Årøysund, holdt av engasjerte fagfolk.

Sammendrag for arbeidet

I denne oppgaven har vi valgt strategier med fokus på å bevare sundets identitet og legge til rette for en utvikling som styrker Årøysunds kvaliteter. Årøysund er først og fremst et lite landskap fylt med kvaliteter. De som bor der fast uttrykker en sterk kjærlighet for plassen og hjemmet sitt, og mange besitter kunnskap om plassens kulturarv og historie. Det estetiske preget, den luftige følelsen, naturlandskapet og den vakre utsikten gjør plassen til en liten perle.

Dagens situasjon blir belyst gjennom landskapsressursanalysen, og det kommer til uttrykk både fysisk i landskapet og gjennom menneskemøter at hovedproblestillingen i Årøysund omhandler en fragmentert lokalbefolkning. De fastboende føler på et svakt hverdagsmiljø og en dårlig tilknytning til de andre tettstedene på Nøtterøy.

I etterkant av landskapsressursanalysen og i utarbeidelsen med mulighetsstudiet ble vi enige om spesielt tre strategier vi tror svarer på en del av dagens problematikk samtidig som vi ivaretar de fastboende sine ønsker.

Både de nasjonale, regionale og kommunale føringene trekker frem viktigheten av å løfte frem stedets særegne kvaliteter og bygge videre på disse. Vi har konkludert med flere mindre tiltak som styrker det lokale fellesskapet og som vil øke den daglige aktiviteten i området. Samhold, opplevelser og tilgjengelighet for alle aldersgrupper har vært våre mål. Gjennom å etablere møteplasser, bedre kollektivtilbud, ivareta natur og fremheve plassens unike arv vil foreslåtte tiltak virke positivt på det helhetlige nærmiljøet både i og rundt Årøysund.

«Vi må tenke moderne og tilrettelegge for en symbiose av ulike typer beboere»

- tilflyttere

«Plassen her er unik, du kan føle trygghet og ro»

- leietaker i 13 år

«Jeg syntes vi er heldige! Vi har planeten vår på lån. Vi eier egentlig ingenting. Jeg ønsker meg at de som kommer hit skjønner og setter pris på plassen.»

- eldre dame med kjærlighet for hjemmet

Refleksjon

Som del av en større plan i Færder kommune kan den kommende boplikt hindre ytterligere overvekt av fritidsboliger. Likevel er Årøysund et allerede bebygd og etablert hytteområde. Vi foreslår derfor tiltak som trekker besøkende i alle aldersgrupper gjennom sundet for aktivitet, opphold, lek og rekreasjon slik at området utnyttes i hverdagen og gjennom hele året uten at vi tar ytterligere stilling til behovet for flere fastboende.

Ønskede følger av de tiltenkte tiltakene er at det skal bli lettere for folk å bo fast i Årøysund, samt økt trivsel og et utvidet sosialt miljø for befolkningen. Vi vil bedre utnyttelsen av arealer og styrke stedidentitet gjennom å løfte frem historien. I møte med naturen har vi bevisst foreslått lite inngripende tiltak. Mye av områdene er ikke vernet i dag. Gjennom skilt, mindre stier og nøye planlegging kan vi styrke tilgangen til naturen og øke kunnskapen uten å ødelegge naturverdiene.

Gjennom arbeidet med denne oppgaven i LAA360 har vi lært betydningen av stedstilpasning og utvikling i tråd med lokalbefolkningens ønsker. Det å fysisk være tilstede på prosjektområdet legger gode føringer for oppgaven og problemstillinger blir reist i møte med landskapet og menneskene som bor der. Å bruke landskapsressursanalysen som et verktøy har vært en ny arbeidsform for alle på gruppen. Vi sitter igjen med en god erfaring fra arbeidet og ser nytteverdien av en slik analyse. Breddekunnskapen synliggjør kvaliteter og problemer som legger et godt grunnlag for å arbeide med fremtidig utvikling.

Til slutt ønsker vi å takke kurssets veiledere, Færder kommune og alle personer vi har vært i kontakt med både i kommunen, Torød vel og lokalbefolkningen i Årøysund som har delt deres tanker og perspektiver med oss. Vi ser mye potensial i Årøysund og håper vår oppgave kan inspirere til fremtidig utvikling.

REFERANSER OG LITTERATUR

Litteraturkilder

- City population. (u.å). Årøysund: Statistical Unit in Oslofjord. citypopulation.de. https://citypopulation.de/en/norway/oslofjorden/admin/f%C3%A6rder/38110603__%C3%A5r%C3%B8ysund/
- Clemetsen, M. (2010). Landskapsanalyse. Fremgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi. Versjon februar 2010. Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren.
- Dyrhaug, T. (1989). Årøysund Nøtterøys port mot Europa. nøtterøyhistorielag.no. <https://www.notteroyhistorielag.no/tore-dyrhaug-aroyund-notteroy-port-mot-europa/>
- FN-sambandet. (2024). FNs bærekraftsmål. fn.no. <https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>
- Forbundet kysten. (u.å.) Om oss Kysten.no. <https://kysten.no/om-oss>
- Fylkesmannen i Oslo og Akershus. (u.å). Hule eiker - en utvalgt naturtype. hule-eiker.no. <https://www.hule-eiker.no/sites-assets/dokumenter/hule-eiker-utvalgt-naturtype-fmoa-miljodirektoratet.pdf>
- Færder kommune. (2018). Kommuneplanens samfunnsdel. færder.kommune.no. https://faerder.kommune.no/_f/p1/id-9f9b985-f799-4a96-883b-0ed0303c5ef2/kommuneplanens-samfunnsdel-2018-2030.pdf
- Færder kommune. (2023). Bestemmelser og retningslinjer:: kommuneplanens arealdel. færder.kommune.no. https://faerder.kommune.no/_f/p1/i28434b80-4cb1-4081-aacc-bf66a9600c81/bestemmelser-og-retningslinjer.pdf
- Færder kommune. (2024). Høringsutkast: utfordringsbilder for Færder kommune. færder.kommune.no. https://faerder.kommune.no/_f/p1/i2595ef5b-8d29-4c00-8e6b-62ede8e84ca9/utfordringsbildet-for-far-der-2024_tilgj17062024.pdf
- Færder kommune (u.å). Anlegg for idrett og fysisk aktivitet i Færder. færder.kommune.no <https://faerder.kommune.no/tje-nester/kultur-idrett-friluftsliv-og-frivillighet/idrett-fysisk-aktivitet-og-anlegg/anlegg-for-idrett-friluftsliv-og-fysisk-aktivitet-i-far-der/>
- Hansen, F., Hofgaard P. (2024, 24.10.02). Nå blir det boplikt i hele Færder – Anita tror flere unge får råd til hus. NRK. https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/na-bli-det-boplikt-i-hele-faerder-_anita-tror-flere-unge-far-rad-til-hus-1.17063958
- Havforskningsinstituttet. (2021). Bløtbunnsområder i strandsonen. Hi.no
- <https://hi.no/hi/radgivning/marine-naturverdier-og-tiltak-i-kystsonen/marint-biologisk-mangfold/blotbunnsomrader-i-strandsonen>
- Havforskningsinstituttet. (2022, 2024). Ålegrasengene - vår egen regnskog under vann. hi.no. <https://www.hi.no/hi/temasider/arter/alegras>
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2023). Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023 - 2027. regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/contentassets/d71a3e61e774485fb4a98cab9255e53f/no/pdfs/nasjonale-forventninger-2023-2027-bokmaal.pdf>
- Miljødirektoratet. (u.å). Naturbasekart (utvalgte naturtyper, naturtyper - KU-verdi). Miljødirektoratet.no. <https://geocortex02.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>
- Mæhlum, L. (2005-2007). Vestfold. Store norske leksikon. <https://snl.no/Vestfold>
- Mæhlum, L. (u.å). Færder. Store norske leksikon. <https://snl.no/Vestfold>
- Nibio (u.å.) Løssmasser.. Kilden.nibiono. kilden.nibio.no/?topic=arealinformasjon&zoom=10&x=6568979.37&y=240429.81&bgLayer=graatone&layers=eksterne_losmasser&layers_opacity=0.75&layers_visibility=true
- Nordbø, B. (2005-2007). Strandsitter Store norske leksikon. <https://snl.no/strandsitter>
- Poesiparken. (u.å). Om poesiparken. poesiparken.no. <https://poesiparken.no/om-poesiparken>
- Riksantikvaren. (u.å.). Årøysund tidligere tollstasjon, Boligeiendom. kulturminnesøk.no. <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=59-181362091438274,10.456591844558716,59.17951792519596,10.457128286361694&zoom=18&id=b89942d7-3bf6-11eb-9432-005056bf3d73>
- Statistisk sentralbyrå. (u.å). Kommunefakta: kommune Færder (Vestfold). ssb.no. <https://www.ssb.no/kommunefakta/faerder>
- Stokke, K. B., Skogheim, R. (2007). Kystens kulturminner og kulturmiljøer på Nøtterøy. (NOTAT 2007:108). https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/2304/2007-108.pdf?sequence=1&isAllowed=y&fbclid=IwZXh0bgN-hZW0CMTEAAR0bclaqsv97X_mdqSsITgq6VUEn3lpwlgscgYCUEMrKLpWzVuOWcJd_Ww_aem_crdAvM0WVXXY8zxVT-YTIAw
- Sårheim, Ø. (1996). Handel og sladder rundt hver sving. nøtterøyhistorielag.no. <https://www.notteroyhistorielag.no/handel-og-sladder-rundt-hver-sving/>
- Vestfold fylkeskommune. (2014). Regional plan for kystsonen i Vestfold. vestfoldfylke.no <https://www.vestfoldfylke.no/globalassets/vfk---hovednettsted/dokumenter/samfunnsutvikling/samfunn-og-plan/regionale-planer/vedtatte-planer/regional-plan-for-kystsonen-i-vestfold-vedtatt-2014.pdf>
- Vestfold fylkeskommune. (2019). Regional plan for bærekraftig arealpolitikk, RPBA. vestfoldfylke.no. <https://www.vestfoldfylke.no/globalassets/vfk---hovednettsted/dokumenter/frivillighet/planer-og-strategier/regional-plan-for-barekraftig-arealpolitikk-rpba.pdf>
- Vestfold fylkeskommune. (u.å.). Akerup, Agerup, Gårdstun. kulturminnesøk.no
- <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=Agerup&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=59.18848222279909,10.446158051490784,59.18663569283965,10.446694493293762&zoom=18&id=8d15ab66-3bf7-11eb-9432-005056bf3d73>
- Vestfold fylkeskommune. (u.å.). Sand Nordre, Herregård-lystgård. kulturminnesøk.no
- <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&bm-municipality=&cp=1&bounds=59.18439334374356,10.458287000656128,59.18254659283478,10.458823442459106&zoom=18&id=8ee690c2-3bf7-11eb-9432-005056bf3d73>

Figurliste

Figur 1: Vestfold og Færder kommune (egenprodusert)

N250-kartdata for Vestfold fylke, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Kartverket https://register.geonorge.no/data/documents/N250%20Kartdata_Produktark_ND_N250%20Kartdata_mars15.pdf

Figur 2: Færder kommune (egenprodusert)

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Figur 3: Torød og Årøysund (egenprodusert)

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Figur 4: Håkon Håkonssen. Fra: “Birkebeinerne på ukjent sted”, aftenposten.no. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/kultur/i/rAqwR/birkebeinerne-paa-ukjent-sted>

Figur 5: Haabets Anker. Fra: “Årøysund Nøtterøys port mot Europa?”, nøtterøyhistorielag.no Hentet fra: <https://www.notteroyhistorielag.no/tore-dyrhaug-aroyund-notteroy-port-mot-europa/>

Figur 6: Los. Ukjent kunstner. Hentet fra: https://live.staticflickr.com/320/19741336694_708e56e4e1_b.jpg

Figur 7: Årøysund tollstasjon. Fra: “Langs med vik og sunder – glytter huser frem”, nøtterøyhistorielag.no. Hentet fra: <https://www.notteroyhistorielag.no/langs-med-vik-og-sunder-glytter-huser-frem/>

Figur 8: Militærfort på Bolærne. Ukjent fotograf. Hentet fra:

<https://www.871.no/wp-content/uploads/2017/02/Bolærne-fort-1935-1940.jpg>

Figur 9: Fritidssyssel i Årøysund. Ukjent fotograf. Hentet fra:

https://www.notteroyhistorielag.no/wp-content/uploads/2016/03/IMG_4123.jpg

Figur 10: Nordre sand. Fra “Landhandleriene i Årøysund”, nøtterøyhistorielag.no. Hentet fra: <https://www.notteroyhistorielag.no/landhandleriene-i-aroyund/>

Figur 11: Jente som bader. Fra: Fra Paradisbukta, Bjarne Solberg. Hentet fra:

https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Fil:Fra_Paradisbukta.JPG

Figur 14: Snitt Årøysund. Hentet fra: <https://www.norgeskart.no/#!?project=norgeskart&layers=1002&zoom=12&lat=6568733.44&lon=240409.06>

Figur 15: Kart med snitt av Årøysund.

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Figur 16: Kart over naturtyper (egenprodusert)

Kilder:

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Kart over utvalgte naturtyper, naturtyper - KU-verdi og naturtyper DN håndbok 19. Naturbasekart, laget av Miljødirektoratet

<https://geocortex02.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>

Figur 22: Kart over infrastruktur og funksjoner (egenprodusert)

Kilder:

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst

https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Torød. Kart laget av google. https://www.google.no/maps/place/3135+Tor%C3%B8d/@59.1795326,10.435291,1785m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x4646bbce6494a6f:0x8e32fcc90cc4535a18m2!3d59.181041514d10.4399432!16s%2Fm%2F-02q7s13?entry=ttu&g_ep=EgoyMDI0MTAyMS4xIXMDS0ASAFQAw%3D%3D

Figur 23: Kart over kulturminner (egenprodusert)

Kilder:

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst

https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Kart over Torød. Kulturminnekart laget av kulturminnesøk.no

<https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=tor%C3%B8d&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&cp=1&bounds=59.190460537032735,10.394096374511719,59.16094979214345,10.475378036499023&zoom=14&id=>

Figur 24: Fiskeskute. Fra “En port mellom sjø og land”, Jan Brendalsmo. Hentet fra: https://www.notteroyhistorielag.no/en-port-mellom-sjo-og-land/?fbclid=IwY2xjawGHaZpleHRuA2FibQIxMAABHTUAYRbG6RK98s3CAV0pHtCtKmn0e0uS-hoWGU_eDEQ3xxLEUyWfg4rPHA_aem_noUTdXsvnfjMqf4MeGXe0Q

Figur 25: Torød 2030. Fra “ Torød 2030 - Pilotprosjekt for utvikling av nærmiljø i Færder kommune”, Torød vel. Hentet fra: <https://www.torodvel.no/tor%C3%B8d-2030>

Figur 26: Kartlegging av strandsonen. Fra “Kartlegging og fjerning av ulovlige ferdselshindringer i strandsonen”, presentasjon av Anna M.M. Muhrman den 16.09.24. Hentet fra <https://nmbu.instructure.com/courses/11222/files/folder/Forelesninger%2016%20september?preview=2236533>

Figur 27: Fns bærekraftsmål. Fra “last ned grafikk”. Hentet fra:

<https://fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/last-ned-grafikk>

Figur 29: Mulighetsstudie

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst

https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Figur 30: Opplevelsestur

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst

https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf

Figur 30: Opplevelsestur

N20-kartdata for Færder kommune, lastet ned fra www.geonorge.no, 24.9.24, laget av Geovekst

https://register.geonorge.no/data/documents/N20%20Kartdata_Produktark-N20-Kartdata.pdf